

॥ ॐ अर्ह नमः ॥

॥ श्रीमान् विजयभक्तसुगीधरभूषणो नमः ॥

भावना—भूषण

लेखक

मुनि महाराज श्रीविनयविजय७.

(जमनगरवाणा)

प्रकाशक

जनेजी शान्तिदास भेतगी—(जमनगरवाणा)

सन् १९७६

पृष्ठ १६०३

आरति पीठ

प्रत ५००

आ पुस्तक “ श्री लंत लाङ्गे य प्रिन्टिंग प्रेसभा ”

भोजर चील७ हीरावाल

छाप्यु—जमनगर

આ ભાવના ભૂપણ નામના લઘુ પુસ્તકમાં અમૂલ્ય એવી બાર ભાવના વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે, અને તે આપની સમક્ષ રજુ કરતાં મને પ્રજ્ઞા હર્ષ થાય છે, મનુષ્ય જેવું અમૂલ્ય જીવન પામી પોતાના આત્માને જે ક્ષેત્રો લેખ સચોટ લાગેલો છે, તેને જડભૂજમાંથી ઉભેડી નાખવાને અર્થાત્ તેનો સંદંતર નાશ કરવાને આ બાર ભાવનાના સ્વરૂપનું ચિંતવન કરવું, અને તેથી અનંત દુઃખે કરીને વ્યાપ્ત સંસારી જીવોને, આ ભાવનાજ ઉત્તમ આધાર ભૂત છે. વળી દુઃખરૂપ અગ્નિએ કરી સંસાર વિટંબનાથી તપીરહેલા, અને તેથી મોક્ષરૂપ કલ્પવૃક્ષની શીતલછાયાનો આશ્રય કરવાની ઇચ્છા રાખનારા મુમુક્ષુ જનોને આંતર અને બાહ્ય સાધન સંપાદન કરવાનું, આ ભાવનાભૂપણ નામનું પુસ્તક છે. પણ મનમાં અશુદ્ધિ, મલિનતા વધારે હોય, ત્યાંમુખી વસ્તુતત્વનું ખરું સ્વરૂપ બરોબર સમજવામાં આવતું નથી.

મનની મલીનતા ઓછી થતી જાય છે, તેમ તેમ ભાવનાનું સ્વરૂપ મ-મજાય છે, આત્મા જે ભાવને ભાવે તે ભાવના આત્મના ભાવયતીતિ ભાવના. અનેક ભવ્ય આત્માઓ, આ ભાવનાનું ચિંતવન કરીને, આ સંસાર, દેહ, અને ભોગથી વિરક્ત થયા છે. આ સંસારમાં ફરી જન્મ ન લેવો પડે, તેને માટે યતન કરવો, ભવ્યજીવોએ તેમાં તલ્લીન થવું એજ હિતકારી છે. પોતાના આત્માની સર્વોપરિ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા શક્તિમાન થઈ શકે છે, પોતાના આત્માનું કલ્યાણ ઇચ્છનારાઓએ શુદ્ધ હૃદયથી હમેશાં પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ.

વૈરાગ્યની અને આત્મહિતૈષી વિષયોની સુદૃઢતા થતા માટે બાર ભાવનાઓ તત્વજ્ઞાનીઓએ કહેલી છે. આ ભાવનાભૂપણ નામનું પુસ્તક, ભાવનાઓથી ભરપૂર છે, તે વિવેક દૃષ્ટિવાદાઓને વૈરાગ્ય ઉપશમ અને નીતિનો ઉંચા પ્રકારનો બોધ આપી પરીણામે આત્મબોધ પ્રગટાવી પરમ શાંતિને પમાડનાર છે. આ બીજી આવૃત્તિમાં ઘણા સુધારો વધારો કરી ગ્રંથ સુશોભિત કરવામાં આવ્યો છે.

આ પુસ્તકનું તમામ ખર્ચ જામનગરવાળા જીવેરી શાન્તિદાશ ખેતશી એ આપેલ છે, તે તેઓએ પોતાના આત્માનું સાર્થક કર્યું છે, અને તે અનુમોદનીય છે. કારણ કે—“સતાં વિમૂતિઃ પરોપકારાય ભવતિ”

વાચક ભવ્ય જનોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે કે, ભૂલોમાટે શુદ્ધિપત્ર આપવામાં આવેલ છે, છતાં છાપાકામને લઈ અથવા દૃષ્ટિદોષ કે પ્રમાદને લઈને, કોઈ જાતની સ્પર્શના થઈ હોય તો તે અમે મિથ્યાદુષ્ટન પૂર્વક ક્ષમા યાચીએ છીએ.

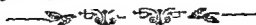
લેખક—મુની શ્રી વિનયવિજયજી.

આચાર્ય શ્રીમ. વિજયમલમૂર્તિચંદ્ર મહાનગના જિ.ય
 મુનિ મહારાજ શ્રીવિનયવિજયચંદ્ર મહારાજ
 (અમલનગનાથા)

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ
મગલાચરણ	૧—૩
૧ અનિત્ય ભાવના	૩—૧૭
૨ અગરણુ ભાવના	૧૮—૩૦
૩ સમાર ભાવના	૩૧—૩૮
૪ એકત્વ ભાવના	૩૯—૪૬
૫ અન્યત્વ ભાવના	૪૭—૫૧
૬ અશુચિ ભાવના	૫૨—૬૦
૭ આશ્રય ભાવના	૬૧—૬૮
૮ મલમ ભાવના	૬૯—૭૬
૯ નિર્જન ભાવના	૭૭—૮૫
૧૦ લોકઅવગ્રહ ભાવના	૮૬—૮૯
૧૧ ધોધિદુર્લભ ભાવના	૯૦—૧૦૩
૧૨ રમીટુલભ ભાવના	૧૦૪—૧૦૮
આત્મ ભાવના	૧૦૯—૧૨૧
સિદ્ધાન્તી મત્ત	૧૨૧—૧૨૨
આત્મ ભાવના	૧૨૨—૧૩૩
દુહા	૧૨૪—૧૨૬
આત્મ ભાવના	૧૨૬—૧૩૦
ઉપદેશ	૧૩૧—૧૩૬
આત્મ ભાવના	૧૩૭—૧૪૩
શુભ ભૂયાત	૧૪૩—૧૪૪
મહાનીર સ્તુતિ	૧૪૫—૧૮૬
ઉવસાગહર સ્તોત્ર	૧૪૬—૧૪૭
શ્રી રત્નાકર પચ્ચીરીનું રહસ્ય	૧૪૮—૧૫૨
અગ્રીહત પ્રભુની સ્તુતિ	૧૫૨—૧૬૦

સર્વારીષ્ટપ્રણાશાય । સર્વાભિષ્ટાર્થદાયિને ॥

સર્વલબ્ધિનિધાનાય । ગૌતમસ્વામિને નમઃ ॥ ૨ ॥ ૬

પુંડરીક ગાયમ પમુલ, ગણધર ગુણ સંપન્ન ;

પ્રહ ઉડી નિત્ય પ્રણમીયે, ચઉદહસેં આવન. ૧ ૭

બ્રાહ્મી ચંદનવાલિકા ભગવતી રાજીમતી ડ્રૌપદી ।

કૌશલ્યા ચ મગાવતી ચ સુલસા સીતા સુભદ્રા શિવા ॥

કુંતી શીલવતી નલસ્ય દયિતા ચૂલા પ્રજાવત્યપિ ।

પદ્માવત્યપિ સુંદરી દિનમુખે કુર્વેતુ વો મંગલં ॥ ૧ ॥ ૮

ૐકારં વિન્દુસંયુક્તં, નિત્યં ધ્યાયંતિ યોગિનઃ ।

કામદં મોહદં ચૈવ; ૐકારાય નમો નમઃ ॥ ૧ ॥ ૯

સર્વ ઇચ્છાઓને પૂર્ણ કરનારા અને મોક્ષને આપનારા એવા
વિન્દુસંયુક્ત જે ઓંકારનું યોગિપુરુષો હમેશાં ધ્યાન કરે છે, તે
ઓંકારશબ્દને હું નમસ્કાર કરું છું. ૧

ભાવનાસ્તુતિઃ ।

યસ્યાશયં શ્રુતકૃતાતિશયં વિવેક—

પીયૂષવર્ષરમણીયતરં શ્રયંતે ।

સન્નાવનાઃ સુરલતા ન હિ તસ્ય દૂરે,

લોકોત્તરપ્રશમસૌખ્યફલપ્રસૂતિઃ ॥ ૨ ॥ ૧૦

અતિશય શાસ્ત્રોના અભ્યાસથી પ્રાપ્ત કરેલ વિવેકરૂપી અમૃ-
તની વૃષ્ટિવડે અત્યંત રમણીય બનેલા જે પુરુષના હૃદયમાં ઉત્તમ

ભાવનાઓ પ્રગટે છે, તે પુરૂષને અલોકિત એવા શાંતિમુખરૂપી રૂપને આપનારી કલ્પલતા દુર રહેલી નથી, અર્થાત્ મુલભ છે ૨

દ્વાદશ ભાવનાઓ ।

અનિત્યતામશરણં, જવમેકત્વમન્યતામ્ ।

અશૌચમાશ્રવં ચાત્મન્, સંવરં પરિજાવય ॥ ૧ ॥ ૧૧

કર્મણો નિર્જરાં ધર્મ-સૂક્તતાં લોકપદ્ધતિમ્ ।

બોધિહુર્લજતામેતા, જાવયન્ મુચ્યતે ભવાત્ ॥ ૨ ॥ ૧૨

હે આત્મન્! ૧ અનિત્ય, ૨ અશબ્દ, ૩ મસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અયત્વ, ૬ અશુચિ, ૭ આશ્રન, ૮ મવર, ૯ નિર્જરા, ૧૦ ધર્મ, ૧૧ લોક અને ૧૨ બોધિહુર્લભ એ બાર ભાવનાઓનું તું ચિંતન કરે કે જેથી તું આ સસારભાવી મુક્ત વડ જઈશ ૧-૨

૧ અનિત્યભાવના.

આ સમારના બવનકારક પદાર્થો અને આડબરી દેખોવો તરફ ઉપેક્ષાને ઉત્પન્ન કરાવનારી, સર્વ પ્રકારના સામારિક ભાવોની અસ્થિરતાને સિદ્ધ કરનારી અને આત્માના ઉત્તમ માર્ગને દર્શાવનારી જે ભાવના તે પહેલી અનિત્યભાવના કહેવાય છે આ ભાવના પ્રાપ્ત થવાથી જીવનનો પ્રવાહ ઉચ્ચ માર્ગે વહેતો જાય છે તે માથી માનવ દુઃખમા અખડ પ્રેમધર્મ પ્રગટી નીકલે છે જ્ઞાનમાર્ગના પ્રકાશ દષ્ટિ આગળ ખડો થાય છે, સર્વ પ્રાણીની જિંવા સમસ્ત સુ-ચિની સમાનતા અને એકતા નિષયક ભાવનાના ધીજ આરોપાય છે જીવનને સમાધાન તથા નિર્ભયતામા નખના માટે અનિત્ય ભાવના વિગેય ઉપયોગી છે તે ભાવનાની વ્યવૃત્તિ થવાથી મનુષ્ય મેળુના મહામાગરમા કુષ્મનો નથી, બાધ અને આતર બંધોમા બંધોતો નથી, અને તૃષ્ણાની તાણ કરનારી વેગવતી મગિતામા તણાતો નથી.

તે આ વિદ્યને એક ગંધર્વ નગર જેવું માને છે, પ્રકૃતિના સ્વરૂપને વિદ્યુતિરૂપ ગણે છે અને સર્વ દૃશ્ય થતી રચનાને અદૃશ્ય રૂપે જુવે છે.

આ ભાવના પ્રગટ કરવામાટે સર્વ આગમો ઉચ્ચ સ્વરે ઉદ્ઘોષણા કરે છે કે, “માનવજન્મ પ્રાપ્ત થયા પછી આત્માના ઉત્સંગમાં રહીને એવાજ વિચારો કરવાના છે કે, જે વિચારોની શ્રેણીથી ચેતન અલૌકિક ઉચ્ચતા અને ઉદારતા પ્રાપ્ત કરી શકે” આ સંસારના બાહ્ય અને સ્થૂલ પદાર્થો તેને આકર્ષી શકે નહીં અને તેની જ્ઞાનેન્દ્રિયોની આગળ મોહનું ગાઢ અંધકાર આવી શકે નહીં અનિત્ય અને અસ્થિર પદાર્થો તરફ નિત્યતા અને સ્થિરતાની બુદ્ધિ ન થયા માટે શાસ્ત્રકાર નીચે પ્રમાણે લખે છે.—

યત્પ્રાતસ્તન્ન મધ્યાહ્ને । યન્મધ્યાહ્ને ન તન્નિશિ ॥

નિરીક્ષ્યતે જવેઽસ્મિન્ હા । પદાર્થાનામનિત્યતા ॥૧॥

૧૩

જે દેખાય પ્રાતઃકાલે રમણીય લાગતો હોય અથવા જે પદાર્થ અતિ મનોહર લાસતો હોય તે મધ્યાહ્નકાલે તેથી વિપરીત દેખાય છે અથવા તે તદ્દન હોતો નથી. અને જે મધ્યાહ્ન કાલે સુંદર દેખાતો હોય તે રાત્રે હોતો નહોતો થઇ જાય છે. એવી રીતે આ સંસારમાં પદાર્થોની અનિત્યતા ક્ષણે ક્ષણે જોવામાં આવે છે.

હું ચેતન ! તારા આસ્તિક દૃઢ્યમાં વિચાર કરીશ તો તને ખીલ પણ ખાત્રી થશે કે જેવી રીતે આ સંસારના સર્વ પદાર્થોની અનિત્યતા છે તેવી રીતે આ સંસારના સુખની પણ અનિત્યતા છે. એટલુંજ નહિ, તે સુખની સાથે દુઃખ પણ ઉભુંજ છે. તે એટલે સુધી કે, પરિણામે સુખના કરતાં દુઃખ વધી પડશે. તેને માટે શાસ્ત્રમાં નીચે પ્રમાણે લખેલું છે.—

યજ્ઞન્મનિ સુખં મૂઢ । યચ્ચ દુઃખં પુરઃ સ્થિતમ્ ॥

તયોર્દુઃખમનન્તં સ્યાત્, તુલ્યાયાં કદપ્યમાનયોઃ ॥૧॥

હું મૂક ચેતન' આ સસારના તારી મનુષ્ય જે કાંઈ સુખ અથવા દુઃખ દેખાય છે તે બંનેને જ્ઞાનરૂપી ત્રાજવામાં મુકીને તોળી જો તો તને સુખથી દુઃખ અનતગણ્ય માલુમ પડે અર્થાત્ સુખના કરતાં દુઃખ વધી પડે.

હું આત્મા, તારે વિચારું જોજો કે, મનુષ્ય માત્ર સુખ ભોગવવાનું સ્થાન શરીરને માને છે આ સસારના સર્વ મુખો શરીર વડે મનાય છે સર્વ પ્રાણી ગરીબના રક્ષણને માટે મન વાળ કરતા દેખાય છે પણ તે ગરીબની અનિત્યતા કેરી છે તેના તારે વિચાર કરવો જોજો જ્યારે તે શરીર અનિત્ય છે, તો પગી બીજા મુખોની નકામી ઇન્છા આ માટે રાખી જોજો? તે શરીરની અનિત્યતાને માટે નીચે પ્રમાણે લખેલું છે—

શરીરં દેહિના સર્વ-પુરુષાર્થનિવન્ધનમ્ ॥

પ્રચण્ડપવનોઘ્નૂત-ઘનાઘનવિનશ્વરમ્ ॥ ૧ ॥ ૧૫

જેમ આકાશમાં ઘાટીગીતે છવાયેલો મેઘ પ્રચંડ પવનના અપાઘથી જોત જોતામાં વિનશ્વર બને છે, તેમ પુરુષાર્થના સાધન રૂપ જે આ શરીર છે, તે પણ જોત જોતામાં કાલરૂપી પ્રચંડ પવનના અપાઘે લાગતા વિખરાઈ જાય છે.

હું ચેતન, જેવી રીતે તારૂં શરીર અનિત્ય છે તેવી રીતે પુત્ર, સ્ત્રી ધન અને બાધગે પણ અનિત્ય છે, તેથી તારે તેમના રક્ષણને માટે વૃથા ખેડ કરવો ન જોજો કેટલાએક સમાગી ગૃહસ્થો પુત્ર, સ્ત્રી અને બીજા મગાઓને માટે અનેક જાતના પાપકર્મો આચરે છે-કાળા ઘોળા કૂચે, તેના કંઠુ રૂલો તે ગૃહપતિને એકલાને ભોગવવા પડે છે અરે ચેતન! તારે દૃઢ્યમાં વિચારું જોજો કે જેમને માટે તું અનેક કુકર્મો કરે છે, તેઓ તને પાસોડામાં સહાય આપનારા નથી તેથી તારે તે ધોળ્ય વર્ગનું પોપણ નીતિમાર્ગે ચાલીને કરેડું જોજો વળી તે પુત્ર, સ્ત્રી, ધન અને સગાઓ છેતરે તારા રહેવાના નથી તેઓ પણ સર્વથા અનિત્ય છે તેને માટે શાસ્ત્રના આ પ્રમાણે કહ્યું છે તે તારા દૃઢ્યમાં સદા સહારી રાખજે

અવશ્યં યાન્તિ યાસ્યંતિ । પુત્રસ્ત્રીધનવાન્ધવાઃ ॥

શરીરાણિ તદૈતેષાં । કૃતે કિં લિચ્યતે વૃથા ॥ ૨ ॥

પુત્ર, સ્ત્રી, ધન, આંધવ અને શરીર અવશ્ય આપ્યા જાય છે અને જેવડે આપ્યા જવાના છે, અર્થાત્ તેઓનો કર્માનુસાર વિચાર થવાનો છે તો હું ચેતન ! તું તેમને માટે વૃથા ખેદ શા માટે કરે છે ?

હું ચેતન ! વળી તે અનિત્યતા ડોના જેવી છે તેને માટે શાસ્ત્રકારે નીચેનું રસિક પદ કહેલું છે —

ગગનનગરકલ્પં સંગમં વલ્લભાનાં ।

જલદપટલતુલ્યં યૌવનં વા ધનં વા ॥

સ્વજનસુતશરીરાદિ નિ વિચુચ્ચલાનિ ।

ક્ષણિકમિતિ સમસ્તં વિદ્ધિ સંસારવૃત્તમ્ ॥ ૧ ॥

હું ચેતન ! સ્ત્રી વગેરે પ્રિયજનોનો સંગમ આકાશના નગરના જેવો છે. જેમ આકાશમાં થયેલી વાદળની નગર-રચના ટકી રહેતી નથી, તેમ સ્ત્રી વગેરેના સમાગમનું સુખ ટકી રહેતું નથી. યૌવનવય અને દ્રવ્ય વાદલાના સમુદ્ધ જેવું ચલાયમાન છે. જેમ વાદળાં ચડી આવે છે અને પાછા તરત વીખરાઈ જાય છે તેમ યૌવનવય અને દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થઈને તરત નાશ પામી જાય છે. અને સગા, પુત્રો અને શરીર વગેરે વિજળીની જેમ ચપળ છે, આ પ્રમાણે આ સંસારનો સમસ્ત બનાવ ક્ષણિક છે, એમ સમજી તું આત્માની ઉત્તતિને સાધનારી અનિત્ય ભાવના સદા ભાવજે.

હું ચેતન, એ અનિત્ય ભાવના ભાવતાં પ્રથમ તું તારા હૃદયને આ પ્રમાણે પ્રતિબોધ આપજે “હું હૃદય, તું આ સંસારના પદાર્થો તરફ તારો આવેશ દર્શાવીશ નહિં. તે સર્વ પદાર્થો પરિણામે અનિત્ય છે. વિનાશશીલ છે અને નિરર્થક છે. સંસારના જે પદાર્થો તને આકર્ષે છે. તે પદાર્થો તારા આત્માના નથી તેમ તારો ઉદ્ધાર કરનાર

પણ નથી આખરે તેઓ ઇદ્રજાગના જેના ક્ષણભ્યાથી છે તેની અનિ-
ત્યતા તારી આગળ સાબીત કરવાની કામ જરૂર નથી તે તુ આ સસા-
રમા પ્રત્યક્ષ જો, શકે છે પ્રેમનતી પ્રિયાવાલો પુરૂષ ક્ષણમા વિદુર થઇ
જાય છે, અખૂર ધનનાનો ક્ષણમા નિર્ધન બની જાય છે, પ્રવીણ અને
પરાક્રમી પુત્રોનાલો ઘડીકમા વંચ થા જાય છે અને સ્વજનોના
પરિનારથી વીંટાએલો માણસ ઘોડીનામા એકાકી બની જાય છે હે
હૃદય, તે વાત તારા લક્ષમા રાખજે

આ સસારમા મનુષ્યની જીવન યાત્રામા કેના કેના નિચિત્ત-
પ્રસંગો આવે છે અતોદયતુ પ્રચડ ચક્ર વેગથી ઝડપે દોડે, અને તેના
વેગને પ્રત્યેક મનુષ્ય અનુભવે છે, છતાં પણ તે ભ્રમણામા પડીને ભુલ્લી
જાય છે જનસમાજનો ઓછો ભાગ વિવિધ જાતની લાલસામાજ
આમરણાંત રમી રહેલો હોય છે અને તેના વ્યાપારમાજ ને અમૂલ્ય
માનવ-જન્મ શુભારી બેસે છે તે લાવમાઓ પૂર્ણ થતી નથી અને
તે કદી કો, પૂર્ણ થાય તો તે વિદ્યુતની જેમ ચપળ થઇ જાય છે.
કેટલાક તો તે લાલસામાજ થોતાતુ જીવન વૃથા ખોઇ બેસે છે આથી
અનિત્ય લાવનાની પ્રમા જો હૃદયપર ઉપર પડી હોય તો તે મનુષ્ય
આ સસારના અનિત્ય સ્વરૂપને સારી રીતે સમજી શકે છે ત્યારે
તેના હૃદયને નીચેના પદો હૃદયગમ લાગે છે—

કલ્હોલચપલા લક્ષ્મી । સદ્ગમા સ્વપ્નસન્નિષ્ઠા ॥

વાત્યાવ્યતિકરોત્કિસ-તૂલતુલ્ય ચ યૌવનમ્ ॥ ૧ ॥

જોગા જુજઙ્ગજોગાજા । સચ પ્રાણાપહારિણ ॥

સેવ્યમાનાઃ પ્રજાયન્તે । સંસારે ત્રિદશૌરપિ ॥ ૨ ॥

લક્ષ્મી સમુદ્રના કલ્હોલના જેવી ચપળ છે કુટુંબ આદિ
પ્રિય જનના સમાગમો સ્વપ્નાના જેવા ખોટા છે યુવાવસ્થા
પરવનના ઝપાટાથી ઉડેલા આકાશના રૂના જેવી છે, અને
વિષમ ભોગો સર્પની ફણાના જેવા વિષમ છે જો દયતાઓ
તેમને મેલે તો તેમને પણ ત પ્રાણાપહારી થાય છે ૧-૨

- આ ઉપરથી પ્રત્યેક કલેશ, પ્રત્યેક વ્યાધિ, પ્રત્યેક ઉપાધિ અને પ્રત્યેક આપાત્ત—એ સર્વમાંથી પોતાના વેગને આધિકાધિક સમ્પન્ન કરવાના સાધન પ્રાપ્ત કરી આત્મભાવનાનો વિસ્તાર કરનારા ભવ્ય આત્માઓ તે અનિત્યતાનું સ્વરૂપ ઓળખી વિરાગને સુદૃઢ કરવાને અધ્યાત્મમાર્ગે પ્રવૃત્તિ કરવા તત્પર થાય છે.

અનિત્ય ભાવનાના ઉચ્ચ શિખર ઉપર આરૂઢ થયેલા મહા-ત્માઓ કહે છે કે, હું ચેતન ! પુલ, સ્ત્રી, બાંધવ, ધન અને શરીર આદિ જે તને પ્રિય લાગે છે અને વિષયોના વિષમય મુખ તરફ તારી મનોવૃત્તિ ખેંચાય છે, તે તરફ તું નિત્ય-અનિત્યના તત્વોની વિચારણા કર, એટલે તારા સમજવામાં આવશે કે, આ સર્વ નિત્ય નથી પણ અનિત્ય છે, તેની અનિત્યતાનું ભાન કદિ તને થયું નહીં હોય તો અન્ય રથેળે અવલોકન કર, એટલે તને ખાતરી થશે કે, શુદ્ધ વૈભવમાં ઉછરેલા, અને લાઝન પાઝનના લાઝને ભોગવનારા ખાળ યુવાન અને સદ્ગુણી સતાનો જેમના આદવા ગયા છે, એવા અપુત્ર ઘણા શુદ્ધરથો તારી દૃષ્ટિએ આવે છે. સૌંદર્યવતી, સદ્ગુણવતી, અને અનુપમ રૂપવતી રમણીઓના વિયોગીઓ કેટલા રખડે છે ! તેમનું અવલોકન કર. ડહાપણથી ભરપૂર વિદ્વાન અને વિક્રમવાંત બાંધવોને ગુમાવી સદા શોકમગ્ન રહેનારા કેટલા પુરૂષો અસહાય થઇ ભાત્યાર થઇ પડ્યા છે તેમની તરફ જો. લક્ષ્મીના વિવિધ વિલાસોને ભોગવનારા વિવિધ વાહનોમાં ફક્કડ થઇ ફરનારા અને મનવાંછિત મોજ શોખમાં મગ્ન રહેનારા જે ધનિકો પાછળથી નિરાશ્રિત, અશરણ, અને દયાપાત્ર થઇ દીનતા સાથે લિક્ષુકવત ભટકનારા થઇ પડેલા છે, તેમનું નિરીક્ષણ કર, રૂપ અને કાંતિથી કામવત દેખાતા, ઉચ્ચ સંહનનથી વીર્ય અને પરાક્રમનો પ્રભાવ દર્શાવનારા અને ગતિના વેગથી પૃથ્વીને ધ્રુજવનારા વીરનરો પાછળથી વિવિધ રોગોના ભોગ થઇ પડેલા, ક્ષીણ અને નિર્બલ થયેલા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તેઓનો વિચાર કર, તે ઉપરથી તને આ જગતની અનિત્યતા સિદ્ધ થયા વગર રહેશે નહિ. હું ચેતન, પ્રચંડ શક્તિવાલા કાળનું સ્વરૂપ વિચારજે, તે ભયંકર કાળના ચક્રમાંથી કોઇ પણ ખચી શકતું નથી, તે કાળરૂપી દાવાનળની અંદર જગતના સર્વ દૃશ્ય પદાર્થોનો હોમ થયા કરે છે. તેની ભયંકર જ્વાલાઓમાં સર્વનો અવશ્ય ભય થવાનો છે. કાળરૂપી દૂર રાક્ષસની

દાદાઓની વચ્ચે આ વિદ્યે દુઝાનિ રહેલું છે કાગડપી અજગર સર્વને ગળવાનોજ છે હે આત્મન! જે તારે તે કાગડપી સિંહના પળમાંથી ગાયબુ હોય તો તું અનિત્યભાવનારૂપી મહા શક્તિ ધારણ કરીનેજ આ મમારમા પ્રવૃત્તિ કરજે મનાર્થની અનેક સ્વના ઓને વિસ્તારનાગ રાગ, દ્વેષ, આશા, નિરાશા, આદિ ઝલેગાથી ફર ગહેજે તાગ શુદ્ધ છનનને તે ઝલેગ પરપરાની જાગમા નાખી મવિન ફરીગ નહિ અને તાગ ભવ્ય હૃદયને આ અસાર સસારનાં જે જે ભોગ્ય નિષેધો અહ મમત્વના આવબનરૂપ થાય છે તેમની અનિત્યતા સમજાવજે

હે ચતુર ચેતન! કદિ તારા હૃદયમા દિવ્ય મુખની અભિસાધા થતી હોય તો તે પણ અનિત્ય છે, અનુત્તર વિમાનનાસી દેવતા ઓના મુખ પણ કાલે ઝરીને કાય થઈ જાયછે તેમના દિવ્ય ભોગના નિસામો અને દિવ્ય વૈભવો પણ ટકી ગકતા નથી તો પત્રી ઈહ લોકના મુખો શી ગણતરીમા છે તેથી પાન્માર્થિક ઉચ્ચ ભૂમિના ઉપર ચડવાની ઝંઝા રાખનારા ભવ્યજનો જે પોતાના હૃદયસન ઉપર અનિત્ય ભાવનાને સ્થાપિત કરે તો તેમને તત્ત્વ મ્નરૂપની નિવેચના કમવાનો માર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેઓ આ વિકટ મમારમાથી મુક્ત થઈ ખરેખર આત્મહિત માંડી શકે છે તે દિવ્ય ભાવનાના પ્રમગથી મહાત્મા અર્ણુકાપુત્ર, કુરુકુ મુનિ, અનંતકુમાર ચક્રવર્તી, વગેરે અનેક મહાપુરો આત્મહિત માધી શક્યા છે જેના દટાતો જેન આગમના ચરિતાનુયોગમા ચિરમ્થાયી ન્દા છે તેઓમાથી એક અર્ણુકાપુત્રનું રસિક દૃષ્ટાંત આ સ્વળે આપનામા આવે છે

અર્ણુકાપુત્રનું દૃષ્ટાંત.

ભારતવર્ષના ઉત્તર મધુરા દેગમા ફેવદસ નામે એક વણિક વૃહસ્થ રહેતો હતો એક વખતે તેના હૃદયમા અગણિત દ્રવ્ય મેળવવાની ઈચ્છા વધ આવી, આવી તે દક્ષિણ મહુગમા ગયો ત્યાં તેને જયસિંહ નામના એક વણિપુત્રની સાથે મનો થઈ, જનમિહ શુદ્ધ મિત્રમર્ષનો જ્ઞાતા હતો, તેથી તેણે પોતાના મિત્ર દેવનનું આનિવ્ય કરવાનો નિચાર કર્યો અને તેને ધાનાને ઘેર જમના બોલાવ્યા

જયસિંહને અર્ણિકા નામે એક બહેન હતી. તે સૌંદર્ય અને સદ્ગુણોથી સુશોભિત હતી. ભોજનાસયમાં જમવાને બેઠેલા દેવદત્તને તે અર્ણિકા મિષ્ટ ભોજન પીરસવાને આવી, અર્ણિકાનું સૌંદર્ય જોઈ દેવદત્ત મોહિત થઈ ગયો, મધુર રસવતીના રસના કર્તા અર્ણિકાના શૃંગારનો રસ તેને વિશેષ પ્રિય લાગ્યો. તે મનોહર બાલાની સાથે વિવાહ સંબંધ જોડવાની તેને તીવ્ર ઇચ્છા થઈ આવી. અને તે ઇચ્છા સત્વર પૂર્ણ કરવા માટે તેના હૃદયમાં ત્રેણિબંધ સંદેહો થવા લાગ્યા. આ વખતે તે ભોજન કરીને પોતાને સ્થાને ગયો, પણ તે માત્ર દેહ લઈને જ ગયો, પોતાનું મોહિત મન તો અર્ણિકામાં જ મુકતો ગયો. વિકારને વશ થયેલા દેવદત્તે બીજે જ દિવસે આવી જયસિંહને કહ્યું. “મિત્ર ! તારા આતિથ્યથી હું ઘણા જ પ્રસન્ન થયો છું, હવે હું તારી સાથે મંત્રીની દંડ શૃંખલા બાંધવાને ઇચ્છુ છું, પણ તારી ઇચ્છા હશે તો તેમ થઈ શકશે.

“મિત્ર દેવદત્ત, તારા શુભ અને સ્વભાવ જોઈ મને તારી તરફ ઘણો પ્રેમ આવે છે. તેથી તારા પ્રેમતંતુને વધારવાને માટે મારી ઇચ્છા કેમ ન હોય ? ” જયસિંહે પોતાનો શુદ્ધ આશય દર્શાવતાં કહ્યું.

“જો એમ હોયતો આ તારી સુંદર બહેન અર્ણિકાનો વિવાહ સંબંધ મારી સાથે જોડ ? અને તે સુંદર ફલદીપિકા મારા સંસારને શોભાવે, અને આપણી વચ્ચે મંત્રીની શૃંખલા દૃઢરીતે જોડાય ” દેવદત્તે પોતાના અંતરની ઇચ્છા સ્ફુટ કરી બતાવી.

“પ્રિય મિત્ર, મારી એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે જે ચોખ્ખા પુરૂષ અર્ણિકાને પરણે, તે પુરૂષ પરણ્યા પછી કાયમ મારા ઘરમાં રહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરે, તો જ તેની સાથે અર્ણિકાનો વિવાહ કરવો ” જયસિંહે પોતાની પ્રતિજ્ઞા સ્પષ્ટતાથી જણાવી દીધી.

અર્ણિકાના અપ્રતિમ રૂપમાં મોહિત થયેલા દેવદત્તે તે પ્રતિજ્ઞાનો સ્વીકાર કર્યો. મોહને વશીભૂત થયેલો આત્મા શું ન કરે ? પછી દેવદત્તનો તે સુંદર અર્ણિકા સાથે વિવાહ થયો. અને તે જયસિંહના શ્રી બંધનમાં રહી તે નગરનો નિવાસી બની ગયો.

આજ્ઞા અપાવ. તારા જેવી વિદુષી વનિતાને વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી. સત્પુત્રોએ વૃદ્ધાવસ્થામાં માતા પિતાની સેવા કરવી જોઈએ. મારા વૃદ્ધ જનક અને જનનીનો આધાર મારી સેવા ઉપર છે. હું ધન તૃષ્ણાના વેગથી વિદેશમાં આવી ચડ્યો છું. પરંતુ જે આ વખતે મારો પુત્રધર્મ નહીં બળવું તો હું કર્તવ્યભ્રષ્ટ થયેલો ગણાઈશ, અને લોકર્નિદાનો પાત્ર બનીશ. હે મૃગાક્ષિ, તારા મોહને લઈને હું પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ થયો છું, ગ્રહણ કરેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરવો એ પણ અનુચિત છે, માટે તારા બંધુ જયસિંહને મારાથી કાંઈ પણ કહી શકાયે નહીં “સજ્જનાઃ પ્રતિજ્ઞાપાલનપરાઃ” એ નીતિમુત્રવું ઉદ્ભવન મારાથી શીરીતે થઈ શકે?

દેવદત્તના આ વચનો સાંભળી મુગ્ધ અર્ણિકાના દ્વંદ્વ ઉપર અસર થઈ આવી, તરતજ તેણીએ પોતાના સ્વામીને આવાસન આપી જયસિંહને સમજાવ્યો, ભગિનીના વાતસલ્યને વશ થયેલા જયસિંહે દેવદત્તને પોતાના ગૃહબંધનમાંથી મુક્ત કર્યો. તેથી અંતરમાં આનંદ પામતો દેવદત્ત પોતાની પ્રિયતમા અર્ણિકાને સાથે લઈ ઉત્તર-મથુરા તરફ રવાના થયો. આ સમયે અર્ણિકા સગભાઈ હતી. તેણીના ગર્ભરૂપ માનસ-સરોવરમાં કોઈ ભવ્ય આત્મહંસ ઉતર્યો હતો. પ્રભાવિક આત્માના અવતરણથી અર્ણિકા દિવ્યકાંતિવાળી દેખાતી હતી, કર્મની અદ્ભુત શક્તિ અઘટિત ઘટનાને ઘડનારી છે. માનવીધારણાએ અને અકસ્માત ફેરવનારી અને વિલક્ષણ બનાવોને બનાવનારી કર્મશક્તિના બળથી ગર્ભવતી અર્ણિકાએ માર્ગમાંજ એક દિવ્યકાંતિવાલા પુત્રને જન્મ આપ્યો, અર્ણિકાનું સૂતિકાકર્મ ત્યાંજ કરવામાં આવ્યું. અમુક સમય થયા પછી દેવદત્ત પુત્રવતી અર્ણિકાને લઈ સ્વસ્થાનમાં આવ્યો.

શુક્લ પક્ષના ચંદ્રની જેમ અર્ણિકાપુત્ર વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો, માતાપિતાએ તેનું નામ સંધીરણ પાડ્યું, તથાપિ લોકો તેને અર્ણિકાપુત્રના નામથી બોલાવતા હતા. ભવિષ્યની ભવ્યતા અને ઉચ્ચ ભાવનાની સૂચના કરતો અર્ણિકાપુત્ર મનોહર યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયો. તેણે વિકારી વય પ્રાપ્ત કર્યું, તે છતાં તેનામાં ઉચ્ચ ભાવનાઓ

જણાવો લાગી જ્ઞાન અને અનુભવ વિગ્રાહ દેખાવો લાગ્યા, તેના ભવ્ય હૃદય ઉપર સવેગનો રંગ ચડવા લાગ્યો, અને આ વિધિની અનિત્યતા ભાસવા લાગી

એક વખતે જ્યસિંહ નામના કોઈ મહાત્મા આચાર્યની પામે ધર્મેષિદેશ સાલણી તે વિરજત થઈ ગયો, અને તગતજ તેમની પાસે ઉત્તરણ ચાલિત મહણ કરી પોતે અનગાર ધર્મનો શુદ્ધ પાવક બન્યો, વિનયગુણ અને યુદ્ધિના બળથી જૈન-આગમનો ઉચ્ચ અભ્યાસ કરી અર્ણિકાપુત્ર આચાર્યપદનો અધિકારી બની ગયો ભારત-વર્ષની જૈન પ્રજામાં આચાર્ય અર્ણિકાપુત્ર પોતાના ઉચ્ચ વર્તન અને દેશનાચાતુર્યથી ઘણી વિખ્યાતિ પામ્યા

તે મહાત્માએ અનેક દેશોમાં પર્યટન કરી દેશનાવાણીનેદ મહાન ધ્વનિ પ્રગટાવ્યો તેમની ઉચ્ચ દેશનાની ગર્જનાઓએ ભારતને ગળાવી મુક્યુ શ્રીવીતરાગ પ્રભુના વર્મતુ રહસ્ય સમજાવી ભાનત પ્રજામાં ભાવનાની ઊર્મિઓને ઉજાળી શ્રીજૈનધર્મનો વિજય-ધ્વજ ફેરકાવ્યો

આચાર્ય અર્ણિકાપુત્ર એક સમયે ગિપ્થ સહિત વિહાર કરતાં પુષ્પભદ્ર નામના નગરમાં આવી ચડ્યા, આ નગરમાં પુષ્પકેતુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને પુષ્પાવતી નામે રાણી હતી, તેણીએ એક વખતે પુલપુલીના યુગલને જન્મ આપ્યો, પુત્રનું નામ પુષ્પચૂડ અને પુત્રીનું નામ પુષ્પાચૂડા રાખ્યું હતું. કોઈ પૂર્વ કર્મના યોગથી યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયેલા તે સહોદરની વચ્ચે વિકારી પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો રાજા પુષ્પકેતુએ કોઈ મોહને વશ થઈ તે બન્નેનો ખિનાહુ સંબધ જોડી આપ્યો. આ નીતિવિરુદ્ધ અને અઘણિત બનાવ થવાથી રાણી પુષ્પાવતી ખેદ પામી, અને તેણીના દુઃખમાં રાજા ઉપર તિરસ્કાર આવી ગયો, તત્કાળ વિરક્તભાવથી તેણીએ રાજ્ય વૈભવનો ત્યાગ કરી કોઈ વિદુષી સાંધી પામે દીક્ષા લીધી તીવ્ર તપસ્યા આચરતી પુષ્પાવતી સાંધી કાલપર્મ પામી, અને તપસ્યાના દિવ્ય પ્રભાવથી તે સ્વર્ગમાં કેવલા રૂપે ઉત્પન્ન થઈ, અવધિજ્ઞાનથી પોતાના સતા-

નોની વચ્ચે અવશિત કર્મ થયું છે, તે જાણી તે દેવસ્વરૂપી પુષ્પાવ-
ત્તીએ પોતાની પૂર્વપુત્રી પુષ્પચૂલાને નરકનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ બતાવ્યું.
તે જોઈ પુષ્પચૂલા હચમચીત બની ગઈ, અને તેણીએ તે વાર્તા પુષ્પ-
ચૂલાને કહી, પુષ્પચૂલે તેની શાંતિના અનેક ઉપાયો કરાવ્યા છતાં પણ
પુષ્પચૂલા નિરંતર તે નરકનું સ્વરૂપ પોતાની દૃષ્ટિ આગળ દેખ્યા
કરતી હતી, અને ભયથી કંપાયમાન થતી હતી. આથી પુષ્પચૂલ
ગભરાઈ ગયો, અને તેણે અનેક જૈનાચાર્યોને તે નરકના સ્વરૂપ વિષે
પ્રશ્નો કર્યા હતા. તેના પ્રત્યુત્તરમાં કોઈએ કહ્યું કે નરકનું સ્વરૂપ ગ-
ર્ભાવાસ જેવું છે, અને કોઈએ કહ્યું જે નરકનું સ્વરૂપ દારિદ્ર્યના જેવું
છે, પણ તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ કોઈએ કહ્યું નહીં. આ અરસામાં અર્ણિ-
કાપુત્ર આચાર્ય તે નગરમાં આવ્યા હતા. તે મહાનુભાવે નરકનું
સ્વરૂપ યથાર્થ કહ્યું હતું. અને તે નરકની પ્રાપ્તિ શા કારણથી થાય
છે તે પણ સમજાવ્યું હતું. પુનઃ પુષ્પચૂલાની દેવતા થયેલી માતાએ
તેણીને સ્વર્ગનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ બતાવ્યું હતું. આચાર્ય અર્ણિકાપુત્રે
તે વિષેના પ્રશ્નોના યથાર્થ ઉત્તર આપતાં પુષ્પચૂલા પ્રતિબોધ પામી
ગઈ, અને વૈરાગ્યના આવેશથી તેણીએ તેજ આચાર્ય પાસે દીક્ષા
ગ્રહણ કરવા પતિની આજ્ઞા માગી.

તે સમયે રાજા પુષ્પચૂલે દીક્ષા લેવાની આજ્ઞાને માટે આવેલી
પુષ્પચૂલાને આ પ્રમાણે કહ્યું, “ભદ્રે, તું જે મારા ગામમાં રહી વ્રત
પાલે તો તને દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપું.” પુષ્પચૂલાએ એ વાત
અંગીકાર કરી. પછી તે આચાર્ય અર્ણિકાપુત્ર પાસે વ્રત લઈ શુદ્ધ
આહાર ગ્રહણ કરી ચારિત્ર પાલન કરવા લાગી. એક વખતે શાસ્ત્રના
ઉપયોગથી આચાર્યશ્રીએ મોટા દુષ્કાલ પડશે, તેમ જાણી પોતાના
શિષ્યસમુદાયને દેશાંતર મોકલી પોતે વૃદ્ધવયથી અશક્ત હોઈ પુષ્પભદ્ર
નગરમાં જઈ રહ્યા. પુષ્પચૂલા સાધ્વી (જે રાણી વ્રત અંગીકાર
કરી ત્યાંજ રહેલી છે તે) ગુરૂને શુદ્ધ આહાર આદિ લાવી આપતાં
શુદ્ધ સેવાના પ્રભાવથી કેવલજ્ઞાન પામી, છતાં પણ ગુરૂની સેવા તો
કરતીજ રહી. એક વખતે વરસાદ આવતાં સાધ્વીશ્રીએ ગુરૂને
આહાર લાવી આપ્યો, ત્યારે આચાર્યશ્રીએ પુછ્યું, “તમે વરસાદ
છતાં આહાર કેમ લાવ્યા?” સાધ્વીશ્રીએ જણાવ્યું, “જે અચિત્ત

પ્રદેશ હતો, તે સ્વયંથી હું યલપૂર્વક ઓહાઈ લાવી છું” તમે અચિત્ત પ્રદેશ માથી જાણ્યો?” ગુરૂશ્રીએ પુછ્યું સાંવીશ્રીએ જણાવ્યું કે “આપની કૃપાથી” આચાર્યશ્રીએ પુછ્યું પ્રતિપાતિજ્ઞાન છે કે અપ્રતિપાતિ?” તેના ઉત્તરમાં સાંવીશ્રીએ કહ્યું કે, “અપ્રતિપાતિ, અર્થાત્ કેનલજ્ઞાન થયું છે” તત્કાળ આચાર્યશ્રીએ ઉભા થઈ મિથ્યાદુષ્ટતા માંથી “હા” એ કેવડીની આશાના કરી” આ પ્રમાણે કહેતાં આત્મનિદા કરના લાગ્યા પછી આચાર્ય મહારાજે કેનલજ્ઞાની પુષ્પ ગુપ્ત સાંવીશ્રીને પુછ્યું કે “હું સિદ્ધિપદ પામીશ કે નહીં?” પ્રત્યુત્તરમાં સાંવીશ્રીએ જણાવ્યું કે, ‘ગંગા નદી ઉતરતા આપને કેનલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે”

એક વખતે આચાર્યશ્રી નિહાઈ કરતા કરતા ગંગાનદીના ૧૨ ઉપર આવી ચડ્યા ગંગાને સામે તરે જવાને માટે નૌકા શિનાય બીજી સાધન ન હતું તેથી આચાર્યશ્રી ગંગા નદી ઉતરના માટે બીજા ઘણા લોકો સાથે નૌકામાં બેસી ગંગા નદીના અગાર જલમાં નાવિકે નૌકાને ચલાવી, પરંતુ નૌકામાં જે બાજુ આચાર્યશ્રી બેઠા હતા તે તરફ નૌકા નમવા લાગી ત્યારે તેઓએ ઉડીને બીજા બાજુ બેઠા ત્યારે તે નૌકા તે તરફ નમવા લાગી એની રીતે આચાર્યશ્રી જે જે બાજુ બેસે, તે તે તરફ નૌકા નમતી હતી આથી તેમાં બેઠેલા લોકોને ભય થયો, પછી આચાર્યશ્રી નૌકાના મધ્ય ભાગે બેસી ત્યારે આખી નૌકા ડુબવા લાગી આ ઉપદ્રવ કરનાર એક વ્યતરી હતી તે આચાર્યશ્રીએ પૂર્વ ભવમાં પોતાની સ્ત્રીનું અપમાન કર્યું હતું તેથી તે સ્ત્રી વ્યતરી થઈ હતી તે પૂર્વનું વેર લેવાની ખાતર આવીને આવો પ્રાણવાતક ઉપદ્રવ કરતી હતી વહાણમાં બેઠેલા લોકોએ જાણ્યું કે આ સાધુને લલને આ નૌકા ડુબતી જણાય છે માટે આ સાધુનેજ ગંગા નદીમાં નાખો, આમ કહી તેઓએ આચાર્યશ્રીને ઉપાડીને ગંગા નદીમાં નાખી દીધા, તે વખતે પેલી વ્યતરીએ જત-માં સળી ઉભી કરીને તેમાં આચાર્યશ્રીના શરીરને પડેલી દીધું આ વખતે આચાર્યશ્રીના શરીરને લેગ માત્ર પણ કલેશ થયો નહીં પણ અત્યંત શાંતિ રહી અને તત્કાળ તેઓના દૃઢ ઉપર અનિત્ય ભાવના આફળ થઈ આવી, તેની તેઓ આ પ્રમાણે જણાવ્યા, “અરે મારા શરીરના ઇધિર વડે અપ્રકાશના છવો મજા પામે છે, અહા! આ

શરીર અનિત્ય છે, તેથી તે ઉપર મોહ કરવો નિર્થક છે. ભવોભવ જન્મ તથા જરાના દુઃખોને ઉત્પન્ન કરનાર મમત્વભાવ છે, માટે અનિત્ય પરાર્થો ઉપર મમત્વ ભાવ ન જોઈએ.” ઇત્યાદિ અનિત્ય ભાવનાના વિચાર ઉપર ચડતાં તે મહાત્માનાં સર્વ કર્મો ક્ષય પામી ગયાં અને તત્કાલ કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થઈ આવ્યું. પછી આયુષ્ય પૂર્ણ થવાથી અંતકૃત કેવળી થઈ તેઓ મોક્ષે ગયા. ત્યાં દેવોએ આવી તેમના કેવલમહોત્સવ કર્યો હતો. તે મહાત્મા અર્હિંકાપુત્રની અનિત્યભાવનાને ઉદ્દેશી શાસ્ત્રકાર નીચેનું પદ ઉચ્ચારે છે—

इत्यनित्यं जगद्वृत्तं, स्थिरचित्तः प्रतिक्षणम् ।

तृष्णाकृष्णाहिमंत्राय, निर्ममत्वाय चिन्तयेत् ॥૧૧॥

આ પ્રમાણે સ્થિરચિત્તવાલા પુરૂષે પ્રતિક્ષણે આ જગતની અનિત્ય સ્થિતિનો સ્થિરચિત્તે વિચાર કરી તૃષ્ણારૂપી કૃષ્ણ સર્પને ઉતારવામાં મંત્રરૂપ એવા નિર્મમત્વને માટે ચિંતવવું જોઈએ. ૧

આચાર્યશ્રી અર્હિંકાપુત્રના જીવનમાંથી અનિત્ય ભાવનાને વિશેષ પુષ્ટિ મળે છે. તે મહાત્માનું જીવન ભારતીય પ્રજાને ઉપકારરૂપ થયું છે, તે શિવાય બીજા પણ જૈન મહાત્માઓએ તે અનિત્ય ભાવનાનો આશ્રય કરી ભારતવર્ષના ભવ્ય આત્માઓને એવો પ્રતિઓધ આપ્યો છે કે, જે પ્રતિઓધના શબ્દો પ્રત્યેક ધાર્મિક મનુષ્યે પોતાના હૃદય ઉપર ધારણ કરવા યોગ્ય છે. તે મહાત્માઓએ ઉચ્ચ સ્વરે જણાવ્યું છે કે “અનિત્ય ભાવના એ આ સંસારના પરિતાપથી તપેલા પ્રાણીઓના હૃદયને શાંતિ આપનારી મધુર છાયા છે. આ મહાત્મા ભયંકર ઇન્દ્રિયરૂપી સર્પથી આત્માની રક્ષા કરવી હોય તો અનિત્ય ભાવનાનો આશ્રય લેવો જોઈએ.” આ વિદ્યની સપાટી પરના વિવિધ રંગોના સરોવરમાં સ્નાન કરનારા પ્રાણીઓ મોહના વિવિધ રંગોથી રંગાય છે. કર્મના ગહન ભેદોનો ભરમ ઉડેલી શકાતો નથી. કર્મોએ રચેલી આ વિદ્યની રંગભૂમિ ઉપર વિવિધ ભાગ ભજવતા પ્રાણીઓને આખરે અનિત્યતાને શરણે જવું પડે છે. આશાના તરંગી

ધોણાઓ કાઢનારના ઉઠાડી ચાલ્યા જાય છે આખરે ગન્ય-રહે છે
તે ભવ્ય આત્માઓ ! તમાજ દૃશ્યમા અનિત્યતાના નિવારો સ્થાપિત
કરો તમે આ મમાન્ના મીઠા અને કડવા અનુભવોનો સ્વાદ ચામે
ઠા અને તેના અનેક મા ! અને નહાગ ચિત્રો બુદ્ધો ઠા, હતા તમા !
દૃશ્યમા મવેગના તરંગો ઉઠાડતા નથી એ આશ્ચર્યની નાત છે '
આર્તિનાપુત્રના આ ગણદા સર્વ ભવ્ય આત્માઓએ મર્દા મનન
કરના જો-એ અને નીચેનું પદ મદા અમરણમા નાખવું જોઈએ

નાક્રામ્યન્તિ કપાયાસ્તં, સંસારસ્તં ન વાધતે ।

અનિત્યજાવનાકલ્પ-લતા ચેન સમાશ્રિતા ॥ ૧ ॥

જેણે અનિત્ય ભાવનાઓની કલ્પલતાનો આશ્રય કર્યો છે, તેને
કપાયા દમાની ગ-તા નથી, અને આ મમાજ તેને આપ્યા કરી
ગ-તો નથી ૧

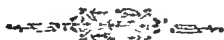

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽન્ન મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-

સ્તછિન્ન્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલા સુરીશ્વરા રાજિતા ॥

તન્નિષ્ણેર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયેરેષાન્ન સત્તાવિતા ।

સ્વસ્થાંતે શુજજાવના જવિજનસ્વાતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

૨ અશરણ જાવના.

સંસારમાં શરણ કરવા યોગ્ય શું છે? અશરણ આત્માને કોણ શરણ લેવું જોઈએ? અને શરણ અથવા સહાયતા સાધનો ક્યાંથી મેળવી શકાય છે? ઇત્યાદિ ભાવનાઓથી આ ભાવના ભરપૂર છે. આ સંસારમાં ખુસાફરી કરનારાઓને ક્ષણે ક્ષણે અંતરાયો આવ્યા કરે છે. તે અંતરાયોમાંથી ખચવા મારે કોઈ પણ ઉપાય શોધવો જોઈએ. તે ઉપાય સર્વ રીતે અખાધ્ય અને ઉચ્ચ કોટીનો હોવો જોઈએ. જગતમાં તેવો ઉપાય કયો છે? તેને મારે શાસ્ત્રકાર આ પ્રમાણે લખે છે.—

કો નુ સ સ્યાહુપાયોઽત્ર, યેનાહં દુઃખસાગરાત્ ।
સંસારાચ્ચ વિનિર્ગત્ય, નિર્જયાનન્દમાશ્રયે ॥ ૧ ॥

“આ જગતમાં એવો કોઈ ઉપાય છે કે જે ઉપાય વડે હું આ દુઃખોનો સમુદ્રરૂપ એવા સંસારમાંથી નીકળી નિર્ભય એવા આનંદનો આશ્રય લઉં ?”

આ પદ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, આ સંસારમાં ધર્મનું શરણ જ આનંદદાયક છે, પ્રત્યેક પ્રાણીના શિર ઉપર ભયંકર અને વિકરાળ એવા કાલનું ચક્ર ફર્યા કરે છે. તે કાલનું ચિકટ સ્વરૂપ શાસ્ત્રકારોએ પ્રત્યેક સ્થળે ઉદ્ધોષણથી દર્શાવેલું છે, તે કાળની ઇચ્છા-માત્રથી શું બને છે? તે વિષે કહ્યું છે કે,—

જગત્ત્રયજયી વીર, એક એવાન્તકઃ ક્ષણે ।

ઇઠ્ઠામાત્રેણ ચસ્યૈતે, પતન્તિ ત્રિદશેશ્વરાઃ ॥ ૧ ॥

ત્રણ જગતને જીતવાવાળો એક અદ્વિતીય સુલટ કાલ છે. જેની માત્ર ઇચ્છાથી દેવતાઓના સ્વામી ઇંદ્રો પણ ક્ષણમાત્રમાં સ્વર્ગમાંથી પડે છે, તો પછી બીજાની શી ગતિ ?

જેમના હૃદયમાં અશરણુ ભાવનાનું અગ્રણુ ઓલખાયું નથી તેઓ ખરેખર મૂર્ખ છે, તેમની મનોવૃત્તિ ઉપર પોતાના અગરણુ આત્માનું ભાન આવતું નથી, અને પરિણામે આત્માની ઝી ગિથિતિ છે, તે અમંગલનું નથી બીજાની દુસ્તિયતિ જોઈ તેઓ રોડ કાઢી મારી જાય છે, પણ પોતાના આત્માનો નિવાર કરતા નથી તેને માટે કહ્યું છે કે,—

શોચન્તિ સ્વજનં મૂર્ખા, સ્વકર્મફલજોગિનમ્ ।

નાત્માનં બુદ્ધિવિધ્વંસં, યમદંપ્રાન્તરસ્થિતમ્ ॥ ૨ ॥

પોતાના અજ્ઞાન-મગા વહાલાઓને તેમની અશરણુઆદિ આ પતિઓ જોઈ મૂર્ખ માણ્યો ગોઠ કરે છે, પણ જેની બુદ્ધિનો નાશ થયો છે, એવો પોતે યમનાજની દાકમાં જુલો છે, તેનો ગોઠ કરતો નથી, એ કહ્યું ગયેલું છે ।

આ ઉપરથી લગ્ય-આત્માએ અમંગલુ જોડ્યું છે, આ જગતમાં ધર્મ વિનાય કોઈ સંસ્થાનાયક હજી નહિ નિકળ્યા કાળની આગળ કોઈ રક્ષાનુજ નથી તેને માટે કહ્યું છે કે—

ઈન્દ્રોપેન્દ્રાદયોષ્ણેતે, યન્મૃત્યોર્યાન્તિ ગોચરમ્ ।

અહો તદન્તકસ્યાન્તે, કઃ શરણ્યઃ શરીરિણામ્ ॥૨॥

ઈન્દ્ર, ઉપેન્દ્ર વગેરે મહાન પુરુષો પણ જે મૃત્યુને વશ થાય છે, તો તેવા મૃત્યુની આગળ પ્રાણીઓને સંજો આવનાર કોણ છે ? અર્થાત્ ઇન્દ્રિયિક જેના સમર્થ પુરુષોને પણ કોઈ મધ્યધી ગરણુ આપી શકતું નથી નો પછી કુદ્દત્ત પ્રાણીને કોણ મનુષ્ય આપી શકે તેમ છે ?

હું ચેતન' આ ઉપરથી તારે વિચારનારું છે કે, તે લાયક કાળની આગળ તારા સામર્થ્ય આવનારું નથી, તેથી તારે ધર્મનું

શરણ લેવું' ઉચિત છે. આ સંસારમાં જેને તું તારા ખરા સંબંધીઓ જાણે છે, તેઓ પણ આખરે કાળ આવતાં નિર્બલ થઈ ઉભા રહેવાના છે તારૂં રક્ષણ કરવાને કોઈ આવવાનું નથી તેને માટે એક મહાત્મા નીચેના બે પદો ઉચ્ચારે છે, તે તું તારા હૃદયમાં સદા સ્થાપિત કરી રાખજે.

પિતુર્માતુઃ સ્વસુત્રાતુ—સ્તનયાનાં ચ પશ્યતામ્ ।

અત્રાણો નીયતે જન્તુઃ, કર્મજિર્યમસદ્ગતિ ॥ ૧ ॥

પિતા, માતા, બહેન, ભાઈ અને પુત્ર વગેરે સંબંધીઓ જેતાં છતાં તે શરણ વગરના પ્રાણીને તેના કર્મો યમરાજના ઘરમાં લઈ જાય છે. અર્થાત્ માતા પિતા પ્રમુખ ટગર ટગર જેમ રહે છે. પણ તેઓ તે પ્રાણીને છાડાવી શકતા નથી.

શોચન્તિ સ્વજનानन्तं, નીયમાનાન્ સ્વકર્મજિઃ ।

નેષ્યમાણં તુ શોચન્તિ, નાત્માનં મૂઢબુદ્ધયઃ ॥ ૨ ॥

મૂઢ મનુષ્યો પોતાનાં સંબંધી જનોને સ્વકર્મવડે મરણ પામતા દૃષ્ટી શોક કરે છે, પરંતુ પોતાને પણ તે કર્મો મૃત્યુ તરફ ખેંચી જશે, તેનો વિચાર પણ કરતા નથી.

હું ચેતન, આ બંને શ્લોકોનો ભાવાર્થ તારા હૃદય ઉપર આ-રૂઢ કરી અશરણ ભાવનાનો આશ્રય કરજે. અનંત કાળગચ્છના પ્રચંડ વેગ આગળ કોઈનું સામર્થ્ય ચાલવાનું નથી. તે સમયે કોઈ પણ શરણ આપવા આગળ પડી શકશે નહિં. સંસારના ભયંકર પ્રસંગોમાં પ્રાણીને શરણ કોનામાં છે? તેનો વિચાર કરીશ તો તારા આસ્તિક હૃદયમાં અશરણ ભાવનાનું સ્વરૂપ પ્રગટ થઈ આવશે. એ ઉચ્ચ ભાવનાનું સ્વરૂપ હૃદયમાં પ્રગટ કરવા માટે પ્રથમ સંસારનું ભયંકર સ્વરૂપ તારે સમજવું જોઈએ, જેને માટે નીચેનું પદ સદા મનન કરીને વાંચ્યા કરજે.

સંસારે દુઃખદાવાન્નિ-જ્વલજ્જ્વાલાકરાલિતે ।

વને મૃગાર્ત્તકસ્યેવ, શરણ નાસ્તિ દેહિનામ્ ॥ ૧ ॥

જેમ દાવાનળની બળતી જ્વાલાઓથી લયકર એના વનમાં મૃગના બાગકને કોઈ મળ્યું આપી શકતું નથી, તેમ દુઃખરૂપ દાવાનળની બળતી જ્વાલાઓથી લયકર એવા સમાગ્રથી વનમાં પ્રાણીઓને કોઈ શરણ આપનાર નથી.

હું ચેતન, આ ઉપરથી તને ખાતરી થશે કે, આ મગાગમાં પ્રાણીઓ મૃત્યુના નિકાળ મુખમાં ગ્રાસ થઈ પડે છે, ત્યારે તેને કોઈ શરણ આપનાર નથી જેનાવાર્યોએ પ્રગટ કરેલા ચરિતાનુયોગમાં આપેલા ચરિત્રોત્તુ તુ અવલોકન કરીશ તો તને જણાશે કે જેઓ છ ખડને છતી આત્મોદ્ધર્ષથી ગર્જરેન દરી રહ્યા છે, જેઓ પોતાની ભુજ્જના બળથી મપાદન કરેલા મહાન મુખો મેળવી આનંદ સાગરમાં ઊછળી રહ્યા છે, જેઓ ત્રણ ભુવનમાં નિષ્કલંક બિરુધરની રહ્યા છે, તેવા ધંદો, ચક્રવર્તીઓ, વામુદેવો, પ્રતિનામુદેવો, આદિ પણ દૂર યમરાજની દાગોમાં ફળાતા પીપાના અક્ષરણ હોઈ શરણ શોધનાને મારે દીનમુખે દરા દિગાઓપ્રતિ દૃષ્ટિ કરતા વધખા મારી રહ્યા છે, તો પછી હું ચેતન, તેઓની પાસે તુ શી ગણતરીમાં છે ? જે સમજના અત્યંત પ્રેમથી સદા હિત કરનાને તત્પર રહે છે, અને પ્રેમના આવેશથી અતિ મેલ ધારણ કરે છે, તેઓ પણ મરણ દશામાં આવી પડેલા પોતાના પ્રાણપ્રિય મનુષ્યતુ રક્ષણ કરી શકતા નથી, તેઓના દેખતાજ લયકર યમરાજ મેળા મગરની જેમ તેમને પકડી ગળી જાય છે અરે ચેતન, તુ નિશ્ચે સમજજે કે પોતાનું પ્રિય હવિત દેહની રાખના મારે સ્થાયતો નજના વનમાં પ્રવેશ કરે, ગમે તેવા સમજારી વિદ્યા-મંત્ર, તથા ઔષધીઓની મેલા કરે, દેવતાઓને વળ કરે, મહાન પુણિકારક રસાયણો મેલે, પ્રાણાયામ કરી પ્રાણનાથને મોકો મમુદને સામે તીરે જઈ બેગો, જ્યાં કોઈ પણ પ્રવેગ કરના સમર્થ ન થાય, તેવે સ્થાને વસે, અને ગમે તો પર્વતના ગિખર ઉપર કે પાવાગમાં જઈ રહે, તો પણ જરાપી રાક્ષસી રાગીરને

જર્જરીભૂત કર્યા વગર રહેશે નહીં, અને વિકરાળ કાળ ઝડપીને પકડ્યા વગર રહેશે નહીં અરે આત્મનું, તું ગમે તે કરીશ તો પણ તારા કર્મો તારે ભોગવવાંજ પડશે, તેથી તારે તારા દૃઢ ઉપર અશરણુ ભાવના આરૂઢ કરવી અને મયતા તથા સંગતો ત્યાગ કરી પરમ આનંદના ઉર્મિઓને ઉછાળનારા શાંત સુધારસતું પાન કરવું. તે અશરણુ ભાવનાને માટે મહાત્મા અનાથી મુનિનું દૃષ્ટાંત મનન કરવા યોગ્ય છે.

મહાત્મા અનાથી મુનિનું દૃષ્ટાંત.

રાજગૃહી નગરીમાં ધર્મવિભૂષિત શ્રેણિકુ રાજા રાજ્ય કરતા હતા તે મહાન પ્રતાપશાળી રાજા એક વખતે ઉદ્યાનમાં કીડા કરવાને નીકળ્યા. વિવિધ પ્રકારની કીડા કરતા તેઓ ઉદ્યાનમાં ચારે તરફ ફરતા હતા, તેવામાં એક સમાધિમાં તત્પર એવા મુનિ તેમના જોવામાં આવ્યા, તે મહાત્માના શરીર ઉપર યુવાવસ્થા ખીલી રહી હતી, તેથી તેમનું શરીર અત્યંત સુકોમળ અને મનોહર રૂપથી સુશોભિત દેખાતું હતું. તે મહાત્માને જોઈ શ્રેણિકુ આશ્ચર્ય પામી ગયો. તેમના ચમત્કારી રૂપ, ભાવણ, સૌમ્યતા, ક્ષમા અને ભોગમાં અસંગતો-આદિ ગુણોનું વર્ણન કરી તેણે તે ધ્યાનારૂઢ મુનિને પ્રશ્ન કર્યો. અને તેથી તે પોતાને કૃતકૃત્ય માનવા લાગ્યો. જ્યારે તે મહાત્મા સમાધિ-માંથી મુક્ત થયા, ત્યારે શ્રેણિકે વિનયપૂર્વક પુછ્યું, “હે પરમ પૂજ્ય, આવી મનોહર યુવાવસ્થામાં તમે આવું દુષ્કર વ્રત કેમ ગ્રહણ કર્યું છે? કૃપા કરી તેનું કારણ કહો.” મહાત્માએ કહ્યું, “હે રાજેન્દ્ર, હું અનાથ છું. મહારો કોઈ નાથ (સ્વામી) નથી, કોઈ મારી ઉપર અનુકંપા કરનાર ન હોવાથી મેં યુવાવસ્થામાંજ વ્રત ગ્રહણ કર્યું છે.”

તે મહાત્માના આ વચનો સાંભળી શ્રેણિકે રાજા વિસ્મિત થઈને બોલ્યો “ભગવન, આ તમારું સ્વરૂપ વગેરે જોતાં તમે અનાથ છો, એ વાત ચુકત જણાતી નથી. તો પણ જો તમે અનાથ હો તો હું તમારો નાથ થવાને તૈયાર છું તમે મારે ત્યાં રહો, અને આનંદ-પૂર્વક મનમાન્યા ભોગવિલાસ ભોગવો, અને મારા રાજ્યનું પ્રતિપાલન

કો. આ મનુષ્યજન્મ પુન પુન મરવો મુકેવ છે આની સૌદર્ય વાલી યુવાવસ્થા ભોગવિલાસ ભોગવ્યા વિના નિર્લજ્જ જના દેવી તે યોગ્ય નથી” રાજા શ્રેણિકના આવા વચનો માણગી મુનિએ ઉત્તર આપ્યો “હું રાજા, તમે પોતેજ અનાથ છો તો પત્ની માગ નાથ શીંગીતે થઈ ગયો?” પૂર્વે કદી પણ નહિ માણજેલુ આવું તે મુનિનું વચન માણગી તમ આશ્ચર્ય પામીને બોલ્યો, “મુનીશ્વર! આપ આ નું બોલો છો” આપને આ પ્રમાણે કહેવું થાય નથી, હું કોણ હું તે આપે વિચારવું જોઈએ. હું એ- મગદેશનો મહાન રાજા છું અનેક હસ્તિઓ, અદો, રથો અને પદાતિઓના હું પ્રતિપાલક છું અને અનેક સુદર સ્ત્રીઓનો પોષ-સ્વામી છું, તેથી હું તે મરવો નાથ છું છતાં તમે મને અનાથ કેમ કહો છો?” મહાત્માએ કહ્યું, “હું રાજા, તમે અનાથ અને મનાથનો મર્મ જાણતા નથી, માટે તેના સખ રમા હું તમને મારા પોતાના દુષ્ટાતથી સમજાવું, તે સાલજો.”

મહાત્મા અનાથી મુનિનું આત્મવૃત્તાંત.

કૌશાળી નગરીના મહાનજા મહીપાળનો હું પુત્ર છું એક વખતે મને મારી બાદબાત્તવામાં નેત્રોની પીડા થઈ આની તેની અત્યંત વેદનાથી માગ મરીરમા દાહજન દેવજન થયા મારી તે વ્યથા દુઃસ્વપ્નામાં અનેક મત્ર, તત્ર જરી-મુડી અને અમૃત્ય આપવાના પ્રયોગો જાણનારા વૈદ્યોએ અનેક ઉપચારો કર્યા, પરંતુ તેઓ મારી વ્યથા દુઃકરી ગયા નહીં તેઓમાથી કોઈ મારા જીવનનાથ થયા નહીં તેથી હું અનાથ છું વળી તે સમયે માગ માતા, પિતા, બ્રાતા, બહેન, અને સ્ત્રી વગેરે સર્વ સખ ધીઓ મારી પાસે બેસીને રૂન કરના લાગ્યા, અને ભોજનનો પણ ત્યાગ કરીને મારી સમક્ષ નિન્તર બેસી રહેતા હતા પરંતુ તેઓ થયે મારી પીડાનો નાશ કરી ગયા નહીં અને મારા રક્ષક થયા નહીં, તેથી હું મૂર્ચ રીતે અનાથ થયો આ પ્રમાણે મારી અનાથતા સિદ્ધ થયેલી જોઈ ત્યારે મેં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો, “અહો આ અનાથ સસારમા મેં આ કળ્પ પાત્ર અગ્નિક વેનાઓ અનેક વખત સહન.

કરી હશે, પણ હું આજે આટલી વેદના પણ સહન કરી શકતો નથી, તો હવે આગામી કાલે આ અનાદી સંસારમાં આવી વેદના કેમ સહન કરી શકીશ? તો હવે જો હું ક્ષણવાર પણ આ વેદનાથી મુક્ત થાઉં તો તરતજ દીક્ષા ગ્રહણ કરી લઉં, કે જેથી આગામી કાલે આવી દુઃખકારી વેદના સહન કરવી પડે નહીં. હે રાજન, આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં હું સૂઈ ગયો, અને તત્કાળ તે મારી વેદના શાંત થઈ ગઈ. પછી મને વિચાર થયો કે, આ આત્માજ અવિચળ સુખનો કરનાર છે અને તેજ આત્મા ખરો નાથ છે, તે શિવાય કોઈ બીજું નાથ નથી, તેથી હું તેનાથીજ સનાથ થાઉં. આત્મ વિચારી પ્રાતઃકાલે મેં મારા સ્વજનોને સમજાવી તેમની રજા લઈને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું છે. તે આ ચારિત્રના પ્રભાવથી હું મારો તથા બીજા ત્રસાદિક જીવોનો નાથ થયો છું, કેમકે યોગક્ષેમ કરનાર માત્ર આત્માજ છે.”

આ પ્રમાણે તે અનાથી મુનિના વાક્યો સાંભળીને શ્રેણિકરાજ ખુશી થયો, અને તેણે અંજલિ બેઠી આ પ્રમાણે કહ્યું “હે મુનિરાજ, તમે જે સનાથ અને અનાથપણાતું રહસ્ય સમજાવ્યું તે ખરેખર સત્ય છે. તેમાં જરા પણ અસત્ય નથી. હે મહાત્મન, તમે ઉત્તમ મનુષ્ય જન્મ પામ્યા તે સફળ છે, આ જગતમાં જીવનનો લાભ તમેજ પામ્યા છો. વળી તમે શ્રીજિનેશ્વરના પવિત્રધર્મના આશ્રિત છો, તેથીજ તમે સનાથ છો, તમેજ ખરા બંધુથી યુક્ત છો. તમે સત્ય ચારિત્ર લઈને આ જગતના સ્થાવર તથા જંગમ પ્રાણીઓના નાથ થયા છો. હું આપને મારો અપરાધ દૂર કરવા ખમાવું છું, તમારા ધ્યાનમાં અંતરાય કરનારા પ્રશ્ન પુછી મેં દૂરપણ કર્યું છે, તેમજ સાંસારિક ભોગ ભોગવવા-આદે મેં જે અવદિત નિમંત્રણ કર્યું છે, તે સર્વ મારા અપરાધો ક્ષમા કરો.”

આ પ્રમાણે કહી તે મહાત્માની ભક્તિપૂર્વક સ્તુતિ કરી મહારાજ શ્રેણિક ધર્મમાં વિશેષ અનુરક્ત થઈ સર્વ પરિવાર સહિત પોતાની નગરીમાં આગ્યો હતો.

તે મહાત્મા અનાથી મુનિ ગુણોના સમૂદયથી સમૃદ્ધ થઈ પ-

ક્ષીની જેમ અપ્રતિબંધપણે નિહાર કરી, તણુ શુભિચી શુભ ધર્મ, ઉશ્ર એના તણુ દંગડાવી વિરામ પામી અને મોહાદિકનો નાગ કરી મવેગના દિવ્ય પ્રભાવની અતુકમે અક્ષય મુખનાવા મોત્યપદને પામ્યા હતા.

આ મહાત્મા અનાયી મુનિના દૃષ્ટાત ઉપર અશરણુ ભાનનાને ભારે પુષ્ટિ મલે છે અનાથ-અશરણુ પ્રાણીને સનાથ ધનાતુ સાધન ધર્મજ છે તેથી હે ભગ્યો, તમે ચેતી જળે મરણાદિ-આપત્તિઓમા કોઈ પણ શરણુ આપી શકતું નથી આયુર્વેદના અષ્ટાગને જાણનારા મહાન્ નાડીવૈદ્યો, મત-મણિના પ્રયોગો કરનારા માત્રિકો દ્વારા અનેક ઉપાયો કરવામા આવે તો પણ મૃત્યુના ભયકર પ્રસંગે કોઈ પણ રક્ષણુ કરી શકતું નથી આ બધું જગત્ નાયક વગરના રાજ્યની પેઠે ધર્મવગર શરણુ રહિત છે નાનામા નાના કીડાથી તે ઈદ્ર પર્યંત સર્વ વિદ્ય કર્મોને આધીન થઈ જન્મમરણને પામ્યા કરે છે, સગર જેવા સમર્થ ચક્રવર્તીનું ચરિત્ર જુઓ, તેના સાઠ હજાર પુત્રોને જય-ભનપ્રભ નામના દેવતાએ તૃણની માફક ભગ્ન કરી દીધા, તેમનો મમર્થ પિતા કે જેની સેવામા પચીશ હજાર યક્ષો હાજર રહેતા, તે પણ તેમનો બચ્ચાન કરવાને સમર્થ થઈ શક્યો નહોતો જેમને ઈદ્ર પણ પોતાના અર્વાસિને બેસાડતા હતા, એવા શ્રેણિક પ્રમુખ મહારાજાઓ પણ અનાથવત્ બની કર્મોને તાબે થઈ નરકાદિકના દુષ્ટોને પામ્યા છે જેઓએ શસ્ત્ર-અસ્ત્રોથી આ જગતને જીત્યું હતું, તેના વીર પુરૂષો આજે ક્યા ગયા? તેમનો પત્તો પણ નથી.

આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, આ સમારમા ખરૂં શરણુ નિર્ણય આનંદ આપનાર ધર્મજ છે ધર્મની દિવ્ય સત્તા નીચે આવેલો આત્મા સનાથ, નિરામાય અને મુખી રહી શકે છે ધર્મની રીતલ છાયા સસારી મુસાફરોને શાંતિ આપે છે અને તેના દૃઢ્યમાં આનંદ વધનાનો ઉત્સાહ પ્રેરે છે આ વિદ્યની સપાટી ઉપર વિચરતા પ્રાણીઓને જો ધર્મનું ગરણુ હોય તો તેઓ સર્વ રીતે નિર્ણય છે.

જૈન મહાત્માઓ ઉદ્ધોષણા કરે છે કે, 'હું ચેતન' નું આ વિદ્યનાટકની રંગભૂમિ ઉપર આગ્યો છે, તાજે અનેક વેપ બજવાના

જે, અને તેમાં અનેક જાતની વ્યવસ્થાઓ આપવાની છે. તે તું કોઈનું શરણ લેવાની કમળા નાથને. તું જેવો અનાથકુળ છે, તે અનાથ થવાની પ્રવૃત્તિ કરે. પણ એવું શરણ લેવું, અને એવા નાથનો આશ્રય કરે, કે જેની તને આંતરિક વ્યવસ્થામાં મદદ નથી. એવું મહાત્મા શરણ લેવું કે? અને એવો ઉત્તમ આશ્રયદાતા કોણ નાથ છે? તેનો તું વિચાર કરે. કોઈને તને આશ્રી થવું કે તેણે શરણદાતા અને નાથ તો કોઈ ધર્મજ છે. ત્યાં ધર્મનિષ્ઠની અર્થવા શાય છે, ત્યાં વિષમિત્વ મુશ્કેલીઓ આવડે નહીં. જલ્પ છે. અત્યંત મુશ્કેલી અને અનિર્વચનીય આનંદને આપનારા ધર્મનું શરણ લેવાથી મનુષ્ય આધ્યાત્મિક મુશ્કેલીઓ વાળતામાંથી થઈ શકે છે. મુશ્કેલીઓ, ભયથી અને લોભથી છવિતને મારે પણ ધર્મનું શરણ લેવાનું ન લેઈએ. આ ત્રણે લોકમાં ધર્મ વિચાર કરે અને રક્ષા નથી. ધર્મ વિચારનું શરણ લેવું પણ રીતે રક્ષા કરી આપું નથી જે રક્ષા કે પર કોઈ પણ બીજી વાતને લેવા તો તે રક્ષા નહીં છે. કાળ સ્વરૂપે લોક છે. રક્ષા ધર્મનો નથી. જેના ઉપર કાળની ભયંકર ક્રાંતી પડતી નથી, એવું આ જગતમાં કોણ છે? હા, હવે, કાળ કે મનુષ્ય સૌ કાળની આજ્ઞાને આવીને તે વિવિધ દિવ્ય શક્તિના સ્વામી. દિવ્ય લોકમાં વસનારા કુળા નવાદિ ઉપદ્રવથી -હિત. અતુલ અને અદ્ભુત વીર્યવાલા અને અસંખ્યાતા દેવતાઓથી સેવાના દેશનિક દેવતાઓ પણ કાલસરૂને યશ થાય છે. તે પછી બીજાની શ્રી યાત કરવી? તે ભયંકર કાલસરૂથી અનાથનાર એવો શરણ કરવા લાયક અને ખરો આશ્રયદાતા ધર્મજ છે. તે કયો ધર્મ? એવી શંકા થાય તો તારે સમજવું કે, શ્રી સર્વેશ જિનેશ્વર દેવે નિરુપદતાથી પ્રતિ-બોધેલો જે ધર્મ છે, તેજ ધર્મ સમજવો. એ ધર્મનું શરણ કરવાથી તારી પાસે ગોદ, શંકા, ભય અને બીજા કુચુલો આવી શકે નહીં. તારા હૃદયમાં કર્તવ્યની ખરી ભાવના પ્રગટ થઈ આવશે. તને આ સંસારની રચના વ્યુત્પત્તિ લાગશે. પ્રેમના સ્વાર્થભૂતો પૂર્ણ પ્રકાશ દેખાશે, અને તારા આત્મામાં અતુલ વીર્યની સ્ફુરણ થઈ આવશે.

પ્રિય ચેતન! ધર્મના મહાત્મા શરણનો દતિહાસ તપાસી જો. તે ઉપરથી તને ધર્મના પ્રભાવની પૂરેપૂરી પ્રતીતિ આવશે. જેઓએ

ધર્મનું ગન્ધુ લીધું છે, અને વર્મને જ પોતાનો ખર્ચ ધણી માન્યો છે, તેના વીરનગેએ ઉચ્ચ ભાવનાના ધ્વનિથી આ વિધેને ગતરી મુક્યું છે, જગતને સ્તબ્ધ અને અસર્પિતરૂપ જીવનના બે માર્ગો દર્શાવી આપ્યા છે અને પોતે આત્મમુખનો આનંદ ભોગવી બીજાને ભોગવનામાટે પ્રયામ કરેલો છે ત્યાં ધર્મનું ગન્ધુ ત્યાં પરમ પ્રેમનો અનધિ આવી ગયું છે ત્યાં પ્રતારણા, કલેશ, નિમિદ્ધ અને નગદેવ-જન્ય સ્વાર્થ પગથાના જન પગ ટપી ગયા નથી ત્યાં નિર્ભયતાનો જ્ઞાન ભરે છે હરિન મર્વેપિયોની, સર્વમય રમમય અને આત્મમય થઈ ગયે છે અને ત્યાં સમતાનો યોગ મિદ્ધ થઈ જાય છે તેવી હું ક્ષેત્રનું તાજે મર્વયા ધર્મનું જ ગરણ લેતું

હું પ્રિયાતમનું તું નિશ્ચયથી માનજે કે, આ જગતમા ધર્મ-ગિનાય બીજો કોઈ ગરણ્ય નથી મરના ગિર ઉપર મૃત્યુનું અનિ-સર્વ અદ્ધ કરી રહ્યું છે, તે મહાન અદ્ધની આગળ ઔપધ મત્ત તન કે જિયાની સક્તિ આવતી નથી તાજેથી ભયકર નાથમ નરની સમન તેવાર થ ને ઉમેનો છે ત્યાં કોઈ સત્યથી બીજાના મન્જનો માફ કરે છે, ત્યાં તે સક્તિ હમે છે અને કહે છે 'હું' હું પ્રાણી ! તું જેનો ગોક જર છે, તેની રીતે તાને ગોક પણ બીજાઓ કહે છે ભાવના તીર્થકરો, અદ્ધનર્તિઓ, અને બીજા ગનાપુરો પાસે કાવધર્મનું ઉત્તરધન કરી ગમ્યા નથી, તે પરી બીજાની ગી વાત તેના ભયકર મૃત્યુથી ન્દારીને ક્યા જઈ ગમય ? મૃત્યુથી જન પા મેયા આ માએને ગન્ધ આપવાને કોઈ પત સમર્થ નથી, એ નિ-ગ્ન લખે છે—

મૃત્યોર્વિજેપિ કિં વીર, જીતં મુશ્વતિ નો યમ ।

અજાતં નેત્ર મૃત્તાતિ, કુરુ યલમજન્મનિ ॥ ૧ ॥

“હું વીર ! તું મૃત્યુથી ગામારે બહીએ છે ? જીતેના માન-મને મૃત્યુ-માગ કાઈ જોડી દેના નથી પણ જે જન્મને ન દોષ તેને મૃત્યુ જોડી દે છે, તેથી જ જન્મ ન પાપ તેનો યલ કર કે જેવાં અને મૃત્યુનો ભય ગેરે નહીં ૧”

તેથી સર્વ મનુષ્યોએ જન્મમરણમાંથી મુક્તિનારા ધર્મનું શરણ લેવું જોઈએ. જ્યારે હૃદયમાં ધર્મના સંસ્કારો જાગ્રત થાય છે, ત્યારે માનવહૃદયમાં શાંતિ, પ્રેમ, સહનશીલતા, ક્ષમા અને સમતાની ભાવના પ્રગટ થાય છે, જ્યારે હૃદયમાં આવી ભાવનાઓ સ્થાન કરે છે. ત્યારે ત્યાં પ્રતારણા, કલેશ, કલહ અને ઐહિક સંપત્તિના અનંત વિગ્રહોને રહેવાનો અવકાશ મલતો નથી.

આજકાલ લોકોમાંથી અશરણ ભાવનાનું સ્વરૂપ અદૃશ્ય થતું જાય છે. સર્વ પ્રકારની પ્રવૃત્તિને સાધ્ય કરવાનું ફલ ખતાવી નિયમ-મમાં ભાવનારો જે ધર્મ છે, તેની જ્યાં જોઈએ ત્યાં શિથિલતા થયેલી જણાય છે. લોકો ઉપર ધર્મનો દાબ એટલો બધો નરમ પડી ગયો છે કે, જેથી ઉચ્છૃંખલતા અને સ્વચ્છંદતા પ્રબળ થતી દેખાય છે, કે-ટલાએક લોકો એવું પણ માનતા થયા છે કે. ધર્મના નિયમથી વિ-રુદ્ધ જે કંઈ આચરવું પડે તે તો વ્યવહારને માટે ક્ષતવ્ય છે. આવી પ્રવૃત્તિ વધવાથી ધર્મનું સત્ય સ્વરૂપ ખોવાઈ ગયું છે, તે સાથે શુદ્ધ વ્યવહાર અને નીતિનું સત્ય સ્વરૂપ પણ ખોવાયું છે. તેથી સાંપ્રત-કાલે અશરણ ભાવનાની પુનઃ જાગ્રતિ થવાની જરૂર છે. ભગવાન તીર્થંકરોએ વિદ્યસમાજનું ખરેખરું હિત કરવાને ભાવનાની પ્રશ્નણા કરી છે, અને તેમની અસ્ખલિત દેશનામાંથી એવો ધ્વનિ પ્રગટ થાય છે કે, હે ચેતન! તું આ અસાર સંસારમાં ધર્મનું શરણ શોધી લેજે, અને આત્માને શાંતિ આપજે. જે તારે ખરી શાંતિ મેળવવી હોય તો આ સંસારમાં તારા મનરૂપી યત્રમાં જેજે ક્રમાનો ઉપર વૃત્તિઓ કુદે છે, તેમને તાળે રાખજે. કોઈ પણ પ્રેમના સ્થાન ઉપર રાગ બાંધીશ નહીં. અનંત દુઃખ, કલેશ, કાવતરાં અને કાળાં ધોળાં-થી ભરેલી આ ભવાટવીમાં ભ્રમણ કરવાનો ભય રાખી તારા આ-ત્માને મહાત્માઓએ દર્શાવેલા માર્ગ ઉપર લઇ જાજે. અને યાદ રા-ખજે કે આ ભવભ્રમણ કરતાં કરતાં તને જે આ ચિંતામણિરૂપ મા-નવજન્મ પ્રાપ્ત થયો છે, તે જીવનને ઉપયોગી બનાવવાને માટે આ-ત્મજ્ઞાનનો માર્ગ શોધી કાઢજે, શાસ્ત્રો પોકાર કરીને કહે છે કે જે મ-નુષ્યો આત્મજ્ઞાનના માર્ગમાંથી ભૂલા પડે છે, કષાયોના અનંત વિ-શેષોનો અનુભવ કરતાં પણ જેમને કશું જ્ઞાન આવતું નથી, કશો વિવેક પ્રાપ્ત થતો નથી, અને ભૂતકાળનાં પ્રસંગોમાંથી પણ ભવિષ્યને

માટે જેમને અમુક વર્તનનો નિયમ હસ્તગત થયો નથી, તે મનુષ્યો પોતાના મનુષ્યજાતિને વ્યર્થ ગુમાવી દે છે, એ સ્પષ્ટજ છે

હું પ્રિય ચેતન, પૂર્વના સહર્ષોને યોગે જો તને સર્વ પ્રકારની ઉચ્ચ સામગ્રી મળી હોય તો તેના સદુપયોગ કરજે તુ તે ઉચ્ચ સામગ્રીમાં લોભાઈ જઈ જ નહીં, કારણકે તે સામગ્રી આખરે ત્રિધર રહેવાની નથી જો તને પુરુષોત્તમની બાદ સામગ્રી ઉચ્ચ જાતની મહે તો તેનાથી દેશતુ, રાજ્યતુ, પ્રજાતુ, મહાત્મતુ, ધર્મતુ, ઘરતુ અને વ્યક્તિતુ, સર્વતુ—આખી દુનિયાતુ કલ્યાણ કરવાની પ્રવૃત્તિ કરજે, પરોપકારના વિશાળ માર્ગે ઉઘાડજે, અને સમાજને મુખ અને શાંતિ મળે તેના સાધનો થાજ આપજે

આ સંસારમાં માનવજાતિને પ્રગતિ કરવાના બે માર્ગો લગવાના તીર્થદેગેએ પ્રમેદ્યા છે, એક નૃહસ્થધર્મનો માર્ગ અને બીજો યતિધર્મનો માર્ગ જો તારે નૃહસ્થ ધર્મને માર્ગ ચાલવું હોય તો તે માર્ગમાં ઘટે તેવી રીતે તુ તારી સામગ્રીના સદુપયોગ કરજે અને જો બીજા યતિધર્મને માર્ગ ચાલવું હોય તો આત્મકલ્યાણની સાથે પરકલ્યાણની ભાવના ધારણ કરજે તે માર્ગ પ્રથમના કરતા ઉચ્ચ છે સમાજના અનેક જાતના કલ્યાણો આધારની કૃતિઓ તે માર્ગના પધિકોને મળી શકે છે તે માર્ગ ચાલનારા મહાત્માઓએ આ આર્યદેશમાં કલ્યાણનો વિજયડોકો વગાડ્યો છે, અને મોહની અસરમાંથી છુટવાનો મહામય ઉચ્ચાર્યો છે તેમના એ પ્રભાવથી આર્યદેશ પોતાના વાર્ષિક જીવનને, શુદ્ધ વ્યવહારને, કૃતિહાસને અને આચારને જાલવી શક્યો છે જેથી આજમુખી આર્યપ્રજા રમ અને વ્યવહારની લગ્ય મહત્તાના આખા પણ દેશન કરી શકે છે જેને માટે એક વિદ્વાન નીચેનું નિઃસંક પદ લખે છે—

આર્યેઃ પ્રવર્તિતે માર્ગે, પ્રયાન્તો જીવિ સજ્જનાઃ ।

માર્ગાનુસારિણો લોકા, જવન્તિ શિવસાધકાઃ ॥૧॥

આ પૃથ્વીપર આર્થ—મહાન્ પુરુષોએ પ્રવર્તાયેલે માર્ગે આ-
લનારા સજ્જનો માર્ગાનુસારી થઈ કલ્યાણના સાધક થાય છે.” ૧

હે ચેતન ! તું જે આ અશરણભાવના ભાવીશ તો તને
ખાત્રી થશે કે, આ જગતમાં ધર્મજ ‘અરેખરૂ’ શરણ છે. તે ધર્મનું
દિવ્ય બળ તને આત્મિક ઉત્થતિએ પોહાંચાડશે. અને આ સંસારનો
ખરો સ્વાદ ચખાડી છેવટે તને તારું સ્વરૂપ બતાવશે, કે જે સ્વરૂપમાં
અનંતજ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિ અનંતગુણો પ્રગટ થયેલા તને
દેખાશે. અને પછી તે તારી અનંત શક્તિનું ભાન તને કરાવશે, અને
કર્મોની પ્રેરણાથી રમાતો આ સંસારનો ખેલ તારી સન્મુખ ખડો
કરી બતાવશે.

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽન્ન મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-
સ્તલ્લિપ્ત્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલાઃ સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥
તલ્લિપ્ત્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેષાન્ન સંજ્ઞાવિતા ।
સ્વસ્તંતે શુભજાવના જીવિજનસ્વાંતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

૩ સંસાર જાવના.

જ્ઞાનના આવરણથી આવૃત થયેલો અને મિથ્યાત્વના ઉદયથી અચેતન જેવો બની ગયેલો જીવ પોતાના જીવનની નુસારણાના મત્ય માર્ગને ગોઠી મકતો નથી, તેથી તે ચતુર્ગતિરૂપ ચિકટ સંસારમાં પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે, તેના જીવને આ સંસારજાનનાનું અનલબન ખરા આશ્રયરૂપ થઈ પડે છે કર્મના દૃઢબંધનથી પરાધીન થયેલા પ્રાણીને જે ધોર દુખો ભોગવના પડે છે તેની સીમા તો અનંત કાલની છે કર્મધીન સંસારી જીવે અનંત પરાવર્તન કરેલા છે, જેમાં ચાલુ ગતિરૂપ મોટા આવર્ત-ભ્રમરોંઓ છે, જેમાં અનંત દુખરૂપી વડનાનળ પોતાની લય કર જવાવાઓથી પ્રજ્વલિત થઈ રહેલો છે અને જેમાં અપાર મોટું માયાની ઉર્મિઓ ઉછળી રહી છે, એના જન્મરૂપી મહાસાગરમાં પામર પ્રાણીઓ ભગ્યા હો છે તે પ્રાણીઓ પોતાના કરેલા કર્મરૂપ બેઠીના બંધનમાં આવી અસ્થિર શરીરને ધારણ કરતા જન્મ-મરણના ફેરા કર્યા કરે છે કદાચિત્ દૈનયોગે દિવ્યકર્મનો ઉત્થ થઈ આવે તો તેઓ પ્રાપ્તના પ્રાણારવી નિમાનવાગી બને છે, પરંતુ ત્યાં પણ તેમનો સ્થિત્તામ નથી કમ ભોગવી લીધા પછી કર્મોદયનો પવન તેમને ત્યાંથી પણ ચલાવમાન કરે છે એટલે ત્યાંથી ચવીને પાછા આ, ત્રિદેવકલમાં અધરાયા કરે છે તેમાં પણ જો પાપકર્મનો પ્રણાલ યોગ હોય તો તે પ્રાણીઓ નરકભૂમિના નિનામી થઈ જાય છે તે લયક બૂમિમાં મુઘા, તૃધા, તાપ, રાક, તાડના અને તર્જના પ્રમુખ અમઘ દુખો સહન કરવા પડે છે જે દુખોનું વર્ણન અને શ્રવણ કરતા પણ કપારી છુટે છે કદાચિત્ તિર્યચની યોનિમાં આવી પડે તો પણ પરાધીનતા અને અવાચકપણાના દુખોથી તેઓ પૂઢેપૂરી નિડબના પામે છે. તે ગિનાય પૃથ્વી પાણી, અગ્નિ, વાયુ વનસ્પતિરૂપ ત્રસેદ્રિયના શરીરોમાં પણ તેમને દુખોના દરીયામાં પડવું પડે છે એકેદ્રિયથી માઢીને પચેદ્રિય મુધીના શરીરોને પ્રાપ્ત થયેલા પ્રાણીઓની દશા તો વર્ણવી ગમય તેમ નથી

હે આત્મન્ ! આ સંસારમાં એની કંઈ જાતિ અને કંઈ યોનિ

હું કે, જે જાતિ અને યોનિમાં તું અવતર્યો નથી? એટલુંજ નહીં પણ મનુષ્યભવમાં પણ તારી વિવિધ સ્થિતિ થઈ ગઈ. જેને તું પ્રેમનું મુંઢર દેખાવડું અને ભોગવિજ્ઞાનની ભૂમિરૂપ સ્ત્રી માને છે, તે સ્ત્રી કોઈવાર તારી વાન્દ્યપારિણી માતા થઈ ગઈ. અને તે માતા કોઈવાર તારી શૃંગારની સરિતારૂપ સુંદરી પણ થઈ પડે. નેવીજ રીતે આ સંસારમાં જે તને જે રૂપે દેખાયા છે, અને દેખાય છે તેમના તે રૂપ અદલાદલ જવાતા, એમ તું ખાતરીથી માનજે. મિત્રો તારા શત્રુઓ હતા, અને શત્રુઓ તારા મિત્રો હતા.

હે ચેતન! ઊંચી જાતિઓની વાત નો એક તરફ રહી પણ ચિંતામણિ સમાન ગણાતા મનુષ્યજીવનનો નો ખાસ તું વિચાર કરજે. કેટલાએક પણ સમાન અજ્ઞાનાવસ્થામાંજ પાતાનું જીવન પુરું કરે છે, કેટલાએકને જન્મતાંજ માતાપિતાનો વિષય થાય છે, કેટલાએક શુદ્ધા, તૃપ્તિ, અને નિરસ્કારની પીડાઓ સહન કરી યાવજીવિત દારાવ્ય કરે છે, કેટલાએક મજૂરીની મદદ પીડા ભોગવી અસહ્ય દુઃખ પામે છે, તે શિયાળ ઊંખારીઓની અને વિવિધ રોગથી પીડાતાં મનુષ્ય પ્રાણીઓની સ્થિતિનું અવલોકન કરે કે જેથી તને આ સંસારના સત્ય સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય.

પ્રિય ચેતન! આ માનુષ્યજીવનની દશા પરાજય પામી નારી છુટી સેનાના જેવી છે-પ્રથમ એક ઠોકર ખાઈ પડે છે, બીજે તેના ઉપર અથડાઈ પડે છે, એમ એક એકની ઉપર એક એક પડે પડે સમગ્ર મરણ અને નિષ્ફલતાનો અનુભવ કરે છે. તે છતાં મોહની અંધારીને ધારણ કરતો મનુષ્ય તે તરફ લક્ષ્ય આપતો નથી. તે મોહની અંધારીથી અંધ થયેલા મનુષ્યો આ સંસાર અને પુદ્ગલોની અસ્થિરતાને ભુલી જઈ કોઈ અનીતિથી ધર્મ મેળવે છે, કોઈ હથાકપટથી છેતરી પરનું હરી લે છે, કોઈ વિદ્યાસઘાત કરે છે. કોઈ અભક્ત્ય ખાય છે. કોઈ શત્રિભોજન કરે છે, કોઈ દેવવન ચોરી ખાય છે. કોઈ પરનિદા અને આત્મપ્રશંસા કરે છે, કોઈ માન તથા અહંકારના ગર્ભ ઉપર ચડી સર્વની ઉપેક્ષા કરે છે, અને કોઈ સંઘ અથવા પ્રાપ્તિનું નાથક પદ લઈ અનેક જાતના અન્યાયો આચરે છે.

હે આત્મન! જો તું આ સમારભાનના સાવીગ તો તારા મનુષ્ય જીવનની ઉપર કોઈ દિવ્ય પ્રભા પડશે, મધ અથવા સમાજની એના ઝગાની શુદ્ધ વૃત્તિ તારામાં જાગ્રત થશે, સર્વ દેશપ્રધુઓને માનવજીવનની મદદતા મમજનનાની તારી વૃત્તિ થશે, અસતોષ, મનાઈ અને પ્રતાપના તન્દ્ર અભાન આવશે, સદ્વિદ્યા અને જ્ઞાનના મધુ કલેશ આખવાની તીવ્ર ઈચ્છા થશે, અને સાનુભવજ્ઞાનના સ્વરૂપ ઉપર વિચાર કરીને માનવજીવનમાવી અહુલ્ય કરના યોગ્ય માનના મનીકા કરવાની અસિદ્ધાપા હિપ્ત થશે

પ્રિય ચેતન! તારા જીવનને સન્માર્ગ દર્શાવનારી અને ખરા કર્તવ્યની દિગા તન્દ્ર દોળનારી આ સમારભાનનાને જો તારા હૃદય ઉપર આકૃષ્ટ કરીશ તો તારી આગળ આ સમારભુ શુદ્ધ મનરૂપ સ્વત પ્રગટ થઈ આવશે, તે તને દર્પણની જેમ દેખાઈ આવશે તે સાથે આ ભવાઈથી કેવી ભય નર છે અને અન્દ્ર પ્રાણીઓની સી મિથિતિ થાય છે, તે બધું સ્વરૂપ તારી સમક્ષ ખડું થઈ આવશે

પ્રિય આત્મન! તું આ સસારના મોહુ પદાર્થો ઉપર ઈચ્છા ગમીશ નહીં, તારે તેનો ઘણો અનુભવ થયેલો છે જે પુદ્ગલો તારા હૃદયને અને તારી ઇદ્રિયોને આકર્ષે છે, તે પુદ્ગલોને પાનરૂપે આહ્વાર રૂપે અને ગર્ગીરૂપે તે અનતવાર અહુલ્ય કરી વમન કરેલા છે જે તું તેમને ભોગવવાની પુન ઈચ્છા રાખીશ તો તું વાંતભોજ થઈશ, ઐરલે વમન કરેલાને ભક્ષણ કરનારો થઈશ તેથી તારૂં તે કામ નાન, કાગડા અને બીજા મલભક્ષ પ્રાણીઓના જેવું નિંદ્ય ગણાશે

પ્રિય ચેતન! મોળ આશ્ચર્યની વાત એ છે કે લાલસાઓમા લુબ્ધ થયેલો પ્રાણી એ પોદગલિક મુખો ભોગવીને પણ તમ થતો નથી, ઉચ્ચ તેની તજ્જા થી વડે અગ્નિની જ્વાલાની જેમ વૃદ્ધિ પામે છે તજ્જાની હિંડી ખાધ કદી પણ પૂરાતી નથી તજ્જારૂપી મદ્દા નદીના પૂરમા તળાએવા લુબ્ધ આત્માઓ રાતિને કિનારે આવી ગમ્તા નથી તેથી તું એ ભયકર નદીના પૃથ્વી છોડા રહેજે, તેને મારે નીચેનું પદ મદા દ્વંદ્વમા રાખજે

તૃષ્ણામહાનદીપૂર-વાહિતાઃ પામરા જનાઃ ।

પતન્તિ દુઃસ્વગત્ત્યાં, નિઃસહાયાઃ કુવાસનાઃ ॥૧૧॥

“નદારી વાસનાવાલા પામર પ્રાણીઓ તૃષ્ણાદીથી મહાનદીના પૂરમાં તણાઈને દુઃખોના મોટા ખાડામાં નિરાધાર થઈ પડે છે.” ૧

તેથી દરેક ભવ્ય મનુષ્યે આ સંસારભાવના ભાવની જોડઝો. મહાત્મા ભદ્રેશ્વરસુરિનું જીવનવૃત્તાંત જુઓ, તે મહાત્મા ગુજરાતના મહારાજા સિદ્ધરાજના સમયમાં થયા હતા, તે આત્માર્યે સ્વાદ્વાદમતનું રક્ષણ કરવાને દિગંબરો ઉપર વિજય મેળવ્યો હતો. અને ભારતવર્ષમાં સ્વાદ્વાદના સિદ્ધાંતને ગળવ્યો હતો. તેમની આ પ્રવૃત્તિ રજેશુણી હતી. ધર્મના કલહને લઇને તેમના શુભ ધ્યાનમાં ભંગ પડ્યો હતો, તથાપિ ઇતિહાસ કહે છે કે, જ્યારે તે મહાત્મા કાળધર્મને પામવાની તૈયારીમાં હતા, ત્યારે તેમણે શુદ્ધ દૃઢ્યથી સંસારભાવના ભાવી હતી. સંસારના સ્વરૂપને ગહીને પોતાના મનોમદિરમાં ખરો નિર્વેદભાવ સ્થાપ્યો હતો. અને વિદ્વેના સર્વ આત્માઓને ખમાવી પોતાના હૃદયને સમતાનાં રમથી ભર્યું હતું. તેઓશ્રી દેવસુરિજના શિષ્ય હતા, એટલે તેમને ગુરુપાસેથી જે આત્મતત્વનો ખરો યોધ મલ્યો હતો, તે યોધ તેમને અંતસમયે ઉપયોગી થઈ પડ્યો હતો.

પ્રિય વાચકગણ ! તમે પણ તમારા મનુષ્ય જીવનને ઉન્નવળ ખનાવવા અને શુદ્ધ પ્રેમ, શુદ્ધ સ્વાર્પણ, શુદ્ધ ન્યાય, શુદ્ધ વિદ્વાસ મેળવવા સર્વદા સંસાર ભાવનાને ભાવ્યા કરજો. તે ઉચ્ચ ભાવના તમારા મોહનો નાશ કરશે, તમારા મમત્વનું મર્દન કરી નાખશે, તમારા કષાયોનો વેગ અટકાવી દેશે, તમારી મલિન વાસનાઓને મારી નાખશે, અને તેમોને વૈરાગ્ય અને નિર્વેદના પરમ અધિકારી બનાવી ગુણરોહણના ચડીઆતા ક્રમમાં ચડાવી છેવટે સુક્તિપુરીનું મનોહર દ્વાર ખતાવશે, કે જે અગમ્ય, અવહ્ય અને આનંદરૂપ છે. મમત્વની મિથ્યા ભ્રમણા રાળવામોટે અને વૈરાગ્યભાવનાની વૃદ્ધિને માટે પ્રભાવથી મનન કરવા યોગ્ય રાજરાજેશ્વર ભારતચક્રવર્તીનું દૃષ્ટાંત મનન કરવા જેવું છે. હે ચેતન ! તે દૃષ્ટાંત તરફ તું તારી વિચારશક્તિને

દેશવળે, એટલે તને ભાગ્ય એવી અન્યત્ર ભાવનાનું ખરું સ્વરૂપ જણાવ આવશે

જૈન ઇતિહાસમા રાજનજેશ્વર ભરતચંદ્રીનું ચરિત્ર પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીમાન આત્મિનાથપ્રભુના તે પ્રભાતી પુત્ર નિર્વિષ પ્રકારની મપદાવી નિભૂપિત થયા હતા અને આ નિર્વિષની દિવ્ય અને માનુષી સમૃદ્ધિના શિખર ઉપર તે મહારાજા બે. હતા પૂર્વપુત્રોનું પ્રભાવિક કંપવૃક્ષ તે મહારાજા ઉપર સંપૂર્ણ રીતે છાયા કરીને રહ્યું હતું.

એક સમયે તે રાજરાજેશ્વર પોતાના આદર્શ ભુવનમા દિવ્ય વસ્ત્રાભરણોથી નિભૂપિત થઈ મનોહર મિંદાસન ઉપર બેસા હતા. તેની ચાતુર્ય વિનિધ નિવાઓ થઈ રહ્યા હતા, દિવ્ય પુદ્ગલોની જુદી જુદી રચનાઓ મહારાજાના મનને જન કંથ્યા યોજવામા આવી હતી, શીત મદ અને ગુર્ગંધી પવનની લહરીઓ જુદી ગુદી હતી, તે મ મયે શરીરની અનુપમ ગોલાને ધારણ કરનારા મહારાજા ભરતની દૃષ્ટિ આદર્શભુવનમા પડી પોતાનું પ્રભાવિક પ્રતિબિંબ મહારાજાએ પ્રેમપૂર્વક જોવા માંડ્યું, તેવામા પોતાના દર ક્રમસંની એક આગળી-માર્થી રતનમય મુદ્રિકા નીચળી પડી, મહારાજાનું ધ્યાન તે તરફ એચાંચું તેને જોતાજ તે આગળી નિરૂપીજ દેખાણી, પેહી નવ આગળીઓ પામે તેની ઘણીજ નિસ્તેજતા લાગી તે જોતાંજ ભરતે ચરની ભાવનામા અદ્ભુત પ્રેરણા થઈ આવી, તે મહાનુભાવે પોતાની ભાવનાને સિદ્ધ કરના પડી અનુક્રમે ણીજ મુદ્રિકાઓ ફર ફરી, બધી આગળીઓના દેખાવ જોયા તે સૌમા રહિત દેખાવ ઉપરથી મહારાજાના મનોમદિરમા તે દેખાવ અગ્રેણીય દેખાવે. તે જોતાજ તે મહાનુભાવની ભાવના બહુસાઈ નઈ તત્કાલ તે મહારાજાનું ક્રોમલ હૃદય અન્યત્ર ભાવનામા મમ વડ ગયું તેજે કહ્યું "અહો દેરી વિચિત્રતા છે" આ મુદ્રિકા કે જે એ મુદ્રિકાના નિકારરૂપ મુનર્જની બનેલી છે, તેના યોગથી મારી આગળી મુદ્રે લાગતી હતી પણ ત્યારે તે મુદ્રિકાને વિયોગ થયો ત્યારે તેજ આગળીના દેખાવ વિષ રીત બની ગયો. અને તેથી મારા મનમાં તે આગળીનું દર્શન બેઠૂપ થયું આમ થવાનું મારણ માવ તે મુદ્રિકાજ હતી. તે મુદ્રિકાના યોધી મારી આગળીને ચોસા મળી, અને તે આગળીના

યોગથી મારા હાથને શોભા મળી. અને તે હાથવટે મારા શરીરનું સૌંદર્ય દેખાયું. ત્યારે એમાં હું કોની શોભા ગણું? આ મારી મનાતી મનોહર કાંતિને શોભા આપનાર મણિ માણિક્યના અલંકારો અને રંગબેરંગી વસ્ત્રો ધ્યાન અને જે આ કાંતિ તે મારી ત્વચાની શોભા ઠરી. એ ત્વચા શરીરની ગુપ્તતા ઢાંકીને સુંદરતા દેખાડે છે, અહો આ કેવી વિપરીતતા! જે શરીરને હું માફ પોતાનું માનું છું, તે શરીર ત્વચાવડે અને તે ત્વચા કાંતિવડે અને તે કાંતિ વસ્ત્રાલંકારવડે શોભે છે. તો પછી મારા શરીરની શોભા કાંઈ રહી નહીં. એ શરીર તો રૂધિર, માંસ અને હાડતોજ કેવળ માળો! અને એ માળાને હું પોતે મારો ગણું છું. આ કેવી ભુલ? કેવી ભ્રમણા? અને કેવી વિચિત્રતા? અરે! હું કેવલ પરપુદ્ગલોની શોભાથી શોભું છું. બીજાના આશ્રયથી રમણીય લાગતું તે શરીર હવે માફ કેમ માનવું? જો હું તે શરીરમાં મમતા ધારીશ તો તે કેવળ દુઃખમય અને વૃથા છે. આ શરીરથી મારા આત્માનો કોઈ વખતે વિયોગ થવાનો છે, તેથી આ શરીર ઉપરની મમતા તદ્દન નકામી છે. જેનો એક કાલે વિયોગ થવાનો છે અને જે કેવળ અન્યત્વભાવ ધરાવે છે, તેની અંદર મમત્વ શું રાખવું? જ્યારે તે શરીર માફ નથી, તો પછી હું પણ તેનો નથી. તો હવે મારે વિવેકબુદ્ધિ દૃઢ કરવી જોઈએ આ સૃષ્ટિ અંતત વસ્તુઓથી ભરેલી છે. તે સઘળી વસ્તુઓ ઉપર મારી પ્રિયતા નથી. તેઓમાંથી કોઈ પણ વસ્તુ મારી નથી. આજ સુધી હું મિથ્યા માહમાં લથડી પડ્યો. હવે મને ખાત્રી થઈ છે કે, તે મારી નવયૌવના રાણીઓ, તે મારા કુંલદીપક કુમારો, તે અઢળક સંપત્તિ અને તે પરખડતું મહાન્ રાજ્ય એ મારાં નથી. અને જે કાયાથી હું એ સઘળી વસ્તુઓનો ઉપભોગ લઉં છું, તે ભોગ્ય વસ્તુ પણ જ્યારે મારી નથી તો પછી મેં માની લીધેલી બીજી વસ્તુ મારી શી રીતે હોય? જેમની ઉપર હું પ્રેમ અને વાતસલ્ય ધારણ કરું છું. તે આ મારી રાણીઓ પુત્ર પુત્રીઓ, સ્નેહીઓ અને કટુબીજનો શું મારાં થનાર હતાં? જેમ એ બધા મારા નથી, તેમ હું પણ તેમનો નથી. અરે કેવાં ખેદની વાત છે કે, જે મારાં નથી તેમને મારે મેં અનેક જાતના પાપો કર્યાં તે મારે એકલાનેજ ભોગવવાં પડશે. તેઓમાંથી કોઈ પણ મને સહાયક થશે નહિં, અન્યત્વભાવવાલા તે સર્વને મારે હું મમત્વ

દર્શાવી મારા આત્માનો હિતેન્દ્ર ન થઈ તેને મેંડ અને કષ્ટદાયી નર-
કનો ભોક્તા કહો એ મારું કેવું અજ્ઞાન? કેવી ભ્રમણ? અને કેવો
અપિવેગ? આજથી હું મારા આત્મસ્વરૂપનો જ્ઞાતા થયો છું 'હું'
કોણ છું?' એ મને હવે સમજાયું છે હું એજ ભરતમ્ભડનો ચક્રવર્તી
છું ત્રિપદિ રાજાકા પુરુષોમા મારી ગણના થાય છે આની મહાન્
પ્રભુતા મને પ્રાપ્ત થઈ છે જ્યાં હું તેનો ખરો ઉપયોગ ન કરું તો પછી
મારી દેહલી મૂર્ખતા કહેવાય? આજે મારા પ્રભુક દૃશ્યમાથી મમ-
તાની મલિન અધતા દૂર થઈ છે સુંદર પ્રમદાઓ, મેહેલો, રમ્યા-
ગતો વગેરે મારી રાત્ર્યવેલના મુખ ઉપરથી મારો અનુરાગ ફર
થયો છે તે મારી મલિન મમતાની છાયા તદ્દન નાશ પામી ગઈ છે"

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા રાજાજેધર ભગતના અત કરણમા
એણે ચિત્ર પડી ગયું કે તરતજ તેણે તિમિરપટ ટળી ગયું તેના
હૃદયના ઉંડા પ્રદેશમાથી ખરું જ્યોતિ પ્રગટ થઈ આવતાં તે મહા-
રાજાને શુકલધ્યાન પ્રગટી આવ્યું. તે શુકલ યાનરૂપ તીવ્ર અગ્નિએ
તેના અગેષ ઘાતીકર્મો બરમીજૂત કરી દીધા, અને તે શુદ્ધ નિર્મલ
આત્મસ્વરૂપ બની ગયો તે સાથેજ તેને મહાન્ દિવ્ય અને સર્વદર્શક
કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તરત તે કેવળી મહારાજાએ પચમુદિ લોચ
કર્મો, દિવ્ય પ્રભાવનાલાં શાસનદેવીએ આવીને તેમને સાજ (વેશ)
આપ્યો છેવટે તે મહાન્ આત્મા વીતરાગ, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી પરમા-
ત્મરૂપ બની ગયો

રાજાજેધર ભરત ચક્રવર્તીના આ મનન કરવા યોગ્ય ચરિત્ર
ઉપર અન્યત્વભાવનાનું ખરું સ્વરૂપ દૃશ્યમા આરંભ થઈ શકે એ
મહાન્ ભાવના ભાવનાથી ભવ્ય પ્રાણીના હૃદયમા દિવ્ય ગુણો
પ્રગટ થઈ આવે છે, તેના અતરના પ્રદેશમાં આત્મગાંઠનો પૂર્ણ
નિકારા થાય છે અને વૈરાગ્યની અચળતા રહી ગઈ છે આ અદ્ભુત
ભાવના આ દુ ખરૂં સંસારમાથી મુક્ત થનાનું પ્રધાન માધન છે

પ્રિય વાચકગણ! તમે જો તમારા હૃદયમા આ અનુપમ ભાવ-
નાને સ્થાન આપશો તો તમોને આ સંસારના વિકટ અને ત્રિપમ
ભાવો નહીં શકે નહિં તમારામાં ખરું આત્મબળ પ્રગટ થઈ આવશે
તમારું મનની ખરી જ્યોતિ

પ્રિય આત્મગણ! આ સંસારરૂપ ચક્રકોળ ઉપર ચડેલો પ્રાણી પોતાના આત્મસ્વરૂપને ભૂંડી જઈ, એવું વિચારે છે કે, “આ મારું પ્રેમી કુટુંબ સદાકાળ મારી સાથેજ રહે, આ મારી સ્થિતિ સદા કાળ ચાલ્યા કરે. મને કોઈ જિવસ તેનો વિયોગ થાય નહીં,” આ મમત્વ ભરેલા વિચારો મનુષ્યને મોહરાજના કારાગૃહમાં ફેંકી દે છે. અને ત્યાં વધારે વધારે કષ્ટો ભોગવાવે છે. તેથી તે મહાન્ કારાગૃહમાંથી મુક્ત થવું હોય, અને દૃઢ્યમાં ઉચ્ચ વિચારોને સ્થાપવા હોય તો અન્યત્વ-ભાવનાનો અભ્યાસ કરજો. એ મહાન્ ભાવનારૂપી નાવિકા તમારા આત્માને આ સંસારસાગરને મુખે ઉતારાવી પરમ આનંદકારક, અને સુખરૂપ સ્થાને પોહોંચાડશે. એ ઉચ્ચ ભાવનારૂપ દીપિકા તમારા આંતર અધિકારને દૂર કરી આત્મજ્યોતિને પ્રગટાવશે. આ ઉચ્ચ ભાવના ઉપરથી જાણી શકાશે કે, આ આત્મા સ્વભાવે શરીર વગેરેથી વિલક્ષણ ચેતનામય છે. જે શરીર છે, તે વિનાશક અને અચેતન જડ છે, કારણકે, તે અનેક પુદ્ગલ પરમાણુઓના સમૂહથી બનેલ છે, જ્યારે તે પુદ્ગલો જૂદા જૂદા વિખરાઈ જશે. ત્યારે માત્ર એક ચેતન્ય સ્વભાવ આત્મા અખંડ અને અવિનાશી રહેશે. આ ઉપરથી સમગ્ર સંબંધમાં અન્યપણાનો દૃઢ નિર્ણય થઈ જાય છે. આત્માનો સ્વભાવ દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મથી અન્ય છે. આ પ્રમાણે જાણવાથી અન્યત્વ સિદ્ધ થશે, એટલે તે એકત્વની ભાવના દૃઢ થશે.

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽન્ન મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-
સ્તન્નિષ્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલાઃ સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥
તન્નિષ્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેષાન્ન સંજ્ઞાવિતા ।
સ્વસ્વાંતે શુજ્ઞાવના જ્ઞવિજનસ્વાંતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

૪ એકત્વ જાવના.

સંયોગે ચ વિયોગે ચ, સત્ત્વે મરણેઽથવા ।

સુખદુઃખવિધૌ વાસ્ય, ન સંખાન્યોઽસ્તિ દેહિન' ॥૨॥

ચોગ અને વિયોગમા જન્મ મનુષ્યમા અને મુખ્ય
દુઃખ ભોગવવામા પ્રાણીને કોઈ બીજો મિત્ર કે સાથી
નથી તે પોતાની જાને તે એકલો જ ભોગવનાનો છે ૧

મિત્રપુત્રકલત્રાદિ-કૃતે કર્મ કરોત્યયમ્ ।

યત્તસ્ય ફલમેકાકી, જુક્તે શ્વત્રાદિપુ સ્વયમ્ ॥૨॥

પ્રાણી પોતાના મિત્ર, પુત્ર, અને સ્ત્રી વગરને માટે જે કાંઈ કર્મ
કરે છે, તે કર્મનું કંઈ નરકાદિક ગતિમા પોતે એકલો જ ભોગવે છે
તેના મિત્રો, પુત્રો કે સ્ત્રી વગરે તે કર્મનું ફલ ભોગવનામા સાથી
વત્તા નથી ૨

સહાયા અસ્ય જાયન્તે, જોક્તું વિત્તાનિ કેવલમ્ ।

ન તુ સોદુ સ્વકર્મોત્થાં, નિર્દયાં વ્યસનાવલીમ્ ॥૩॥

પ્રાણી સારા નરસા કાર્યો કરી જે દ્રવ્ય પેદા કરે છે તે દ્રવ્યને
ભોગવવા માટેજ તેના મિત્ર પિત્રાદિ કેનય સહાયકો થાય છે પરંતુ
તેણે કરેલા કર્મોની ઉત્પન્ન થયેલી નિયમ-પીડામયી દુઃખપ્રણીને
સહન કરનાને કોઈ મહાયક થતું નથી તે તો એવા કર્મ-પ્રતિજ્ઞા
ભોગવવા પડે છે

આ ઉપદેશક પદો એ-ત્વભાવનાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ દર્શાવે છે.
આ સંસારરૂપ વિકટ અટવીમા ઉતરી પડેલા પ્રાણીને તેની પોતાની
જાત ગિનાય બીજું કોઈ સહાયક નથી-કોઈ સાથી નથી એમ તેને
સમજવાનું છે મનુષ્યને તેના જન્મમાં કે લોક અનુભવ મલે છે અ-
થવા બીજેથી મેલવે છે, છતાં પણ મોહના જાદુ અવકારમા તે જોડ
ગરતો નથી, તેને માટે શાસ્ત્રકાર નીચેનું પદ લખે છે—

एकत्वं नैव पश्यन्ति, जराजन्मग्रहादिताः ।

यज्जन्ममृत्यુसंपाते, प्रत्यक्षमनुभूयते ॥ ૪ ॥

જન્મ અને જરાદીથી બહોલી પીડાતા પ્રાણીઓ પોતે એકલા છે, એ વાત જોઈ શકતા નથી. જે વિષેનો અનુભવ જન્મ અને મૃત્યુથી પ્રત્યક્ષરૂપે દેખાઈ આવે છે.

એટલે સર્વજીવો જન્મ અને મરણનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરે છે અને દેખે છે, છતાં પણ તેના હૃદયમાં આવતું નથી કે, જન્મ અને મરણનો અનુભવ એકલાનેજ કરવો પડે છે. દરેક પ્રાણી એકલો જન્મે અને એકલો મૃત્યુ પામે છે, તે વાત જગપ્રસિદ્ધ છે, છતાં અજ્ઞાનના અધિકારમાં અંધ થયેલો પ્રાણી એકવ ભાવનાને ભાવતો નથી. દરેક પ્રાણી મનુષ્યજન્મ લેવા ચિંતામણિ રત્નનો અલભ્ય લાભ લેવાનો અધિકારી છતાં તે પ્રમાણ વગેરે દુર્ગુણોને વશ થઈ પોતાના એકવત્તું શુદ્ધ સ્વરૂપ સંપાદન કરી શકતો નથી, એ કેટલી મોટી ભૂલ ગણાય?

તે એકવભાવનાના બળથી તે મનુષ્ય જાણી શકશે કે, પ્રત્યેક મનુષ્ય એકલો છે. આ સંસારમાં તે એકલો આવ્યો છે અને એકલો જવાનો છે. ઉપાર્જન કરેલાં કર્મોના જોખમદાર પણ પોતેજ એકલોજ છે. શુભ કર્મના મુખો અને અશુભ કર્મની શિક્ષાઓ તેને એકલાનેજ ભોગવવાની છે. માતા, પિતા, બંધુઓ, સ્નેહીઓ અને મિત્રો ગમે તેટલા હોય તો પણ તેને જાતે ભોગવવાનાં દુઃખો કોઈનાથી લઈ શકાશે નહીં, જેને મારે નીચેનું પદ મનન કરવા જેવું છે.

पुण्यपापफलानां च, ज्ञोक्ता तत्कर्मकारकः ।

न तत्र स्निग्धबन्धूनां, सहायः स्यात्फलेग्रहिः ॥૧॥

પુણ્ય અને પાપના ફલોને ભોગવનારો તેવાં કર્મોના કરનાર એકલોજ થઈ શકે છે. તેમાં કોઈ સ્નેહી કે બંધુઓની સહાય સફલ થઈ શકતી નથી. ૧

આ એકવની ભાવનાથી મનુષ્ય પોતામાં રહેલા દુઃખો જાણી શકે છે અને તેની ભાવિ શિક્ષાઓનો વિચાર કરી સન્માર્ગનો સાથી

બનના યત્ન કરે છે જ્યારે દૃઢ્યમા એકત્વભાવના જામત થાય છે, ત્યારે મનુષ્યને પોતાના ખરા કર્તવ્યનું જ્ઞાન થઈ આવે છે આ વિદ્યની રંગભૂમિ ઉપર માનવ વેપને લજ્જના આવેલા આત્માને જ્યારે ખાત્રી થાય કે, તે પોતે રંગભૂમિમાં છે કહી શકે છે, જો તેને વેપ લજ્જતા વિદ્યો આપે, અનેક અતરાયો ઉભા થશે, તો તે વખતે તેને કોઈ સહાય કરનાર મળનાર નથી, તે વિદ્યો અને અતરાયો દૂર કરવાને માટે તેણે એકલાએજ માવડ રહેવાનું છે તેણે એકલાએજ સહાય મેળવવા યત્ન કરવાનો છે તે સહાય તે આત્મજ્ઞાનની સમજથી માણસના જીવિતનું અને છેવટનું કર્તવ્ય એજ છે કે, તેણે અંધારમાં ગઈ સહાય શોધી અધ્યાત્મમાર્ગના પથિક બનેલા આત્મા પોતાનાજ આત્મજ્ઞાનથી રંગારંગ, ધન્ય અને ઇલાકાઈ રહે છે તેને પછી બીજાની અપેક્ષા રહેતી નથી તે નિઃસંગ અને નિર્લેપ થઈ પોતાના આત્મપુણ ઉપર અવલંબીને રહી શકે છે

લગવાનું તીર્થગંગાએ એના ઉચ્ચ ઉદ્દેશનીજ એકત્વ ભાવનાના પ્રતિબોધ વિચિત્ર આપે છે તેમની દેગનાવાણીમાંથી આ પ્રમાણે પ્રતિવચન નીકળે છે- 'હું એતન! તું હીર્ષદૃષ્ટિથી વિચાર કરજે અને તારા શુદ્ધ સ્વરૂપને અનલોકજે, જેથી તને ખાત્રી થશે કે, હું એકલોજ છું, મારી સાથે કોઈ પણ સહાયક નથી. મને પ્રાપ્ત થયેલી આ સસારની સામગ્રી મારા ખરા ઉપયોગની નથી જેને હું પ્રેમના રસની સરિતામાં માવડું છું, તે આ મ્મી, અને વત્સલભાવથી ભરેલા આ પુત્રાદિ પરિવાર તે પણ મને સાચા સહાયક વડ શકે તેમ નથી જ્યારે મને ભયર યમરાજનું આમત્રણ આવે, ત્યારે તે સર્વનો ત્યાગ કરી મારે એકલાએજ જવું પડે તેમાંથી મને કોઈ પણ છાડાવી શકે નહીં આ મનોહર મંદિર, સુરોચિત વાદિકા, વિવિધ નાહનો, નવરંગીત વસ્ત્રો અને આર્થિક અલંકારો કે જેમને હું મારા જીવનના સુખદાયક સાધનો માનું છું માન આનંદના અને વિદ્યા શોધના ભોગ્ય પદાર્થો ગણું છું તે બધા અહિંજ પડ્યા રહેશે, અને મારે એકલાને આગામહેલા દૃઢ્યસાથે જવું પડે, જેના યોગ વાય તેના વિયોગ થવાનોજ જ્યારથી ગર્ભાવાસમાં તારો નિવાસ થયો, ત્યારથી આજસુધીમાં તને દુઃખમાં સહાય કરનાર કોઈ થયો છે? જ્યારે તારા શરીરમાં ભયર રોગો આવે છે, ત્યારે તારે જાહેરે તે રોગની પીડા

સહવાને કોણ ઉભું રહી શકે છે? તે દુઃખનો ભાગી તું એકલોજ છે. પુણ્ય પાપના વિપાકોના ઉછળતા સમુદ્રમાં તારે એકલાનેજ પડવાનું છે.

પ્રિય ચેતન! હવે એકત્વભાવના ભાવજે. એટલે તારા હૃદયમાં સંવેગનો દીપક પ્રગટ થશે. તેના પ્રગ્નશથી તારા હૃદયનો અંધાર દૂર થઈ જશે. તારી આસપાસ પથરાએલી સ્વાર્થની જલ તારા જોવામાં આવશે. અને તને ખાતરી થશે કે, આ સંસારમાં સવળો સંઅંધ સ્વાર્થમય છે હું તો પોતે એકલોજ છું. મારો ખરો સહાયક તે મારો આત્માજ છે. જ્યારે મારું જીવનનું જ્યોતિષ જુઝાઈ જશે, અથવા મારા ચેતનની શક્તિઓ મંદ પડી જશે, ત્યારે જેમ લીલા કુંજર વનને દાવાનલ લાવવાથી પક્ષીઓ છોડી દે છે, તેમ આ સર્વ પરિવાર મને છોડી-દેશે. આખરે હું એકાકી રહેવાનો છું.

પ્રિય આત્મન! જો તારામાં એકત્વભાવનાનું બળ જામ્યું હશે તો તારા હૃદયમાં વિદ્યેની મહાન અને મોહક શક્તિઓ અને પુણ્ય-કર્મોના દિવ્ય પ્રભાવો તરફ પણ ઉપેક્ષા થઈ આવશે. વિશ્વના પદ્મમાં ઉપર જેમની આજ્ઞાઓ ચાલતી હતી, નવ નિધાન, ચૌદ રત્નો, અને બીજી મહાન સમૃદ્ધિના જેઓ ભોક્તા હતા, તેઓ પણ આખરે ખાડી હોયે એકલાજ ચાલ્યાં ગયા છે, ત્રિભુવનકંટકના મહાન ખિન્નને ધરાવનારા, પરાક્રમના પ્રભાવથી વિશ્વના વીર નરોને વશ કરનારા અને ગર્વના પર્વતરૂપ બનેલા રાવણ જેવા પ્રતિવાસુદેવોની પણ શી દશા થઈ? તેઓ પણ ઐહિક વૈભવનો ત્યાગ કરી એકલાજ ચાલ્યા ગયા, તેમની સાથે કોઈ પણ સહચારી થયું નહિં.

હું ચેતન! તારા ચપળ ચિત્તમાં વિચાર કરજે કે જેવી રીતે પાપકર્મોના ફલરૂપ દુઃખોને ભોગવવામાં તું એકલો છે, તેવી રીતે પુણ્ય કર્મોના ફળરૂપ સુખો ભોગવવાને પણ તું એકલોજ છે. સમર્થ કવિઓ કહે છે કે, “આ સંસારરૂપી ગગનમાં જીવરૂપી ગરૂડ પક્ષી સુખ-દુઃખરૂપી બે પાંખોના વેગથી સતત ઉડ્યા કરે છે. તેમાં જમણી પાંખ સુખની છે, અને ડાબી પાંખ દુઃખની છે, જ્યારે તેનામાં જમણી પાંખનું બળ વધારે હોય તો તે ઉત્તરોત્તર સંસારરૂપ ગગનના સુખમાર્ગમાં ઉડી શકે છે, અને જ્યારે ડાબી પાંખનું બળ વધારે હોય તો તે સંસારનલના દુઃખરૂપ માર્ગમાં ઉડી જાય છે” હું આ-

ભગ્ન' કવિની આ કદપનાને તુ તારા હૃદયમાં સ્થાપિત કરજે, અને મુખરૂપ માર્ગે લાજનાગી તારી તે જમણી પાખને વિરોધ બનવાન બનાવજે, જેવી તુ આ મિશ્રરૂપ ગગનમાં ઉડીને ઉચે સ્થલે જઈ શકીશ કે જે સ્થલે ઉત્તમ કુલ, રૂપ, વિદ્યા, રાજ્ય, લક્ષ્મી અને ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરી ચઢનાતીની, ઢનતાની અને ડિંદ્રી પાંડી મેળવી શકીશ છેવટે આગળ ઉડતા જો તને અધ્યાત્મનું અતિ ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત થાજી આવશે, તો તુ જગતપૂજ્ય એવું તીર્થ સ્વપાલું પણ સંપાદન કરી એકલોજ નિર્વાણ પદને પ્રાપ્ત કરીશ.

હું ચેતન' આ જીવનના માર્ગમાં તને તુજ્જાને નિધારનારા અનેક પ્રમગ્ના મળી આવશે જે પ્રસંગોમાં એક નાતો દુર્ગુણ તારી આગલ આવીને ઉભો રહેશે, તેને મારે તુ માનધાન થાજે ચેતનો ગહેજે, એ દુર્ગુણનું નામ મમત્વ છે તે મનસ્વનો મલિન ભાવ માનવજીવનની મહત્તાને ઘટાડનારો છે મમાગી જીવને લાગેલો પરિ-ગ્રહનો પાગ તેના મર્મ જીવિતને નષ્ટ કરી નામે છે અને છેવટે તેને મારે એકલા મમત્વ રગનારા આત્માને સડું નરુ પડે છે.

આ એકત્વભાવના આ સંસારની આગર અને બાહ્ય ઉપાધી ચોથી દૂર રહેવામાં મુખ્ય માધનરૂપે ગણાય છે તે ઉપર જૈન ધર્મિ-હાસનો અર્વાચીન દાખલો મનન કરના જેવો છે —

શ્રીખરતર ગચ્છમાં થયેલા શ્રીજિનદત્તમુરિના ગિય જિનસિં-હમુરિનું નામ જૈન ધર્મિહાસમાં પ્રખ્યાત છે નિકમના સત્તરમાં સૈ કામાં તેઓ આ ભાન્તભૂમિને અનંકૃત કરતા હતા, તેમની દરાના શક્તિ અસુત હતી દિહીના શેહેનશાહે તેને ઘણું માન આપ્યું હતું તેમના ચારિત્રનો પ્રકાગ ભારતનર્પના મોગ ભાગ ઉપર પડ્યો છે એક સમયે તે જ્ઞાનવીર મહાત્મા જોધપુરમાં આવી ચડ્યા, તે વખતે જોધપુરાધિપતિ સુરસિંહજી હતા અને તેમના મુખ્ય પ્રધાનના પ-ઉપ-કર્મચદ્ર નામે એક શ્રાવક હતો કર્મચડનો જન્મ શ્રાવક કુલમાં હતો પરંતુ રાજ્યના દબદબા ભરેલા વૈભવથી તે નામને જ શ્રાવક યાજી ગયો હતો જૈન-ગૃહસ્થ-ધર્મના બધા નિયમો તેનાથી પાળી શકાના હતા, તથાપિ પરંપરાના કુલમન્ત્રોને લાગે દેન, ગુરુ અને કર્મ-તત્વો તરફ તે ૪૨૧ પૂજ્ય અને માન્ય શુદ્ધિથી આવેલો હતો

અને યથાશક્તિ તેમનું પાલન કરવાને પ્રવૃત્તિ પણ કરતો હતો. જ્યારે મહાત્મા જિનસિંહસૂરિ જોધપુરમાં આવ્યા; ત્યારે કર્મચંદ્ર તેમનું વ્યાખ્યાન સાંભળવાને ગયો. અમૃતની ધારા જેવી ગુરૂની વ્યાખ્યાન-વાણી સાંભળી કર્મચંદ્રના હૃદય ઉપર ઘણી અસર થઈ આવી; તેનું હૃદય ધાર્મિક ભાવનામાં મગ્ન થઈ ગયું, વ્યાખ્યાન સમાપ્ત થયા પછી પ્રધાન કર્મચંદ્ર ઉભો થયો અને ગુરૂના ચરણકમલમાં નમી પડ્યો, જોધપુર જેવા જાહોજલાલીવાળા રાજ્યનો મુખ્ય પ્રધાન શ્રીજિનસિંહસૂરિનો ક્ષણમાં નિપ્ય થઈ ગયો, અને ત્યારથી તે ગુરૂ મન, વચન અને કાયાથી ગુરૂભક્તિ કરવા તત્પર રહેવા લાગ્યો.

દિલ્હીના શહેનશાહ તરફથી માન પામીલા સૂરિવરના શિષ્ય કર્મચંદ્રે ગુરૂનો ઉપદેશ એકાગ્રહ વ્યક્તિ સાંભળવા માંગ્યો અને પોતાના હૃદયને ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં વિશેષ જોડવા લાગ્યો. તે પ્રધાન કર્મચંદ્રે જોધપુરમાં અનેક ધાર્મિક ઉત્સવો કરી આહુત ધર્મનો મહાન ઉદ્યોત કર્યો. છેવટે જોધપુરનો મહારાજ સૂરસિંહજી પણ તે સૂરિવરનો પરમ અતુરાગી થયો. આથી આખા મરદેશમાં શ્રીજિનસિંહસૂરિની ધર્મ-પ્રતિ અંદ્રિકાની જેમ ચળકવા લાગી. એક સમયે પ્રાતઃકાલે કર્મચંદ્ર જિનપૂજા કરી સૂરિવરની સમીપ આવ્યો. સૂરિવરજી પોતાના નિત્ય-કામમાંથી નિવૃત્ત થઈ ચંત્યપરિપાટી કરવાને તૈયાર થતા હતા. તે સમયે પ્રધાન કર્મચંદ્રે ભક્તિથી વંદના કરી જણાવ્યું—“ગુરુવર્ય! મારા જાણવામાં આવ્યું છે કે, આપ આવતી કાલે અહિંથી વિહાર કરવાના છો; તો આપની પાસે મારી એક છેલ્લી પ્રાર્થના છે, તે આપ કૃપા કરી શ્રવણ કરશો.”

સૂરીશ્વર પ્રસન્ન વદને બોલ્યા, આવક શિરોમણિ કર્મચંદ્ર! તમારી ધાર્મિક ભાવના જોઈ હું પ્રસન્ન થયો છું, જે પ્રાર્થના કરવાની હોય તે ખુશીથી કહો ? ” ગુરુવર્યની આ વાણી સાંભળી પ્રધાન કર્મચંદ્ર બોલ્યો “ મહાત્મન! આ જોધપુરના મહાન પ્રધાન પદને લઈને હું જોઈએ તેવી શાંતિ મેળવી શકતો નથી. આપના ઉપદેશથી સામાયિક, પ્રતિકમણ, અને જિનપૂજા વિગેરે નિત્ય આવશ્યક ક્રિયા કરવા માટે હું માંડ માંડ નિવૃત્ત થઈ શકું છું. પરંતુ આપે ભતાવેલા અધ્યાત્મ-માર્ગ ઉપર આવવાને માટે હું ચોક્કસ અધિકારી થઈ શકતો

નથી પ્રધાનપદવી અને રાજકીય કાર્યોની પ્રવૃત્તિ મારી ગાંતિનો ભગ કરે છે અને કોઈ કોઈ વાન રજોગુણના ધર્મો પણ મને આકર્ષે છે તે ઉપરાંત રાજ્યાધિપતિને યોગે પ્રાપ્ત થયેલા વૈભવ-વિલાસો મારા મનરૂપ મર્કટને નચાવ્યા કરે છે તો આપ મહાત્મા મને દો, એવો માર્ગ બતાવો કે જે માર્ગે ચાલતા મારી ગાંતિનો ભગ ન થાય અને મારા ચચલ મનનું કોઈ તરફ આકર્ષણ ન ચાય મને ખાતરી છે કે આપ અધ્યાત્મના માર્ગના પૂરેપૂરા ભોમીયા હોવાથી અને પૂર્ણ અનુભવી હોવાથી મને દો જ્ઞાનનો સગલ માર્ગ બતાવી રાહનો આપની ઉપદેશ વાણીમા ગાર-દેની વાસ કરીને રહેલા છે, એમ હું માનું છું વિશ્વોપકારી મહાત્માઓ આ સસારના કટકવાલા માર્ગમા પીડાતા પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરવાને સર્વ તરફ રહે છે ”

સગીર ગાત દૃષ્ટિથી અનલોપન કરતા ઝિમતરને બોલ્યા નર્મવીર શ્રાવક, ભગવાન તીર્થંકરાઓ આ સસારના નિકટ માર્ગમાથી પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરવાના અને માર્ગે આગમની અદ્વ પ્રશ્નેના છે તેની અદ્વ બાર ભાનનાઓ ભાવવાનો માર્ગ સર્વોત્તમ કહ્યો છે જે કે તે બધી ભાનનાઓ એ એકથી ચડીઆતી છે, તથાપિ તે તેના અધિકારી પ્રમાણે નિશ્ચય ઉપયોગી થાય છે તમામ જેના રાજકીય પ્રવૃત્તિવાવા શુદ્ધથો તો ખામ રીતે એકત્વ ભાનનાના પૂર્ણ અધિકારી હોય છે, જરથકે તમામ રાજકીય જીવનમા માન, અહ-જાર, મમત્ત અને અભિલાષાનો ઉદય નિશ્ચય થાય છે તેથી એકત્વ ભાવનાનું બળ તમામ જેના શુદ્ધરોને નિશ્ચય ઉપયોગી થઈ પડે છે. પ્રધાનજી! તમે તે ભાનનાનું સ્વરૂપ સાગીરીને ગમજી તમારા હૃદયમા તેનું મનન કરો, એટલે માન, અહકાર મમત્ત અને અભિલાષાના દોરો તમારાથી દૂર રહેને તે મહાન ભાનનાનો માર આટલો છે તે માલગો? તમે ગમે તેટલા પરિશ્રમનો વિસ્તાર કરો, ગમે તેટલી શુ ખસામશી એકી કરો પણ અતે એકલાજ રહેવાના છે આ નિશ્ચની અદ્વ તમારૂં ગમનાગમન એકાકી રૂપે છે જેને માટે તમે માન ધનનતા હો, જેને માટે તમને અહકાર વતો હો જેની ઉપ-ત મારૂં અમાસગલુ મમત્ત હો, અને જેને મેળવવાની તમે સદા અભિલાષા રાખતા હો, તે મર્વ તમારૂં નથી, તમામથી ભિન્ન છે તમે તો એકલા આવ્યા છો અને એકલા જવાના છો ’ મહારાજ પ્રધાનજી!

આ પ્રમાણે જે સતત એકત્વ ભાવના ભાવી તમે થોગ્ય અને નિર્દોષ પ્રવૃત્તિ કરશો તો તમારા હૃદયમાં કોઈ જાનના વિદેષ ઉત્પન્ન થશે નહીં, કોઈ જાનના મોહ ઉપજશે નહીં. તેથી અનુક્રમે તમાન હૃદયને વિરતિનો માર્ગ જડી આવશે, જેથી તમે આખરે શાંતિ-સુધાનો સુખદ સ્વાદ મેળવી શકશો.” મહાત્મા જિનસિંહસુરિના આ ઉપદેશ-વચનો પ્રધાન કર્મચક્રે હૃદયમાં રાખી લીધા. અને તે ધાર્મિક અને ભવ્ય આત્મા આખરે જોધપુરના પ્રધાનપદ ઉપરથી નિવૃત્ત થઈ એકત્વ ભાવનાના બળથી અધ્યાત્મ-માર્ગનો પરમ પથિક બન્યો હતો.

પ્રિય વાંચકો! આ ઉપર જણાવેલા દૃષ્ટાંતને હૃદયમાં સ્થાપી આત્મિક ઉત્તરિતે આપનારી એકત્વ ભાવનાને સદા ભાવજો, અને તેથી તમારા મનુષ્યજીવનને સદૃશ કરજો. અને તે પવિત્ર ભાવનાના પ્રભાવને દર્શાવનારું નાચુંનું કાવ્ય તમારા કંઠમાં સદા ધારણ કરજો—

“एक एवागतः प्राणी, एक एव गमिष्यति ।

एको मुह्यति जाग्येन, फलं तत्पुण्यपापयोः” ॥૧॥

“પ્રાણી એકલો આવ્યો છે અને તે એકલો જવાનો છે, પુણ્ય અને પાપનું ફલ પણ કર્મપ્રમાણે તે એકલોજ ભોગવવાનો છે” ૧.

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽત્ર મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-
સ્તઞ્છિષ્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલાઃ સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥
તઞ્છિષ્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેષાત્ર સંજાવિતા ।
સ્વસ્વાંતે શુજનાવના જવિજનસ્વાંતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

૬: ૫ અન્યત્વ જાવના. ૬: ૬

અયમાત્મા સ્વજાવેન, શરીરાદેર્વિલક્ષણઃ ।

ચિદાનન્દમયઃ શુદ્ધો, વરુઃ પ્રત્યેકવાનપિ ॥ ૧ ॥

૪૨ પ્રાણી કર્મબંધની દૃષ્ટિથી જુએ તો તેને આ આત્મા બંધરૂપ અને પ્રત્યેકરૂપ પણ જણાવે, અને સ્વભાવની દૃષ્ટિથી જુએ તો તે આત્મા ગરીર આદિથી વિલક્ષણ અને ચિદાનન્દમય શુદ્ધ જણાવે ૧

અન્યત્વં કિં ન પશ્યન્તિ, જના જન્મગ્રહાર્દિતાઃ ।

યજ્ઞન્મમૃત્યુસંપાતે, સર્વેણાપિ પ્રતીયતે ॥ ૨ ॥

એ પ્રમાણે શરીર અને આત્મા જુદા છે, તો પણ સમારૂપ વિશાચથી પીડાએલો મૂક પ્રાણી કેમ નવી દેખતો? કે એ અન્યપણ જન્મ તથા મરણના સંપાતમા સર્વ લોભની ખાત્રીમા આવે છે ૨

પુત્રમિત્રકલત્રાણિ, વસ્તૂનિ ચ ધનનાનિ ચ ।

સર્વથાન્યસ્વજાવાનિ, જાવય ત્વં પ્રતિક્ષણમ્ ॥ ૩ ॥

હું આત્મનું આ જન્મમા પુત્ર, મિત્ર અને મી, તેમજ ખીજ નસ્તુઓ તથા દ્રવ્ય સર્વ પ્રકારે અન્ય અવભાવનાવા છે, એક સ્વભાવવાતા નથી એવી ભાવના તા । દૃઢતા કહે કરને ડ.

આ ગુણોપક પદો ઉપરથી અન્યત્વ ભાવનાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજાય છે, તેથી ચેતન-સ્વરૂપ આત્માને તે ઉપરથી ખરેખરો યોગ લેવાનો છે જૈન-મહાત્માઓ પાતાના આત્માને મયોધીને કહે છે કે, હું આત્મનું । હું પોને શુદ્ધ-સ્વરૂપી છે, તે પદ્મદગ્ગતોમાં પ્રવેશ કર્યો છે પરપ્રવેશ કરવો એ પાતાનોજ ધાતક બને છે, એ કવન સત્ય છે તેને હું ને તને આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ ના અનેક કંઈ પ્રાપ્ત

થાય છે. તે પરપ્રવેશના આવેશથી તારામાં મમત્વના અંકુરો પ્રગટી આવે છે, જે અંકુરો તને તારા જીવનમાં શાશ્વરૂપ બને છે, માટે તારા જીવનને જે નિરૂપાધિક અને આનંદમય બનાવવું હોય તો તું તેની અંદર અન્યત્ર ભાવનાનો પૂર્ણ પ્રકાશ પાડજે.” તે જૈનમહાત્માઓના આ શબ્દો મનન કરવા યોગ્ય છે.

પૂર્વકર્મેના યોગથી આ સંસારમાં જે કાંઈ મળી આવે છે, તેની અંદર મમત્વ ન રાખવાને માટે અન્યત્ર ભાવના ઉપયોગી છે. એટલે જે કાંઈ જોડાઈ આવેલ છે, તે અન્ય છે,—આત્મીય નથી, એવી ભાવના ભાવવી, તે અન્યત્ર ભાવના છે.

મમત્વનો ખંધ અંતઃકરણની વૃત્તિ સાથે થાય છે, તેથી વિશ્વના સર્વ બાહ્ય પદાર્થોના યોગમાં આત્મીય ભાવ પ્રગટે છે. એટલે મનુષ્ય પોતાને જે પ્રાપ્ત થયું છે, તેમાં મમત્વ બાંધે છે. તે મમત્વને લઈને રાગદ્વેષ વગેરે કષાયો થયા કરે છે અને તેથી આગળ વધતાં વધતાં મનુષ્ય અનેક પ્રકારની વિટંબના ભોગવે છે, તેથી દરેક મનુષ્યને મમત્વનો ખંધ શિથિલ કરવાને આ અન્યત્રની ભવ્ય ભાવના ભાવવાની આવશ્યકતા છે.

આ જગતમાં જે ઘણામાં ઘણાં દુઃખી માણસ છે અને ઘણામાં ઘણાં દુઃખની જુમ પાડનારા છતાં તેમાંથી છુટવાનો ઉપાય ન કરનારા માણસ છે, તે આ અન્યત્ર ભાવનાના પ્રયોગને નહીં જાણનારા અને નહીં અનુભવનારા છે, એમ મમજવું.

આ વિશ્વના પરમ ઉદ્ધારક અને મહોપકારી ત્રિભુવન પૂજ્ય ભગવાન તીર્થંકરોએ આ સર્વોપયોગી ભાવનાની પ્રશ્નણા કરી છે. તેને માટે વિદ્વાનો નીચેનું પદ ગાય છે:—

આત્મપુજ્જલસંબન્ધં વિચાર્ય સુવિવેકતઃ ।

અન્યત્વં જાવયન્નાત્મા મુચ્યતે મમતાગ્રહાત્ ॥ ૧ ॥

જો ભવ્ય મનુષ્ય પોતાના આત્મા અને પુદ્ગલોનો સંબંધ સારા વિવેકથી વિચારે તો તેનો આત્મા અન્યત્ર ભાવનાને ભાવતો થકો મમતાના ગૃહમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે. આ મુખોધક પદ ઉપર

વિચાર કરનારા મનુષ્યની મનોવૃત્તિમાં તત્કાળ પ્રયોગનો પ્રકાશ પડી જશે, એટલે તેના નિર્મલ દૃઢ્યમાં આ પ્રમાણે વિચારમાલા પ્રગટ થશે દેહાદિથી માંડીને આ મમાગના મર્ષ પદાર્થો પરવસ્તુ છે તાના આત્મસ્વભાવથી શિષ્ટ છે, એમ સમજવું જે પદાર્થો મેળનનાને માટે તુ તારા આત્મસ્વભાવને ભુક્ષી જાય છે, તે પદાર્થો તારા નથી, તે અચળ રહેવાના નવી એને તાજા જીવનને સુધારનારા નવી આત્મસ્વરૂપરૂપી ઉંચા શિષ્ટર ઉપર ચડવાના ત્રણ પગથીઆ છે, તેના નામ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર છે જે તુ તે ત્રણ પગથીઆ ઉપર ચાલીશ તો તને આત્મસ્વરૂપ તુ ઉંચુ શિષ્ટર પ્રાપ્ત થશે હે આત્મન! તે શિષ્ટર ઉપર જતા તને અને જાતના અતરાયો આવ-ગે તે અતરાયો પર-વસ્તુઓ તરફથીજ આવશે તેથી તે પર-વસ્તુ-ઓ ઉપર તદ્દન ઉપેક્ષા રાખજે તે વસ્તુઓ તારી હિતકારી નથી પણ અહિતકારી છે તે નાના ધ્યાનમાં રાખજે

હે ચેતન! જાત્રનગેએ આ મસારને એક ચક્રડાગની ઉપમા આપી છે તે ચક્રડાગ ઉપર ચરેલો જીવ ભ્રમથી પોતાના આ મમ્વ-રૂપને ભૂવી જાય છે અને પર વસ્તુમાં આત્મભુદ્ધિ ધારણ કરે છે તે પામર જીવ પ્રયમ તો પોતાના કુટુંબ તરફ મમત્વની જાળ ખાવે છે અને તેમાં પોતેજ રસી પડે છે, મમતારૂપ અવિમા ગુધાધ અયેલે માહી જીવ, પોતાની મનોવૃત્તિમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે, "આ સઘણ કુટુંબ મારું છે મારી સત્તા નીચે રહી તે કાયમ મને સુખ કારી થયા કરેનાતુ છે તે સદામળ એજ સ્થિતિમાં મારા ભેગુ રહેવાતુ છે આ મર્ષ કુટુંબનો મારે દોષ દિનસ વિયોગ થવાનો નથી હું મારા કુટુંબ સાથે સદાકાળ આનંદમાં રહેનાનો છું" હે ચેતન! તારી આ ભાવના નદન ખોટી છે તારે વિચાર કરવો જોએ કે, જે વસ્તુ કેવળ અન્યત્વ અને અસ્થિર સ્વભાવ ધરાવે છે, તે કોટી ઉપાયે પણ સ્થિર રહેવાની નવી, ન પડે, જે કુટુંબીઓ તારા ઘરમાં એકઠા વધા છે, તે બધાના ઈર્ષા ભુદા છે તેઓ પોતપોતાના કર્માનુસારે જેવી રીતે આવ્યા છે, તેવી રીતે પાતા આજ્યા જવાના છે તેને માટે નીચેના પદ્ય સ્મરણ કરજે.

- મિત્રં કલત્રામિતરઃ પરિવારલોકો ।

જોગેકસાધનમિમાઃ કિલ સંપદો નઃ ॥

एकः क्षणः स तु भविष्यति यत्र नूयो ।

नायं न यूयमितरे न वयं न चैते ॥ १ ॥

ભાવાર્થ:—અમારા મિત્ર, સ્ત્રી, બીજો પરિવાર લોક અને ભોગના સાધનરૂપ આ અમારી સંપત્તિઓ અત્યારે દેખાય છે, પરંતુ ફરીથી એક એવો સમય આવશે કે જેમાં આ મિત્રાદિ પરિવાર, તમા, બીજાઓ, અમે અને તેઓ કોઈ દેખાશે નહીં.

આ ઉપરથી તારા સમજવામાં આવશે કે, સર્વ પ્રાણીઓ કર્મના તાળામાં રહી ચતુર્વિધ ગતિઓમાં ફર્યા કરે છે. આ સંસાર એક વિશાળ ધર્મશાળા છે, તેની અંદર એક કુટુંબરૂપ ખંડમાં મુસાફરોની જેમ અનેક જીવો કુટુંબીરૂપે એકઠા થાય છે. જ્યારે તેમને બીજે જવાનો સમય આવે ત્યારે તેઓ પાતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા જાય છે. પ્રત્યેક જીવે આ દૃષ્ટાંત હૃદયમાં રાખી કોઈ પણ કુટુંબીજન ઉપર મોહ અને મમતા રાખવી ન જોઈએ મોહ અને મમતા એ આત્મસ્વરૂપને ભુલાવવામાં સાધનરૂપ બને છે. શાસ્ત્રકાર કહે છે કે, “મનુષ્યને મોહ અને મમત્વ સંસારના મહાસાગરમાં ખેંચી જાય છે, તેથી તે બંને દુર્દૃષ્ટિને દૂર કરવા મનુષ્યે પ્રતિક્ષણ પ્રયત્ન કરવો” તે મોહ અને મમત્વનો દૃઢ બંધ પ્રથમ શરીર ઉપરથી શીર થાય છે. અધ્યાત્મકલ્પકર્મના કર્તાએ તેથીજ આ શરીરને કારાગૃહની ઉપમા આપી છે. કારાગૃહના કરતાં પણ વધારે ખરાબ છે. મૂર્ખ માણસ પણ કારાગૃહમાંથી છુટવાની બારી શોધે છે, ત્યારે તું શરીરરૂપી કારાગૃહને પાલણુપોપણથી વધારે મજબૂત કરવા ધારે છે, એ તારી કેટલી મૂર્ખતા? વળી જે શરીર-કારાગૃહને માટે તું ગમે તેટલી કાળજી રાખે છે, છતાં છેવટે તે પણ તારાથી સાચવી શકાવાનું નથી; તે યાદ રાખજે. તે પણ છેવટે તારાથી જુદું પડવાનું છે. કારણકે, તે પરવસ્તુ છે, તેથી જો તું તાજું શ્રેય કરવા ચાહતો હો તો તે શરીરનો સદુપયોગ કરજે. જ્યારે તું તારા શરીરથી ધાર્મિક બળ મેળવવા યત્ન કરીશ ત્યારે તારા શરીરનો સદુપયોગ થશે.

હું ચેતન! છેવટે તને પ્રાર્થના પૂર્વક કહેવાનું કે, આ સંસારની સર્વ પરવસ્તુઓના બોધ મમત્વને છોડી દેને તેમના સંયોગ

પ્રિયોગમા રાગદ્વેષ ન કરતા તાન આત્માની ચિંતા કરજે આ મનુષ્ય ભન અમુત્ય છે, તેના જે જે સમય બન્ય છે, તે ઘણા કીંમતી છે તેમા જે તુ તાડ હિત નહીં કહે અને દુર્ગતિના કારણ જે રાગ, દ્વેષ, લાભ, ક્રોધ અને લાભાદિ કપાયોથી તાન આત્માને નહીં મુકાન તો નરક તથા તિર્યચ ગતિમા પગલિન યયા પછી તુ શુ કરી ગકીશ? જેને માટે તુ નીચેના પદ્મ મનન કરજે

કપાયેભ્યઃ સ્વયમાત્મા યાવન્નો મુચ્યતે જનૈઃ ।

કર્માધીન પતન્નાત્મા નો મોક્તું શક્યતે તત્ ॥ ૧ ॥

ભાનાર્થ —જ્યા મુધી દેડે પોતાના આત્માને કપાયોથી છાડના જાતે યત્ર કરતા નથી, પરંતુ પાશંગી કર્મેને આધીન થઈ નરકાદિ ગતિમા પડતો એવો તે આત્મા શી રીતે મુક્ત કરી ગકારો?

હું ચેતન ! આ અન્યત્ર ભાવના લાવવાથી તારા હૃદય આગળ અજ્ઞાન અધારને દૂર કરનાર જ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટ થઈ આ વળે એટલે તને ખાતરી થશે કે, આત્માનો સ્વભાવ દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને તાકર્મથી અન્ય છે એમ જાણી અન્યત્રને સિદ્ધ કરી એકત્વ ભાવનાને ભાવે

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽન્ન મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-

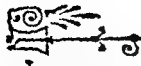
સ્તઞ્છિપ્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલા. સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥

તઞ્છિપ્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેષાન્ન સંજાવિતા ।

સ્વસ્વાંતે શુજનાવના જવિજનસ્વાતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

❧❧❧ ૬ અશુચિ જાવના. ❧❧❧

 જ્યો રે આત્મા પ્રતિ અન્યત્વ ભાવના સિદ્ધ થાય છે, એટલે આત્મા અને દેહનો સંબંધ સ્થિત દેખાઈ આવે છે. તે ઉદ્દેશને લઈને દેહ અશુચિ છે અને આત્મા શુચિ છે. એવું ભાન ભાવનાની આવશ્યકતા ઉપદિષ્ટ થાય છે. તેથી અન્યત્વ ભાવના પછી અશુચિ ભાવનાનો ક્રમ ગોઠવાયો છે.

આ અશુચિ ભાવના મનુષ્યને શારીરિક મોહ દ્વાર કરવામાં સહાયભૂત થાય છે. આ ભાવનાના અસ્રથી ભવ્ય મનુષ્યના દૃષ્ટ્ય ઉપર શરીરના સૌંદર્ય તરફ વૈરાગ્ય ભાવનાની એવી દૃઢ જાગૃતિ થાય છે કે, જેથી તે શારીરિક મમતા અને અહંતાનો ત્યાગ કરવાને સત્વર સમર્થ બની જાય છે.

મનુષ્ય જીવનને નિર્મોહ સ્થિતિનું સ્વરૂપ દર્શાવવાને ઉપયોગી એવી આ ભાવના ભાવનાં તેના અધિકારી આત્માના મુખમાંથી આ પ્રમાણે ઉદ્ગારો નીકળે છે:-હું ચેતન, જેની ઉપર તને સંપૂર્ણ રાગ છે અને જેનું પોષણ કરવાને માટે હું હંમેશા સજ્જ રહું છું. તે આ તારી કાયા અશુચીમય છે. તેમાં મનને રંજન કરવાનું શું છે? અશુચીના ભંડાર જેવી અને ક્ષણમાં પીંખાઈ જનારી એ કાયાની સ્થિતિને જોઈ ચોથા સનતકુમાર ચક્રવર્તીએ તે તરફ મિથ્યા માન અને મોહ છોડી દીધો હતો, મહાનુભાવ સનતકુમાર ચક્રવર્તીનું ચરિત્ર અશુચિ ભાવનાનો ઉત્તમ બોધ આપે છે. તે મહાત્મ ધર્મવીરનું વૃત્તાંત આ પ્રમાણે છે—

આ ભરતક્ષેત્રની પવિત્ર ભૂમી ઉપર શ્રીમાન રાજરાજેન્દ્ર સનતકુમાર ચક્રવર્તી થયા હતા, તેઓ વિવિધ પ્રકારની સંપત્તિઓના ભોક્તા હતા. આ વિધિના ઊંચી જાતના ભોગવિલાસો તે મહાનુભાવને પ્રાપ્ત થયા હતા. તે મહાત્મ રાજરાજેન્દ્ર જેવા વૈભવસંપન્ન હતા, તેવા રૂપ સંપન્ન પણ હતા. સૌંદર્યના પ્રકાશથી તેઓ પ્રકાશમાન હતા. તેમના પ્રત્યેક અંગમાં ભાવણ-લક્ષ્મીની પ્રભા પડી

રહી હતી તેમના દેહની દિવ્ય ક્રાંતિ પ્રેક્ષકના મનને અતિ મોહ ઉપજાવતી હતી

એ સમયે ઇંદ્રની મુઠ્ઠમાં સભામાં તે મહારાજના અવરૂપની રમણીયતાની પ્રશંસા થતા લાગી મર્વ દેવતાઓએ માનદાશ્વર્ય થઈને તે સભાથી, પરંતુ કેઈ બે દેવતાઓને તે રૂચિકર લાગી નહિ માનવ-ભૂમિ ઉપર આવા દિવ્ય અને અનુપમ રૂપનો સભવ કેમ હોય ? એવી શંકા થતા તેઓ તેની ખાત્રી કરવાને માટે બ્રાહ્મણુત્તરે ઇંદ્રની મહારાજ સનતકુમારના અતિ પુરમા ગયા

આ સમયે મહારાજ સનતકુમારને સ્નાનવિધિ થતો હતો. અને સેવિકાઓ તેના સુદર અંગ ઉપર આનંદપૂર્ણ વગેરે પદાર્થો મર્મન કરતી હતી મહારાજ તો ન ઉઠાડે ગરીરે હતા ફક્ત એનાતુ ધોનીયુ પહેર્યું હતું તે બન્ને દેવતાઓ વિપ્રરૂપે ત્યાં આની ઉભા રહ્યા, સૌંદર્યના ભાગ્યરૂપ તે મહારાજનું તદ્દન ઉગ્ર શરીર તેમના જોનામાં આવ્યું તેમની અનવપૂર્ણ ડાયાભાવી મૈત્રેયની કિરણો નીકળતા હતા મુખમંડળ ઉપર ચંદ્રના જેવી પ્રભા હતી નયનકંઠની વિશાળતા અને તેજસ્વિતા અદ્ભુત રીતે આર્કશ્ક હતી દેહે જોઈ અને ઉજવળ અગોચર ઉપર લાગુ પડતી લહેરીઓ ઊઠા પડતી હતી આતુ અદ્વિતીય સૌંદર્ય જોઈ તે બંને દેવતાઓ સાનદાશ્વર્ય બની ગયા અને તેમણે પોતાના મસ્તક ધુણાવ્યા મહારાજની દૃષ્ટિમાં તે જોનામાં આનંદ તેમણે તે દેવતાને પ્રશ્ન કર્યો કે, “તમે શામાટે મસ્તક ધુણાવ્યું ?” દેવતાઓ બોલ્યા, હે નરેન્દ્ર અમે પ્રત્યેક સ્થળે તમારા સ્વરૂપની અને તમારા વર્ણની પ્રગટા સાલગતા હતા, પણ અમે તે વિષે અતિશયોક્તિ લાગતી હતી, અને તેથી તમારૂં રૂપ પ્રત્યક્ષ જોવાને માટે અમારી તીવ્ર અસિલાષા હતી આજે અમે તે વાત પ્રમાણભૂત થઈ છે, તેવી અમે આનંદ પામી ગયા, અને તે આનંદના આવેશનીજ અમેએ મસ્તક ધુણાવ્યું હતું લોકોમાં જેવી પ્રગટા થાય છે, તેજ જ તમારૂં રૂપ છે, એવી પૃથ્વી પ્રતીતિ થવાની સૂચના રૂપે આ ગિજાધુનન થયું છે”

તે વિપ્રરૂપી દેવતાઓના આ વચનો સાંભળી મહારાજ ચ-

કંવર્તીના હૃદયમાં રૂપ-ગર્વ થઈ આવ્યો. રૂપાભિમાને તેની મનોવૃત્તિને દબાવી દીધી. તે અભિમાન પૂર્વક બોલ્યો, “તમેએ આ સમયે માફ રૂપ જોયું તે ઠીક પણ જ્યારે હું ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરી રાજસભામાં સિંહાસન ઉપર બેસું છું. ત્યારે માફ સૌંદર્ય અદ્ભુત હોય છે, અને તે તમારે ખરેખર જોવા યોગ્ય છે. અત્યારે હું મલયુક્ત છું, તે છતાં મારા શરીરનું વર્ણ સ્વરૂપ જોઈ આશ્ચર્ય પામો છો, પણ જો માફ શ્રૃંગાર સહિત સ્વરૂપ જુવો તો તમે ચકિતજ થઈ જાઓ.” મહારાજના આવા સર્ગવ વચન સાંભળી તે દેવતાઓએ કહ્યું, “રાજેન્દ્ર અમો તમાફ તે સ્વરૂપ જોવાને તે સમયે આવીશું” આ-રહું કહી બ્રાહ્મણરૂપ દેવતાઓ ચાલ્યા ગયા.

તે પછી રૂપના ગર્વરૂપી પર્વત ઉપર ચડેલો ચક્રવર્તી સનતકુમાર સ્નાન કરી ઉત્તમ અમૂલ્ય વસ્ત્રાલંકારો ધારણ કરી અને અનેક ઉપચારોથી પોતાના શરીરને શોભાવી આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય તેવા ઠાઠથી રાજસભામાં આવી સિંહાસન ઉપર બેઠો. તેની આસપાસ મંત્રિઓ, મુલકો, પંડિતો અને સભાસદો પોતપોતાને યોગ્ય આસને બેસી ગયા. સમગ્ર રાજસભાનો દિવ્ય દેખાવ થઈ રહ્યો. મહારાજના શિર ઉપર પૂર્ણ ચંદ્રના જેવું ચલકતું છત્ર ધરવામાં આવ્યું અને ખંને બાજુએ ઉજવળ ચામરો વીંજવા લાગ્યા.

આ વખતે પેલા દેવતાઓ બ્રાહ્મણ સ્વરૂપે રાજસભામાં આવ્યા. તેઓએ મહારાજના સ્વરૂપને જોઈ ચકિત થઈ આશ્ચર્ય પામવાને બદલે જાણે ખેદ પામ્યા હોય તેવા રૂપમાં પોતાનાં મસ્તકો ધુણાવ્યાં. તે જોઈ મહારાજએ પુછ્યું, “અહો બ્રાહ્મણો, ગઈ વેલા કરતાં આ વેલા તમેએ જુદાજ રૂપમાં મસ્તક ધુણાવ્યું, એનું શું કારણ છે ?” તે દેવતાઓએ અવધિજ્ઞાનને અનુસારે જણાવ્યું, “હે ચક્રવર્તી અમોએ જે તે રૂપ જોયું હતું તે રૂપમાં અને આ રૂપમાં ભૂમિ આક્રમણો ફેર પડી ગયો છે.” ચક્રવર્તી આ સાંભળી વિરિમ્મત થઈ ગયો અને બોલ્યો, “તેનું શું કારણ ? તે મને સ્પષ્ટ સમજાવો” બ્રાહ્મણોએ કહ્યું, “રાજેન્દ્ર જ્યારે અમોએ પ્રથમ તમારી કાયાને જોઈ હતી. ત્યારે તે અમૃત તુલ્ય હતી, અને અત્યારે તે એક વિષરૂપ દેખાય છે. જ્યારે તમારી તે અમૃતમય કાયા અમોએ ૫૦૨

હુતી, ત્યાં અમારૂં હૃદય આનંદિત થયું હતું અને અત્યારે તેની તેજ કાયા વિપરૂપ જોઈને અમારૂં હૃદય બેભાન થયું છે ચક્રવર્તી પોતાના ગરીરના પોશાક તરફ જોઈને બોલે, “મને તમારું કહેવું અવિચારી લાગે છે, અને તે કોઈપણ ગીતે સિદ્ધ થઈ શકે તેમ નથી” દેવતાઓ બોલ્યા, “જે તમારે તેની સિદ્ધતા જરૂરી હોય તો તમે હમણાજ તમારા મુખમાળી તામૂલ શુક્રે તે ઉપર જે મંત્રિત બેશરે તે તત્કાલ પર્યામ જાગે” સનતકુમારે આશ્ચર્ય પામી તેની પરીક્ષા કરી તો તે સત્ય કરી તેના પૂર્વ કર્મના પાપનો જે ભાગ હતો, તેમા આ કાયાના મદ્દ મળ્યાની મેલાપ વધારી તે ચક્રવર્તીની કાયા નિપમય થઈ ગઈ હતી નંદર અને અશુચિમય કાયાની આવી નિપમ સ્થિતિ જોઈ તેના ભવ્ય અંગ જરૂરમા તત્કાલ વૈભવ થઈ આવ્યો તે મહાગણે કહ્યું, “અહા! આજ કાયાની શી સ્થિતિ” આ સંસારજી મર્વથા ત્યાગ કરના યોગ્ય છે તે મસારના યોગથીજ આ કાયા તરફ મોહ ઉત્પન્ન થાય છે જેમની તરફ મોહના ઉદયથી આસક્તિ થઈ પડે છે તેવા બ્રો, પુત્ર વગેરે મળ પીએના ગરીરમા પણ આવી ને આવી અશુચિ નહોતી છે અહો! એવો મોહ ડોડ પડી રીતે આજ કરના યોગ્ય નથી” આ પ્રમાણે દિવસી તે મહારાજ સલામાથી ઉઠી ગયા અને તરતજ ગુણવેષનો ત્યાગ કરી ચારિત્ર લેવાને તત્પર થયા વૈરાગ્યના તીવ્ર આરોગથી જ બંડની પ્રભુતાને ક્ષણમા દોડી દઈ તે મહાત્મા ચાલી નીચડ્યો ભારતીય સર્વ પ્રજા તેનું આત્મ અદ્ભુત વૈરાગ્યબલ જોઈ આશ્ચર્ય પામી ગઈ

મહાત્મા સનતકુમાર ચક્રવર્તી બ્યારે સાધુરૂપે નિચિન્તા હતા, તે વખતે તેમને એક મહાભોગ ઉત્પન્ન થયો આ વખતે તેના સત્ય ત્વની પરીક્ષા લેવાને ડોડ દેવ વૈષ્ણવે આવ્યો તેણે સાધુરૂપ સનતકુમારને કહ્યું “મહારાજ હું એ-કુળના ગજવૈષ્ણુ છું, તમારી આ કાયા મોટા રોગની ભોગ થઈ પડેલ છે, જે તમારી ઇચ્છા હોય તો હું તે રોગ તત્કાલ મારી દઈ અને આપ રોગમુક્ત થઈ સુખી થશો. સનતકુમાર સાધુ બોલ્યા, “વૈષ્ણવ, કર્મરૂપી એ-મહા મદાનમત્ત રોગ છે તે રોગ યાગવાને માટે જે તમારામા સામર્થ્ય હોય તો

ભલે મારો આ રોગ ટાળો. જો તમારામાં એ સામર્થ્ય ન હોય તો આ રોગ ભલે રહ્યો.

મહાત્મા સનતકુમાર-સાધુના આ વચનો સાંભળીને દેવતા ચક્રિત થઈ ગયો. અને તરત તેને કહેવું પડ્યું કે, “મહારાજ, એ કર્મ-રૂપી રોગને ટાળવાનું સામર્થ્ય મારામાં નથી. પછી તે મહાત્મા સાધુએ પોતાની લબ્ધિના પ્રભાવથી શુદ્ધવાળી આંગળી કરી તે રોગ ઉપર ખરડી કે તત્કાલ તે રોગ નાશ પામી ગયો. અને તેમની આંગલી જેવી હતી તેવી બની ગઈ, આ સમયે તે દેવતાએ પ્રસન્ન થઈને પોતાનું સ્વરૂપ પ્રકાશિત કર્યું. અને તે મહાત્માને ધન્યવાદ આપી વંદના કરી પોતાને સ્થાને ચાલ્યો ગયો.

મહાત્મા સનતકુમાર ચક્રવર્તીના ચમત્કારી ચારિત્ર ઉપરથી અશુચિ ભાવનાનો ખરો બોધ મળી શકે છે. આ ઉપરથી દરેક મનુષ્યે પોતાના આત્માને ઉદ્દેશી આ ઉચ્ચ ભાવના ભાવવી જોઈએ. હે આત્મન! પ્રથમ તું કાયાની ઉત્પત્તિનો વિચાર કરીશ તો તને ખાતરી થશે કે, એ કાયાનું ઉત્પત્તિ-સ્થાન અશુચિમય છે. માતાની યોનિરૂપ દુર્ગંધમય સ્થાનમાં પિતાના વીર્ય અને માતાના મલિન રૂધિરનો મેલાપ થવાથી તારા દેહની ઉત્પત્તિ છે, તેને અનેક ઉપચારોથી ઘોઈએ અને ઉંચી જાતની સુગંધ લગાડીએ તો પણ તે કેવી રીતે પવિત્ર થાય? કસ્તુરી, કપૂર, ચંદન, પુષ્પ અને સઘલાં તીર્થાદિના જલો પણ આ દેહના સંયોગથી ઉંલટાં અપવિત્ર થાય છે, તેના અપવિત્ર દેહને પવિત્ર કરવાને ત્રણ લોકમાં કોઈ પણ પદાર્થ સમર્થ નથી, તેવા દેહની અંદર તું કર્માધીન થઈ બંધાયેલો છે. તેવા અશુચિ શરીરમાં સમત્વભાવ રાખીને તું શા માટે વૃથા હેરાન થાય છે?

હે ચેતન! તારા આસ્થિક દૃઢ્યમાં પવિત્રતાનું સ્વરૂપ સમજજે. પવિત્રતા બે પ્રકારની છે. ૧ લૌકિક અને ૨ લોકોત્તર, તેમાં લૌકિક પવિત્રતા આઠ પ્રકારે મનાય છે. કોઈની પવિત્રતા અમુક કાલ ગયા પછી, કોઈની અગ્નિથી, કોઈની ધુપથી, કોઈની રાખથી, કોઈની માટીથી, કોઈની જલથી, કોઈની છાણથી, અને કોઈની દલથી થાય છે. તેમાં પણ દેહની પવિત્રતા થઈ શકતી નથી. તે ઉપર સનતકુમાર

ચક્રીના દૃષ્ટાન્તરુ મનન કરનારુ છે હે જીવ' જે લોકોત્તર પવિત્રતા તેના તારે વિચાર કરવો તે મહાન્ પવિત્રતા તારા આત્માની છે અધ્યાત્મ સંબંધી વિચારો, ધ્યાન, ધ્યાન સમતા, એકાગ્રતા અને કાયોત્સર્ગી સંબંધી જ્ઞાનનાઓ એ સર્વ પવિત્ર નિર્મલ તીર્થજ-લની ઉર્મીઓ તારા આત્માને લોકોત્તર પવિત્રતા આપનારી છે, તે ખાતરીની માનજે

હે ચેતન! એવુ યાં રાખજે કે, જે દેહ અશુચિપણાને લઈને તેની ઉપર મમતા કરના યોગ્ય નથી, તથાપિ તે મનુષ્યદેહના સામન્યો દેહઆગ્રે સત્કર્મો માંથી ગણાય છે તો તે દેહનો તુ સદુપયોગ કરી લેજે, જ્યારે આત્માના ગુણ ઝર્મનો ઉદય થાય છે, ત્યારેજ તે મનુષ્યને દેહ મલી શકે છે, તે મનુષ્યદેહ રી વસ્તુ' તેનો વિચાર કરજે. એ હાથ, એ પગ, એ આંખ, એ કાન, એક મુખ એક નાક જેને હોય તે મનુષ્યદેહ અને તેનો ધણી મનુષ્ય છે, આવુ સમજીને બેઠી રહીશ નહીં તેનો ખર્ચ મર્મ વુટા છે, તે ધ્યાનમાં રાખજે જે અ-વિવેકથી માત્ર આપણે તન્મુદ્દિષ્ટ કરી મનુષ્યદેહને માની લઈએ તો પછી એ વાનરને પણ મનુષ્ય ગણવામાં ગો દાખ' તે મિથ્યા વાનરે તો એક પુછુ વધારે પ્રાપ્ત કર્યું છે પણ એમ સમજવાનુ નથી મનુષ્યપણાનો મર્મ ઉંચા પ્રકારનો છે, માત્ર મનુષ્ય-આકૃતિ જેવાનો નથી જેના મનમાં વિવેકબુદ્ધિ ઉદય પામી છે, તેજ મનુષ્ય બાકીના જેઓ વિવેક રહિત છે, તે બધા બે પગનાલા પશુજ છે મહાન્ પડિત પુરુષો માનવપણાનો એવોજ મર્મ પ્રકારે તે વિવેકથી દીપ-કને ધારણ કરનાર ભવ્ય-મનુષ્ય દિવ્ય પ્રકાશને પ્રાપ્ત કરી મુક્તિના રાજમાર્ગમાં પ્રવેશ કરી શકે છે અને એ માર્ગમાં પ્રવેશ કરવામાંજ માનવદેહની સાર્થકતા છે જૈન મહાત્માઓએ તેને માટે નીચેના મધો ઉચ્ચ સ્વરે બોલે છે—

કલેવરમિદં ન સ્યાદ્ યદિ ચર્માવગુંઠિતમ્ ॥

મદ્ધિકાકૃમિકાકેમ્બ્યઃ સ્યાત્ ત્રાતુ કસ્તદા પ્રજુઃ ॥૧॥

જે આ શરીર ચર્મથી ઢાંકાયેલુ ન હોય તો માખીઓ, કૃમિ-

ઓ અને કાગડાઓથી તેનું રક્ષણ કરવાને કોણ સમર્થ થઈ શકે !

કર્પૂરકુંકુમાગરુ-મૃગમદહરિચન્દનાદિવસ્તૂનિ ॥

જ્ઞવ્યાન્યપિ સંસર્ગા-ન્મલિનયતિ કલેવરં નૃણામ્ ॥૨॥

કપુર, કેશર, અગર કસ્તૂરી અને હરિચંદન વગેરે સુદર પદાર્થો પણ મનુષ્યના શરીરના સંસર્ગથી મલિન થઈ જાય છે અર્થાત્ માનવ શરીર પોતે તો મલિન છે, પણ તે ઉત્તમોત્તમ વસ્તુઓને સ્પર્શ છે. તો તેને પણ મલિન બનાવી દે છે એટલી અધિકતા છે.

આ લોહી, માંસ, હાડ, ચામડાની કોટડી આવતી જોડને તેનામાં પ્રવેશ કરવાની ઈચ્છા થાય છે, તેની સૌંદર્યતા ભાવણ્યતા જોવાથી તેનો સ્પર્શ કરવાનું મન થાય છે, પણ તે આખી કોટડી અશુચીથી ભરપુર છે. તેમાં ૯-૧૨ દ્વારમાંથી હળવે હળવે અશુચિનો ભાગ વહ્યા કરે છે. અરે પેલી સામી કોટડી પડી ગઈ અરે એમ કેમ થયું. તે કોટડી જમ રાજની હતી, તેની પાસેથી આત્માએ ભાડે રાખેલ હતી, તેને દિવસમાં બે વખત ભાડું ચુકવવું પડે છે, અને યમ રાજનો હુકમ થતાં તે કોટડી ખાલી કરવી પડે છે. તો તેવી કોટડી થોડી અશુચિવાડી મારા પાસે પણ છે. તો ઉપરની કોટડી સુંદર જોઈ કેમ ઈચ્છા થાય છે ઘણાને એમ હોય છે કે પોતાની વસ્તુ નહીં તપાસતાં બીજા પાસે કાંઈક નવીન છે એમ કાંઈ માર્યા કરે છે, અને જો તેવી કોટડી લેવી હોય તો આ કોટડી ખાલી કર્યા બાદ તેવી ચોરડી માટે ભેગાં કરેલ ભાગથી ભાડે રાખવા મલશે, પણ તેને માટે ગર્ભાવાસ પ્રમુખમાં અચુક વખત રહ્યા બાદ પ્રોત્તી ભાવનાને પામ્યા બાદ વડી બીજી કોટડી સુંદર જોઈ, તેને મલવાની, પાસે રહેવાની, તેના ભોગ લેવાની જિજ્ઞાસા થશે, તે કોટડીના રક્ષણ માટે રાગ, દ્વેષ, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, માયા, અહંકાર, સ્વાર્થ અને દુરાચાર આદિ ઘણા કર્મ પાપ બંધ થશે, જેને નિરંતર નાના પ્રકારના ભોગ વિલાસની વાંછા રહે છે અને આત્મ પદથી વિમુખ છે, તો તેનું જીવવું કોઈ પણ રીતે સુખને માટે નથી.

હું ચેતન, પરમ મૃત્યુ અને મદ્ય નિર્વિકારી એના ગાયતા આત્મસ્વરૂપની શુદ્ધિના વિચાર કરવાની તને અન્ય સર્વ અશુચિ જાણાશે, તેવી આ અશુચિ ભાવના તારા જીવનમાં અતિ ઉપયોગી થઈ પડશે, તે મહાન ઉપયોગી ભાવનાના બલથી કર્મભજને ધોષ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિર થના રૂપ આ દેહની લોકોત્તર પવિત્રતા તને પ્રાપ્ત થશે

હું આત્મન, તારા દૃઢ્યમાં નિશ્ચય કરજે કે તેવી લોકોત્તર પવિત્રતાનું કારણ રત્નત્રયી ભાવ છે, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ તે રત્નત્રયી ભાવના ધારક પરમ માગ્ય ભાવથી પ્રકાશિત અને દશ પ્રકારના યતિ ધર્મના સંપાદક સુસાધુ છે તે સુસાધુના સમાગમથી અમૃતિક આત્માના અવસ્થાને મલિન જગારા મિથ્યાત્વ, વિપય, કૃપા, નાગ, દ્વેષ, આદિના ક્ષય થઈ શુદ્ધાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે તેથી આત્માના અનાદિ કાલથી વળગેલા રાગાદિ કર્મમલને દૂર કરવા માટે દેહ ઉપરનો રાગ ત્યજી અશુચિ ભાવના ભાવ્યા કરે તેને માટે નીચેનું પદ સદા અમરણમાં રાખજે—

“લૌકિકં શુચિભાવં ચ વિમૃશ્ય દેહ આત્મનઃ ।

લોકોત્તરે મહાશૌચે મમ્નો જવતિ માનવઃ ॥ ૧ ॥”

પોતાના દેહમાં લૌકિક શુચિભાવ-પવિત્રતાનો વિચાર કરી મુખ્ય લોકોત્તર એવી મહાન પવિત્રતામાં મગ્ન થઈ જાય છે

હું ચેતન' આ અશુચિ ભાવના તારા પવિત્ર દૃઢ્યમાં આરૂઢ કરજે, તેના દિવ્ય પ્રભાવથી અજ્ઞાન અધર્મ અને સ્વાર્થભય એવી તારી દેહ તરફની મમતા દૂર થઈ જશે, એટલે તું મૂર્તિમાન કલ્યાણનું પાત્ર બની જાશે, અને આત્માના સર્વ શુદ્ધ તત્વો તારી દૃષ્ટિમાં પ્રકાશિત થશે, જેના પ્રભાવથી તું આ દેહાદિ સ્વપ્ને દૂર દેહીને બેઠે ભાવનાનો ત્યાગ કરી અતન્ની દૃષ્ટિ ઉઘાડી રાષ્ટ્રીય, એ અંતરની દૃષ્ટિ ઉઘાડવાથી તારી કર્મમયિયા શિથિલ થઈ જશે, અને

તારી મનોવૃત્તિ આ અશુચિ શરીરના સ્નેહમાંથી પાછી વળીને આ-
ત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં મળી જશે.

હે ચેતન, સદા સ્મરણમાં રાખજે કે આત્મદર્શી જ્ઞાનવાન મ-
નુષ્યને કેઈ જાતની થીડા કે ભય રહેતો નથી, તે સદા પરમ આ-
નંદ સાગરમાં મગ્ન થઈ છેવટે પરમ શિવ સુખનો ભોક્તા બને છે.

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽત્ર મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-
સ્તઘ્વિષ્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલાઃ સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥
તઘ્વિષ્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેષાત્ર સંજ્ઞાવિતા ।
સ્વસ્ત્વાંતે શુભ્રજાવના જવિજનસ્વાંતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

૭ આશ્રવ જાવના.

આ શુદ્ધ સ્વરૂપી, નિર્મલ અને નિર્લેપ છે તેના સાથ અનુભવ આત્માનું વિધાયી થાય છે. આધ્યાત્મિક જીવનને જાગૃત કરનારા જૈન મહાત્માઓએ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ આપ્યું છે, તેથી તેઓ આ યાત્રિક જીવનના ખરેખરા પ્રેમી બન્યા છે તેના આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને મલિન કરનાર કોણ છે? અને તે મલિનતા કેવી રીતે થાય છે? તે દરેક લાભ્ય મનુષ્યે સમજવું જોઈએ તે સમજવાને માટે ભગવાન વિશ્વોપકારી તીર્થંગેએ આશ્રવ ભાવનાનું નિરૂપણ કર્યું છે તે આશ્રવ ભાવનાનું સ્વરૂપ ખરાબ સમજવાથી આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન યાય છે તે ઉપયોગી જ્ઞાનના શાસ્ત્રને માટે જૈન નિદ્ધાનો પ્રથમ નીચેનું પદ લખે છે—

વાર્હેરન્તઃ સમાદત્તે યાનપાત્ર યથા જલમ્ ।

તિરૈર્જીવસ્તથા કર્મ-યોગરન્ધ્રૈ શુજાશુજૈ ॥ ૧ ॥

“જેમ મધુદ્રમા ચાલતા વહાણમાં છિદ્ર પડનાથી તેની અંદર પાણી ભરાય છે, તેની રીતે જીવ, મન, વચન અને કાયાના યોગ રૂપ શુભ અનુભવ છિદ્ર પડનાથી શુભાશુભ કર્મને મહત્ત્વ કહે છે”

કહેનાનો આગમ એવો છે કે, આત્મા સ્વભાવે શુદ્ધ છે પણ સારા નરસા શુભાશુભ યોગને લંબેજ તેની સાથે શુભાશુભ કર્મનો લેપ થઈ જાય છે, તેથી આશ્રવજ કર્મ આવનાનું કારણ છે જેમ ઘરનું ખારજ ખુલ્લું હોય તેમ જ્ઞાન પેગી જાય, અને જેમ ચીકણી વસ્તુ ઉપર રમ ચોટી જાય, તેમ આશ્રવદ્વારથી કર્મો પેશી જાય છે અર્થાત્ તે આશ્રવદ્વાર યાપનો પ્રવેશ કરવાના ગરનારા અથવા પ્રનાય છે ખાર અપ્રત, મોગ કપાય, નવ તોડાય, પાચ પ્રકારના મિથ્યાત્વ અને મન, વચન અને કાયાના પદર યોગ એમ મહીને સત્તાવન પ્રકારન આશ્રવદ્વાર કહેવાય છે તેને માટે નીચેનું પદ સદા સ્મરણમાં રાખના યોગ્ય છે—

(શિખરિणी.)

કષાયાઃ ક્રોધાદ્યાઃ સ્મરસદ્વચરાઃ પંચવિષયાઃ ।

પ્રમાદા મિથ્યાત્વં વચનમનસી કાય ઇતિ ચ ॥

દુરન્તે દુર્ધ્યાને વિરતિવિરહશ્ચેતિ નિયતં ।

સ્તવન્ત્યેતે પુંસાં દુરિતપટલં જન્મભયદમ્ ॥ ૧ ॥

“ક્રોધાદિ કષાયો, કામદેવ સહિત પાંચ વિષયો, પ્રમાદ મિથ્યાત્વ તેમાં મન, વચન અને કાયના યોગ અને દુષ્ટ પરિણામવાસા અશુભ ધ્યાનમાં અવિરતિ-એ બધા આશ્રવ દ્વાર પુર્યોને જન્મ મરણના ભયને આપનારા પાપોના સમૂહને નિયમિત સ્તવનારા છે.” ૧

વળી કહું છે કે—

કષાયદહનોદીપં, વિષયૈર્વાકુલીકૃતમ્ ।

સંચિનોતિ મનઃ કર્મ, જન્મસંવન્ધસૂચકમ્ ॥ ૨ ॥

કષાયરૂપી અગ્નિથી પ્રજ્વલિત, અને ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી વ્યાકુલ થયેલું મન જન્મ સંસારના સંબંધને મુચવનારા અશુભ કર્મોનો સંચય કરે છે.” ૨

આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, મન, વચન અને કાયના યોગે કરીને જે શુભ અથવા અશુભ કર્મ કરાય અને તે આત્માને લાગે તે આશ્રવ. તેવા આશ્રવ સંબંધી જે વિચાર કરવો તે આશ્રવ-ભાવના કહેવાય છે. આ આશ્રવ ભાવનામાં શુભ અને અશુભ આશ્રવનો વિચાર કરવાનો છે. કેવાં કૃત્યો કરવાથી શુભ આશ્રવ અને કેવાં કૃત્યો કરવાથી અશુભ આશ્રવ-એ સંબંધી મહાન્ વિચારો જૈન મહાત્માઓએ શાસ્ત્રદ્વારા જણાવ્યા છે.

મનુષ્યજન્મને ઉચ્ચ કોટીમાં મુકવાને બે વિભાગ પાડવામાં આવ્યા છે. મુનિવર્ગ અને આવક વર્ગ, તે બંને વિભાગમાં મુનિવર્ગ વિશેષ ગુણધારી ગણાય છે; કારણકે, તેની પાસે દિવ્ય પ્રભાવને દર્શાવનાર સંભયરૂપી મહાન્ સાધન છે. તે સંયમધારી મુનિ અહિંસા,

સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને પરિવ્રજનો ત્યાગ-એ પાત્ર પ્રમારના મહાવ્રતોને ધારણ કરે છે, એ પાત્ર મહાવ્રતોના ચોગધી તે પાત્ર પ્રમારના પાપનો તેને સર્જથા ત્યાગ હોય છે બીજા ગૃહસ્થ આનન્દ વર્ગને એ પાત્ર વ્રતો દેરો કરીને હોય છે, તેથી તે અલુપ્ત કહેવાય છે. એટલે ગૃહસ્થ આનન્દ વર્ગને એ પાત્ર પ્રમારના અલુપ્ત ઉપરાત તે ગૃહસ્થ વર્ગને બીજા ચાર ગુણવ્રત અને ત્રણ શિક્ષાવ્રત મળી બાર વ્રત થાય છે તેથી ગૃહસ્થ આનન્દ વર્ગને સ. ૧ બાર વ્રતગારી રહેવું જોઈએ જૈન કવિઓ કહે છે કે, જે ગૃહસ્થ આનન્દ દ્વારના વ્રતગારી શાસ્ત્રો ધારણ કરી આ સસારરૂપ ભયન્ન અટવીમા મુસાદગી કરે છે, તેને કર્મગારી મહાન યોદ્ધાઓ હરાવી રાક્ષસ નથી

જોન, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કપાયો છે દરેકની અનતાનુબધી, અપ્રત્યાખ્યાની પ્રત્યાખ્યાની અને સજવલન-એમ ચાર ચોકડી મલી ભોળ કપાયોની સખ્યા થાય છે તે કપાયો પ્રાણીની ઉચ્ચ પ્રકારની જ્ઞાનનાનો નાશ કરી નાખે છે અને મનમાર્ગને ભુલાવી દે છે જૈન મહાત્માઓ ઉચ્ચ સ્તરે કહે છે કે, “હું ચેતન, આ અનત મસારમા ભ્રમણ કરી માડ માડ પ્રાપ્ત થયેલા માનન જન્મરૂપી ચિંતામણીનો તારે સદુપયોગ કરવો હોય અને તેના પ્રભાવથી વિરિન જાતના આત્માના શુદ્ધો મળના હોય તો તું કપાયરૂપી પ્રચંડ રાક્ષસોથી દૂર રહેજે તે પ્રચંડ રાક્ષસોનો જરા પણ વિજ્ઞાસ કરીશ નહીં જો તેમનો નિર્ધાસ કરીશ તો તેઓ તારા જીવનના ઉપયોગી સન્નિવેશ હરી લેશે અને તને અનર્થી, નિમલ અને અધિચારી બનાવી દેશે”

સ્ત્રી વેદ, પુરુષ વેદ, નપુસક વેદ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક અને જીર્ણાસા, નવ નોકપાય કહેવાય છે આ નવ નોકપાયનો યોગ આશ્રવના કારણરૂપ અને છે તેથી તેનાથી ભય મનુષ્યે ચેતના રહેનાર છે માનવ જીવનની મહત્તાને અને કર્મોની મૂલિન જાળમા નાખી ધર્મરૂપી ધનને હરનાને પણ પ્રકાશના મિથ્યાત્વ મમર્થ વધ મોકે છે તે માથે જીવનની દરક પ્રવૃત્તિમા શુભાશુભ પરિણામ ઉપજાવનારા મન, વચન અને કાયાના મળી પદર યોગ છે આ સર્વમાર્થી શુભાશુભ કર્મનો આશ્રવ થાય છે હું ચેતન, હવે તારે એટલું ધ્યાન રાખનારુ છે કે, જેમ બને તેમ નકારા પાપના આશ્રવને

અટકાવ કરવો. તારા આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને મલિન કરનારા પાપના આશ્રવ કેવી રીતે અને કયે દ્વારે દાખલ થાય છે? તે તું લક્ષમાં રાખજે. પ્રથમ તો મનનો યોગ સાચવજે. મન એ શરીરનું અંતરંગ છે. તે દ્વારા મુખ્યત્વે કરીને સાત પ્રકારે પાપનો આશ્રવ થાય છે. ૧ પરિચ્છેદની અલિલાષા, ૨ ઈંદ્રિયોના વિષયની દોલુપતા, ૩ પારકો માલ હરી લેવાની ઇચ્છા, ૪ અન્યાયમાં પ્રવર્તન, ૫ અલક્ષ્યનું લક્ષણ, ૬ સાત વ્યસનોનું સેવન, ૭ અન્યનું અશુભ કરવાની વૃત્તિ. આવી રીતે સાત પ્રકારે મનની પ્રવૃત્તિ થવાથી પાપનો આશ્રવ થાય છે. હે આત્મન, એ નહારી પ્રવૃત્તિને અટકાવવા તું એક નિષ્પ્રાથી ચતન કરજે. જે તારા મનને શ્રી જિન ભગવાનના ધ્યાનમાં, અને સત્ શાસ્ત્રોના સ્વાધ્યાયમાં રાખીશ તો તે માનસિક પાપનો આશ્રવ થતો અટકી જશે.

હે ચેતન, તેવી રીતે તું વચનના યોગમાં સાવધાન રહેજે, તે વચનદ્વારા અનેક રીતે પાપનો આશ્રવ થાય છે. તેમાં મુખ્યત્વે કરીને પાંચ પ્રકાર તરફ ધ્યાન આપવાનું છે. ૧ પોતાની પ્રશંસા અને પત્ની નિંદાના વચનો, ૨ જેથી હિંસાનો આરંભ થાય તેવા વચનો, ૩ વિષયનો અનુરાગ વધારે તેવાં વચનો, ૪ કષાયરૂપ અગ્નિ પ્રગટાવે તેવાં વચનો, અને ૫ ધર્મ વિરૂદ્ધ મિથ્યાત્વના સ્વરૂપને પુષ્ટિ આપનારા વચનો-એ પાંચ પ્રકારે વચનના યોગ પાપનો આશ્રવ થાય છે, હે ચેતન, તેથી તું તારા વચન-યોગને નિયંત્રિત કરજે. વાણીનો નિયંત્રક એ ઉચ્ચ ગુણ કહેવાય છે. જેને માટે એક વિદ્વાને કહેલું પદ્ય સદા સ્મરણમાં રાખજે.

તદુચાર્યં વચઃ સમ્યક્ નિર્દોષં મધુરં હિતમ્ ।

જિનસ્તવમયં ધર્મો-પદેશરસિકં હિ ચત્ ॥ ૧. ॥

જે વચન નિર્દોષ, મધુર, હિતકારી, શ્રીજિન ભગવાનના સ્તવનરૂપ અને ધર્મના ઉપદેશથી રસિક હોય તેવું વચન ઉચ્ચારવું.

હે આત્મન, કાયયોગની શુદ્ધિ રાખવાને સતત તત્પર રહેજે. તે કાયયોગની પ્રવૃત્તિ અનેક રીતે થાય છે. તેમાં મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે. નિર્દય રીતે સ્વચ્છંદતાથી દેહને પ્રવૃત્તિવિવે એ પ્રથમ પ્રકાર છે, તે

દેહથી મહાન આરભ કરવા એ બીજો પ્રકાર છે, અને દેહ ઉપર ગાઢ મમત્વ રાખી તેની સારવારમાં ગ્રહેણુ, એ ત્રીજો પ્રકાર છે આ પ્રમાણે મન, વચન અને કાયાના અશુભ યોગથી પાપનો આશ્રવ ઉદ્ભવે છે માટે તે ત્રિવિધ યોગને ઉચ્ચ કોટ્ટીમાં લાવવા એટલે શુભ પરિણામી કરના કે જેથી શુદ્ધ આત્મ શુભા પ્રગટ થાય છે અને પુણ્યના આશ્રવ થાય છે જૈન મહાત્માઓ પુણ્યનો આશ્રવ થવાને માટે મુખ્યત્વે કરીને વચન યોગને માટે આઠ મહાવાક્યો ઉચ્ચારે છે તે આ પ્રમાણે છે-હે ચેતન, ૧ તુ પાત્ર ઇન્દ્રિયોના વિપયોથી નિરત્ત રહેજે, ૨ તારા પવિત્ર દેહમાં મન પરોપમાર કરનાની ભાવના રાખ્યા કરજે, ૩ દોષપણ દુષ્ટી પાણીને જોય તે પ્રત્યે જ્યાની લાગણી રાખજે, ૪ વિદ્યોપદાગી ભગવાન જિનેશ્વરોએ પ્રરૂપેલા તત્વોનું અદ્વાયી ચિંતનન કરજે, ૫ સર્વ જીવો તરફ મિત્રતા રાખજે, ૬ પાત્ર પરમેશ્વરીમાં શુદ્ધ દેહથી ભક્તિ રાખજે, ૭ જે કોઈ ધર્માત્મા હોય તેની પ્રત્યે અનુશાસન ધાન્ય કરજે, અને ૮ તપ, વ્રત, શ્રીય અને સ-યમની ઇચ્છા તથા ભાવના રાખ્યા કરજે તે પ્રમાણે મનની પ્રવૃત્તિ કરવાથી તને પુણ્યનો આશ્રવ પ્રાપ્ત થશે હે આત્મન, વચનના શુભ યોગમાં મુખ્યત્વે કરીને બે મહાવાક્યો છે તે સદા સ્મરણમાં રાખજે ૧ સત્ય, હિત, મિષ્ટ અને આગમને અનુકુલ એના વચનો ઉચ્ચારજે ૨ સિદ્ધાંતની વાચના, પૃચ્છના પરાનર્તના અને અનુપ્રેક્ષા કરજે એ બંને પ્રકારથી વચનના શુભયોગે તને પુણ્યનો આશ્રવ થશે હે જીવ! કાયાના શુભ યોગને માટે મુખ્યત્વે કહીને ત્રણ મહાવાક્યો છે; તે તરફ લક્ષ આપજે ૧ તારા શરીરથી પવિત્રપણે શ્રી જિનેશ્વરની એવા કરજે ૨ ધર્માત્મા પુરુષોની વેદાવધ્ય કરજે અને ૩ તારા શરીરની એવી પ્રવૃત્તિ કરજે કે જેથી ચતનાથી જીવની દયા પાલી શકાય એ ત્રણ કાયાના શુભ યોગથી તને પુણ્યનો આશ્રવ થશે

આ પ્રમાણે મન, વચન અને કાયાની શુભાશુભ પ્રવૃત્તિને તીવ્ર મદ કપાયના યોગથી વિવિધ પ્રકારના કર્મોના બંધ થાય છે તે પ્રત્યેક ભવ્ય આત્માએ લક્ષમાં રાખવાનો છે અને તેને માટે નિરતર આશ્રવ ભાવના ભાવનાની છે પાપના આશ્રવને લઈને પ્રાણી કેવી ભયંકર સ્થિતિમાં આવી પડે છે? તે વિષે કુડરિક નામના એક રાજકુમારની કથા મનન કરવા જેની છે

કુંડરિકની કથા.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં પુંડરીકિણી નામે નગરી છે. તે નગરીના રાજ્યાસન ઉપર પુંડરીક અને કુંડરીક નામે બે ભાગ્યો આવેલા હતા. તેઓમાં કુંડરિક ધર્માનુરાગી હતો પણ તેનું હૃદય અસ્થિર હતું. તે પોતાની મનોવૃત્તિ ઉપર કાબુ રાખી શકતો નહિ. એક વખતે કોઈ મહાત્મા મુનિ વિહાર કરતાં ત્યાં આવીને સમોસર્થા. કુંડરિક તેમને વંદના કરવાને ગયો. તે મહાત્માએ વૈરાગ્યના વચનામૃતથી ઉપદેશ આપ્યો. તે સાંભળી કુંડરિકનું હૃદય દીક્ષા લેવાને ઉત્સુક થઈ ગયું. તત્કાલ તે ઘેર આવ્યો અને પોતાના ભાઈ પુંડરિકને રાજ્ય સોંપી પોતે ચારિત્ર લઈ ચાલી નીકળ્યો. થોડા વખતમાંજ ચારિત્રધારી એવા તે કુંડરિકને સરસ તથા નીરસ આહાર કરવાને લઈને શરીરમાં કોઈ મહારોગ થઈ આવ્યો. તે રોગની પીડાને લઈને તેના અસ્થિર હૃદયમાં ચારિત્રના પરિણામનો ભય થઈ આવ્યો. પૂર્વના રાજ્ય વૈભવનું સ્મરણ થવા લાગ્યું, અને તે પુનઃ રાજ્યમાં આવવા તત્પર થયો. તેણે પોતાની નગરીની અશોક વાડીમાં આવી સાધુપણાના જે ઉપકરણો હતા તે એક વૃક્ષ ઉપર વળગાડી દીધા, અને પોતે હૃદયમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો, “અહો! આ ચારિત્રના કરતાં રાજ્યમાં ઘણું સુખ છે. પરંતુ હવે રાજ્ય તો પુંડરીકના તાબામાં ગયું છે, તે મને પાછું રાજ્ય આપશે કે નહીં? જો મને પુનઃ રાજ્ય મેલે તો હું આ મારા રોગી શરીરને તંદુરસ્ત કરી રાજવૈભવના અનેક સુખ ભોગવું” આવું વિચારી તેણે અશોક વાડીના વનપાળને બોલાવ્યો, વનપાળે તેને ઓળખી લીધો. પછી કુંડરીકે પોતાની ઘણી વનપાળ આગળ જણાવી. તત્કાલ વનપાળે જઈ તે હકીકત રાજા પુંડરીકને કહી. અને જણાવ્યું કે, “તમારા બંધુ અશોક વાડીમાં આકુલ વ્યાકુલ થઈને રહે છે, માટે તેમને શાંત કરો” આ હકીકત જાણી પુંડરીક તરત વાડીમાં આવ્યો અને કુંડરિકને મળ્યો. કુંડરિકનો મનોભાવ તેણે જાણી લીધો, અને તેને ચારિત્રથી ડાલાયમાન થતો જોઈ તેના હૃદયમાં ખેદ થયો, માનવ જીવનને કૃતાર્થ કરનારા ચારિત્ર ધર્મથી ભ્રષ્ટ થવું તેને રૂચિર લાગ્યું નહિ, તેથી પુંડરીકે પોતાના બંધુને ઘણું સમજાવ્યો અને ચારિત્ર ધર્મની મહત્તાને દર્શાવનારા દૃષ્ટાંતો

આપી કેટલોએક ઉપદેશ આપ્યો, પણ તેથી કુંડરિકંતુ ચિત્ત ગાંત થયું નહિં. છેવટે જ ધુના હૃદયને શાંતિ આપવાની ખાતર તે તેને ઘેર તેડી લાવ્યો અને રાત્ર્ય સોપી દીધું રાત્ર્ય પ્રાપ્ત થતા પણ તેના મહારોગની ગાતિ થઇ નહીં, ચારિત્રધારી મહાન અમૃત્ય રત્નને શુભાવી પાછો મોટુંક રાત્ર્ય ઉપર આવ્યો, આથી સામત અને મતિઓ તેની ઉપર નાખુશ થયા કોઈપણ તેની આજ્ઞા માનવા લાગ્યા નહિ, અને હિસટા તેને વિકારના લાગ્યા કુંડરિકે રાત્ર્ય ઉપર આની પ્રથમ પોતાની જિજ્ઞા ઈદ્રિયને તૃપ્ત કરવાની વૃત્તિ કરી, અનેક જાતના મિષ્ટાન્નો ખાવા માડયા, ક્ષુધાને તૃપ્ત કરવા તેણે એટલો બધો વધારે આહાર કર્યો કે જેથી તેને ભાગે અણર્જક થઈ આવ્યું, તેને રાત્રે પીડા થઇ અને ઘણું વમન થયું, તેની પરના અભાનને લાગે કોઈ તેની પામે આવ્યું નહીં આથી કુંડરિકને ભારે ક્રોધ થઈ આવ્યો ને પ્રથમ રોડ ધ્યાનથી તેણે નિશ્ચય કર્યો કે, આ “દરદની પીડામાથી જો હું મુક્ત થાઉં તો પછી પ્રભાતે એ સઘળા એરકોને જોઈ લઉંશ” એના મહાન દુર્ધ્યાનથી તે રાત્રે મૃત્યુ પામી સાતમી નરકે તેલીશ સાગરોપમના આયુષ્યે અનંત દુઃખમા જઈ ઉત્પન્ન થયો.

હું ચેતન, આ કુંડરીકના દૃષ્ટાંત ઉપરથી તારા હૃદયને પ્રતિ બોધ આપજે, આ સસારમા રાત્ર્ય, લક્ષ્મી, મુવર્જ, સ્ત્રી, આદિ સચેત-અચેત પદાર્થો દ્રવ્યપરિમિત તથા ક્ષપાયાદિ ભાનપરિમિત-તે અને પ્રકારના પરિમિતો પાપના આશ્રવણ મૂન છે કુંડરિક કોઈ સારા પુણ્યના ઉત્પત્તિ ચારિત્રધારી થયો હતો, છતાં તે મોહના ઉદયથી પાપના આશ્રવને પ્રુષ્ટિ આપનારા સસારમા પાછો આવ્યો અને પ્રકારના પરિમિતના પાશમા પડ્યો-ઢેવટે તેના હૃદયમાં ક્રોધરૂપ ભાવ-કષાયનો ઉદય પ્રબળતાથી થયો, અને તેથી પાપના આશ્રવનો મોટો વધારો થઇ ગયો આવી તે અનંત દુઃખના સ્થાનરૂપ સાતમી નાર-કીમા પડ્યો હતો નેથી હું આત્મનું તેના પાપના આશ્રવનો ત્યાગ કરના સદા તત્પર રહેજે જ્યારે સર્વના મન, વચન અને કાર્યથી નેતા ત્યાગ થશે ત્યારેજ તારા આત્માના અનિનાશી મુખની તને પ્રાપ્તિ થશે જનમહાત્માઓ ઉચ્ચ સ્તરે જણાવે છે કે, જે ભગ્ય આત્માઓ પાપ આનવાના સતાનન આશ્રવના દ્વારે બંધ કરવા ચત્ન કર્યો, તેઓ આત્મકલાની મહત્તા, આત્માની નિર્મલ છાયા, આત્માનો

દિવ્ય ધ્વનિ અને આત્માના આનંદ સ્વરૂપનો અનુભવ કરી શકશે. ચિ-
ત્તની અખંડ સામાયિક, એકાગ્રતાનો અપૂર્વ આનંદ, સ્થિરતા, વિશાળ
પ્રેમ, ભાવનાનું અદ્ભુત સૌંદર્ય, જ્ઞાનસુધાનો રસિક પ્રવાહ. ચિદા-
નંદની ભવ્યતા, ભાવોદભાસની ક્રોમળતા અને અધ્યાત્મના પ્રકાશનો
પ્રભાવ-એ આત્મગુણના મહાન્ લાભો મેલવી શકાશે. જેઓ તે
પાપ-આશ્રવના દ્વારને બંધ કરવા તત્પર થશે નહિ, તેઓને ઉપરના
આત્મગુણના લાભો મળશે નહિ, તે ઉપરાંત તેના મનુષ્ય જીવનને
બાહ્ય અને અંતરની હાનિ કરનારા અનેક પ્રસંગો પ્રાપ્ત થશે. તેથી
આ માનવભવરૂપી મનોહર પ્રાસાદ કે જે આત્માનો ઉચ્ચ જીવન
ભોગવવાને માટે મલ્લે છે, તે નિષ્ફલ થઈ જશે. દરેક ભવ્ય-આત્માએ
આ બંધો વિચાર કરી આશ્રવભાવનાને હૃદયારૂઢ કરવી અને તેમાં
પાપના આશ્રવની ભાવનાનો ત્યાગ કરવા સદા તત્પર રહેવું. તેવા
આશ્રવના દ્વાર બંધ કરી જીવનના પુણ્યમય જુદા જુદા પગથીઆ-
રૂપ ગુણસ્થાનક ઉપર ચડી અનુક્રમે આધ્યાત્મિક ઉન્નતિની ભૂમિકા
ઉપર ચડી જવું કે જ્યાં સત્-ચિત્-આનંદરૂપ અમૃતનો અનુભવ
કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થશે.

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽત્ર મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-
સ્તઙ્ગિણ્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલાઃ સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥
તઙ્ગિણ્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેષાત્ર સંજાવિતા ।
સ્વસ્વાંતે શુજ્જાવના જીવિજનસ્વાંતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

૭ સંવર જાવના.

તત્ત્વરૂપને નિર્મલ બનાવનારી આ સવર ભાવના છે ઉપર કહેલી આશ્રવ ભાવનાની સાથે આ ભાવનાને સખ ૪ છે આશ્રવ શબ્દનો અર્થ કર્મને પેગનાનો છે ત્યાં આ સખ શબ્દનો અર્થ તેથી ઉનટો છે, એટલે આશ્રવનો નિગંધ કરવાથી સવર થાય છે આશ્રવ ભાવનામા પાપને આનનાના ગરનાળા મમાન જે મત્તાન આશ્રવદ્વાર કહેનામા આવ્યા છે તે મર્મ દ્વારને રોકવા અર્થાત્ નવા આવતા કર્મના સમૂહને અટકાવવા તે સવર, તે સખથી જે ભાવના-વિચાર તે સવર ભાવના સમજાવી આ ભાવના આ યાત્રિક જીવનને વચારનારી અને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને સુધારનારી છે. ઉપર આશ્રવ ભાવનામા જેમ દૃષ્ટાત તર્કિક કહેવામા આવ્યું છે કે, સમુદ્રમા રહેલા નાનને િદ્ર હોય તો તે અદર પાણી ભરાઈ જવાથી કુળી જાય છે, પરંતુ જો તે ઊંડને બંધ કરી દીધું હોય તો પછી તેની અદર પાણી આવતું નથી અને નાન પણ કુળી જઈ નથી, તેમ પાપ આવવાના નાળાને બંધ કરવાની નવા કર્મ આવતા બંધ થઈ જાય છે, તે બંધ કરવા તેજ સંવર ભાવના છે હવે તે આશ્રવ બંધ કરવારૂપ સવર ભાવના કેવી રીતે થઈ શકે, તે ભવ્યાત્માએ મનન કરી ક્રિયામા ઉતારનાર છે.

જૈન મહાત્માઓ કહે છે કે, “હું લખ્ય પ્રાણીઓ” શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપને પ્રગટ કરના મારે તમે સંવર ભાવના પ્રકાશિત કરજો, અને કેવી રીતે સવર વાય છે? તે લક્ષમા રાખજો જો તમારે મિથ્યાત્વ આશ્રવ બંધ કરવો હોય તો સમ્યક્ દર્શન પ્રાપ્ત કરજો, તેનાથી મિથ્યાત્વ આશ્રવ બંધ થઈ જશે પોંચ ઇન્દ્રિઓ તથા છત્ર મન એને રોકવાથી ઇન્દ્રિઓ તથા મન દ્વારે થતો આશ્રવ બંધ થઈ જાય છે છકાય જવનો ઘાત કરવાનારો આરભના ત્યાગથી તથા દ્વાદશ અવિરતિરૂપ ક્રમ આનનાના દ્વાર રોકવાથી સવર થાય છે” સોળ

કપાય, નવ નોકપાયને છતી દશ લક્ષણુ યુક્ત યતિ ધર્મને ધારણ કરવાથી સંવર થાય છે. કર્મના આશ્રવ મન, વચન અને કાયાના યોગથી થાય છે, તો તેને ધ્યાન, સ્વાધ્યાય અને તપાદિ વડે રોકવાથી સંવર થાય છે. પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, દશવિધ યતિધર્મ, ખાર ભાવના, સત્તર પ્રકારે સંયમ અને ખાવીશ પરીષદ્—એ સર્વ સાધનો નવા કર્મને આવતા અટકાવી સંવરની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. કારણકે, તે સાધનોનું બળ આત્મશુદ્ધિને આપનારું છે. જેમાં અહિંસા જીવદયા મુખ્ય છે, એવા પાંચ પ્રકારના પ્રમાદનો ત્યાગ કરી ચતનાથી વર્તવું, તે સમિતિ કહેવાય છે, મન, વચન અને કાયાના યોગને રોકવા તે ગુપ્તિ કહેવાય છે, અને સ્વતત્વ—એટલે આત્મ તત્ત્વનું ચિંતવન કરવું, તે ભાવના કહેવાય છે. તે સમિતિ ગુપ્તિ અને ભાવના સંવરના મુખ્ય સાધન છે. તે સાથે પરીષદ્નો જય કરવા પૂર્વક ચારિત્રનું બળ પ્રાપ્ત થયું હોય તો નવીન કર્મના આશ્રવને અટકાવી સંવર ભાવનાનો સંપૂર્ણ ઉદ્દેશ કરે છે. કારણકે, પૂર્વ કર્મના ઉદ્દેશથી થયેલા ક્ષુધા તૃષાદિ પરીષદ્નો કાયર ન થતાં સમસાવથી સહેવાં તે પરીષદ્નો જય કહેવાય છે. અને રાગાદિ દોષોથી રહિત એવા પોતાના આત્મસ્વભાવમાં પ્રવૃત્તિ કરવી તે ચારિત્ર કહેવાય છે. ઉપર કહેલા સર્વ ગુણોનું બળ મેળવવાથી વિષય કપાયથી વિમુખ થઈ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી પ્રવૃત્તિ કરનારા ભવ્ય મનુષ્યોને નવીન કર્મનો આશ્રવ નહિ થતાં સંવરજ થાય છે. આ સંવર ભાવનાની પ્રવૃત્તિ આત્મ સ્વરૂપની નિર્મલતામાં ઘણીજ ઉપયોગી છે. અખંડ—આનંદ અને નિર્મલ સ્વરૂપ આત્માની અંદર ઉત્પન્ન થનારા કાષાયાદિ દોષોને અટકાવનારા ગુણો આલબધવા જોઈએ, તેને માટે લખે છે કે—

“ક્ષમા ક્રોધસ્ય માનસ્ય માર્દવં ત્વાર્જવં પુનઃ ।

માયાયાઃ સદ્ગુણ્યાસા લોભસ્યૈતે દ્વિષઃ ક્રમાત્ ॥”

ક્રોધકપાયનો શત્રુ ક્ષમા છે, માનકપાયનો શત્રુ મૃદુભાવ (કોમળતા) છે, માયાકપાયનો શત્રુ સરસતા છે અને લોભકપાયનો શત્રુ ત્યાગભાવ છે. ૧

આ ઉપરથી હું આત્મા, તું સમજી લેજે કે કપાયાદિ દોષોનો પરાલભ શીરીતે થઈ શકે? જો તારા દૃઢ્યમા ક્ષમાને સ્થાન આપીશ તો કોન ટકી શકવાનો નથી, કોમળતાને સેવીશ તો માન દુરજ ના-શી જશે, સરળતાનો આશ્રય કરીશ તો માયાની છાયા રહી ગઈને નહીં અને દૃઢ્ય ઉપર શુદ્ધ સવેગનો રગ ચલાવીના તો લોભનો ત-દ્દન લય થઈ જશે, આ ચાહે કપાચોની નિવૃત્તિ તને આશ્રયનો સવર જાનશે

હું ચેતન, સવરના દિવ્ય ગુણને સંપાદન કરવામાં જો તારે ઈચ્છાશક્તિ થયું હોય તો આત્માના શુદ્ધ અવરૂપનું આક્રમણ કરનારા ત્રણ મહાન દોષોની માથે તારે શુદ્ધ કરવાનું છે તે લખું મહાન દોષો તે રાગ, દ્વેષ અને મિથ્યાત્વ છે આ ત્રિપુટી આશ્રયને ઉપજાવનારી અને તેવી આ અનત લાનના ભ્રમણ કરાવનારી છે તે ત્રણે મહાન દોષોને દૂર કરના માટે ત્રણ મંત્રશ્રેણીને ધારણ કરજે જે મંત્રશ્રેણી વીર પુરૂષોની જેમ તાગે તે ત્રણે શત્રુઓને નસાડી મુખ્યે જૈન મહાન યોગીઓ કહે છે કે—

“રાગદ્વેષૌ સમત્વેન નિર્મમત્વેન વાનિશમ્ ।

મિથ્યાત્વં દૃષ્ટિયોગેન નિરાકુર્વન્તિ યોગિન ” ॥ ૧ ॥

“યોગી-ધ્યાની ઝેના મુનિઓ નિરતર સમભાવથી અથવા મમતાના ત્યાગથી રાગ દ્વેષને નિવૃત્ત કરે છે અને સમ્યક્ દર્શનના યોગથી મિથ્યાત્વને નિવૃત્ત કરે છે”

હું ચેતન, આ પદનો આશય યવાર્થ સમજી તે રાગ દ્વેષ અને મિથ્યાત્વરૂપ મહાન દુર્ગુણોને હાલના સમભાવ, નિર્મમત્વ અને સમ્યક્ દર્શનનો યોગ સંપાદન કરજે, જેથી આશ્રયદ્વારને બંદ કર નાર સવરનો તને મહાન લાભ થશે

આ સવર ભાવનાને વિમર્શ કરના માટે તે સવરના પ્રકાર પ્રથમ જાણના જાડો, તે સવર બે પ્રકારે થાય છે, એક સર્વસવર

અને ખીજે દશસંવર જે મહાત્મા અયોગી કેવળી છે તેને સર્વસંવર હોય છે અને તે શિવાયના સર્વને દશસંવર હોય છે. તે સર્વસંવર અને દશસંવર તે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અને ભાવથી બે પ્રકારના છે, આત્માને વિષે કર્મ પુદ્ગલોતું જે આવવું, તેને દશથી રોકવું તે દ્રવ્ય સંવર કહેવાય છે અને જે ભવ હેતુ એવી ક્રિયાનો સર્વથા ત્યાગ તે ભાવસંવર કહેવાય છે.

હે આત્મન, સંવરના આ પ્રકાર લક્ષમાં રાખી તેને અટકાવવા માટે તેના પ્રતિપક્ષી ઉપાયો ગ્રહણ કરજે. જેમકે, મિથ્યાત્વને સમ્યક્ત્વ વડે રોકવું, અવિરતિને વિરતિવડે રોકવી, કપાયોને ઉપશમવડે અટકાવવા, ક્ષમા વડે ક્રોધને, વિનયથી માનને, સરળતાથી માયાને અને સંતોષ વડે લોભને અટકાવવા, હે ચેતન! આ પ્રવર્તનથી તને આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને આપનારી સંવર ભાવના સંકલ્પ થઈ પડશે.

હે જીવ, આ ભાવનાની સંકલ્પતા વિષે જૈન મહાત્માઓએ રચેલા ચરિતાનુયોગમાંથી અનેક દૃષ્ટાંતો મલી શકે છે. આશ્રવ ભાવનામાં દર્શાવેલા કુંડરિક અને પુંડરિકનો પ્રસંગ તારી મનોવૃત્તિમાં પુનઃ આરોપિત કરજે. કુંડરિક પ્રથમ ચારિત્રધારી થયો હતો, પણ પાછળથી તે ડોલાયમાન થઈ ગયો અને રાજ્ય સ્વીકારી ચારિત્રનો ત્યાગ કરી તે મૃત્યુ પામી સાતમી નરકે ગયો હતો. તે કુંડરિક રાગ દ્વેષને અટકાવી શક્યો નહીં તેથી તેના આશ્રવદ્વાર ખુલ્લા થઈ ગયા, અને તે દ્વારમાં પાપકર્મો પેશવાથી તેને નરકગામી થવું પડ્યું હતું. તેના વિવેકી અને ધાર્મિક બંધુ પુંડરિક સંવર ભાવનાના સ્વરૂપને જાણતો હતો, તેથી તેણે રાજ્યનો ત્યાગ કરી પોતાના બંધુ કુંડરિકના સાધુપણાના ઉપકરણો ગ્રહણ કર્યા અને પોતે પવિત્ર ચારિત્રને ધારણ કરી માનવ જીવનના ઉચ્ચ માર્ગે ચાલવાનો નિશ્ચય કર્યો; તેણે સાધુપણાના ઉપકરણો લીધાં હતાં, પણ વિધિપૂર્વક દીક્ષા મલી ન હતી, તેથી તે દૃઢ નિશ્ચયથી પુંડરિકે સંકલ્પ કર્યો કે, “મારે કોઈ મહર્ષિ ગુરૂ પાસે જઈ દીક્ષા ગ્રહણ કરવી. જ્યાંસુધી હું દીક્ષા ન લઉં ત્યાંસુધી મારે અશનપાનાદિ કરવાં નહીં. આવો અભિગ્રહ

ધારણ કરી ધર્મનીર પુરુષિક અણવાણે પગે ચાલી નીકળ્યો, રસ્તામાં ચાલતા મરીરની કોમળતાને લગે તેના ચરણમાં કાચા વાગ્યા અને તેમાંથી રૂધિરની યારા ચાલી, તવાપિ તે મમતાભાવે ઉત્તમ ધ્યાનમાં દૃઢ રહ્યો હતો, આ મહાન શુણને લઈને છેવટે પુરુષીક કાળ કરીને સવાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં તેનીગ સાગરોપમના આયુષ્યે દેવરૂપે દિપત્ર થયો હતો.

હે ભન્યાત્માઓ! આ કડવિક અને પુરુષીકના દૃષ્ટાંતો મનન કરજો કડવિક આશ્રવને લઈનેજ અરમ દશામાં આવ્યો હતો તેણે ચારિત્રશતનો અનાદર કરી પાપના આશ્રવદ્વારે ખુલ્લા રાખ્યા, તેથી તે નરકની મહાવ્યથાનો અનુભવી બની ગયો હતો, તેનાજ બધું પુરુષીક સવરના યોગથી શુભ દશામાં આવ્યો હતો સવરના પ્રભાવથી તેણે પાપના આશ્રવદ્વાર બંધ કર્યા અને પાતાના આત્માની ઉપર સવેગનો સંપૂર્ણ રગ ચડાવી લીધો, તેથી તે સ્વર્ગના દિવ્ય આનંદનો ભોક્તા થઈ ગયો હતો તમારા આરિતક દૃઢ્યમાં આ દૃષ્ટાંતો ઉચ્ચ જાતની છાપ પાડી શકશે અને સવરભાનનાનો અદ્ભુત મહિમા ઉત્તમ પ્રકારની અસર કરી નહીં.

હે ચેતન ! આ અતિ ઉપયોગી ભાવનાને તારા જીવનમાં ઉતારજો, અને તેના બળથી આત્મસ્વરૂપની શુદ્ધિ કરવા પ્રયત્ન કરજો.

આ સવર ભાનના વિશે મહાત્મા વજ્રસ્વામીનું દૃષ્ટાંત પણ આદર્શરૂપ છે તે મહાત્માએ સ્ત્રીજાતિને આશ્રવનું દ્વાર જાણી તેનો સત્કાર નહીં કરતા પોતે સવર ભાવનામાંજ રહ્યા હતા અને કથનકામિનીના દ્રવ્યથી અને ભાવથી પરિત્યાગી થયા હતા. મહાત્મા વજ્રસ્વામી સર્વનો ત્યાગ કરી નિર્મોહ અને નિર્મમત્વ બની ચારિત્રધારી થયા હતા તેમનું ચારિત્ર જીવન અનુપમ બન્યું હતું વૈશ્યા, શામ, સમતા અને સયમની જ્યોતિના કિરણોથી તે મહાત્માનું આત્મર સ્વરૂપ પ્રકાશમાન થઈ રહ્યું હતું એક વખતે એનું બન્યું કે, ધનાના નામના એક સ્ત્રીમતની રૂકમિણી નામની મુદર પુત્રી મહાત્મા વજ્રસ્વામીનો ઉપદેશ સાંભળવાને આવી હતી બાદ્ય

અને અંતરના સૌંદર્યથી સુશોભિત એવા વજ્રસ્વામીના ઉપદેશનું શ્રવણ કરી તે રૂકમિણી મોહિત થઈ ગઈ. સ્ત્રીસ્વભાવને લઈને તેના હૃદયમાં અયોગ્ય ભાવના થઈ આવી, રૂકમિણીનો યુવાવસ્થામાં પ્રવેશ થતો હતો, હજી સુધી તે કુમારિકા હતી. તે મોહિત બાલાએ ઘેર આવી લજ્જાને દૂર કરી પોતાના માતા-પિતાને જણાવ્યું કે, હું જો આ દેહે પતિ કરું તો મહાત્મા વજ્રસ્વામીનેજ પતિ કરીશ.” રૂકમિણીની આ અયોગ્ય પ્રતિજ્ઞા જાણી તેણીના માતા-પિતા આશ્ચર્ય પામી ગયા, અને તેઓએ પોતાની આગ્રહી પુત્રીને આ પ્રમાણે કહ્યું, “વત્સે, તારી આ પ્રતિજ્ઞા અસ્થાને છે. અરે ઘેડી, તું વિચાર તો કર, કે, જેને વરવાની તારી ધારણા છે, તે પુરૂષ સંસારી નથી પણ મહાત્યાગી મુનિ છે. કંચન અને કામિનીના ત્યાગી એવા મુનિઓ કદિ પણ પરણતા નથી. વત્સે! આ મુનિએ તો આશ્રવદ્વારનો નિરોધ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે” ધનાવાના આ વચનો રૂકમિણીએ માન્યા નહીં. અને તે બાળા આગ્રહ કરવા લાગી, પછી પોતાની પુત્રી અને ઘણું દ્રવ્ય સાથે લઈ ધનાવા જ્યાં મહાત્મા વજ્રસ્વામી ધિરાજતા હતા, ત્યાં આવ્યો, અને તેણે અંજલી જોડી મહાત્મા વજ્રસ્વામીને કહ્યું “મુનિરાજ, આ મારી સુકોમળ અને સૌંદર્યવતી રૂકમિણી નામે પુત્રી છે તે આગ્રહથી આપની સાથે વિવાહિત થવાને ઇચ્છે છે. તેણીએ આપને વરવાની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. તો આપ કૃપા કરી તેણીને અંગીકાર કરો અને આ દ્રવ્ય છે, તેનો યથાશ્ચિ ઉપભોગ કરી વૈભવ વિલાસ ભોગવો.” આ પ્રમાણે કહી તે મહાત્માની સમક્ષ પુત્રી અને દ્રવ્ય મુકી ધનાવા પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. પછી સ્વરૂપવતી અને યુવાવસ્થામાં ખીલેલી રૂકમિણીએ મોહ ઉત્પન્ન કરે તેવા હાવભાવ કરી તે મહાત્માને અનેક પ્રકારે ભોગ વિલાસ અર્થે આમંત્રણ કરવા માંડ્યું, અને ભોગના વિવિધ સુખો વર્ણન કરી બતાવ્યાં. પરંતુ તે બધા તે દૃઢ સંયમી મહાત્માની આગળ નિષ્ફલ થઈ ગયા. સુંદરી રૂકમિણીની મનમોહક ચેષ્ટાઓથી તે ઉચ્ચારિત્ર વજ્રસ્વામી મેરૂ પર્વતની જેમ અચળ અને અડગ રહ્યા. મહાત્માની આવી ઉચ્ચ દૃઢતા અને જિતેન્દ્રિયતા જોઈ રૂકમિણી આશ્ચર્ય પામી ગઈ. તેણીની મનોવૃત્તિ ઉપર તે મહાત્માના સંયમ સ્વરૂપની પ્રભા પડી ગઈ. તેણીના હૃદય ઉપર અકસ્માત ચમત્કારી

અસર થઈ આવી અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થયેલા મોહાકારને દૂર કરનારો પ્રયોગનો પ્રકાર થઈ આવ્યો, તેણીએ તત્કાલ નિશ્ચય કર્યો કે “આહો! આ મહાત્મા સમર્થ જિતેન્દ્રિય છે તેઓ કદિપણ પોતાના ચારિત્રથી અનાયમાન થનાર નથી આ વજ્રસ્વામી ખરેખર નજમય છે સોહ તવા પાપાણુ પીંગળાવી શકાને પણ આ મહાત્માનું દૃઢ દૃઢ્ય પીંગળાવી શકાને નહિ આની નિર્ગર્ભ આશા ના માટે રાખવી ?” તે આગા મારા આત્માની અધોગતિનું કારણરૂપ છે આ મહાત્માના આશંકા છૂટાનું અનુકૂળ કરના જેવું છે હું પણ તેના ઉચ્ચ જીવનને આ માટે ધારણ ન કરું ? આ સસારના ભોગ નિલામો ક્ષણભગુર છે અને જીવિત પણ ક્ષણભગુર છે તેવી ક્ષણભગુર વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી હું પણ માર્ગત આનંદનો અનુભવ કરવાનો અવિકાર પ્રાપ્ત કરું આણુ ચિંતની તે બાળા આન્ત્રધર્મની પૂર્ણ અનુરાગી બની ગઈ તત્કાલ તેણીએ પિતાએ આપેલી લઠમીને શુભ ક્ષેત્રોમા વાપરી નાખી અને તેણીએ મહાત્મા વજ્રસ્વામીની પાસે ચારિત્ર ધર્મનો અગીકાર કર્યો હવે રૂકમિણી એક પન્નમ પવિત્ર સાધવી બની ગઈ મન, વચન અને કાયાનું અનેક પ્રકારે દમન કરી તેણીએ પાપના આશ્રનદ્વાર અટકાવી દીધા, અને સવર ભાવનાનું દિવ્ય બળ સપાન કર્યું તે સવર ભાવનાના બલથી તે મહાનુભાવા સાધની આત્માર્થ સાધવાને પૂર્ણ રીતે મમર્થ થઈ શકી હતી

હું આત્મન! મહાત્મા વજ્રસ્વામીના આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી તારા દૃઢ્યને સવર ભાવનામા આરૂઢ કરજે અને આત્મવ્રતો ત્યાગ કરવાની ઉચ્ચ પ્રેરણા કરજે આ જગતના સંસારિક કાર્યો કલેશકારક અને વિપ્નકારી છે એમ જાણી તે તરફ ઉપેક્ષા કરજે. સવર ભાવથી નિર્મલ થયેલા આત્મસ્વરૂપનું ચિંતન કરજે તે ચિંતનનથી તુ ગુણારોહણ ક્રમ ઉપર નિસરણીની જેમ ચડી શકીશ તે નિમરણી ઉપર ચઢતા તને આત્માની ઉન્નતિ પ્રાપ્ત થશે અને ખરે આનંદ અને ખરૂં સુખ તે સ્થળેજ પ્રાપ્ત થશે તેને માટે એક નિદાને લખેલું નીચેનું કાવ્ય સદા સ્મરણમા રાખજે—

“આશ્રવાન્મુક્ત આત્માયં સંવરેણ સમાશ્રિતઃ ।

સચ્ચિદાનંદરૂપઃ સ્યાત્ક્રમેણ શિવમાર્ગગઃ ॥ ૧ ॥”

આ આત્મા આશ્રવથી મુક્ત થઈ સંવર ભાવને આશ્રિત થયેલો હોય તો તે અતુલ્ય સચ્ચિદાનંદ રૂપી થઈ મોક્ષમાર્ગે જનારો થાય છે.

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽત્ર મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-

સ્તઘ્વિષ્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલાઃ સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥

તઘ્વિષ્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેપાત્ર સંજ્ઞાવિતા ।

સ્વસ્વાંતે શુજ્ઞાવના જવિજનસ્વાંતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

૧ નિર્જરા જાવના.

તમાને લાગેલા કર્મેની જર્જરીભૂત કરી દેના, તે નિર્જરા કહેવાય છે તે નિર્જરા તપસ્યાના યોગથી થઈ શકે છે તેથી આત્મસ્વરૂપને અતિ શુદ્ધ-નિર્મલ કરના માટે નિર્જરા ભાવના રૂપે તપસ્યા કરવાની આનન્ધક્રાંતિ છે આ સંસારના હેતુરૂપ એના કર્મેની સતતિનો ક્ષય કરનામા નિર્જરા ભાવનાનો ઉપયોગ છે તેને માટે તપસ્યાના પ્રકાર અનરય જાણવા જોઈએ તે તપ બાહ્ય અને આંતર્ય તરે એના બે પ્રકારે મુખ્ય છે તેને માટે કહ્યું છે—

“તત્ર વાહ્યં તપ. પ્રોક્તમુપવાસાદિ પર્વવિધમ્ ।

પ્રાયશ્ચિત્તાદિજિજ્ઞેદૈરન્તરગ ચ પર્વવિધમ્ ॥ ૧ ॥”

ઉપવાસ—અનગન, ઉણાદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રમપરિત્યાગ, સહીનતા અને કાયકક્ષેપ—એ છ પ્રકારનું બાહ્ય તપ છે, અને પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાનસ્ય, સ્નાન્યાય, વ્યુત્સર્ગ અને યાન—એ છ પ્રકારનું આંતર્ય તપ છે

૧ અનગન—ઉપવાસ છઠ્ઠ મિત્રે થાય છે, થોડા કાયમુધીના અનગનમા નોકારસી, પોરસી, એકામણુ, આખેલ વગેરેનો મમાવેગ થઈ જાય છે આ તપના યોગથી ઇદ્રિયોતુ બંધ એણું થાય છે અને નિદ્રા-પ્રમાદ ઘટી જાય છે તેથી જ્ઞાન, ધ્યાન અને વ્યાધ્યાય મુખે કરી શકાય છે

૨ ઉણાદરી તપનો અર્થ એવો થાય છે કે, પેટ ભરી કાંસી કાસીને બાણુ નહીં, પણ બે ચાર કોળીયા ઉણા રહેવું પુરૂષને ૩૨ કર્મજનો આહાર અને સ્ત્રીને ૨૮ કર્મજનો આહાર ગણાય છે, તેમાંથી ઉણા રહેવું જોએ આ તપ દ્રવ્ય અને ભાવ—એ બે પ્રકારે છે બે કોળીયા ઉણા રહેવું, તે દ્રવ્ય ઉણાદરી; અને ડોષ, માન, માયા અને લોભાદિ અલ્પ કરના તે ભાવઉણાદરી કહેવાય છે ૩ વૃત્તિસ-

ક્ષેપ યોતાની વૃત્તિ-નિર્વાહને સંક્ષેપવી એટલે દુઝી કરવી અથવા યોતાના મનની વૃત્તિઓને અરુદાવવી તે વૃત્તિ સંક્ષેપ કહેવાય છે. અનેકવિધ અભિગ્રહ કરવા સાધુનો વૃત્તિસંક્ષેપ તપ છે, તેવા અભિગ્રહો ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ તથા ઢંઢણ ઋષિએ કર્યા હતા, જે ચરિતાનુયોગના વિષયમાં પ્રખ્યાત છે.

ગૃહસ્થ શ્રાવકને વૃત્તિસંક્ષેપ ચૌદ પ્રકારનો છે, તેને માટે નીચેની ગાથા પ્રખ્યાત છે—

“સચ્ચિત્તદ્વ વિગર્હ, વાણિતંબોલવત્થકુસુમેસુ ।
વાહણ સયણ વિલેવણ, વંન્નદિસિ ન્હાણ જત્તેસુ ॥૧॥

૪ રસત્યાગ—વિકાર ઉત્પન્ન કરનારા પદ્મરસાદિ ભોજનનો પરિત્યાગ કરવો, એટલે વિગયનો ત્યાગ કરવો તે રસત્યાગ નામે બાહ્ય તપ કહેવાય છે.

૫ કાયકલેશ—આ બાહ્ય તપ અનેક રીતે થાય છે. વીરાસન, ઉત્કટી—આસન, પદ્માસન, આદિ અનેક આસનોથી શરીરની શુશ્રૂષા રહિત લોચાદિક કષ્ટ મહત્ત્વ કરવાથી કાયકલેશ તપ થઈ શકે છે.

૬ સંતીનતા—આ તપ ચાર પ્રકારે છે. ૧ ઇન્દ્રિય સંતીનતા, ૨ ક્ષાય સંતીનતા, ૩ યોગ સંતીનતા અને ૪ વિવિક્તચર્યા સંતીનતા. તેમાં શ્રોત ઇન્દ્રિય વગેરે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોના પ્રચારનો નિરોધ કરવો તે ઇન્દ્રિયસંતીનતા થાય છે, ચાર પ્રકારના ક્ષાયનો નિરોધ કરવો એટલે ઉદ્ય આવેલા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને નિષ્ફળ કરવા તે ચાર પ્રકારનો ક્ષાયસંતીનતા તપ થાય છે.

હો આત્મન! તું આ બાહ્ય તપ કરી તારા શરીરની બાહ્ય શુદ્ધિ આચરજે, તેવા તપથી તારી ઇન્દ્રિયો તારા કમળમાં રહી શકશે અને તારા કર્મના મગને ઘોઘ નાંખવામાં તે ઉપયોગી થઈ પડશે. બાહ્ય શરીરને તપાવનારા એ તપથી તારા શારીરિક વિકારો શમી

જરો અને પરિણામે તે તાના આત્માના શુદ્ધ અરૂપનો પ્રકાશ કરાવવામા અતિ ઉપયોગી થઇ પડશે

હવે આશ્વતર તપના છ ભેદનો વિસ્તાર આ પ્રમાણે છે ૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાનશ્ચ, ૪ આધ્યાય, ૫ વ્યુત્સર્ગ અને ૬ ધ્યાન એ ૭ પ્રકારે આશ્વતર તપ કહેવાય છે

૧ પ્રાયશ્ચિત્ત તપ—કરેલા અપરાધ (પાપ) ની મુક્તિ કરના નિષ્કપટપણે લાગેલા દોષને શુદ્ધ આગળ પ્રકાશ કરી, તેનું શુદ્ધ મુખે પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું, તે પ્રાયશ્ચિત્ત તપ કહેવાય છે

૨ વિનયતપ—ખીલુ આશ્વતર વિનય તપ માત્ર પ્રકારનું છે ૧ જ્ઞાન વિનય ૨ દર્શન વિનય, ૩ ચાગ્રિત્ર વિનય, ૪ મન વિનય, ૫ વચન વિનય, ૬ કાય વિનય અને ૭ લોકોપચાર વિનય

પેહેલું જ્ઞાનવિનય અતિજ્ઞાનથી કેવળજ્ઞાન સુધી પાંચ પ્રકારનું છે, ખીલુ દર્શન વિનય તે શુદ્ધ પાંચ વિનય અને અનાશાતના વિનય—એમ બે પ્રકારે છે તે શુદ્ધ પાંચ વિનયમા સત્કાર સન્માન વગેરેના ભેદ ઉવના સ્વભાવ કહેલા છે અને અનાશાતના વિનયના ખીસ્તાલીંગ પ્રકાર છે, સાતમા લોકોપચાર વિનયના સાત ભેદ છે જેની અદર શુદ્ધ પ્રમુખ જે શ્રેષ્ઠ પુરૂષ હોય તેઓની પામે હાજર રહેવાનું, આરાધના કરના યોગ્ય પુરૂષની હઠ્છાનુમાર પ્રવર્તવાનું, જેણે ઉપકાર કર્યો હોય તેનો પ્રત્યુપકાર કરવાનું ઇત્યાદિ દર્શાવેલું છે, ભગવાન શ્રી વીતરાગ પ્રભુએ પાતાના ધર્મને વિનય મૂલ્ય પ્રદર્શનો છે, તેથી જો વિનય ન હોય તો ધર્મજ નથી એમ સમજવું

૩ વૈયાનશ્ચ તપ—આ આશ્વતર તપ ઉચ્ચ પ્રકારે વર્ણવેલું છે તેના દસ પ્રકાર છે ૧ આચાર્ય, ૨ ઉપાધ્યાય, ૩ સ્વધિર, (વૃદ્ધ) ૪ તપસ્વી, ૫ જ્ઞાન, ૬ નનીન ચિંત, ૭ કુલ, ૮ ગચ્છ, ૯ સઘ અને ૧૦ સાધર્મિક—એ દશની અગન, પાન, વસ્ત્ર, પાન તથા ઔપધી પ્રમુખે કરી વૈયાનશ્ચ ધરદામ કરવી તે

૪ સ્વાધ્યાય તપ પાંચ પ્રકારે છે. ૧ વાચના, ૨ પૃચ્છતા, ૩ પરાવર્તના, ૪ અનુપ્રેક્ષા અને ૫ ધર્મકથા.

૫ ધ્યાન તપ ચાર પ્રકારે છે. ૧ આર્તધ્યાન, ૨ રૌદ્ર ધ્યાન, ૩ ધર્મ ધ્યાન અને ૪ શુક્લ ધ્યાન. તેમાં પહેલું આર્ત ધ્યાન ચાર પ્રકારે છે. ૧ ઇષ્ટ વિયોગ આર્તધ્યાન, ૨ અનિષ્ટ સંયોગ આર્તધ્યાન, ૩ રોગ ચિંતા આર્તધ્યાન અને ૪ અગ્રશૌચ આર્તધ્યાન. ઇષ્ટ એટલે પોતાના વાહાલા સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઈ, મિત્ર વગેરે પ્રિય જનોનો વિયોગ થવાથી તથા જે શાતા વેદનીયનો ઉદ્ય હોય તે મટીને અશાતાનો ઉદ્ય થાય-તેને લઈને ચિંતા, શોક, અને વિલાપાદિ કરવા તે પહેલું ઇષ્ટ વિયોગ આર્તધ્યાન કહેવાય છે. પોતાને નહીં ગમતા એવા જનોનો મેલાપ થવાથી તથા રોગાદિ ઉત્પન્ન થવાથી એમનો વિયોગ ચિંતવવો-તે બીજું અનિષ્ટ સંયોગ આર્તધ્યાન કહેવાય છે. શરીરને વિષે કોઈ રોગની ઉત્પત્તિ થવાથી તેની ચિંતા કરવી તે ત્રીજું રોગ ચિંતા આર્તધ્યાન કહેવાય છે. આવતા કાળની શોચના કરવી એટલે અમુક વખતે હું આ કામ કરીશ, એમ ચિંતવવું, તથા દાન, શીળ અને તપ આદિના ફલની ઇચ્છા કરવી, અથવા આ ભવમાં આવા તપાદિનાં કાર્યો કર્યાં છે, તેથી આવતા ભવને વિષે અમુક વસ્તુની પ્રાપ્તિ થશે, તે ચોથું અગ્રશૌચ આર્તધ્યાન કહેવાય છે. તે આર્તધ્યાનના ચાર લક્ષણો આ પ્રમાણે છે. ૧ મોટા સ્વરે રૂદન કરવું, ૨ દીનપણું કરવું, ૩ નેત્રોમાંથી અશ્રુપાત કરવો, અને ૪ વારંવાર કિલ્લે ભાષણ કરવું.

બીજું રૌદ્ર ધ્યાન ચાર પ્રકારનું છે. ૧ હિંસાનુબંધી, ૨ મૃધાનુબંધી, ૩ સ્તેયાનુબંધી અને ૪ સંરક્ષણાનુબંધી. જેમાં દ્રેષે કરી પ્રાણીઓને મારવાની અથવા વધ બંધનાદિ કરવાની ચિંતવના કરવી તે પહેલું હિંસાનુબંધી રૌદ્ર ધ્યાન કહેવાય છે. જેમાં પારકી ચાલી ખાવી, અસત્ય વચન બોલવાં, તથા કોઈને ઠગવાના અધ્યવસાય કરવા તે બીજું મૃધાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન કહેવાય છે. જેમાં કોંઈદિક્તે વશ થઈ બીજાના દ્રવ્યનું હરણ કરવાની ચિંતવના કરવી તે ત્રીજું સ્તેયાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન કહેવાય છે. જેમાં વિષય ક્ષાયના સાધનભૂત એવા ધનાદિકના રક્ષણને મોટે સર્વ સંબંધીઓનું અંશુભ ચિંતવવું

એટલે “જે સર્વ જીવતા હશે તો માત્ર એ જ જગે, માટે તેઓ સર્વ મરી જાય તો સાત” એવું ચિંતનનું તે ચોથું સરજાણાનું ધર્મ નામે રોદ્ધાન કહેવાય છે તે રોદ્ધાનના આ પ્રમાણે ચાર લક્ષણો છે ૧ કૂરતા, ૨ કોળતા, ૩ કંગવાપણ અને ૪ નિર્ધિતા, તેને વિષે કાચકમુરીયો કસારું દેખાત છે તે કસાઈને મરણ પર્વત પણ હિંસા વિના પ્રવૃત્તિ થઈ હતી

ત્રીજું ધર્મ ધ્યાન ચાર પ્રકારનું છે ૧ આજ્ઞા વિચય ધર્મ ધ્યાન, ૨ અપાય વિચય ધર્મ ધ્યાન, ૩ વિપાક વિચય ધર્મ ધ્યાન અને ૪ મધ્યાન વિચય ધર્મ ધ્યાન

૧ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વૈરાગ્ય ભાવનાએ કરી શ્રી વીતરાગના વચન ઉપર જે શ્રદ્ધાન રાખવું, તે પહેલું આજ્ઞા વિચય ધર્મ ધ્યાન કહેવાય છે

૨ “સગ દ્વેષ તથા ત્રિપય કપાયાદિ જે આશ્રવ છે, તે આ લોકને વિષે અપાય ભૂન એટલે અનર્થક છે” એવી રીતે ચિંતનના કરવી તે બીજું અપાય વિચય ધર્મ ધ્યાન કહેવાય છે

૩ સુખ, દુઃખ, હર્ષ, ગેહ, સયોગ, વિયોગાદિના વિપાક પ્રાપ્ત થવાથી તેના વિષે હર્ષ શોક નહિ કરતા તેને માર્ત્ત પૂરકૃત કર્મનું કૃત જણવું, એવું જે ચિંતન કરવું, તે ત્રીજું વિપાક વિચય ધર્મ ધ્યાન કહેવાય છે

શ્રી જિનેશ્વર ભગવાને કહેલા પદ્મ દ્રવ્યના લક્ષણ તથા સ-સ્થાન વગેરેની જે ચિંતનના કરવી તે ચોથું સ-સ્થાન વિચય નામે ધર્મ ધ્યાન કહેવાય છે આ ચોથા મ-સ્થાન વિચય ધર્મ ધ્યાનના ચાર લક્ષણ છે ૧ આજ્ઞાશ્ચિ, ૨ નિમગ્નશ્ચિ, ૩ સૂત્રશ્ચિ અને ૪ અવગાદશ્ચિ ચોથા શુક્લ ધ્યાનના ચાર ભેદ છે ૧ પૃથક્ત્વનિર્ગ-પ્રવિચાર, ૨ એકત્વનિર્ગ-અપ્રવિચાર, ૩ સદ્મ ક્રિયા પ્રતિપાતિ અને ૪ અનુચિત્ર ક્રિયા અપ્રતિપાતિ. આ શુક્લ ધ્યાનના આ પ્રમાણે ચાર લક્ષણ છે, ૧ ક્ષમા, ૨ નિર્લોભતા, ૩ સરળતા, ૪ માર્દવતા.

જેમ ફલનો પાક બે પ્રકારે થાય છે. ૧ સ્વભાવથી અને ૨ પ્રયોગથી તેમ કર્મનો પણ બે પ્રકારે પાક થાય છે, એટલે નાશ પામે છે ૧ સકામ નિર્જરાથી અને ૨ અકામ નિર્જરાથી “અમારા પૂર્વ કર્મ ક્ષય પામે” આવા આશયથી સમક્રિતી જીવોને તપસ્યાદિ કરતાં જે નિર્જરા થાય છે, તે સકામ નિર્જરા છે અને એકેન્દ્રિયાદિ જીવોને તાપ, ટાઢ, વરસાદ અને જીવન ભેદનાદિ સહન કરતાં જે નિર્જરા થાય છે તે અકામ નિર્જરા છે, તે ઉપર મરૂદેવી માતાનું દૃષ્ટાંત પ્રખ્યાત છે. મરૂદેવી માતાનો જવ અકામ નિર્જરાથી એકેન્દ્રિયમાંથી આવી મરૂદેવી માતારૂપે ઉત્પન્ન થયો હતો.

આ નિર્જરા ભાવનાનો યોગ કર્મની જાળને તોળવાને સમર્થ થઈ શકે છે. અધ્યાત્મ બળનો પ્રકાશ તે ભાવનામાં સંપૂર્ણ રીતે પાડી શકાય છે. સકામ નિર્જરાના યોગથી અનેક આત્માઓનો ઉદ્ધાર થઈ ગયો છે. વિવિધ કર્મોના પાશમાં સપડાએલા પ્રાણીઓ સકામ ભાવનાની ઉચ્ચ શક્તિના પ્રભાવથી સત્વર મુક્ત થઈ ગયા છે. તે સકામ નિર્જરા ઉપર એક વિપ્ર પુત્રનું દૃષ્ટાંત મનન કરવા જેવું છે.

એક વિપ્રપુત્રનું દૃષ્ટાંત.

કોઈ એક બ્રાહ્મણને યુવાવસ્થાથી ઉન્નત થયેલો પુત્ર હતો, કુંસંગના યોગથી તે પુત્ર સાત વ્યસનોને સેવનારો થઈ ગયો. તેની આવી સ્થિતિ જાણી તેના પિતાએ તેને ઘરની બાહર કાઢી મુક્યો. તે ઘરમાંથી નીકળી જંગલમાં જઈ લુંટારાની ટોળીમાં ભળી ગયો. તે ટોળીના ઉપરીએ તેને પોતાના કામમાં પ્રવીણ અને પરાક્રમી જાણી પુત્ર તરીકે રાખ્યો. એ વિપ્રપુત્ર દુષ્ટોને દમન કરવામાં દૃઢ પ્રહારી જણાયો તે ઉપરથી તેનું નામ દૃઢપ્રહારી રાખવામાં આવ્યું. અનુક્રમે દૃઢપ્રહારી સર્વ ચોર લોકોનો અગ્રેસર થઈ પડ્યો. તેણે હીમત અને વીર્યના પ્રભાવથી અનેક નગરો અને ગામડાઓ ભાંગવા માંડ્યા, અને અનેક પ્રાણીઓના પ્રાણ લેવા માંડ્યા, તેથી આસપાસના દેશમાં મોટો ભાસ વર્તાઈ ગયો.

એક વખતે બહાર દરબારીએ પોતાના મોટા ટોળાને લઈને એક મોટા નગર ઉપર છાપા માર્યો, બધું નગર હુટી લીધું પછી તે દોષ નિપ્રતે વેન વિશ્રાંતિ લેવા બેઠો તે દિવસે તે નિપ્રતે ત્યાં ઘણા પ્રેમ ભાવની ક્ષીર ભોજન કરામા આવ્યું હતું તે નિપ્રતે નાના બાલકો તે ક્ષીર ભોજનના પાત્રની આસપાસ ખાનાની લાલચે વીંટળાઈ વધ્યા હતા તે વખતે દરબારી તે પાત્રને અડકવા આવ્યો, એટલે પેલા બ્રાહ્મણની સ્ત્રીએ કહ્યું, “અરે મૂર્ખના સરદાર, તું શા માટે અડકાવે છે? તારા અડવાથી તે પાત્ર અમોને કામ નહિ આવે, એટલું પણ તું સમજતો નથી?” બ્રાહ્મણીના આવા વચનો સાંભળી દરબારીને ક્રોધ ચડ્યો અને તત્કાલ તેણે તે દીન સ્ત્રીને મારી નાખી, તરતજ ન્હાતો ન્હાતો તેણીનો પતિ મહાય કરવાને દાડી આવ્યો પ્રથમ કોરવાના દરબારીએ તેને પણ મારી નાખ્યો એટલામા ઘરમાથી એ ગાય દોડતી આવી, તે ગાયે દરબારીને પોતાના શીંગડાથી મારના માડ્યો દોષી દરબારીએ ખર્જો લઈ કરી તે ગાયને પણ મારી નાખી, તે ગાય ગર્ભવતી હતી, તેથી તેણીના પેટમાથી વાછડું નીકળી પડ્યું, તેને તરતજ દેખી દરબારીના મનમા બહુ બહુ પશ્ચાત્તાપ થઈ આવ્યો તે પોતાના અતકરણમા આ પ્રમાણે ચિંતવના લાગ્યો “અરે! મને ધિક્કાર છે કે, મેં મહા અધાર હિંસાઓ કરી, એ મહા પાપમાથી મારો ક્યારે છુટકો થશે? હવે મારે કલ્યાણને માટે યત્ન કરવો જોઈએ ખરેખર આત્મસારન કરવામાજ મેય છે” આવી ઉત્તમ ભાવનાએ તેની મનોવૃત્તિ ઉપર અસર કરી દીધી દૃઢ્યના ઉંડા પ્રદેશમાથી સવેગનો આવેશ પ્રગટ થઈ આવ્યો, તરતજ તેણે પોતાને સ્વહસ્તે પચ્ચમુદ્રિકેશલુચન કર્યું, અને તેજ નગરની ઉગમણી ભાગોળે આવી તે દરબારી કાયોત્સર્ગ રહ્યો તે નગરના લોકોને તેણે પૂરે ઘણા સતાપ આપ્યો હતો, તેની લોકો તેને બહુ બહુ પ્રકારે સતાપવા લાગ્યા લોકોએ જતા આવતા ધુળના ઢેફા, પથરા, ઇંટ, અને સાડી વગેરેથી તેને માર મારવા માંડ્યો, એવી રીતે લોક સમુદાયે દાઢ માનમુધી તેનો પરામવ કર્યો, તો પણ તે પોતાના નિયમથી ચલાયમાન થયો નહીં ડેનરે લોકો ઉપદ્રવ કરતા ધાકી ગયા પછી તે દરબારી કાયોત્સર્ગ પાગી તે નગરની આથમણી ભાગોળે ગયો, અને ત્યાં પણ કાયોત્સર્ગ રહ્યો તે

ભાગના લોકોએ પણ તેને પત્થર, ઘુળ, ઇંટો વગેરેથી ઉપદ્રવ કરવા માંડ્યો. ત્યાં પણ દોઢ માસ થયા પછી કાયાત્સર્ગ પાળી તે દૃઢપ્રહારી તે નગરની ઉત્તરની ભાગોએ ગયો, ત્યાં પણ પેલેલાની માફક તે ભાગના લોકોએ ઉપદ્રવ કર્યો. પછી તે નગરના દક્ષિણ ભાગ તરફ ગયો, ત્યાં પણ તે દિશાના લોકોએ તેને અનેક રીતે ઉપદ્રવ કર્યો. આ પ્રમાણે તે મહાત્મા છ માસ સુધી અનેક પરિવહો સહન કરી ખરેખરા ક્ષમાધાર થઈને રહ્યા હતા. છઠે માસે તેના હૃદયમાં નિર્જરા ભાવના પૂર્ણ રીતે પ્રકાશમાન થઈ, તેથી તેના સર્વ કર્મો દગ્ધ થઈ ગયા છેવટે કર્મસમુદાયને વિશોધી તે તદ્દન કર્મ રહિત થઈ ગયા. છેવટે સર્વ પ્રકારના મમત્વનો ત્યાગ કરનારા તે મહાત્મા દૃઢપ્રહારી અનુપમ દિવ્ય કેવળજ્ઞાન પામીને મુક્તિના અનંત સુખને પ્રાપ્ત થઈ ગયા.

હે ભવ્ય-આત્માઓ ! આ દૃષ્ટાંતનું મનન કરજો, અન્ય દર્શનમાં પણ સ્ત્રીહત્યા, બ્રહ્મહત્યા, ગોહત્યા અને ગર્ભહત્યાના મહા પાપો કહેવાય છે, તેવી ઘોર હત્યા કરનાર દૃઢપ્રહારી પૂર્વના વૈરને લેનારા તે નગરના લોકોથી મોટા ઉપદ્રવોને પ્રાપ્ત કર્યા છતાં પણ સમતાથી તેને સહન કરી સકામ નિર્જરા વડે અનંત ભવના તથા આ ભવના અનેક પ્રકારના પાપોને પશ્ચાત્તાપાદિ આક્યંતર તપે કરી ભસ્મીભૂત કરી કેવળજ્ઞાન પામી મુક્તિના ભાજન થયા હતા. નિર્જરા ભાવનાનો આ અદ્ભુત પ્રભાવ તમારા હૃદયમાં સ્થાપિત કરી તેને ભાવવા માટે સદા ઉત્તુક્ત રહેજો. એ અદ્ભુત મહિમાવાળી ભાવનાના બલથી પૃથ્વીમાં અનેક આત્માઓ તરી ગયા છે. જૈન ચરિતાગ્રંથોમાં તેના અનેક દૃષ્ટાંતો મળી આવે છે. મહાતુલ્યાવ સુકેશણ મુની, ગજસુકુમાર, અને મેતાર્ય મુનિ પ્રમુખ જે અનેક મહાત્માઓ તેજ પ્રભાવિક ભાવનાના યોગથી સમતા ભાવ વડે મુશોભિત થઈ કેવળજ્ઞાન સંપાદન કરી મુક્તિમુદરીના સ્વામી બન્યા છે, એવી એ ઉચ્ચ ભાવનાનો આશ્રય કરવા સદા ઉજમાલ રહેજો.

એક જૈન કવિ તેને માટે નીચેનું પદ્ય કહે છે, - તે સદા મનન કરવા જેવું છે.

“વૈરાગ્યજાવજનની કર્મજાલવિદારિણી ।

નિર્જરા જાવના જાવ્યા જીવિભિર્જવ્યમાનસૈઃ ॥૧॥

વૈરાગ્ય ભાવને ઉત્પન્ન કરનારી અને કર્મની જાળને વિદારનારી
નિર્જરા ભાવના ભવ્ય દૃશ્યનાલા ભધી જનોએ ભાવથી ને, એ. ૧

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽન્ન મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-

સ્તષ્ટિણ્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલા. સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥

તષ્ટિણ્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેપાત્ર સંજાવિતા ।

સ્વસ્વાંતે શુભજાવના જીવિજનસ્વાંતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

❧❧❧ ૧૦ લોકસ્વરૂપ જાવના ❧❧❧

❧❧❧ માં આ લોકના સ્વરૂપની સ્થિતિનો વિચાર કરવામાં આવે
❧❧❧ જે અને તે ઉપરથી આ અનાદિનિધન એટલે જેનું આદિ અને
❧❧❧ અંત નથી એવા સંસારનું સ્વરૂપ ભાવવામાં આવે તે લોક-
સ્વરૂપ ભાવના કહિવાય છે. તેને માટે શાસ્ત્રકાર નીચેનું પદ્ય લખે છે—

“અનાદિનિધનઃ સોઽયં સ્વયં સિદ્ધોઽપ્યનશ્વરઃ ।

અનીશ્વરોઽપિ જીવાદિપદાર્થૈઃ સંસ્મૃતો નૃશમ્ ॥૧॥

જે કે આ લોક અનાદિ નિધન છે એટલે આદિ-અંતથી
રહિત છે, સ્વયંસિદ્ધ-પ્રાપ્તની મેલેજ અનેકો છે, છતાં તે અવિનાશી
છે. અને તેનો કોઈ અનાવનાર નથી તો પણ તે છવાદિ પદાર્થોથી
ભરેલો છે. ૧

તેવા આ લોકના સ્વરૂપની ભાવના કરવા માટે જૈન વિદ્વાનો
નીચેના પદ્યથી ઉપદેશ આપે છે—

“પવનવલયમધ્યે સંસ્મૃતોઽત્યન્તગાઢં,

સ્થિતિજનનવિનાશાલિદ્ગિતૈર્વસ્તુજાતૈઃ ।

સ્વયમિદ્ પરિપૂર્ણોઽનાદિસિદ્ધઃ પુરાણઃ

કતિ વિલયવિહીનઃ સ્મર્યતામેષ લોકઃ” ॥ ૧ ॥

હું ભવ્યજનો. આ લોકને આ પ્રમાણે ચિંતવો. જે આ લોક
પવનના ઘનવાત તનુવાત વગેરે લણ વલયોની મધ્યે અતિશય ગાઢ-
રૂપે રહેલો છે, ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવવાળી વસ્તુઓથી પોતે પરિપૂર્ણ છે
અને જે અનાદિ સિદ્ધ છે, તે કોઈએ રચેલો નથી અને ઘણા જુનો છે.

જેમ કોઈ પુરૂષ કેડ ઉપર બે હાથ દબાવે અને યગ પોહોળા કરી
ઉભો રહે, તેવી રીતે આ લોકનું સ્વરૂપ જાણી લેવું. એટલે તેની
કેડના નીચેના ભાગમાં અધોલોક, મધ્યમાં તિર્થલોક અને ઉપરના

ભાગમાં ઊર્ધ્વલોક- છે તેના આકાર એવો છે કે, ઉંધા વાળેલા મા-
ળના જેવો અધોલોક છે, મધ્ય ભાગે ગ્રહેલો તિર્થલોક થાળ અથવા
ઝાલરના જેવો છે, અને ઊર્ધ્વ લોક મૃદંગના જેવો છે

પરુવ્યાત્મક એવા લોકસ્વરૂપની બાહરે અનંત આકાશ છે,
તેને અલોક કહે છે બાકીના ભાગને લોક કહે છે ધર્માસ્તિકાય, અ-
ધર્માસ્તિકાય અને છનાદિ પરુ દ્રવ્યો જેમા મર્જિત વ્યાપી ગ્રહેલા છે,
તે લોક અને જેમા પદાર્થો નથી તે અલોક કહેનાય છે તે અલોક
માત્ર અનંત પ્રદેશમય છે અને તેનું અર્થ સ્વરૂપ કેનજ્ઞાનીઓ
જાણી શકે છે

સમસ્ત લોક ઘનોદધિ, ઘનનાત અને તનવાને રૂપી વર્ગીકરણેલો
છે તે ઉત્તર દક્ષિણ ચાર રજ્જુ ઉચો છે, અધોનોક નીચેથી માત્ર ૨
જ્જુ અનુક્રમે ઘટતા ઘટતા મધ્યમાં એક રજ્જુ પોહોલો છે, એટલે
સૌથી નીચેની સાતમી પૃથ્વી સાત રજ્જુ પોહોળી, ઝડી પૃથ્વી છ
રજ્જુ પોહોળી, એમ ઘટતા ઘટતા તિર્થલોક એક રજ્જુ પેહોલો છે
વળી ત્યાંથી ઉપર અનુક્રમે ચડતા ચડતાં અને એક એક રજ્જુ વ-
ધતા વધતા માત્રાત્રણ રજ્જુ ઉંચા ગયા પછી તે બ્રહ્મ રત્નગંની અ-
તમા પાંચ રજ્જુ પોહોલો છે, તે પછી ચડતા ઘટતા લોકની અતમા
એક રજ્જુ પોહોલો છે આ પ્રમાણે તેની પૂર્વ પશ્ચિમ લંબાઈ પો-
હોળાઈ છે સમસ્ત લોકકાશનું પ્રમાણ ત્રણમોને તેતાવીસ ઘન ર-
જ્જુનું છે એ લોકની મધ્યમાં એક રજ્જુ લાંબી પોહોળી અને
ચાર રજ્જુ ઉંચી ત્રસનાળી છે તેની અંદર લસણવો રહેલા છે
તે ત્રસનાળીની બહાર ઉપપાદ, મારુત્તાતિક અને કેનજિસમુદ્ધવાત વિના
ત્રસ છવોનું ગમન હોતુ નથી જે ન્યાય છવો છે, તે મમન્ત
લોકમાં રહેલા છે.

; ; એવી રીતે અધોલોક, તિર્થલોક અને ઊર્ધ્વલોક એમ ત્રણ
પ્રકારનાલા લોકના અધોલોક માત્ર રજ્જુ પ્રમાણનો અને ઊર્ધ્વલોક
પણ સાત રજ્જુ પ્રમાણનો છે જે તિર્થલોક છે, તે અધોલોકની
ઉપર એટલે મધ્યમે છે જે ઊર્ધ્વલોક છે તેની અંદર-મધ્યમે
મુક્તિઆન અથવા સિદ્ધિશિલા આવેલ છે અને તેની નીચે બાર
દેવલોક, નવ મૈત્રેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાન પણ આવેલા છે જે

અધોલોક છે. તેમાં સાત નારડી, ભુવનપતિ, વ્યંતર અને વાલુવ્યં-
તરાદિ દેવો રહેલા છે જે તિર્થોલોક છે, તેની અંદર કર્મભૂમી, અક-
ર્મભૂમિ, અંતરદ્વીપ, પર્વતો, નદીઓ, દ્રહો અને સમુદ્રાદિ છે, તેમજ
સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ-નક્ષત્રાદિના અસંખ્ય વિમાન છે. તે સાથે જંભૂદ્વીપ,
ધાતકી ખંડ અને પુષ્કરાર્ધ દ્વીપ-એમ અઢી દ્વીપ આવેલા છે, કે
જેની અંદર મનુષ્યો રહે છે.

જેવી રીતે તલમાં તેલ રહેલ છે, તેવી રીતે લોકમાં સર્વત્ર
ધર્મ અધર્માદિ દ્રવ્યો અસંખ્યાત પ્રદેશમાં વ્યાપી રહેલ છે, તે અ-
સંખ્યાત પ્રદેશી લોકાકાશમાં અનંતાનંત જીવદ્રવ્ય છે. તે જીવરાશિથી
અનંતગુણા પુદ્ગલ દ્રવ્યો છે. વળી તે લોકના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં
કાળદ્રવ્યના અણુઓ જુદા જુદા સ્વરૂપે રહેલા છે. એવી રીતે છ દ્ર-
વ્યોથી આ લોકાકાશ ભરેલ છે. તેની અંદર જીવ મિથ્યાત્વ અને
અજ્ઞાનના વશથી પરંદ્રવ્યને પોતાનું સ્વરૂપ માની અનંત કાળથી
ભ્રમણ કરી રહેલો છે.

આ લોકસ્વરૂપ ભાવનાનું મનન કરવાથી જીવની અનંત
સ્થિતિનું ભાન થઈ શકે છે. અનાદિ અને અનંત એવા એ લોકા-
કાશમાં જીવ કેવી રીતે ભમે છે? અને તે કેવી કેવી સ્થિતિમાં આવી
કેવા કેવા સુખ દુઃખ ભોગવે છે? તેના ખ્યાલ આવી શકે છે. જૈન
મહાત્માઓએ એ ભાવનાનો ઉદ્દેશ ઉત્તમ પ્રકારે યોજેલો છે, અને
પૂર્ણ રીતે ભાવવાથી લોકસ્વરૂપની સાથે આત્મસ્વરૂપનું યથાર્થ
અવલોકન થઈ શકે છે. તેને માટે વૈરાગ્ય શતકના કર્તા નીચેનું
પદ લખે છે—

“તં કિંપિ નત્થિ ઠાણં, લોણ વાલગ્ગ કોહિમિત્તંપિ ।

જત્થન જીવા બહુસો, સુહુલુક્કપરંપરં પત્તો ॥૧॥

“હે આત્મન! તું વિચાર કર કે, આ ચૌદ રાજલોકમાં વા-
ળના અગ્રભાગ જેટલું એવું કોઈ પણ સ્થળ નથી કે જ્યાં આ જીવ
સૂક્ષ્મ, બાદર અને સ્થાવરપણે તથા ત્રસપણે જન્મ મરણ નથી ક-
રી આવ્યો. તેમ સુખ દુઃખની પરંપરાને નથી પ્રાપ્ત થયો. અર્થાત્

સર્વ પ્રદેશે તેની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને વિનાશ થયેલ છે આપુ વિચારી તુ વિષય મુખથી વિરામ પામી તારા આત્મસ્વરૂપના અવિનાશી મુખમાં મગ્ન થા

આ ઉપરથી દરેક ભવ્ય પ્રાણીએ લોકસ્વરૂપ ભાવના ભાવવા માટે સદા તત્પર રહેનારુ છે અને પોતાના આનંદમય આત્મસ્વરૂપને ઓળખી અતરંગ ઉપર સવેગનો ગગ ચડાવવાનો છે પૂર્વ કાલે આ ભાવનાના બળથી જગતના અનેક જીવો ઈર્મના કષ્ટરૂપ બંધનમાંથી મુક્ત થઈ મુક્તિપુરીના પવિક બનેલા છે જેમના ચરિત્રો ઉપર ભારતી પ્રજા અધારિ ઉપદેશનો અસરકારક બોધ મેળવી શકે છે આ લોકસ્વરૂપ ભાવનારુ સ્વરૂપ દરેક આત્માના જીવનને માટે આદર્શરૂપ છે એક મહાત્મા કવિ તેને માટે નીચેનું પદ્ય લખે છે, તે દરેક ભવ્ય પ્રાણીએ પોતાના દૃઢ્યપદ ઉપર કોતરી રાખવુ જોએ

અનુષ્ટુપ.

“લોકસ્વરૂપજાવનાયાઃ પ્રજાવો હૃદયબોધદ. ।

યેનાત્મા સ્વસ્વરૂપસ્ય જાવકો જવપારગ.” ॥ ૧ ॥

લોકસ્વરૂપ ભાવનાનો પ્રભાવ દૃઢ્યને રચિતર એના બોધને આપનારો છે, જેનાથી આત્મા પોતાના સ્વરૂપનો જ્ઞાતા બની આ સસારના પારને પામનારો થાય છે ૧

इतिलोकस्वरूप भावना.

श्रीयुक्ता गणिनोऽत्र मुक्तिविजया जातास्तपोऽलंकृता-
स्तष्ठिष्या विजयप्रपूर्वकमला सूरेश्वरा राजितो. ॥
तष्ठिष्यैर्विनयप्रपूर्वविजयैरेपात्र सजाविता ।

स्वस्वांते शुजजावना जविजनस्वातप्रमोदप्रदा ॥ ૧ ॥

❧❧❧ ૧૧ વોધિદુર્લભ જાવના ❧❧❧

❧❧❧

❧❧❧ આ ઉચ્ચ ભાવના ભાવવાથી આત્મા આ મનુષ્યભવની દુર્લભતા જાણી શકે છે. તે મનુષ્યભવની દુર્લભતા ચૈરામાં રત્નના રાશિની જેમ દર્શાવી છે તેમજ તે ઉપર ચુલગ પાશાદિ દશ દ્રષ્ટાંતો આપેલાં છે.

શાસ્ત્રકાર લખે છે કે—

“નરત્વં ચદ્રગુણોપેતં દેશજાત્યાદિલક્ષિતમ્ ।

પ્રાણિનઃ પ્રાપ્તુવન્ત્યત્ર તત્રાન્યે કર્મલાઘવાત્” ॥૧॥

પ્રાણીઓ ઉત્તરોત્તર કર્મોના ક્ષયથી મનુષ્યપણું, અને તેમાં વળી ગુણ સહિતપણું તેમ ઉત્તમ દેશ, જાતિ કુલ આદિ સાહિત્ય પામે છે, તેથી તે અત્યંત દુર્લભ છે. ૧

આ ઉપરથી માનવજન્મની કેટલી દુર્લભતા છે, તે સિદ્ધ થાય છે. જ્યારે પૂર્વ ભવમાં પુણ્યનો ઘણો સંચય પ્રાપ્ત કર્યો હોય છે, ત્યારેજ મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થાય છે. કદિ મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થયો પણ આર્યદેશમાં જન્મ પામવો મહા દુર્લભ છે તે આર્યદેશના લક્ષણો શાસ્ત્રકારે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવેલા છે. જે દેશમાં શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરૂ અને શ્રીવીતરાગ પ્રભુના પ્રરૂપેલા શુદ્ધ ધર્મના પ્રવર્તક સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સ્થવિર-એ સાત રહેલા હોય તે આર્યદેશ કહેવાય છે. તેવા આર્યદેશમાં પૂર્વ ભવે કરેલા ધર્મના યોગથી જન્મ થાય છે. કદિ તેવા આર્યદેશમાં જન્મ થાય પણ ઉત્તમ જાતિ કે કુલની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ છે. કદાપિ પૂર્વ જન્મના પુણ્યોદયથી ઉત્તમ કુલ પ્રાપ્ત થયું પણ તેની અંદર સુંદર રૂપ આરોગ્ય અને પૂર્ણ આયુષ્યનો સંપૂર્ણ યોગ પ્રાપ્ત થવો અતિ દુર્લભ છે. સાંપ્રતકાલે કેટલાએક છવો ઉત્તમ કુલમાં જન્મ પામે છે, પણ તેઓમાં કેટલાએક રૂપ રહિત, રોગી અને અલ્પ આયુષ્યવાલા દેખાય

છે તેવાઓ ધર્મકાર્ય સાધી શકતા નથી તેથી તેઓ ઉત્તમ કુલને પ્રાપ્ત થયા તેથી શું થયું ? કાંજ નહિ

કદિ ઉપર કહેલો મનુષ્યલન, આનંદેશ, ઉત્તમ કુલ, રૂપ અને આગેગ્ય-એ મર્વ ઉચ્ચ સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ પણ કોઈ સદ્ગુણનો યોગ પામ્યો મહા દુર્લભ છે પાત્રની ગતિના સારક, પોને સસારમાંથી મુક્ત થઈ બીજાને મુક્ત કરવાને સમર્થ એના શુદ્ધ આત્મજાની મુનિનો સમાગમ થયો અતિ દુર્લભ છે

અહિં સદ્ગુણ શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણનાની આવશ્યકતા છે. દરેક લબ્ય મનુષ્યે પોતાના જીવનના ઉદ્ધારને માટે સદ્ગુણ ગરણ લેવું જોઈએ તેવા સદ્ગુણના મુખ્ય લક્ષણો આગમમાં દર્શાવેલા છે જે અકિંચન, નિર્લોભી, દયાળુ રાત, ક્રમાનન, સત્યવાન, વૈગ્યનાન, બાહ્ય તથા આંતર પરિશુદ્ધી રહિત, ભારતી ત્યાગી, અને વીતરાગજ્ઞાને ભજનારા હોય તે શુદ્ધ ગુણ જોનાય છે આના ગુણનો યોગ ચિંતામણીની જેમ દુર્લભ છે

કદિ કોઈ પુણ્યને યોગે તેવા ગુણ મહી આવે તો તેની અદર પણ અતરાય દરનાં તેર દુર્ગુણો આવી પડે છે દુર્ગુણો તેર કાઠીયાના નામથી ઓલખાય છે જેના નામ શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે છે-૧ આયસ, ૨ મોહ, ૩ અવિનય, ૪ મોહા, ૫ અભિમાન, ૬ ક્રોધ, ૭ પ્રમાદ, ૮ કૃપણતા, ૯ લાચ, ૧૦ શૈ, ૧૧ અજ્ઞાન, ૧૨ વિક્ષા અને ૧૩ કાનુક-વિપયાદિ-આ તેર દુર્ગુણો ગુણનો યોગ થયા છતાં તેમાં અતરાય ઉત્પન્ન કરે છે, તેથી તેના ગુણના દર્શનનો અને તેમની દરાનારૂપી વાગી ભાલગવાનો યોગ મળવો દુર્લભ થઈ પડે છે કદિ તેના ગુણનો યોગ થાય અને તેમની દરાના વાગી સ ભજવામાં પણ આવે તે છતાં તેમના હિતકાંક્ષ વચન હૃદયમાં ધારણ કરી શકનાં નથી દરેક લબ્ય આત્માઓએ કુગુણના દોષથી સદા દૂર રહેવું મિથ્યાત્વરૂપી વિષનું મહાવૃક્ષ કુગુણ છે તે વિષના યોગથી ઘણા મનુષ્યો ચારિત્રને માર્ગે ચડેલા છતાં પડી ગયા છે, તે માટે શાસ્ત્રકાર નીચેનું પદ લખે છે—

માર્ગમાસાય કેચિચ્ચ સમ્યગ્ગૂરત્તલયાત્મકમ્ ।

ત્યજંતિ ગુરુમિથ્યાત્વ-વિષસંમૂઢચેતસઃ ॥ ૧ ॥

કોઈ સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્રના માર્ગને પા-
મ્યા છતાં પણ મોટા મિથ્યાત્વ રૂપ ઝેરથી ચિત્તને મૂઢ બનાવી પાછા
તે માર્ગને છોડી દે છે. ૧

આ પદ્ય ઉપરથી સજવાતું છે કે, પ્રત્યેક ભવ્ય પ્રાણીએ
કુશુરની સંગતિથી દૂર રહેવું જોઈએ. કદિ પૂર્વના શુભ કર્મના ઉદ-
યથી કોઈ સદ્ગુરુની દેશના સાંભળી ધર્મતત્ત્વ ધારણ કર્યું પણ તે
શ્રોતાને તત્ત્વની વાર્તા ઉપર શ્રદ્ધા આવવી ઘણીજ દુર્લભ થઈ પડે
છે કારણકે, તેવા શ્રોતાની બુદ્ધિ અનેક કલ્પનાના જાલથી મૂઢ બની
જાય છે. તે દૃઢ્યમાં આ પ્રમાણે ચિંતવે છે—“ગુરુ ભલે એમ કહે
પણ મેં જે નિર્ણય કર્યો છે, તે પ્રમાણેજ છે.” આવા ભ્રમથી તે
શ્રોતાના દૃઢ્યમાં તત્ત્વ ઉપર શ્રદ્ધા આવતી નથી, તેથી હે ભવ્ય આ-
ત્મા તું તારા હૃદયમાંથી કલ્પનાને દૂર કરજે. અને ધર્મ સાંભળવાની
રૂચિ વધારી ગુરુમુખે જિનોક્ત વચન સાંભળી તે ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા
ધારણ કરજે. અને જે શંકા ઉપજે તો તે પૂછી સંદેહ ટાળી દૃઢતા
કરી તત્ત્વને પામજે. તે ઉપર ચાલસુ ગુરુ શિષ્ય તથા ખઠર છાત્રનું
દૃષ્ટાંત જાણી પોતાની બુદ્ધિની કલ્પનાએ ચાલનારા જીવો નરક નિ-
ગોદના દુઃખ પામે છે. એવું નિશ્ચયથી ધારી તારા હૃદયમાં સંપૂર્ણ
શ્રદ્ધાને સ્થાપિત કરજે.

આવા પીવાની મોજે ઊડાવવામાં પારડી નિંદા કરવામાં, ન-
દામી કુથળી કરવામાં, રાજદારી વાતોના ગરબા મારવામાં, આવા
પીવાનાં સાધનો મેલવવામાં, તેવા સાધનોનો લાભ લેવામાં અને
એવી અનેક બાબતમાં ભવ પૂર્ણ થાય છે. સંસારના ક્ષણે ન-
દામી ખટપટ વિગેરેમાં આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે. ધર્મની વાત ચાલે
ત્યાં ઝોકાં આવે છે. ધર્મ કરવાના પ્રસંગ આવે ત્યાં મન સંસારમાં
ચાલ્યું જાય છે. આવી રીતે ઘણા ખરા પ્રાણીઓ પોતાનું કર્તવ્ય શું

છે તે વિચારી શકતા નથી મનુષ્ય ભવની ક્ષિપ્ત સમજતા નથી, અને પ્રાપ્ત થયેલા ધર્મનું દુર્લભપણ જાણી શકના નથી આ બોધિ રત્નનું સ્વરૂપ વિચારવું એ આ ભાવનાનું ખામ સ્વરૂપ છે ખાસ કરીને વર્તમાન યુગ એવો વર્તે છે કે એમા જીવન કલહ વિશેષ છે બાદ્ય ભાવના બે-ત્રણ વધારે થાય તેના પ્રસંગ છે

આ ભાવના ઉપરથી સમજવાનું છે કે મનુષ્યભવ, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમકુલ, સદ્ગુણો સમાગમ અને મદ્ગાત્રનું શ્રવણ વગેરે સર્વ સામગ્રી પ્રાપ્ત થાય પણ સમ્યગ્-જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું અતિ દુર્લભ છે તેને માટે શાસ્ત્રકા- નીચ પ્રમાણે લખે છે—

“સુલજમિહ સમસ્તં વસ્તુજાતં જગત્યા—

મુરગસુરનરેન્દ્રૈઃ પ્રાર્થિતં ચાધિપત્યમ્ ।

કુલ્લવલસુજગત્ત્વોદામરામાદિ ચાન્યત્,

કિમુત તદિદમેકં દુર્લજ બોધિરત્નમ્” ॥ ૧ ॥

આ જગતમાં સમગ્ર પદાર્થોના મખૂડ મુલભ છે, નાગેન્દ્ર, દે- વેન્દ્ર અને નગેન્દ્રોએ પ્રાર્થના કરેલું અધિપતિપણું પણ મુલભ છે અને બીજું ઉત્તમકુલ, બાળ, મદ્ભાગ્ય અને મુન્દ્ર મ્ત્રી વગેરે મુલભ છે પરંતુ સમ્યગ્-જ્ઞાન, સમ્યગ્-જ્ઞાન અને સમ્યગ્-ચાત્રિત્રરૂપ બોધિરત્ન એક દુર્લભ છે ૧

આત્મા પોતાની વાસનાઓ દ્વારા આત્મા બોધી દઈ પોતાની કેરી દુર્દશ કરી મુકે છે, તેની આધિનતાથી મનુષ્યો કેવું દુઃખ બેડાગી લીધે છે તે તો આપણે નિરતર અનુભવિએ છીએ

જ્ઞાન, ધ્યાન, તપ, ગીવ અને સમ્યક્ત્વ ગાદીન હતો માધુ પાતે એવો આત્મ લાભ પામી શકતો નથી કે એવો ગાન્ત આત્મા પામી શકે ૨

લેખ અને તેમ ત્યાગ વૃત્તિ ગમવી લેખ લેખ વિશેષ ત્યાગ

થશે તેમ તેમ નવા ત્યાગો મુજતા જશે. ત્યાગની હદજ નથી. વિશેષ ત્યાગ થશે તેમ આત્માનું દર્શન કરીશું ક્ષણે ક્ષણે ઉપયોગ રાખવો એક પણ ક્ષણ નકામી ન જવા દેવી. જે આત્માની મોઢમા છે તેને બધું એની મેળે આવી મલી રહે છે.

કલ્પકાળમાં ભક્તિને પ્રધાનપદ મળ્યું છે. તે ભક્તિ કરવાને સારૂ પણ ચમ નીચમાદિક તો જોયેજ.

કલ્યાણ થવાની બુદ્ધિ અને અવિધિ ટાલવાનો ખપ ન હોય તોજ દ્રવ્ય અતુષ્ટાન થાય છે મારે ભાવથી થતા દ્રવ્ય અતુષ્ટાન કહી બહુલ સંસારી ન થવું.

છેલા પુદ્ગલ પરાવર્તમાં જ્યારે જીવતું આવતું થાય છે. ત્યારેજ મોક્ષનો વિચાર થાય છે.

ગુણો આવવા જેટલા દુર્લભ નથી. તેટલી ગુણ ગુણીની અતુષ્ટતા કરવી દુર્લભ છે.

દેવગુરૂની ભક્તિ તે જ્ઞાનનો હેતુ છે, અને જ્ઞાન તે મોક્ષનો હેતુ છે. જે અક્ષર જ્ઞાન ન હોય તો તેને ભક્તિ પ્રાપ્ત થવી અસંભવિત છે. તો એવું છેજ નહી. જીવમાત્ર જ્ઞાન સ્વભાવી છે, તો ભક્તિ બળે જ્ઞાન નિર્મલ થાય છે, અને નિર્મલ જ્ઞાન તે મોક્ષનો હેતુ થાય છે. સંપૂર્ણ જ્ઞાનનિ આવૃત્તિ થયા વિના મોક્ષ ન થાય એમ જણાતું નથી.

મોક્ષ કર્મોના ક્ષયથી થાય છે, કર્મોના ક્ષણ સમ્યજ્ઞાનથી થાય છે. સમ્યજ્ઞાન ધ્યાનથી સિદ્ધ થાય છે. તેથી ધ્યાન આત્માનો હેતુ છે.

પરમાત્માની (આત્માની) વાર્તાનો વિસ્તાર કરનારા જગતમાં અનેક વિદ્વાનો (પંડીતો) છે. પરંતુ આત્મ સ્વરૂપમાં રહેનારા વિરલા હોય છે.

જે મોક્ષાભિલાષી છે તેને સંસારમાં મોટા મોટા વિઘ્નો આવે છે. તેમજ અસ્થિર છે તો મારે આવે તેમાં શું નવાઈ છે?

આત્મા-કાંમ અને અર્થમાં થાક્યા વગર પરિશ્રમ કરે છે, તેમ મોક્ષ મારે જિજ્ઞાસુ કરે તો અવશ્ય મોક્ષ થાય પણ પોતાના હિતમાં

તિરસ્કાર અને મોક્ષની નિષ્પૃથા. શરીર તેજ આ મા તે સમગ્રનું બીજજ છે

જેમ દારૂમાં સર્પની ક્રાન્તિ તેમ શરીરમાં આત્મબુદ્ધિ તેવું તો અનતીનારંધ્ર

જેવું મન સમ્યક્જ્ઞાનથી વાસિલ છે તે પોતાને અતરમા પ્રભુ ભગવાન પરમાત્માને દેખે છે હું પોતાને જાણવા ભોગ છું

બહીરાત્મા, સુદરૂપ, આયુ, ધન, ખર્ચ, સુદર સ્ત્રી, પુત્રાદિને, ઈન્દ્રિય છે, અને જ્ઞાની આત્મા તે બધાથી પુરવાને ઈન્દ્રિય છે

બહીરાત્માનો બાહ્યથી ત્યાગ હોય છે અને અતરમા અતર-ગતો ત્યાગ, અને શુદ્ધાત્મા એ બનેનો ત્યાગ કહે છે

જ્ઞાની મુનિ જ્ઞાન ગિનાય કોઈ પણ વર્ધ મનમાં વારણ કરતા નથી કદી નહીં ચાલતા કરવું પડે તો વચન અને કાયાથી કરે પણ મનથી ન કરે

જ્ઞાની મુનિ આત્માની સ્થિતિ, તેનોજ વિષય જાણવો, તેનીજ વાત કરની, તેનીજ વાત માલખની, તેનોજ ઉપયોગ જાણતી રાખવી

ઇદ્રિયોત્તે કોઇ એવો વિષય નથી કે આત્માને હીત કરે જે આખોથી દેખાય છે તે ચેતન નથી, અને ચેતન આખોથી દેખાતો નથી

બહીરાત્મા પરનસ્તુથી આનન્દ-સતુષ્ઠ થાય છે કાચકે, આત્મ જ્યોતિ કદાચ ગા છે, અને જ્ઞાની પુરૂષ આત્મામાં સતુષ્ઠ થાય છે

જે આત્માને નથી જાણતો તેને શાસ્ત્રજ્ઞાન ગમે તે હું હોય તો વ્યર્થ છે શાસ્ત્રજ્ઞાન તે આત્માને જાણના સાર છે

આ આત્મા સમસ્ત લોકના યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રગટ કરના અ દ્વિતીય પ્રદીપ છે, અતિશય આનન્દની સિમા છે અને ઉપાધિ રહીત પ્રાપ્ત થયેલ છે અતરઆત્મા થઇ પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું ગિતસાહ નિશ્ચય, ધૈર્ય, સતોષ, તત્વદર્શન, દેશત્યાગ, બહુમાન, ચિત્તની પ્ર સન્નતા, મમતા રહીત આદે થઇ ધ્યાન કરવું

મનશુભિ - તપ, શાસ્ત્રધ્યાન, પૂજા, એના, નિતેદ્રધિ, નિ રો વિગેરે કાય કલેગ છે

શ્રવણ ૧, કીરતન ૨, ચિંતવન ૩, સેવન ૪, વંદન ૫,

ધ્યાન ૬, લઘુતા ૭, સમતા ૮, એકતા ૯

નોંધા ભક્તિ પ્રવાન—(ભાવાર્થ)

૧ શ્રવણ—તે જીવ દ્રવ્યના અનંતા ગુણ છે. તે જ્ઞાન દર્શન સુખ અને વીર્ય એ ચારમાં સમાવેશ થાય છે. તે ગુણો સાંભલવા વારંવાર ઉદ્ધમ કરે તો સર્વ પાપને નાશ કરનારી પ્રથમ ક્રિયા છે.

૨ કીરતન—તે આત્મસ્વરૂપ શુદ્ધ આત્મ તત્વની પ્રરૂપણા કરવામાં જેમણે વચન બળને જોડ્યાનો યોગ કરેલ છે તે વચન ચોખી સર્વ પાપને દૂર કરે છે.

૩ ચિંતવન—તે યોતાના આત્મામાં ઉપજતો વિભાવ તેને દુષ્ટ જાણી નિદ્રા ગરહા કરવી, તેથી નીચે લઘુકર્મી થવાય છે. તેનું અદ્ભુત ફેલ કહ્યું છે.

૪ સેવન—જે યોતાના અંતરમાં હમેશાં પ્રભુની ભક્તિ અને તેના ગુણોનું સ્મરણ કરે છે, તે નિચે દુર્ગતિને કાપી નાખે છે. "

૫ વંદન—તે ચેતન દ્રવ્યના કેવલી ભગવાનના શુદ્ધ સ્વરૂપને ઘણા વીર્ય ઉદ્ઘાસ ભાવ પૂર્વક વંદના કરવી. તેમાં લેશમાત્ર શંકા રાખવી નહીં (નિઃશંકપણા વગર સમકીત નથી.)

૬ ધ્યાન—જે જીવ આત્માનું ધ્યાન ધરે છે, તે યોતાના ચિત્તને સ્થિર કરી અનંત ગુણવાલા પરમાત્માને યોતાના હૃદયમાં સ્થાપે છે. તે પુરૂષ ધાતીકર્મને છેદી નાખે છે તેમાં શંકા નથી.

૭ લઘુતા—એમાં એમ ચિંતવણું કે અનંતા જીવ મોક્ષે ગયા છતાં હું હજી સંસારમાં પરિભ્રમણ કરું છું. તે માત્ર અવમપણાને લીધેજ.

દોહરો.

- અધમાધમ અવિકોપિત સકળ જગતમા હુય,
એ નિશ્ચય આઘ્યા વિના સાધન કરો શુ ય ૧
- પ્રભુ પ્રભુ લય લાગી નહી પડ્યો ન મરગુરૂ પાય;
દીક્ષા નહિ નિજ દાન તો તરિયે કોણુ ઉપાય ૨
- અનતમાળવી આયજ્યો વિના ભાન ભજનાન,
મેઘ્યા નહિ ગુરૂ દેવને મૂઘ્યુ નહી અભિમાન ૩

૮ સમતા—તેમાં મરં છત્રને આ મવન જલુવા, આત્માના મૂલ ચાર ગુણ નિશ્ચય દૃષ્ટિની દૃષ્ટિએ સર્વમા સગ્યા છે

૯ એકતા—તેમા એકત્ર ભાનના નિચારવી, પોતાના કરેલાં કર્મને અનુમારે મુખ, દુ ખ, જન્મમૃત્યુ, મરત્યુ, શત્રુ, મિત્ર વીગરે કોણ સાથે આનંદ નથી

આની ભાનના જેને ઠ, તે ઉત્તમ છે, પણ અનુભવ પૂર્વકે યથાર્થ મમજલુ જોઈયે

સત્યદર્શન વા સમ્યગ્દર્શન માન શ્રદ્ધારૂપે અધના બુદ્ધિની પ્રતીતિ રૂપે નહી, પણ ખરેખરા અનુભવ રૂપે ભાન સહીત હોય તોજ સમ્યગ્દર્શન ગણી ગણાય, અને ભાનનાં સ્થિતિ એ આ ભાનો નવો જન્મ છે

સમ્યક્ત્ર પ્રાપ્તિ આત્માની દૃષ્ટિ નિગંતર પરમાત્મા ભણી દયા, સત્ય, પરોપકાર નિવૃત્તાદિ ભાવનાઓનાળી હોય છે આવા આ મા ઉપર કોઈ વખત પાપના નાશ થતા જાય, તો પણ નિર્જંગ રૂપ છે મનુષ્ય જ્યામુઘી આ દેહમા છે ત્યામુઘી તે ગમે તેવો પવિત્ર સાધુતારાપત્ર હોય, તો પણ કોઈકોઈ વખતે મડીનનાને પાત્ર હોય છે સમજીતિ જન આની ભયકર સ્થિતિમા પણ ઉપયોગ ગમે છે, જામતી હોય છે, તો આરહુ સમજતુ કે, તેના દૃઢ્યમા ધર્મનુસ્થાન કાયમ છે પરમાત્મા તેના મનોમદિગ્મા જવત રૂપે ખીરાજે છે

પોતાનાથી વયમાં, જ્ઞાનમાં અને આચાર વિચારથી ઊંચાઓના અવિનય કરનાર, તીરસ્કાર કરનાર છે, તેને તુચ્છ મુદ્ર અને અધમ જાણવો.

ખીજતું ભુંડું કરનાર, અવહુવાદ ધોલનાર, દુષ્ટ દેનાર, સંતાપનાર, નિંદા કરનાર, ઇર્ષ્યા અદેખાઇ કરનારને પરમાત્મા તરફથી ગુપ્ત સખત શિક્ષા કરવામાં આવે છે.

જો તમારી પાસે ધન છે, પણ તેનો સદુપયોગ કરતાં નથી આવડતું તો તે ધન તમારા માથા ઉપર એક પ્રકારનો ભાર છે. કે જે ભાર તમારા મરણ સમયેજ ઉતરશે.

ઉત્તમ કૃણમાં જન્મ (પેદા) થવાથી કાંઈ મનુષ્ય ઉત્તમ બની શકતો નથી, પણ શ્રેષ્ઠ આચાર, વિચાર અને ઉચ્ચારથી મનુષ્ય ઉત્તમ બની શકે છે.

વૃક્ષના કોટરમાં રહેલો અગ્નિ જેમ વૃક્ષને નવપક્ષવિત થવા દેતો નથી, તેમ રાગ, દ્વેષ, ઇર્ષ્યા, અદેખાઇ રૂપ અગ્નિ જેના હૃદયમાં વસે છે, તેઓને વિનય વિવેક સમકીતાદિ ગુણો વિકાસ પામી શકતા નથી.

લસણમાં કરતુરીની સુગંધ (વાસના) ન આવે, તેમ મલીન અંતઃકરણમાં જિનમતની વાસના ઉત્પન્ન થતી નથી.

જેને સ્તનપાનની સાથે જિનમતનું પાન કરેલું છે, તેઓ વિનયાદિ ગુણોને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

તમોગુણવાલા માણસો અધ, અજ્ઞાન અને એદી જેવા રહે છે.

રજોગુણવાલા માણસો અવિચારી ને સાહસી હોય છે.

સત્વગુણવાલા માણસો શાન્ત, ઠરેલ અને વિચારવાન હોય છે, દુનીયાની ધમાલમાં ધડતા નથી. હમેશાં મનને પરમાત્મા વિષે રાખે છે, શાંત વૃત્તિમાંજ રહે છે.

પાપના ઉદયથી ઇર્ષ્યા, અદેખાઇ, તૃષ્ણા આદિથી જેની બુદ્ધિ હુણાઇ ગઇ છે, તેવાઓને દેવ ગુરૂની ભક્તિ મનમાં ક્યાંથી હોય? તો 'પછી ઉત્તમ એકું સમ્યગ્દર્શન શાન્તું હોય? (નજ હોય.)

પાપના બધા સ્થાનકો ઉપર પીઠ કેરવી મુખ નિરતર પરમા
ત્માતરફ રાખી ઉભા રહેવું

દ્વા-ગત્રત અને પાપ મહાગત્રતની પાલના સમ્યક્ત્વવિના સ
સાર વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે વૃત્તોની પાવના જીવોને ઠેઠ ઐવેયક મુધી
ચડાવે છે પણ મુક્તિ પામી શકતા નથી જ્ઞાન અને ચારિત્ર કેવળ
રત્નો સમ્યક્ત્વ વિના જાગ્યની કિંમતનાલા ગણાય છે, મામાન્ય ધર્મ,
તપ, જપ, ધ્યાન, પરોપકાર અને વિનયાદિ ગુણરૂપ રત્નનાલાની
કિંમત મમ્યક્ત્વવિના શૂન્ય પ્રાપ્ત છે સમકીત વિના જીવ સ્વર્ગાર્હિતા
મુખ અનુભવતો હોય, પરંતુ પગિલામે દુખી છે સમ્યક્ત્વ રત્નની
જેને પ્રાપ્તિ થયેલ છે, તે જીવ ભલે નરકનામના ઘોર દુખો અનુભવ-
તો હોય તો પણ પગિલામે મુખી છે સમ્યક્ત્વ સમાન કોઈ દુની
યામા રત્ન છેજ નહીં જેની પાસે ઝેર નિવારણની છુટી છે, તેને
સર્પના ભય નથી, તેમ સમકીતીને મસાર રૂપી સર્પના ભય નથી
વાઝણી સ્ત્રીને પતિનો જોગ છે તે પુત્રની પ્રાપ્તિ નથી થતી તેમ ગાઢ
મિથ્યાત્વને દેવ ગુરુનો જોગ છે તે મમ્યક્ત્વ રત્નની પ્રાપ્તિ દુર્લભ
છે અનેક પ્રકારના લાભ કરતા મોગમા મોટો સમકીતનો લાભ છે

અનાદિ જાળવી જેટલું જાણ્યું છે, તેટલું બધુંય અજ્ઞાનજ છે
તેનું વિસ્મરણ કરવું જીવ પોતાને ભુલી ગયો છે, અને તેથી સત્
મુખનો તેને નિયોગ છે, એમ સર્વ વર્મ મમત છે જગત્મા કેવળ
દેખાડવા માટે મુમુક્ષુ કંઈ આચરે નહિ, પણ રૂઢ હોય તેજ આચરે
પ્રમાદવાવાને સર્વથા ભય છે અપ્રમાદનાવાને કોઈ રીતે ભય નથી

જો આત્મજ્ઞાન ન હોય તો સર્વ પદાર્થના જ્ઞાનનું નિષ્ફળપણ
છે જો કોઈ આત્મજોગ બને તો આ મનુષ્યપણાનું મૂલ્ય કોઈ રીતે ન
થઈ શકે તેવું છે

જ્યાંમુધી પોતાના કાવોને નિચારી સક્ષેપ કરવાને પ્રવૃત્તમાન
ન થવાય ત્યાંમુધી પરમા માનો કહેલો માર્ગ પરિણામ પામવો કઠણ
છે આ વાતપર મુમુક્ષુ જીવે નિશ્ચય વિચાર કરવો હરે છે સમસ્ત

નિર્વાણ પદવી પ્રાપ્ત કરવામાં મનુષ્યગતિ ઉપયોગી છે; તેથી હે જીવ! તું મનુષ્ય ગતિને સાર્થક કરવાને સમ્યક્ત્વને સંપાદન કરવા યત્ન કરજે. જો સમ્યક્ત્વ નહીં હોય તો બીજા બધા ગુણો નકામા છે. શાસ્ત્રકાર લખે છે કે—

“દંસણજઢો જઢો, દંસણજઢસ્સ નત્થિ નિવાણં ।

સિજ્જંતિ ચરણરહિયા, દંસણરહિયા ન સિજ્જંતિ॥૧॥

જે પુરૂષ સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ થયો, તેજ ભ્રષ્ટ થયેલો કહેવાય છે. કદાપિ દ્રવ્યચારિત્રથી રહિત એવા પુરૂષો મોક્ષ પામે છે, પણ જેઓ સમ્યક્ત્વથી રહિત છે, તેઓ મોક્ષ પામતા નથી.

હે ભવ્ય-આત્માઓ! તેથી તમે દુર્લભ એવા યોધિરત્નની ઉપાસના કરો. નિષ્કપટ અને શુદ્ધ હૃદયથી સેવન કરેલ યોધિરત્ન તમારા જીવનને ઉચ્ચ કોટીમાં લાવશે, અને તમારા આત્માને દિવ્ય આદર્શની જેમ નિર્મલ બનાવશે. જો તમારામાં એ યોધિબીજના અંકુરો પ્રગટ થશે તો તમે આસ્તિકપણાના સંપૂર્ણ લક્ષણો મેલવી શકશો, અને જ્યારે તમે સંપૂર્ણ આસ્તિક બનશો ત્યારે તમે મોક્ષ-લક્ષ્મીના સ્વામી થવાના અધિકારી બનશો. હે પ્રિય ભવ્યજનો! તે આસ્તિકપણાના આ છ લક્ષણોનું તમારા હૃદયમાં સદા મનન કરજો. તે આ પ્રમાણે-૧ તીર્થ, જિન અને ગુરુ ઉપર બક્તિ, ૨ ધર્મશાસ્ત્રને વિષે રૂચિ, ૩ દયા, ૪ સુપાલદાન, ૫ પ્રિયવચન, અને ૬ વિવેક, આ છ લક્ષણોથી યુક્ત એવો આસ્તિક ભવ્ય મનુષ્ય પોતાના માનવ જીવનને સાર્થક કરી કષ્ટરૂપ કર્મ જાલમાંથી મુક્ત થઈ શકે છે. તેવા આસ્તિક નરની મનોવૃત્તિ ઉપર આ યોધિદુર્લભ ભાવનાનો દિવ્ય પ્રકાશ પડે છે. તેથી આ મહાન્ ભાવના ભાવવાને માટે દરેક ભવ્ય આત્માએ સતત યત્ન કરવો. આ ભાવનાને માટે નીચેનું પદ્ય સદા સ્મરણમાં રાખવું.

“આત્મનેર્મદ્યજનની જનની પુણ્યસંતતેઃ ।

ધારિણી ધર્મવીજસ્ય બોધિદુર્લજજાવના ” ॥ ૧ ॥

આત્માને નિર્મલતા આપનારી, પુણ્યની ત્રેણીને પ્રગટ કરનારી અને ધર્મના ધીજને ધારણ કરનારી એવી બોધિદુર્લભ ભાનના છે ૧

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽત્ર મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-

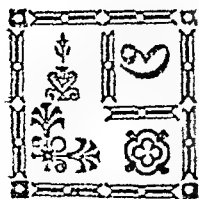
સ્તછિપ્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલા સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥

તદ્દિષ્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેપાત્ર સંજાવિતા ।

સ્વસ્વાંતે શુજજાવના જીવિજનસ્વાંતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

❧❧❧ ૧૨ ધર્મદુર્લભ જાવના ❧❧❧

વનના પવિત્ર પ્રવાહને પ્રગટ કરનારી, અને પરિણામે સદ્ગતિને સંપાદન કરાવનારી ધર્મદુર્લભ ભાવના અત્યંત ઉપયોગી છે. જ્યારે યોધિબીજ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે ધર્મ સાધવાની પ્રવૃત્તિ થાય છે, તેથી યોધિબી-જની ભાવના પછી ધર્મદુર્લભ ભાવનાનો ક્રમ રાખવામાં આવ્યો છે.

આ વિકટ સંસારમાં ધર્મને જાણવાની સામગ્રી પ્રાપ્ત થવી અતિ દુર્લભ છે. ધર્મનું શરણ કંબુ, અને ધર્માત્માની સંગતિ કરવી તે કોઈ વીરલા પુરૂષનેજ પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યારે મોહની મંદતા અને કર્મની ઉપશમતા થાય છે, ત્યારેજ ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા પ્રગટે છે. સંસારની વાસ-નાથી વાસિત થયેલા જીવને વિષય, કપાય, સ્ત્રી, પુત્ર અને ધનાદિકમાં જેવી પ્રીતિ થાય છે, તેવી પ્રીતિ જો ધર્મની અંદર થાય તો તે આ સંસારના સમગ્ર દુઃખનો નાશ કરવાને સમર્થ થઈ શકે છે.

દરેક સંસારીજીવ નિરંતર સુખની ઇચ્છા રાખે છે, અને પોતાના જીવનને સુખી કરવા તન, મન અને ધનથી યત્ન કર્યા કરે છે, પણ તે સુખ થવાનું કારણ શું છે? તેનો તે વિચાર કરતો નથી. તે સુખ થવાનું ખરું કારણ ધર્મજ છે જ્યાંસુધી સંસારી જીવ તે ધર્મ તરફ આદર કરતો નથી ત્યાંસુધી તેને સુખની પ્રાપ્તિ થવાની નથી. બીજા વાળ્યા વિના ધાન્યની પ્રાપ્તિ શી રીતે થઈ શકશે? આ જગતમાં રા-જાપણું, ચક્રવર્તીપણું, ઇંદ્રપણું અને છેવટે તીર્થંકરપણું પણ ધર્મથીજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ધર્મના દિવ્ય પ્રભાવની આગળ કોઈ પણ પદાર્થ દુર્લભ નથી. ઉત્તમ કુલ, રૂપ, ઐશ્વર્ય, બલ, સંપદા અને સૌભાગ્ય વગેરે પામવા તે ધર્મથીજ પામી શકે છે. શાસ્ત્રકાર લખે છે કે—

“ચિન્તામણિર્નિધિર્દિવ્યઃ સ્વર્ધેનુઃ કલ્પપાદપઃ ।

ધર્મસ્યૈતે શ્રિયા સાર્ઙ્ગ મન્યે જૃત્યાશ્ચિરન્તનાઃ॥૧૧॥”

ભાવાર્થઃ—ચિંતામણિ, દિવ્ય નિધિ, કામધેનુ અને કલ્પવૃક્ષ

એ લક્ષ્મીની માથે ધર્મના લાખા વખતના સેનકો છે, એમ હું માનું છું. અર્થાત્ જ્યાં વર્મ હોય ત્યાં તેઓ તેના ગેનક તરીકે રહે છે.

“ધર્મો નરોરગાધીશ-નાકનાયકવાઘિતામ્ ।

અપિ લોકત્રયીપૂજ્યાં શ્રિય દત્તે શરીરિણામ્ ॥૧૦॥”

ભાવાર્થ — ધર્મ એવાને ચક્રવર્તી, નરલેક તથા દેવેન્દ્રોએ ધર્મલક્ષ્મી અને લોકે લોકમા પૂજ્ય એની લક્ષ્મીને આપે છે. ૨

હું લખ્ય આત્મા । આહુ ધર્મનું માહાત્મ્ય જાણી તેને પ્રાપ્ત કરના માટે હું સતત યત્ન કરજે ધર્મ એ મનુષ્ય જીવનમા દિવ્ય પદાર્થ છે જેમ સૂર્ય વિના દિનમ, ચંદ્ર વિના રાત્રિ, જીવ વગર શરીર, દીવા વગર ઘર વિદ્યા વિના મનુષ્ય, નેત્ર વિના મુખ, છાયા વિના વૃક્ષ અને દયા વગર ધર્મ ગણના નથી, તેમ ધર્મ વિના જીવ શોભતો નથી તે ધર્મ રોગીને વેદ, નિર્દનને ધન, અનાથનો નાથ અને ગુણરહિતને ગુણના મધુદ્ર સમાન છે આના મહાન ધર્મનો આશ્રય કરનાને હું સદા માવડાન રહેજે

હવે એ ધર્મનું સ્વરૂપ કેવું હોય? તે જાણવું જોઈએ, જેમણે કેનજ્ઞાનનરૂપે આ જગતના સર્વે જાન જાળ્યા છે, અને જેઓ નિર્બંધપાત, મહોપકાગી તથા શ્રીવીતરાગ કહેવાય છે, તેવા શ્રીઅરિહત પ્રભુજી ધર્મના સ્વરૂપને યથાર્થપણે પ્રકાશમાન કરે છે તે ધર્મના મુખ્ય દશ પ્રકાર કહેલા છે જેમકે—

“તિત્તિક્ષા માર્દવં શૌચં આર્જવં સત્યસંયમૌ ।

બ્રહ્મચર્ય તપસ્ત્યાગા-કિંચન્યં ધર્મ ઉચ્યતે ॥ ૧ ॥”

ક્ષમા માર્દવ શૌચ, આર્જવ-સરળતા, સત્ય, સંયમ, બ્રહ્મચર્ય, તપ, ત્યાગ અને અકિંચન્ય એ દશ પ્રકારનો ધર્મ કહેવાય છે. ૧

આ દશ પ્રકારના ધર્મને યથાર્થ જાણનાર શ્રી અરિહત ભગવાનજી છે કારણકે, તે પ્રભુએ કેનજ્ઞાનના પ્રસાવથી જગતના મર્વ લાવ જાણી લીધા છે. વીતરાગપણને લઈને તેમની વાણીમા અસંયતા આવતી નથી, તેથી તેઓએ પ્રરમેવો ધર્મ સત્યજ હોય

છે, એવા યથાર્થ પ્રરૂપેતા ધર્મના પ્રસાદથી મનુષ્ય ઉભય લોકના કલ્યાણો પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આ વિદ્યે ઉપર પ્રસરી રહેલું કુદરતનું મહાન્ રાજ્ય એ ધર્મને આધારેજ ચાલે છે. માનુષી અને દેવતાઈ ઉચ્ચ સમૃદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવાનું મુખ્ય સાધન ધર્મજ છે. ધર્મનો દિવ્ય મહિમા અદ્ભુત અને આનંદજનક છે. આ સંસારમાં તીર્થંકરપણું, ઇંદ્રપણું, ચક્રવર્તીપણું, અને વાસુદેવપણું, એ ધર્મથીજ સંપાદન થાય છે. ઉત્તમ જાતિ, કુલ, રૂપ, જાલ, ઔદ્યય, સંપદા, અને સૌભાગ્ય વગેરે ઉચ્ચ ભાવો તે ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષના મધુર ફલરૂપ છે. આ સંસારરૂપ ભયંકર અટવીમાં ભટકનારા ભવ્ય આત્માને તે ધર્મજ માર્ગદર્શક થાય છે. તે પિતાની જેમ રક્ષક છે, માતાની જેમ પોષક છે, મિત્રની જેમ પ્રેમી છે, અને બંધુની જેમ સ્નેહી છે.

આવા ધર્મને મોટે પ્રત્યેક ભવ્ય પ્રાણીએ આદર કરવો જોઈએ. જે જીવ એવા ધર્મથી વિમુખ રહે છે, તે જીવ પોતાના માનવ-જીવનનો દુરુપયોગ કરે છે. વૈરાગ્યરૂપ અમૃતસાગરમાં મગ્ન રહેલા મહાત્માઓ પેદાર કરીને કહે છે કે. હે! ભવ્ય જીવ તું પ્રમાદ અને મોહને વશ થઈ ધર્મનો અનાદર કરીશ નહીં. આ સંસારના મોહને કેદ તને ઉન્માર્ગે ચડાવી દેશે. એ કેદને લઈને તારામાં જાતિ વગેરેના અભિમાન, ક્રોધ, પ્રમાદ ઇત્યાદિ દુર્વ્યસનો અને બીજા દુર્ગુણો પ્રગટ થઈ આવશે, જેથી તું આ ભવસમુદ્રને તારનારા જિનધર્મને ભુલી જઈશ, અને ઉલટી તારા હૃદયમાં સંસારસુખની વાસનાઓ વધારે પ્રબળ થઈ આવશે. અરે મોહી આત્મા! તું સત્વર ચેતીને ધર્મરત્નને સંપાદન કરવા પ્રયત્ન કરજે. પશુપાળ જેવા સ્વલ્પ પુણ્યવાલા પ્રાણીઓને જેમ ચિંતામણી રત્ન મુખે પ્રાપ્ત થતું નથી, તેમ સમ્યક્તાદિ ગુણરૂપ વૈભવવગરના પ્રાણીઓને શુદ્ધ ધર્મરૂપ ચિંતામણી રત્ન પ્રાપ્ત થતું નથી. તેવા અર્થને દર્શાવનારી નીચેની આથા જૈન આગમમાં પ્રખ્યાત છે—

જહ ચિંતામણિરયણં, સુલહં નહુ હોશ તુચ્ચવિહવાણં
ગુણવિહવવજિયાણં, જિયાણ તહ ધમ્મરયણંપિણાણા

હે પ્રાણી ! તુ તેવા ધર્મરત્નની પરીક્ષા કરી તેનું સેવન કરવાને સર્ગ ત પર રહેજે જ્યાંમુઘી એ દિવ્ય અને સર્વવાદિત અર્થને આપનાગ ધર્મરત્નની પરીક્ષા કરવાને તુ સમર્થ થઈશ નહિ ત્યાંમુઘી તારૂ બાલુ બધું ડહાપણ નકામું થઈ જનારું છે પુરૂષમા ગમેતેણું ગિત્તપ ચાતુર્ય હોય, ક્ષાકૌશલ્ય હોય, ઔદાર્ય તથા ગૌર્યાદિક ગુણોમા કૃપાળતા હોય, અને રત્નાદિકની પરીક્ષા કરવાની ઉચ્ચી જાતની નિપુણતા હોય પણ જો તેનામા સત્ય ધર્મરત્નની પરીક્ષાતુ ચાતુર્ય ન હોય તો તે સર્વ ન-નશુ છે, તેવી હે જીવ ! તુ ધર્મરત્નનો ખરો ઝંઝેરી બનજે, કે જેથી તારા બીજા બધા ગુણો ઉચ્ચ કોટીના ગણાશે જો તુ તે ધર્મરત્નનો ખરો ઝંઝેરી બનીશ તો તે ધર્મરત્નનો ઉચ્ચ લાભ મેળવવાને તુ ખરો સામ્યશાળી થઈશ.

હે આ મા ! તે ધર્મરત્નને જૈન નિદ્ધાનો એક અદ્વિતીય કલ્પવૃક્ષની ઉપમા આપે છે દેવતાઓના લોકોમા રહેલ કલ્પવૃક્ષ તો આ લોકના પુદ્ગલિક સુખોજ આપે છે, અને તે ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષ રત્નર્ગ તથા મોક્ષના મુખ આપે છે તેથી જ તે ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષ અદ્વિતીય અથના અપૂર્વ કહેવાય છે તેને મારે નીચેની ગાથા પૂર્ણ સાંખીતિ આપે છે.

“ જિણંધમોયં જીવાણં અપુલ્લો કલ્પપાયવો ।

સમ્માપવગ્ગસુરુક્ષાણં ફલાણં દાયગો ઇમો ॥ ૧ ॥

હે જીવ ! આ પવિત્ર ગાથાને તારા હૃદયમાં મદા રાખી તે પ્રમાણે વર્તવાને યત્ન કરજે અર્થાત્ તે અપૂર્વ ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષની શિતળ શાંતિદાયક અને મુખકારી છાયાનો આશ્રય કરજે તેના આશ્રયથી તને આ સસારના આધિ, વ્યાધિ, અને ઉપાધિના અત રાથો નડશે નહિ તારી ભવ્ય ભાવનામાં વધારો થશે તારો હૃદયમા આનંદના ઊર્મિઓ ઉજશે, અને સમતાની મુખા પ્રસરશે

હે ભવ્ય આત્મન ! તારા હૃદયમા આ ધર્મદુર્લભ ભાવનાને સ્થાન આપજે, તે ભાવનાના બળથી તુ અનેક પ્રકારના લાભો મેળવના સાથે મનુષ્ય જીવનની ઉચ્ચ કોટી મેલવી શકીશ, અને તારા અંતરમા આત્મજ્યોતિનો પ્રકાશ પાડી શકીશ ભગવાન, તીર્થંકરોએ

આ વિધનો મહાન ઉપકાર કરવાને માટેજ ધર્મની પ્રરૂપણા કરી છે. અને તે દ્વારા પ્રાણીઓને કલ્યાણના માર્ગો બતાવ્યા છે. જગતના સર્વ જીવો ઉપર દયામય ધર્મરૂપ અમૃતને વર્ષાવવાને માટેજ તે મહાત્મા દેવાધિદેવની પ્રવૃત્તિ થઇ છે, અને તે પ્રવૃત્તિ ભક્ત ક્ષેત્રની ભૂમી ઉપર સર્વ ધર્મોની અદર સંપૂર્ણ વિજયવતી થઇ છે. તો સારા મિત્રરૂપ, પરમ ગુરૂરૂપ, અને તે મોક્ષના માર્ગમાં રથરૂપ એવા તે ધર્મનો આશ્રય કરવા તન, મન, અને ધનથી પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તેને માટે નીચેની ગાથાની ઉદ્દેશોપણા જૈનાચાર્યો એકે અવાંજે કરે છે—

“ ધમ્મો વંધુ સુમિત્તો ય ધમ્મો ય પરમો ગુરુ ।

મોક્કમગ્ગપયદ્દાણં ધમ્મો પરમસંદણો ” ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—જિન ધર્મ વિપત્તિમાં સહાય કરનાર ખંધુરૂપ છે, તે સારા મિત્રની જેમ હિતકારી છે, તેમ અસત્ય માર્ગમાંથી પાછો-વાળનાર ગુરૂરૂપ છે, અને મોક્ષ માર્ગે લઇ જવામાં રથરૂપ છે. ૧

હે ભવ્યાત્મા! તું આ ઉપરની ગાથાનું સદા સ્મરણ કરી આ ખારમી ધર્મદુર્લભ ભાવના ભાવજે, અને તારા મનુષ્ય જીવનનો ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવાને માટે શ્રીજિનધર્મની સદા આરાધના કરજે.

॥ इति धर्मदुर्लभ भावना. ॥

શ્રીયુક્તા ગણિનોઽત્ર મુક્તિવિજયા જાતાસ્તપોઽલંકૃતા-
સ્તઃસ્થિષ્યા વિજયપ્રપૂર્વકમલાઃ સૂરીશ્વરા રાજિતાઃ ॥
તઃસ્થિષ્યૈર્વિનયપ્રપૂર્વવિજયૈરેષાત્ર સંજ્ઞાવિતા ।
સ્વસ્વાંતેઃ શુજ્ઞાવના જ્ઞવિજનસ્વાંતપ્રમોદપ્રદા ॥ ૧ ॥

આત્મ જાવના

ગતુ અનુષ્ઠાન કરેલું એ માત્ર અનરથ કર્તવ્ય છે, યોગના અનુષ્ઠાનથી પાપનો હથ થાય છે, અને તેથી આત્માનું દર્શન થાય છે-યોગના બલથી દુઃખહારી અને ચીલાતીપુત્ર જેવા અધોર કર્મના કરનાર પણ સદ્ગતિને પામ્યા છે જેને મોક્ષે જાય છે, તે તે યોગને અવલંબીને જાય છે, તે યોગ આઠ પ્રકારનો છે, યમ, નિયમ, આચન, પ્રાણ-યામ, પ્રત્યાહાર, ધ્યાન, અને સમાધિ-પહેલા યમના પાંચ ભેદ છે, અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ પ્રથમ અહિં-માત્રત કેની ગીતે પાંચવું તે આ જગતમા ગહેલા મન જાતિના જીવો એટલે છકાયના જીવો તેમની હિંસા મનવી, વચનથી, અને કાયાથી કરવી નહીં, કરાવવી નહીં, અને કર્તાને અનુમોદવી નહીં, જે પહેલા ગયા કાલમા જીવોની હિંમા એ અજ્ઞાનથી મોહથી ક્રોધાદિકથી કરી હોય તેને વારંવાર નિંદુ છુ, ગરહુ છુ કે એ મારી જીલ થઈ છે, વર્તમાન કાલમાં સવરુ છુ, કેતા કરતો નથી, અને આનતા કાલને મારે યાવતુ જીવન મુઠી પચ્ચાખ્યાણ કરુ છુ કે, કોઈ જીવની વિરોધના કરીશ નહિં, કોઈને દુખ આપવું હોય ત્યારે પેહેલું પોતાને પૂછવું કે, તું જે બીજાને દુખ આપે છે, તે દુખ જ્ઞાત્ય બીજાને કોઈ જો તુંને આપે તો કેવું લાગે? ત્યારે મનમા થાય જે મને તો સાડુ ન લાગે; ત્યારે જો તને સાડુ ન લાગે તો બીજાને પણ સાડુ નહિ લાગે, મારે કોઈ જીવને દુખ આપવું નહિં જે કોઈ બીજાને દુખદાયક તે આપજીને પુછીને પણ બીજાને દુખ આપવું કારણકે આત્મા મર્વનો સરખો છે, આ મહાવ્રત બરોમર પાલવાથી તે માણસ જ્યાં જાય છે, ત્યાંના માણસોના અને તીર્થજીના વેરભાવ શાન્ત થઈ જાય છે

ખીજી સત્ય મહાવ્રત-કોવથી, લોભથી, ભયથી, હાસ્યથી, અસત્ય બોલવું નહિ, મનથી, વચનથી, કાયાથી, યાવજીવિત પર્યંત અસત્ય બોલીશ નહિ, બોલાવીશ નહિ, બોલતાને અનુભોદીશ નહિ, પૂર્વે અજ્ઞાનથી, મોહથી, ક્રોધાદિથી જે અસત્ય બોલાયું છે તેને વારંવાર નિંદું છું, ગરહું છું, વર્તમાન કાળમાં અસત્ય બોલતો નથી, અને આવતા કાળને માટે યાવજીવિત પર્યંત અસત્ય બોલવાનું પ્રત્યાખ્યાન કરું છું, એમ ખીજી મહાવ્રત પાલીશ. આ મહાવ્રત ક્ષણ બોલવું પડે તો જેવું દીકું હોય, સાંભળ્યું હોય, અને અનુભવ્યું હોય તે બોલવું, તેમાં પણ વિચાર કરી મનને સત્ય લાગે તે બોલવું. સામા માણસને આપણે આશય સમજાય, અને છાપ પડે તેવું બોલવું. વિદ્વતા ભરેલા વાક્યથી સામે ન સમજી શકે તેમ ન બોલવું. તે પણ સામાને હિતકારી હોય તો બોલવું. હિતકારી હોય પણ સામાને દુઃખ લાગે તેવું હોય તો ન બોલવું, ત્યારે સત્ય હિતકારી, અને પ્રિયકારી એવું વચન કામ પડે તો બોલવું, બનતાં સુધી મૌન પણે રહેવું. આ મહાવ્રત બરોબર પાળવાથી વચનસિદ્ધિ થાય છે.

અસ્તેય મહાવ્રત કોઇની કાંઇ પણ વસ્તુ તે ધણીની રજા વિના લેવી નહિ, પૂર્વે જે અજ્ઞાનથી, મોહથી, લોભથી, જે કાંઇ પારકી વસ્તુ ચોરીને લીધી હોય તે નિંદું છું, ગરહું છું, વર્તમાન કાલમાં ક્ષણ વિના લેતો નથી, અને આવતા કાલ માટે યાવજીવિતપર્યંત મન વચન કાયાએ કરી ચોરીના પચ્ચખાણુ કરું છું, કે ધણીની રજા શિવાય મારે વસ્તુ ગ્રહણ કરવી નહિ. આ મહાવ્રત બરોબર પાળવાથી મનમાં ઇષ્ટ વસ્તુ હોય તે તત્કાળ પ્રાપ્ત થાય છે.

અહમ્કાર્ય મહાવ્રત—સર્વ જાતિની સ્ત્રીઓ દેવની, મનુષ્યની, અને તિર્યંચની તેની સાથે અઅહમ્કાર્ય સેવનનો ત્યાગ કરું છું. સ્ત્રીએ સર્વ પુરૂષો સાથે અઅહમ્કાર્યનો ત્યાગ કરવો, પૂર્વે જે અજ્ઞાનથી, મોહથી, અને રાગથી જે અઅહમ્કાર્ય સેવ્યું હોય, ઇચ્છાઓ કરી હોય, નિયાણા કર્યાં હોય, તેને મન વચન કાયાએ કરી વારંવાર નિંદું છું, ગરહું છું, કે એ મારી ભૂલ થઇ, વર્તમાન કાલમાં બરોબર અહમ્કાર્ય

પાત્રુ છુ આવતા દાસને માટે યાનન જીવન પર્યંત મનથી, વચનથી,
અને કાયાથી અક્ષયર્થ પાત્રીશ અથ્વા અક્ષયર્થ એવીશ નહિ, સેનગતીગ
નહિ, એવતાને અનુમોદિશ નહિ, આ અક્ષયર્થ પાનના માટે નીચેના
બોલો અવશ્ય પાવનાથી અક્ષયર્થ બંગેખર પળી ગકે છે, પુરુષોએ
શ્રીને રાગથી લેવી નહિ, તેની માથે એકાતમા નિયમની વાતો ક-
રવી નહિ તે બધાં રહેતી હોય ત્યાં દિનસે અવના રાત્રે જહેવુ નહિ,
તેના અગ્રાપાગ અને રાગી ના અવયવો દેખના નહિ, મહુપના કે
તિથિયના મૈથુન લેના નહિ, પૂર્વે બોગરેવા વિષયો યાદ કરના નહિ,
કામ ઉપર તેથી વાર્તાઓનાના પુસ્તકો વાચનાં નહિ, જિનગ, અને
ગ્રમાલુથી અર્ધી આહાર કરવો નહિ, આ બોલો પુરુષોએ શ્રી વિરો
અને શ્રીયોએ પુરુષ વિષે બરોખર પાવના લેજી, તેથી અક્ષયર્થ
બન્યુ જહે છે અક્ષયર્થ બરોખર પાલવાથી તેને ઘણુ બધ વધે છે,
અને કોઈથી પરાભન પામતો નથી, અને યાદગાંજી વધે છે

અપરિગ્રહ મહાવ્રત—સચિત અને અચિત સર્વ પરિગ્રહનો
ત્યાગ કરવો, પૂર્વે જે અજ્ઞાનથી, ભાડુથી, લોભથી પરિગ્રહ ગ્રાગ્યો
હોય અભિલખ્યો હોય, નીચાણુ કર્યુ હોય, તેને વાગવાર નિંદુ છુ,
ગરહુ છુ વર્તમાન દાસમાં પરિગ્રહનો ત્યાગ કર્યો છે, અને આગામી
કાલને વિષે યાવત જીવિતપર્યંત મન વચન કાયાયે પરિગ્રહ નખવો
નહિ, તેમ ણીજા પાસે ખલુ રખાન્યો નહિ, રાખતાને અનુમોદવો
નહિ, એ પ્રમાણે આ મહાવ્રત પાનતુ મૂર્ચના ત્યાગ કરવો, એમ
પાંચ યમો પુરા થયા

નિયમ—હવે નિયમને અગીકાગ કરુ છુ, તે નિયમના પાંચ
બેદ છે ગાય, મતોપ, તપસ્યા, ધ્યાન, કથર પ્રજિધાન ગાય ને મન
વચન કાયાને પવિત્ર રાખના, મન પવિત્ર તે ક્રોધ માન, માયા, લોભ,
રાગ, દ્વેષ, એનાથી મનને હુપિત મેહુ કરતુ નહિ, ક્રોધ આવે ત્યારે
= ક્રમા દરવી, ક્રોધ એ અગ્નિ, અને ક્રમા એ પાણી, પાણીથી અગ્નિ
શાત થકુ બધ. બંગેખર ક્રોધને જીતવાનો અવસર તો બધાં તેના
દારણો મળ્યાં હોય તે વખતે ક્રમાથી દૂર કરવો ત્યારેજ તેનુ સાર્યક-
પણુ છે, કારણુ નિના તો ક્રોધ કોણુ કહે છે? માટે ક્રાન્ન બને હને
ક્રોધને જીતવો, ક્રોધથી મન મલિન દરુદુ નહિ, એવીજ રીતે માન

આવે ત્યારે નમ્રતા, કે મારામાં હજી ક્યા ગુણો પેદા થયા છે? પૂર્વે પુરૂષો જેવા કે મહાવીરસ્વામી આદિનાં જ્ઞાન ક્યાં! બલ ક્યાં! અને મારું જ્ઞાન કે બલ ક્યાં! મારે નિરર્થક અભિરામ શા મારે કરું છું! એમ કરી નમ્રતા પૂર્વક માનને દૂર કરવું, માયાને સરલતાથી દૂર કરવી, જેહું હોય તેવું યથાર્થ કહી આપવું, આ પ્રમાણે કરવાથી સ્ત્રી વેદ તુટી પુરૂષ વેદ બંધાય છે, લોભને નિર્લોભતાથી છતવો. અરે જીવ! તારો જન્મ થયો, ત્યારે સાથે શું લાવ્યો હતો? અને આ દેહમાંથી બંધન અર્થાત્ આ ક્ષણભંજર સંસારમાંથી તારો આત્મા આવ્યો જશે ત્યારે શું લઈ બંધન? કાંઈ નહિ. ત્યારે શા મારે પુદ્ગલમાં મૂર્ચ્છા રાખી સંચય કર્યા કરે છે? હવે થોડા વખત પછી આ શરીરને ચુકતાં તેને પણ મૂકી દેવાં છે. તો પ્રથમથીજ તૃષ્ણા ઝોઘી કર, અને નિર્લોભપણું આદર? એવી રીતે ચિંતવના કરી લોભને છતવો.

સુખ, દુઃખ, પુન્ય અને પાપ એકલો કરે છે, અને એકલોજ ભોગવે છે, પરભવથી એકલો આવ્યો, અને એકલોજ જશે. મારે ક્યાં કોની સાથે રાગ કરું? એમ એકત્વભાવનાથી રાગને છતવો.

દ્વેષને મધ્યસ્થપણથી છતવો, મારે કોઈના ઉપર દ્વેષ શા મારે કરવો જોઈએ? તે રિદ્ધિ પામ્યો છે, તો તેના પુણ્યથી પામ્યો છે. એમાં મારે શું! તે દુઃખી થાય છે, તો તેના પાપથી દુઃખી થાય છે. તેમાં મારે શું! બીજામાં અવગુણ છે તો તેને ભોગવવા પડશે, તેમાં મારે શું! તેઓમાં કાંઈ ગુણ નથી, તો તેને લાભ નહિ થાય, તેમાં મારે શું! મારે આમ મધ્યસ્થપણું લાવી દ્વેષને જય કરવો.

આવી રીતે મનને મલિન ન કરવું, પણ શુદ્ધ સ્ફટિકના જેવું નિમળ રાખવું. તેની નિર્મલતાને મારે ચાર ભાવના ભાવવી. ૧ મૈત્રી, ૨ પ્રમોદ, ૩ કૃષ્ણા, ૪ મધ્યસ્થતા, ૫ “મૈત્રી” તે આં જગતના સર્વ જીવો તે મારા મિત્ર છે, તે સર્વે ધર્મિષ્ઠ થાઓ, બધાને ધર્મની પ્રાપ્તિ થાઓ, સર્વે સુખી થાઓ, સર્વે મોક્ષે જાઓ, કોઈ દુઃખી ન થાઓ, આ ભાવના વારંવાર ભાવવી, આથી જીવો ઉપરનાં વૈરભાવ સર્વ શાંત થઈ જાય છે. ૨ “પ્રમોદ” જે આપણાથી

ગુણે અધિક હોય તેને દેખીને આનંદિત થાય, સર્વ પ્રાણીઓમાં ગુણો જોવાની ટેવો પાડવી, અને જે ગુણ દેખાય તેની અનુમોદના કરવી, અને ને કંઈકાં ઉદ્યમથી, અને ભાનથી કરવી. દ્રવ્યની દુષ્ટીયાને બનતી મહેનતે સહાય કરવી ભાવયકી ધર્મ રહિત હોવાને વમ પમાડવો, કંઈકાં મહાવીર પ્રભુ જેવી ભાનથી તે આ પ્રમાણે મર્વ હોવાને શામનતા રસીક બનાવ, અર્થાત્ આ દુનીયાના સર્વ હોવાને મોક્ષના અભિલાષી બનાવ, સર્વને મોક્ષે મોકલવા માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કર, અને તે પ્રમાણે બનતા પ્રયાસે હોવાને ધર્મના જોડના કોઈ આપણી પામે આવે કે તરત જીજ્ઞાસા ન કાઢતા ધર્મની વાતો કાઢવી, અને એકાત્મા હોઈએ ત્યારે પણ એમ વિચારવું કે ક્યા ક્યા ઉપચારોથી આ મનુષ્યોને કર્મબંધનથી છોડાવું, અર્થાત્ કર્મબંધનથી મુક્ત કર, ૪ માર્ગઅથવા, દેન અથવા ગુરુ ધર્મના નિંદનીક હોય, અનેક અનુભવવાળા હોય, તો પણ તેના અવર્ણવાદ બોલવા નહિ, પણ બનતા પ્રયાસે તેને ધર્મ પમાડવો, ઉપર પ્રમાણે જો તે અંગીકાર ન કરે તો પછી તેના કર્મ તે જાણે, એમ ઉપેક્ષા કરવી “સતોપ” પોદગલીક વસ્તુમાથી જેમ બને તેમ ઇચ્છા ઘડાડવી, અર્થાત્ પોદગલીક વસ્તુપરથી મમતા આણી કરવી, મતોપ રાખવો, તપ નમુસ્કારથી, પોરસી, એસણ, આબેલ, ઉપવાસ, છઠ્ઠ, અને અહમ જેમ બને તેમ શરીરની શક્તિ ક્ષીણ ન થાય તેમ ઇદ્રિઓ બલવાન પણ ન થાય, આર્તધ્યાન પણ ન થાય, સુષ રહેવું પણ ન પડે, અને જ્ઞાન ધ્યાન સુખેથી થાય, એવી રીતે યથાશક્તિ તપસ્યા કરવી, તપસ્યા એક ઉપવાસને કહેતા નથી, પણ તપસ્યા ગાર પ્રકારની છે છ બાહ્ય, છ આક્યતર, એવી નિરતર બારે પ્રકારની તપસ્યા થોડી થોડી કરવી

“સ્વાધ્યાય” મોક્ષમાર્ગ દેખાડનારા શાસ્ત્રોનું વારંવાર શ્રવણ કરવું અર્થાત્ મનન કરવું, અને નિદ્યાસ તે પ્રમાણે વર્તવું અથવા પંચપરમેષ્ટીનો જાપ કરવો, ઓંકારનો જાપ કરવો, ઇંદ્ર પ્રણિધાન જે જે ક્રિયાઓ કરીએ હીએ, પ્રતો મહાપ્રતો પાત્રીએ હીએ તેનું ફેલ પોતાના આત્માને અર્પણ કરવું, એટલે આનું કલ જે થાય તેથી મારા આત્માને ઉદ્ધાર થાય એવી ભાવના રાખવી, અને તેથી હું

જગતનો ઉદ્ધાર કરીશ. પણ પુદ્ગલિક સુખોની અભિલાષા રાખીશ નહિં. તે અભિલાષા રાખવાથી મોક્ષ દૂર રહે છે.

૩ પૂર્વ તથા ઉત્તર દિશા સન્નિપાત આસન ઉપર બેસી જેવી રીતે વીતરાગની મૂર્તિ બેઠેલ છે, તેવી રીતના આસને બેસવું. સ્થિર પદાસને બેસી હાલવું ચાલવું નહીં. જેમ વાસોવાસ સરખા ચાલે તેવી રીતે બેસવું.

૪ “પ્રત્યાહાર” પાંચ ઇન્દ્રિયોમાંથી મનને કાંઠી લેવું, અર્થાત્ પાંચે ઇન્દ્રિયો કાળુમાં રાખવી, સ્પર્શ ઇન્દ્રિય, રસ ઇન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુઇન્દ્રિય, અને શ્રોત્રેન્દ્રિય, આ પાંચેથી જે ભોગો પૂર્વે ભોગવાએલા હોય તેને યાદ કરવા નહિં, અને વર્તમાનમાં ધ્યાનના અવસરે પણ તે ઇન્દ્રિયોને તેમના વિષયમાં જોડવી નહિં, મનને ઇન્દ્રિયોથી જુદું પાડવું.

“ધારણા” દૃઢ્યમાં નવપદ્ધતિની સ્થાપના કરવી, જેવી રીતે સિદ્ધચક્રોતો ગણે આવે છે તેવી રીતે અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુજી, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, અને તપની સ્થાપના કરવી. સ્થાપના કર્યાબાદ સર્વ વિષયોથી વ્યાવૃત્ત કરેલું મન પ્રથમ અરિહંતપદ કે જે અરિહંતની પ્રતિમા સિદ્ધચક્રના મધ્યમાં છે, તેમાં મનને બરોબર જોડી દેવું, તે અવસરે અરિહંતનું ધ્યાન ધરવું, કેવી રીતે ધ્યાન ધરવું તે આગલ કહેવામાં આવશે, તેના વિના બીજું કાંઈ પણ યાદ કરવું નહિં. કદાચ આવે તો વારંવાર પ્રયત્નથી ઉપયોગથી દૂર કરવું.

“ધ્યાન” પ્રથમ અરિહંતનું ધ્યાન કરવું, ત્યારબાદ અનુક્રમે નવ પદ્ધતિ ધ્યાન કરવું, અરિહંત ઉપર લક્ષ રાખી વિચાર કરવો કે-અરિહંત એટલે શું? અને અરિહંત શાથી થવાય? અરિ એટલે શત્રુઓ તેને હણે તે અરિહંત, શત્રુઓ કોણ છે? રાગ દ્વેષ એ મોટા શત્રુઓ છે, એને છતવાથી સર્વે શત્રુઓનો જય થાય છે, રાગ અને દ્વેષ શાથી ઉત્પન્ન થાય છે? પર વસ્તુમાં હું, અને મારાપણું માનવાથી રાગ દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે, પરવસ્તુ કોણ છે? આત્માથી વ્યતિરિક્ત જે કાંઈ જગતમાં વસ્તુ છે તે પરવસ્તુ છે. આ દુનિયામાં છે

પદાર્થો છે તેમા ધર્મસ્તિકાયાદિ ચાર કાર્મ હુ ખ કરતા નથી, આત્મા પણ હુ ખ કરતા નથી, ત્યાગે ખાકી પુદ્ગલ દ્રવ્ય રહ્યું, તે પુદ્ગલ દ્રવ્યજ આ જીવોને જગતમા ચારે ગતિમા ગેળે છે, મારે પરદ્રવ્ય પુદ્ગલ તેજ હું, અથવા તે મારૂ છે, આવી રીતે પરવસ્તુમા પોતા-પણ માનનાથી તેના લાલથી રાગ થાય છે, તેના અલાલથી દ્વેષ થાય છે, ઈષ્ટ પ્રાપ્તિથી રાગ, અનિષ્ટ પ્રાપ્તિથી દ્વેષ, જ્યાં રાગ, અને દ્વેષ છે, ત્યાં કર્મ ખ થાય છે, અને કર્મ ખધનથી સસારની પ્રાપ્તિ થાય છે, મારે પરવસ્તુમાથી મારાપણ કાઢી નાખી પોતાના આત્મ સ્વરૂપમાજ જેઓ લીન થઈ રહ્યા છે, તેઓજ રાગ દ્વેષનો જય કરે છે, અને તે રાગ દ્વેષ ગત્રુના જીતવાથી અરિહંત બહેવાય છે, હવે આ અરિહંતે ગગ દ્વેષનો જય કેવા અનુક્રમથી કર્યો? તે જાણવો જોઈએ, અને તે જાણી આપણે પણ તેજ પ્રમાણે વર્તન કરીએ તો આપણે પણ અરિહંત થઈ ગઈએ, તે અનુક્રમ જાણવાને મારે આપણા પ્રથમ ઉપનામ પિતા શ્રી મહાવીર, અને અરિહંત પ્રભુનું ધ્યાન કરતા તેઓએ અગીકાર કરેલ અનુક્રમનું તથા તેના ગુણોનું અનુકરણ કરીએ, તે પણ આપણા જેવા મનુષ્ય હતા, પણ પોતાનું બલ વીધું ફોરવી કર્મશત્રુઓનો જય કર્યો, તેનું આપણે પણ અનુકરણ કરવું જોઈએ, પ્રથમ મહાવીરસ્વામીએ આત્મસારનું મૂળ શ્રી છે, એમ નિર્ણય કરી, તૃહસ્થાશ્રમ છોડી દીક્ષા લઈ પ્રથમથીજ શ્રીનો સર્વથા ત્યાગ કર્યો, ત્યારબાદ સમારમાં હુ ખનું કારણ પૈસા અથવા ધન છે, એમ નિર્ણય કરી, બારમાસ મુઠી યાચકોને, અને બીજાઓને સર્વ ધન આપી દીધું, અર્થાત્ 'મનો ત્યાગ કર્યો, ત્યાર બાદ સમારનું કારણ સ્વજન કુટુંબ જ્ઞાતીનો સ્નેહ છે, અને હુકમા મનુષ્યોનો સ-સર્ગ છે, એમ જાણી સર્વથા તૃહસ્થાશ્રમ ત્યાગ કરી શ્રમણનિર્મથપણું અગીકાર કર્યું, નિઃશ્રય થયા બાદ ગામ અને દેશનો ત્યાગ કરી, અરણ્યની અંદર એકલા ચાલ્યા ગયા ત્યાર બાદ એવા નિર્ણય ઉપર આવેલા છે કે એકલા ધ્યાનથી તેમ એકલી તપસ્યાથી સિદ્ધિ નહીં થાય, પણ જ્ઞાન, અને ક્રિયા બેઉથી સિદ્ધિ થાય છે, એમ નિશ્ચય કરી અતિ ઉત્કૃષ્ટી તપસ્યા અને તેની સાથે રાત્રિ, અને દિવસ સિદ્ધપ્રભુનું ધ્યાન ધરવા લાગ્યા. કેઈ વખત વનમાં, તો કેઈ દિવસ શમજાનમાં, કેઈ દિવસ મુના ઘરમાં, કેઈ દિવસ વગ્તીમાં, એની

રીતે અનિયમિત વિહાર કરતા, અને મહા ઉત્કૃષ્ટા ઉપસર્ગો મહન કરતા આત્માને આત્મિક ગુણોથી વાસિત કરતા, પૃથ્વીતલ ઉપર વિચરતા તે મહાત્માએ મહા કઠીન અભિચ્છો અહણ કર્યા હતા, જ્યાં સુધી કેવલજ્ઞાન ન થાય ત્યાંસુધી મારે મૌનપણે રહેવું, નિરંતર ધ્યાનમાં રહેવું, કોઈને અપ્રીતિ થાય ત્યાં રહેવું નહિ, ઇત્યાદિ ઉત્કૃષ્ટા અભિચ્છો અહણ કરી, રાત્રિ દિવસ અપ્રમાદિપણમાં કાલ વ્યતીત કરતા, સાડાપ્યાર વર્ષાંતરે ઉંડા આસને એકાં, શુકલ ધ્યાનના બીજા અને ત્રીજા પાયાના મધ્ય ભાગમાં વર્તતાં કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થયું. કેવલજ્ઞાન પહેલાં અપાયભૂત રાગદ્વેષાદિ જ્વાથી અપાયાપગ-માતિશય પ્રગટ થયો. અપાયાપગમાતિશયના પ્રનાપથી સ્વાભાવિક વૈરવાલાં તિર્યંચો, અને મનુષ્યો પોતાના વૈરભાવને મૂઝી દઈ તેમની નજીકનો પ્રદેશ સેવન કરતા હતા, અર્થાત્ જે સ્થળે ભગવાન હોય તે સ્થળના કેટલાક ભાગ સુધી વૈરવાલાં તિર્યંચો, અને મનુષ્યોના વૈરભાવ શાંત થઈ જાય. ત્યારબાદ કેવલજ્ઞાનથી જ્ઞાનાતિશય પ્રગટ થયો, જ્ઞાનાતિશયથી ભગવાન અહીં એવા મહાવીર લોકાલોકના ભાવને જાણતા થયા, ઉત્પાદ, વ્યય, અને ધ્રુવયુક્ત પદાર્થો અતીત અનાગત અને વર્તમાન એ ત્રણે કાલના દ્રવ્યોના અનંત પર્યાયો દેખતા જાણતા થઈ વિચરતા હતા.

ત્યારપછી પૂજા અતિશયથી દેવતાઓ, ઇંદ્રો, ભુવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષિ, અને વૈમાનિકના દેવો આવી ભગવાનની ભક્તિ સેવા કરવા લાગ્યા. ત્યારપછી વચનાતિશયથી દેશના દેવાને મારે દેવતાઓ પોતાની ભક્તિ જણાવતા અતિઅહમ્મુત સંભવસરણની રચના કરે છે. પ્રથમ વાયુકુમાર દેવો એક જોજન પ્રમાણ ભુમીને શુદ્ધ કરે છે. વ્યંતર દેવો મુવણ, અને રતનથી ભુમિની પીઠિકા બાંધે છે, પછી રૂપાનો ગઢ, અને સોનાના કાંગરાં રચે છે, તેને ચાર દરવાજા, તેના ચાલિસ હજાર પગથીયાં, ત્યારપછી જ્યોતિષીદેવ સોનાનો ગઢ, અને રતનના કાંગરાં, એમ બીજો ગઢ રચે છે. તેને પણ ચાર દરવાજા, તેના વીસ હજાર પગથીયાં, ત્યાર પછી વૈમાનિક દેવો રતનનો ગઢ, અને મણીરતનના કાંગરાં, એમ ત્રીજો ગઢ રચે છે, તેને પણ ચાર દરવાજા, તેના વીસ હજાર પગથીયાં. એમ ત્રણ ગઢના કુલ એકાદશી હજાર સોનાના પગથીયાં હોય છે.

ત્રીજા ગટના મધ્યભાગમાં રત્નમય સિંહાસન (ચોતરો) રહે છે, તેની વચમાં મુગધમય અગોઢવૃક્ષ આખા સમવસરણમાં ફેલાઈ રહ્યો છે, નીચે ચારે દિશાએ ચાર સિંહાસનો પાદપીઠ સહિત છે, તેના ઉપર પૂર્વદિશાની સન્મુખ ભગવાન બેઠે છે ન્યાડે પ્રભુ દેશના આપે ત્યારે પ્રભુ ચતુર્ભુજે બેઠેલા દેખાય છે, (કારણકે લણ દિશાએ લણ પ્રતિબિંબો ભગવાનના જેવાજ દેવતાઓએ સ્થાપન કરેલા હોય છે) દેવતાઓ આખા મમવમન્જુમાં મુગધિ પુષ્પની જાતુ પ્રમાણુ વૃષ્ટિ કરે છે, દિવ્યધ્વનિ પણ થઈ રહ્યો છે, ચામરો બંને બાજુએ વિજય રહ્યા છે, ભામડન પણ સુધ્ધી અધિક પ્રભાનાણુ જલજલાદ કરે રહ્યું છે, આકાશમાં દિવ્ય હુહુલિનો ના મધુર થઈ રહ્યો છે, મન્તકે ત્રણ ત્રણ છત્રો ચદ્રમડલને આકાશે ગોલી રહ્યા છે આ આઠ મહાપ્રાતિહાર્યયુક્ત શ્રી જિનેશ્વરદેવ મમવસન્જુમાં બેઠા બેઠા લવ્ય પ્રાણિઓને દેશના આપે છે ભગવાનના પાદપીઠની મૂલમાં અભિષુરુ પ્રથમ ગણધારો બેઠે છે, તેની પછવાડે સામાન્ય કેનળી બેશે છે, તેની પછવાડે મુનિનગે બેઠે છે, તેની પાસે વૈમાનિક દેવોની દેવિઓ, અને તેની પછવાડે સાધનીઓ ઉલી રહે છે. હુવનપતિ જ્યોતિષ, અને વ્યતરની દેવીઓ નૈઋત્ય ખૂણમાં ઉલી રહે છે હુવનપતિ જ્યોતિષ તથા વ્યતર દેવો એ ત્રણે વાયવ્ય ખૂણમાં બેઠે છે વૈમાનીક દેવો, મનુષ્યો, અને મનુષ્યની સ્ત્રીઓ, એ ત્રણે પરબદા ઇશાન ખુણમાં બેઠે છે એમ બારે પરબદા જાણવી

હવે ભગવાન શાક્ષ લક્ષ્મીની નેજાક ગયેલા જેમણે ધાતિકર્મોના ક્ષય કરેલો છે ધીર, ગલીર માનવ કોશના મધુર રાગની દેવાતી દેશના સાલણી તેમાં અનેક લવ્યપ્રાણીઓ લીન થતા દેખાય છે, ચોતરફ આનંદની ભીમિઓ ભીમળી રહી છે સર્વ પ્રકારના નિકારનો નાગ થયેલો હોવાથી અતિ અમરકાર રીતે એકાત ઉપકાર કરવાની યુદ્ધિથી લવ્ય રાજિને વિકસ્વર કરે તેવી રીતે અનેક ગુણધી ભરપૂર વાણીનો વિલાસ કરે છે

દેવતાઓ, ઇંદ્રો, ચક્રવર્તિઓ, રાજાઓ, મનુષ્યો, અને તિર્થંકો પ્રભુપારો મસ્તક નમાવી પોતાના આત્માને ધન્ય માને છે બીજા

ગઢમાં તિર્યંચો, સિદ્ધ અને હાથી, ગાય અને વ્યાધ, હંસ અને
બીલાડી, મોર અને સર્પાદી મૃગ વિગેરે નિસર્ગ વૈર બુદ્ધિવાળા પ્ર-
ભુના અતિશયથી દુશ્મનાઈ ભુલીજઈ પોતાનું કુદરતી વૈર ભુલી
જઈ મસ્તકો ઉંચાં કરી ભગવાનની દેશનાનું પાન કરી રહ્યાં છે,
મસ્તકો ધુણવે છે, ગુલતાન ખની જાય છે. ભગવાન પણ વચનાતિ-
શય પ્રગટ કરે છે, જગતના જીવોના હિત માટે ધર્મ દેશના જોજન
ગામિની પ્રારંભ કરે છે, જે દેશનાને દેવો, મનુષ્યો અને તિર્યંચો
પોતપોતાની ભાષામાં સમજી શકે છે. દરેક એમ સમજે છે કે તેને
ઉદ્દેશી શ્રી જગન્નાથ પ્રભુ દેશના આપે છે. મધુર રાગથી દેવાતી
દેશના સાંભળી અનેક ભવ્યપ્રાણીઓ લીન થતા દેખાય છે. અનેક
ગણધરો ને મુનિવરો પ્રભુની વૈયાવચ્ચ કરી રહ્યા છે. વચ્ચે સિંહાસન
ઉપર ચતુર્ભુજે શ્રી પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરનાર, આસન્ન ભોક્ષ ગામી
પુણ્યવાન મહાત્મા સયોગી અવસ્થાએ પોહાંચેલા બેડેલા છે, આવી
રીતે કેવળજ્ઞાન ભાસ્વર અતિશયયુક્ત અર્હંતના રૂપનું અવલંબન
કરવું. એમના એક એક પ્રાતિહાર્યનું, ગુણોનું વર્ણન કરતાં પુસ્તકો
ભરાય તેમ છે, એમના ત્યાગ, વૈરાગ્ય અને એમણે મોડુરાગનો જે
વિજય કર્યો છે, તેપર વિચાર કરતાં આખું જીવન પુર્ણ થઈ જાય.
સર્વ જંતુપર અપરિમિત કરુણા વિગેરે એટલા આકર્ષક સુંદર અને
રમ્ય છે કે, એનાપર જેમ જેમ વિચાર કરવામાં આવે તેમ તેમ અતિ
આનંદ થાય તેમ છે. કારણકે પ્રભુના અતિશય વિગેરે લક્ષ્મી સાદી
દૃષ્ટિને પણ બહુ ખેંચાણ કારક લાગે છે, પરમાત્માના ગુણગ્રામમાં
રંજન થતાં હેવટે તન્મયપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રભુના નખ રોમ દીક્ષા લીધા પછી વધતા નથી, આહાર,
નિહાર, જદ્મરથ પ્રાણી દેખી શકતા નથી. લોહી, માંસ ઉબલ
હોય છે. કાંયા સુગંધમય હોય છે, શ્વાસોશ્વાસ કમળ જેવો સુગંધ
હોય છે. વિહારમાં દેવો તેમની આગલ રત્નમય નિર્મિત ધર્મધ્વજ
ચલાવે છે, જમિનપર સોનાનાં નવ કમલો ચાલે છે, તેનાપર પ્રભુ પગ
મૂકી ચાલે છે, પક્ષીઓ પ્રદક્ષિણા દીવે છે, અશોક વૃક્ષ સાથે ચાલે
છે, પાદપીઠસહીત સિંહાસન પણ આકાશ માર્ગે ચાલે છે, પવન
અનુકુળ વાય છે, જ્યેષ્ઠ સમકાળે ફલે છે. માર્ગમાં વૃક્ષો પણ

નમતા જાય છે, બન્ને બાજુ ચામર નિજયા કરે છે, કાયા અધોમુખ થઇ જાય છે, આકાશમા ધર્મચક્ર ચાલે છે, મસ્તક ઉપર ૩ છત્રો નીરતર ધારણ કરેલા હોય છે

પ્રભુ જ્યાં જ્યાં નિચરે છે ત્યાં ત્યાં મવામો યોગન સુધી સાતપ્રકારની ઇતિઓ પણ ઉત્પન્ન થતી નથી સમવસરજી પૃથ્વીથી અધર અઢી ગાઉ ઉંચું હોય છે, બીજા ગઠના ઇરાન ખુલ્લે પ્રભુને વિશ્વામાર્થે ગતમય દેવરૂપે હોય છે

ત્યાંથી પ્રભુ પૂર્વ દીગા તરફ આવી “નમસ્તીર્થાય” એમ બોલી પ્રભુ સિદ્ધામન ઉપર બીજાજમાન થાય છે તીર્થંકર નામ કર્મના ઉત્પત્તિ અનેક દેવો, અને અમુરો પ્રભુની મેવા કરે છે પ્રભુ સિદ્ધાસન ઉપર બેસી દરરોજ એક પ્રહર સુધી યોગમુદ્રાએ ભવ્યપ્રાણીઓ પર ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિથી અતિ ભવ્યતાદર્શક વાણીથી દેગના આપે છે અનંત જ્ઞાન હોનાથી દેગના બહુજ અર્થયુક્ત પૂર્નાપર વિગેન રહિત અનેક (૩૫) ગુણોનાળી ગર્ભાંગ નિકળે છે ચોત્રીસ અતિશયની મહત્તા અન્યની મરખામણીમા અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ હોવાથી અત્યંત આનંદ આપે છે અને કરોડોની સખ્યામા દેવો નિરતર પ્રભુની સેનામા તેમના અતિ ઉત્કૃષ્ટ ગુણોથી આકર્ષાઈને રહે છે, અને પ્રભુપદની સેના કંઠી પોતાના જન્મને ધન્ય માને છે આવી અનેક સમૃદ્ધિ તીર્થંકર નામકર્મના ઉદયથી થાય છે પણ પ્રભુ તેમા અલિસ રહે છે, તેના જેવું સામાન્ય ત્રણ જગતમાં કોઈવું થયું નથી, ત્રણ લોકની પ્રભુતા તેનેજ શામે છે

બહારના ગઠના દરેક દ્વારની પામે મુદર જલથી પૂર્ણ એવી બબે વાપિકાઓ હોય છે, મમનમરણના દરેક દ્વારો ધર્મવજ ૧, માનવજ ૨, ગર્જવજ ૩, સિદ્ધવજ ૪, અષ્ટ મગલ, ૫ ચાલી કુલોની માલાઓ, વેદીકાઉપર પૂર્ણકલસ, મણીમય તોરણો, ધન, પતોકા, ધૂપઘટી, છત્ર, ગઠની ઉપર મુવણની પુષ્કરીઓના રાજદોથી દિશાઓને ગજવનો રત્નમય મહામંજર, શોભતો હ્રતો દરેક ગઠના દરેક ગા ચાર ચાર દ્વારો ઉપર ઈદ્રમણિના તોરણો

હોય છે, ત્રણે ગઠ ઝાકઝમાલ થઈ રહેલા, આવી રીતે યોજન પ્રમાણના વિસતારવાળા સમવસરણમાં દેવતાઓ, મનુષ્યો, અમુરોદિ કોટી ગમે સમાય છે, પણ સંકડાસ પડે નહી. એ પ્રભુનોજ મહિમા છે. આ પ્રમાણે દેશના સાંભલવામાં અથવા ભગવાનની સન્મુખ સ્થિર થઈ બેસી જવું. જેટલીવાર સ્થિરતા રહે તેટલીવાર સમવસરણમાં ભગવાનની સામી દૃષ્ટિ રાખી ધ્યાનમાં સ્થિર રહેવું.

ધન્ય હો પ્રભુ સંસારરૂપ સમુદ્રમાં જહાજ સમાન છો, આજ મારે સોનાં સરિખો દિવસ, આજ મારે મોતીડ મેહ વુઠ્યા, આજ મારે આનંદ થયો, ચોસઠ ઈંદ્રના પુજનિકના દર્શન થયાં, આજ હું સુકૃત થયો, ચોંત્રીસ અતિશય, પાંત્રીશગુણ વાણી, પંચમજ્ઞાન, બારગુણ, એક હજાર ને આઠ ઉત્તમ લક્ષણના ધારણ કરનારા, ઇત્ર, આમર વિવિધ રહ્યાં છે, અષ્ટ પ્રાતિહાર્ય ચોભતે બાર પર્વદા આગલ દિવ્ય ધ્વનિથી દેશના દષ ભવ્યજીવને સંસારરૂપ સમુદ્રથી તારનારા એવા હો પ્રભુ! જગતાધાર! કૃપાવતાર! અનંત ગુણે કરી બિરાજમાન કરણના સાગર! પરમ પૂજ્ય! મારો આત્મા જન્મ, મરણ, જરા, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, ચોરાસી લક્ષ જીવાયોનિમાંહે પરિભ્રમણ કરતો અનંતા કાળચક્ર થયા અનંતા શરીર ધારણા કર્યા, અનંતી કર્મની વર્ગણમાંહે વિટાયેલો મારો આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશી સિદ્ધનો સાધર્મી, તેના તમારા આલંબનથી સત્તામાં રહેલ અનંતા આત્માના ગુણ પ્રગટ થશે.

ત્યારબાદ સિદ્ધ ભગવાન ઉપર દૃષ્ટી રાખવી, સિદ્ધ ભગવાનના ગુણોનું ચિંતવન કરતાં તેમાં સ્થિર થાવું. સિદ્ધ અનંત જ્ઞાન અનંત દર્શન અનંત આનંદ અનંત વીર્ય અનંત સુખ, સાદિ અનંત, અગુરલકુ, અરૂપી, આ આઠ, મોટા ગુણોએ કરી સડીત સમગ્ર કર્મકલંકવિમુક્ત આત્મસ્વરૂપમાં લીન થયેલા જન્મ, જરા મરણ રોગ શોકાદિથી મુક્ત થયેલ, શબ્દ રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શથી રહિત, એકાંત અનંત સુખમાં ભક્ત થયેલ, ખરેખર આત્મસુખ સિદ્ધ ભગવાનજ અનુભવે છે. જ્ઞાનાવરણી કર્મનો ક્ષય થવાથી જેમને એ અનંતજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું છે, દર્શનાવરણીય કર્મનો ક્ષય થવાથી અનંતદર્શન

જેમને પ્રાપ્ત થયું છે, મોહનીકર્મના ક્ષય થવાથી અનત આનંદ
જેમને પ્રગટ થયો છે, અથવા યથાબ્યાતયારિત અથના સ્થિરતા ગુણ
જેમને પ્રગટ થયેલ છે, અતગયકર્મના ક્ષય થવાથી અનત વીર્ય
જેમને પ્રાપ્ત થયેલ છે, વેનીકર્મના ક્ષય થવાથી અનત અવ્યા
ળાધ મુખ જેમને પ્રાપ્ત થયેલ છે, આયુકર્મના ક્ષયથી આદિ અનત
સ્થિતિ જેમની છે, ગાત્રકર્મના ક્ષયથી અગુરુલધુપણ પ્રાપ્ત કરેલ
છે, નામ કર્મના ક્ષય થવાથી અરૂપી ગુણ પ્રાપ્ત કરેલ છે, એ આદિ
અનત ગુણો સહિત સિદ્ધ ભગવાન આત્મસ્વરૂપે લીન થઈ રહેલ
છે એ આઠ ગુણોમા નિયંત્રતા કરવી સ્થિરતાનો અર્થ કાંઈ પણ વિ
ચાર ન કરતા એક તે ગુણમા લીન થઈ રહેવું

॥ અથ સિદ્ધપદ સત્તાય ॥

॥ શ્રીગૌતમ પૃચ્છા કરે, વિનય કરી શીશ નપાય મશ્તુજી ॥
અવિચલ સ્થાનક મેં મુણ્ય, કૃપા કરી મોય વતાય મશ્તુજી ॥ શિવ-
શુર નગર સોહામણ ॥ ૧ ॥ ૧ આંકળી ॥ આઠ કર્મ અલેગાં કરી,
સાર્યા આતમ કામ હો ॥ મ૦ ॥ છટા સસારનાં દુઃખયકી, તેણે
રહેવાનું કિહાં ઠામ હો ॥ મ૦ ॥ શિ૦ ॥ ૨ ॥ વીર કહે ઝઘ્ઘ
લોકર્પા, સિદ્ધ ચિલાતણુ ઠામ ॥ હો ગૌતમ ॥ સ્વર્ગ છઞ્ઞીશની ઉપરે,
તેહનાં બારે નામ હો ॥ ગૌ૦ ॥ શિ૦ ॥ ૩ ॥ કાલ પિસ્તાલીશ
જોજના, લાંબી પોહોલી જાણ હો ॥ ગૌ૦ ॥ આઠ જોજન જાઢી
વિષે, છેડે મલ્લપંચ જ્યુ જાણ હો ॥ ગૌ૦ ॥ શિ૦ ॥ ૪ ॥ ચ-
જ્જલ હાર મોતી તણા, ગોદુગ્ધશલ વચાણ હો ॥ ગૌ૦ ॥ તે
યકી ઝઞ્ઞલી અતિ ઘણી, ચલટ છત્ર સંઠાણ હો ॥ ગૌ૦ ॥ શિ૦ ॥
॥ ૫ ॥ અર્જુન સ્વર્ણસમ દીપતી, ગઠારી મઠારી જાણ હો ॥ ગૌ૦ ॥
પટક રત્ન યકી નિર્મલી, મુઆલી અત્યત વચાણ હો ॥ ગૌ૦ ॥
શિ૦ ॥ ૬ ॥ સિદ્ધશિલા ઓલવી ગયા, અધર રસા સિદ્ધ રાજ

હો ॥ ગૌં ॥ અલોકશું જાઈ અઝ્યા, સાર્યા આતમ કાજ હો ॥ ગૌં ॥
 ॥ શિં ॥ ૭ ॥ જન્મ નહીં મરણ નહીં, નહીં જરા નહીં રોગ હો
 ॥ ગૌં ॥ વૈરી નહીં મિત્રજ નહીં, નહીં સંજોગ વિજોગ હો ॥ ગૌં ॥
 ॥ શિં ॥ ૮ ॥ ભૂલ નહીં તરપા નહીં, નહીં હર્ષ નહીં સોક હો
 ॥ ગૌં ॥ કર્મ નહીં કાયા નહીં, નહીં વિપયારસ સંયોગ હો ॥
 ॥ ગૌં ॥ શિં ॥ ૯ ॥ શબ્દ રૂપ રસ ગંધ નહીં, નહીં ફરસ નહીં
 વેદ હો ॥ ગૌં ॥ ચોલે નહીં ચાલે નહીં, મૌનપણું નહીં શેદ
 હો ॥ ગૌં ॥ શિં ॥ ૧૦ ॥ ગામ નગર તિહાં કોઈ નહીં, નહીં
 વસતી ઉજાડ હો ॥ ગૌં ॥ કાલ સુગાલ વર્તે નહીં, રાત દિવસ
 તિથિ વાર હો ॥ ગૌં ॥ શિં ॥ ૧૧ ॥ રાજા નહીં પરજા નહીં,
 નહીં ઠાકુર નહીં દાસ હો ॥ ગૌં ॥ મુક્તિમાં ગુરુ ચેલા નહીં,
 નહીં લઘુ વડાઈ તાસ હો ॥ ગૌં ॥ શિં ॥ ૧૨ ॥ અનંતા મુખમાં
 ફીલી રહ્યા, અરૂપી જ્યોતિ પ્રકાશ હો ॥ ગૌં ॥ સહુ કોઈને મુખ
 સારીખા, સઘલાને અવિચલ રાજ હો ॥ ગૌં ॥ શિં ॥ ૧૩ ॥
 અનંતા સિદ્ધ મુગતે ગયા, વલી અનંતા જાય હો ॥ ગૌં ॥ અવર જગ્યા
 રુંધે નહીં, જ્યોતિમાં જ્યોતિ સમાય હો ॥ ગૌં ॥ શિં ॥ ૧૪ ॥
 કેવલ જ્ઞાન સહિત છે, કેવલ દર્શન શ્વાસ હો ॥ ગૌં ॥ શ્વાયક
 સમક્તિ દીપતા, કદીય ન હોવે ઉદાસ હો ॥ ગૌં ॥ શિં ॥ ૧૫ ॥
 સિદ્ધ સ્વરૂપ જે ઓલશે, આળી મન વૈરાગ હો ॥ ગૌં ॥ શિવ-
 સુંદરી વેગે વરે, નય કહે મુખ અથાગ હો ॥ ગૌં ॥ શિં ॥ ૧૬ ॥

॥ इति श्री सिद्धसंज्ञाय संपूर्ण ॥

બ્યારે હવે તેમાંથી સ્થિરતા ખસે ત્યારે ત્રીજા આચાર્યપદ
 ઉપર લક્ષ આપી પીળા વર્ણની ભૂતિની આકૃતિ ચિત્તમાં સ્થાપી
 આચાર્યના ગુણોના વિચાર કરવો, જે આચાર્ય ભગવાન ગરુડ અ-
 થવા શાસનનો ભાર વહન કરવાને ધોરી જેવા છે, જે દ્વાદશોંગીર્ય

ગણી પીઠકને વાનણ કરે છે, તીર્થંકર મહારાજે પણ ગામનડપ રથની લગામ તેમને સોંપી છે, જેવી ઉપગારી સર્વસઘનું રક્ષણ કરે છે મૃત્યુર્વા વાચનાઓ આપી પાંથર જેવા ગિળ્યોને નવપલ્લવિત કરે છે, તીર્થંકર મહારાજને નિરહે જે અનાથ એવા સઘનું તથા મુનિઓન સારણા વાણા ચોચળા, પરિચોયણાદિકે કરી રક્ષણ કરે છે દુર્ગતિમા પડતા જીવોને હસ્તાનલબ્ધનભૂત અનેક ગુણાન્વિત આચાર્ય મહારાજ છે એવી ગીતે તેમના ગુણોમા લીન થઈ જાય, અર્થાત્ તે ગુણોની થોતામા જુદી કંવી

ત્યાર પછી નીલનર્જની આકૃતિ દ્વયમા સ્થાપન કરી ઉપાધ્યાયજી મહારાજનું ધ્યાન કરવું, ઉપાધ્યાયજી મહારાજ જેમ રાજાને યુવરાજ હોય છે, તેમ આચાર્ય મહારાજના યુવરાજ પેઠે રહેલા સાધુઓના ગુણોએ કરી વાસિત થયેલા ગિળ્યોને મૂનસૂત્ર ભાષાવનારા, પચીશ ગુણોએ મહિત નિષ્કાગ્લ ઉપગારી એવા અનેક ગુણાન્વિત ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શાસનરક્ષક જાણવા પચીશ ગુણો-અગીયાર અંગ, બાર ઉપાંગ ચરણસિતેગી કરણસિતેગી વિગેરે પચવીશ ગુણોસહિત મહારાસન ઉપગારી અપરહિતકારી ઉપાધ્યાયજી મહારાજના ગુણોમાં લીન થાયું

ત્યારપછી શ્યામ વર્ણની આકૃતિ મુનિમહારાજની દ્વયમા સ્થાપન કરી મુનિમહારાજનું ધ્યાન કરવું બાહ્ય અભ્યંતર પ્રધી રહિત નિમગ્ન જહસ્થોના પ્રતિબંધથી રહિત નિર્લેપ અપ્રતિમ પ્રવિહારી આત્મસ્વરૂપમા રમણ કરવાવાલા અધ્યાત્મરસધી પુષ્ટ થયેલા આ લોકની પરલોકની વાણ રહિત સત્તાવીસ ગુણો સહિત સ્વપર ઉપગારી મોક્ષમાર્ગના સાધક એવા અનેક ગુણાન્વિત મુનિમહારાજ જગતના ઉપગારી જાણના એ સત્તાવીસ ગુણોપેત નિમ્નૃહી અપર તારક મુનિ મહારાજના ગુણોમા લીન થવું, અને તેના ગુણો જેમ બને તેમ પીતામા આરોપવા.

ત્યારબાદ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ ઉપર મનને યથાગતિ ઠેરવવું, અને એ નવે પદોમા લીન થતાં સમાધિ થાય જે ગુણોનું ધ્યાન કરીએ છીએ તે ગુણોઓના ગુણ આપણામા આવી જાય ત્યારે સમાધિ થઈ જાયવી

કુહા.

- ધ્યાને આપણો આત્મા, ન્યાયે પુદ્ગલ બેલ;
સો પરમાત્મ જાણીયે, નહી જસ લવકો મેલ. ૧
- પુદ્ગલ સેં રાનો રહે, જાણે એહ નિધાન;
તસ લાભે લોભ્યો રહે બાહીરાત્મ અભિમાન. ૨
- પુદ્ગલ ભાવ રૂપે નહી, તેથિ રહે ઉદાસ;
સો અંતર આત્મ લહે, પરમાત્મ પરકાસ. ૩
- વસ્તુ વિચારત ધ્યાવ ને, નન પામે વિસરામ;
રસ સ્વાદિત સુખ ઉપજે, અનુભવ તોડો નામ. ૪
- જિન સ્વરૂપ થઈ જિન આરાધે. તે સહી જિનવર હોવેરે;
ભમરી ઇલીકાને ચટકાવે, તે ભમરી જગ જોવેરે. ૫
- સમકીત વિણ નવ પૂરવિ, અજ્ઞાનિ કેહેવાય;
સમકીત વિણ સંસારમાં, અરહો પરહો અથડાય. ૬
- સમકીત અડપવયણ ધણી, પણ જ્ઞાનિ કેહેવાય;
અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તમાં, સકલ કર્મ ક્ષય જાય. ૭
- જ્ઞાનગર્વ મતિ મંદતા, નિષ્કુર વચન ઉદ્ગાર;
રૌદ્રભાવ આલસ દશા, નાશે પંથ પ્રકાર. ૮
- પૂજા કોટી સમં સ્તોત્ર, સ્તોત્ર કોટી સમો જપ;
જાપ કોટી સમં ધ્યાન, ધ્યાન કોટી સમો લય: ૯
- જ્ઞાનિ કો ભોગહે સો, નીજીરાકો હેતુ હૈ;
અજ્ઞાનિ કો ભોગહે સો, અંધ ફલ દેતુ હૈ. ૧૦
- જ્યાં લગે આત્મ દ્રવ્યતું, લક્ષણ નવી જાણું;
ત્યાં લગે ગુણદાણું લલું, કેમ આવે તાણું. ૧૧
- આત્મ સાથે ધર્મ જીહાં, ત્યાં જનતું શું કામ;
જન મન રંજન ધર્મતું, મૂલ ન એક બદામ. ૧૨

- કરુણા વચ્છલ સમજના, આત્મ નિંદા પાઠ,
સમતા ભક્તિ નિરાગતા, ધર્મ રાગ ગુણ આઠ ૧૩
- આરભ નિયમ કપાયવશ, ભામિયો કાલ અનત,
લખ ચોરાશી ચોનિમા, અખ તારો ભગવત ૧૪
- કરુણા નિધિ કૃપા કરી, કઠીણ કર્મ મોહો છે,
મોહ અજ્ઞાન મીઠ્યાવનો, કરજો ગઠી લે ૧૫
- જીતની વસ્તુ જગતમે, નીચ નીચ મેં નીચ,
મમમે પાપી 'મે' જીનો, ફરુ મોહ કે ખીચ ૧૬
- ધાપણ મોસા મે ડિયા, કરી વિદ્યાસી ધાન,
પરનારી ધન ચોરીયા, પ્રગટ કહ્યો નહી જાત ૧૭
- જે મે જીવ વિરાધીયા, મેન્યા પાપ અદાર,
નાથ તુમારી સાખસે, વારમનાર વિકાર ૧૮
- કામિ કપટિ 'લાલચિ, અનજદા અનિનીત,
અનિવેદિ કોધિ કઠીણ મોહા પાપિ મદજીત ૧૯
- ચેતન તે એસી કરી, જેસી ન કરે કોઈ,
વિપયા રસને કારણે, સ્વરસ બેઠો ખોય, ૨૦
- જરા આઠ જોખન ગયા, શીર પહીયા તે કેશ,
લહુતા તો છોડી નહી, ન કર્યો ધર્મ લન લેશ ૨૧
- રાતી ગમાઈ ગોનતે, દીનશ ગમાયા ખાય,
હીરા જેસા મનુષ્ય ભય, કવડી બદલે જાય. ૨૨
- માખી ચદન 'પરિહરે, કમ્મલ ઉપર જાય,
મૂરખ ધર્મ ન સાંભલે, હાથે કે હડી જાય ૨૩
- સંગત ખીચારી કયા કરે, હઠયા ભયા કઠોર,
નવ નેજા પાણી ચડે, પથર ન લાંબે કોય ૨૪
- લક્ષ્મી કોની ધર્મ નથી, ધાયો નહિ કો દિન,
ધર્મ મારગે વાપર્યું, તે આસે તુજ ધન ૨૫
- કોડ પતિ મૂડી ગયા, કોડી ન ગઈ તે સાધ,
હાથે તે સાધે ધર્મ, મિથ્યા ખીચી આત ૨૬

સતિયા સત ન છોડીયે, સત જોડયે પત જાય;	
સતની બાંધી લક્ષ્મી, ફીરફીર ફેરા ખાય.	૨૭
નમે છે આંખા આંખલી, નમે છે દાડીમ દાખ;	
ઐરંડ બીચારે શુ નમે, જેની ઝોઝી શાખ.	૨૮
વિક્રમ વિશાન્નિશ પછી, થાસે ધર્મ પ્રકાસ;	
સાધુ મહિસા વાંચસે, મન પાખંડ ખલાસ.	૨૯
આત્મ ભાવવિના જે કથા, વખાણ ચર્ચા વિચાર;	
તે સર્વ ખાલ જ્ઞાન છે, મિથ્યામતિ આચાર.	૩૦
નિજ સ્વભાવમાં સદા રહે, તજી રાગને દ્વેષ;	
પૂર્વ કર્મને ઐરવે, એ સિંધાંતનો રેશ.	૩૧
નિચું જોડ ચાલતાં, લણ ગુણ મોટા થાય;	
કાંટો ટળે દયા પળે, પગ પણ ના ખરડાય.	૩૨
ચાંપી બાંધે પાવડી, ચાંપી ઉતારે નખ;	
ચાંપી પેહેરે ખાશડા, એ ત્રણ અણધાર્યા દુઃખ.	૩૩
કહે ના થા સો કહુદીયા, અખ કયા બખતું ઢાલ;	
એક સ્વાસમે જાત હે, ત્રીન લોકકા મોલ.	૩૪
ચાર ઘડી રાત્રી પાછલી, સૂર્ય ઉદય પર્યંત,	
બ્રાહ્મ મુહુર્ત તે જાણવું, લજન ધ્યાન બલવંત.	૩૫
ઐરણની ચોરી કરે, દીયે સોયકા દાન;	
ઉચો નીચો ઉછલે, ક્યું ન આય વિમાન.	૩૬
વડા વડાઇ ના કરે, વડા ન બોલે બોલ;	
હીરા મુખસે ના કહે, લાખ હમારા મોલ.	૩૭
જે બોલે ખાલક મતિ, જે બોલે અણગાર;	
જે બોલે વરકામીની, જુઠ ન પડે લગાર.	૩૮
પ્રથમ કોઠ આડલીશ, લધુમણ લખ દયાર;	
બાર સહસ નવસત, સિતેર વલી ઉપર સાર.	૩૯
ઐટલે મણે એક ભાર, ભાર ચિહુપત વખાણ;	
આઠ ભાર ફલકુલ, ભારખટ બેલી જાણ.	૪૦

નિદક યોગી દો જણા, ધોવત હે ગળમેન,	
ધોળી કમાઈ કરત હે, નિદક ઠેલમકેલ	૪૧
ગુહભાવ મુજમા નથી, નવી સર્વ તુજ રૂપ,	
નથી લધુતા કે દીનતા, શુ હુ પરમ મનરૂપ	૪૨
નથી આજ્ઞા ગુરુ-દેવની, અવગ કડી ઉરમાહિ,	
આપ તણો વિચારસ દહ, ને પરમાદર નાહિ	૪૩
હુ પામર શુ કડી ગરુ, એવો નથી નિવેક,	
અન્ન શરણુ ધીરજ નથી, મરણુ ગુધીની ઠે	૪૪
કાળ દોષ કળિયો થયો, નહી મર્યાદા ધર્મ	
તોય નહિ વ્યાપ્તતા, ભુચો પ્રભુ મુજ મર્મ	૪૫
એમ અનત પ્રકારથી, સાધન રહિત હુય,	
એકે પણ સંપૂર્ણ નહિ, મુખ બતાવુ શુય	૪૬
કેવળ કલ્યાણ મુર્તિ દો, દીન બધુ દીન નાથ,	
પાપી પરમ અનાથ હુ મહો પ્રભુજ હાથ	૪૭
હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! 'શુ હુ, દીનાનાથ દયાળ,	
હુ તો દોષ અનતવ, ભાજન હુ ગરજાળ	૪૮
પ્રભુ અન્ન આશ્રય વિના, માન કર્યા અનો,	
પાપ ન તેથી પામિયો, ઉચો ને અગ નિવેક	૪૯
અર્થિત્ય તુજ મહાત્મ્યનો, નથી પ્રકૃષ્ટિત ભાન,	
અંગ ન એકે રનેહનો, ન મળે પરમ પ્રભાન	૫૦
જાણ્યુ તો તેહવુ ખડ, જે મોહુ નવી લેપાય,	
ગુખ દુખ આ-એ જીવને, હરખ તોક નવી થાય	૫૧
આ ભનમા સમજ્યો નહિ, પડસે વાત ઉચાર,	
ફરીને મનરુ દાહીકુ, લમતા ભર અપાર	૫૨
મૂરખ નરે જાણે નહી, ફાણ લાખીણો જાય,	
કાળ એર્થિતો આવશે મરણુ દો નવી થાય	૫૩
અવસર આવ્યે અવરયકર, અવસર આવ્યે મત ભુલ,	
અવસર ચૂક્યા જે નરો, તે માણસ કેડી મૂન	૫૪

નરભવ ચિંતામણિ સમો, જીવ તું એળે મત હાર;
 જિનશાસન મન સ્થિર કરી, જીવ તું આપ સંભાલ. ૫૫
 ભોગ ભલા નર તે લહે, હરખે દીજે દાંન;
 સમકિત સહિત શિવપદ લહે, અનંતા સુખનો ઠાંમ. ૫૬
 મમતા માયા પરિહરો, કૃમતિ કરજો દૂર;
 રતિ રાખો જિનરાજમાં, તો પામો સુખ પૂર. ૫૭
 નિંદા હમારી જો કરે, મિત્ર હમારા હોય;
 સાચુ લેવે ગાંઠકા, મેલ હમારા ધોય. ૫૮
 પ્રભુ નામનો આળશુ, ભોજનમાં હુશીયાર;
 સાધુની નિંદા કરે, વારંવાર ધિક્કાર. ૫૯
 સંજમપાસે સિદ્ધનમે, શિયલ ન ખડે રેખ;
 તો પણ મુક્તિ વેગથી, જો ઘટ રાગ ને દ્વેષ. ૬૦
 ક્યન તજવો સહેલ છે, પરનારિનોસ્નેહ;
 પરનિંદા પરધર્ષા, દુર્લભ તજવો તેહ. ૬૧
 જેસે જવરકે જોરસે, ભોજનકિ રૂચી જાય;
 તેસે કુકર્મકે ઉદે, ધર્મ ખચન ન સુહાય. ૬૨

ગ સ્ત લ.

અરે આ ભાઈ જાળણી, રહ્યો શું મોહમાં માલા;
 ન જોયું આપ નિહાળી, રહ્યો જડભાવને આલી. ૧
 કંઈક નિજ હિત સંભાળી, પકડને પુણ્યની ડાળી;
 કરી માયાજ તેં બહાલી, ગુમાવી જીવગી આલી. ૨
 વરશ પચાશ તો વીત્યાં, કરી ના આત્મની ચિંતા;
 ન ગાધ ધર્મની ગીતા, પકડશે કાળ આચિંતા. ૩

મળી આ દેહ બહુ મુલી, ગયો દેવા વિષે કુલી;	
પકડી તે પાપની પુળી, કનક મુકી ધમે ધુલી	૪
મુગાદર બે દિનગનો તુ, મુગાદરી બગલે આબો,	
નથી આ બગલો તારો, વૃથા તુ બોલમા મારો	૫
કહુ હુ પ્રેમથી બહાસા, હવે લે હાથમા માળા,	
ઉપાસિના તથા ભાલા, દુહ્યના બોલને તાળા	૬
ઉપર આ રાખમા ગાળી, ન બેસુ ચિત્તમા બોળી,	
ગાળી તે ગર્વની ગાળી, ઉદકમા છાંટી બોળી	૭
નથી ઘરખાર આ તારા, નથી મુત દ્રવ્ય કે દારા,	
ધરીલે ધર્મના વાગ, કહુ હુ મનીલે મારા,	૮
હવે લે ચિત્તમા ચેતી, ધરમની ખેડને ખેતી,	
શીખામણ હુ કહુ કેની, વૃથા તુ પીલમા રેતી	૯
વિનય મુનિ વદે બારે, ગઝલ એ પ્રેમથી ગાવે,	
મુખોધે સત સમજાવે, સમય આવો દરિ નાવે	૧૦

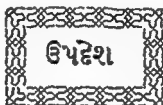
૧ વાદનિનાદ ન કરે, સમજાવે રહે પરજ્ઞાનને સાર્થક અસ્થિ-
 ર જાણે, પરપુદ્ગલમા આમકતી નહીં, સ્વભાવમા ગહે, તેજ જ્ઞાન
 અને વૈરાગ્ય કહેવાય ૨, પરની ધ્રુષ્ટા, આશીસાવ, દીનપણ, કર્મ-
 થીનતા, જન્મમરણ, અજ્ઞાન, એજ પરમ દુખ છે ૩, આત્માનો સ્વ-
 સ્તો બતાવે, આત્માને ઓલખાવે, તે સદગુરુ જાણવા ૪, આત્માને
 શાશ્વતો જાણે તેજ વિવેક અને સમકીર્ત ૫, આત્મજ્ઞાન શિવાય
 બાહ્ય જ્ઞાન તે આત્મગુણનો આસ્નાદન પામે નહીં ૬, જે આત્માના
 ધર્મને બતાવે, કર્મજલથી મુકાવે, તે ગુરુ સન્નજન કહેવાય ૭ આ
 ત્મબોધ, અનુભવજ્ઞાન, સ્પર્શજ્ઞાન, તે જ્ઞાન જાણવું ૮, સર્વ વસ્તુને
 છવ જાણે છે ૯, જ્ઞાનચેતના જાગે ત્યારે પાતાની કથા પાતે કહે
 ૧૦, સમકીર્ત છીય સમાન છે, તેમા ગુરુના વચન મોતી સમાન છે
 ૧૧, વૈરાગ્ય તે કલ્પવૃક્ષ, આનંદ તે મુખ, શુદ્ધભાવ તે ચંદ્રમા કહે-
 વાય. ૧૨, જ્ઞાનદેવી રૂપી હાથી તેની પામે ઉદયરૂપી કૃતરો ભસીને
 આલ્યો જાય છે ૧૩, ચેતના બે પ્રકારની છે, તેમા જ્ઞાનચેતના તેથી

મોક્ષ અને કર્મચેતનાથી બંધ થાય છે. ૧૪. જ્યાં સુધી હૃદયમાં પ્ર-
માદ છે, ત્યાંસુધી પરાધીનપણું છે. ૧૫, વૈરાગ્ય શૃંગારની સાથે
હોય નહિ અને શૃંગારની સાથે વૈરાગ્ય પણ હોય નહિ, જ્ઞાન તે
વૈરાગ્ય સાથે અને વૈરાગ્ય તે જ્ઞાન સાથે હોય પણ બુદ્ધ હોય નહિ.
૧૬, વિતરાગના વચનની અસરથી વિષય, કષાય નિરવાદ ન લાગ્યા
તો જાણવું કે, વિતરાગના વચન કાને સાંભળ્યાં નથી. ૧૭. જગતનો
માર્ગ પ્રમાદનો છે, અને મોક્ષ માર્ગ અપ્રમાદનો છે.

મન વચન કાયાથી કરેલ કર્મ, તે તપ સંજમાદિ શુભ
વ્યાપારે નાશ પામે. સતાએ રહેલ કર્મ, શુભ ઉપયોગે નિર્જરે. મિ-
થ્યાત્વના બાંધેલાં કર્મ, સમ્યક્ત્વથી જાય. અવિરતીના બાંધેલાં કર્મ
વિરતી કરવાથી જાય. કષાયથી બાંધેલાં કર્મ, ઉપશમાદિકથી જાય.
પ્રમાદથી બાંધેલાં કર્મ, અપ્રમાદથી જાય. ઈન્દ્રિય વિષયના બાંધેલાં
કર્મ તપસ્યા કરવાથી જાય. શુદ્ધ ઉપયોગે ધર્મ પોતાના દ્રવ્યગુણપ-
ર્યાયમાં તદાકાર. અશુદ્ધ ઉપયોગે રાગદ્વેષ, તદઉપયોગે કર્મબંધ, શુભ
ઉપયોગે પુણ્યબંધ, અશુભ ઉપયોગે પાપબંધ. પાપે, અશાતા, પુણ્યે
સાતા, કર્મે સંસાર, અને ધર્મે મોક્ષ. ધર્મ તે આત્મસ્વભાવ જનિત
અને પુણ્યપાપ તે કર્મજનિત. પુણ્ય તે બંધ છે, ભોગ છે, આશ્રવ
છે, અને ક્ષય પણ છે

ધર્મ તે સંવરરૂપ છે. નિર્જરરૂપ છે, અને અક્ષય છે. તે સમ-
કીર્તીને હોય, જ્યાંસુધી જીવ સંકલ્પવિકલ્પમાં પ્રણમે છે ત્યાંસુધી
કર્મ બંધાય છે. જીવ નિર્વિકલ્પભાવે પ્રણમે ત્યાં ધર્મ નીપજે. વિક-
લ્પે કર્મ, નિર્વિકલ્પે ધર્મ. કર્મચેતના તે રાગદ્વેષરૂપે પ્રણમવું. કર્મફલ-
ચેતના તે ઉદય આવેલા કર્મને વેદવું. દ્રવ્યકર્મ તે આહકર્મ, ભાવકર્મ
તે રાગદ્વેષાદિ અશુદ્ધ પરિણામ. નો કર્મ તે પાંચ શરીર, કર્મચેતના
તે ત્રસ જીવને હોય. કર્મફલ ચેતના તે એકેન્દ્રિય જીવને હોય. જ્ઞાન
ચેતના તે સમકીર્તીને હોય. પ્રાક્રમ તે ઉદ્યાયુક્તારે, બલ તે શરીરનું,
વીર્ય તે આત્માનું, દ્રવ્યનિર્જરા તે કર્મની વરગણને ઘટાડવી. ભાવ-
નિર્જરા તે રાગદ્વેષ મોહાદિનું ઘટાડવું તે. દ્રવ્યજ્ઞાન તે શાસ્ત્રાદિકનું
પઠનરૂપ. ભાવજ્ઞાન તે આત્માના સ્વરૂપનું જાણપણું, અજ્ઞાનીનો નિશ્ચય
તે જન્મમરણનું કારણ છે, અને જ્ઞાનીનો નિશ્ચય તે મોક્ષનું કારણ છે.

હુનીયામા ઘણા શ્વે એવી માન્યતાનાળા છે કે—“હું જે વખતે ધર્મના કાર્ય કરું તે વખતે મહુની નગર માહુન ઉપર રહે, મને લોકો ધર્મવાળો ગણે, મારું ઉત્તમ કાર્ય બેઠકર રહી ન જાય” એવી વાહ વાહ મેળવવાની લા

લશા રહેલી હોય છે—આની વૃત્તિમા કેટલીક ધર્મવિવાતક શક્તિ રહેલી છે તે ઘણા શ્વે સમજતા નથી જગતમા આ મેળીના ઘણા મનુષ્યો છે, લોકોની વાહવાહથી તેનું ચિત્ત નાચી ઉઠે છે જેમજેમ લોકોના વાહવાહનો ધ્વનિ વધતો જાય છે તેમતેમ તેમના ધર્મનાચની માત્રા વધતી જાય છે લોકપ્રસાસાની એવી અદ્ભુત શક્તિ છે કે, તે મેળવવા માટે જગતમા અનેક સ્થળે અનેક મહાન કાર્યો થયા છે, એના પ્રભાવથી માહુસ, સ્વાર્થત્યાગ, ધોર વૈરાગ્ય, કઠીન તપસ્યા, વ્રતનું પાળનું આદિ ઉપશ્ચ આપ્યા છે તેનું પ્રમાણ રાખ્યાવગર લોકપ્રસાસાની, મોહની શક્તિથી આકર્ષાઈને ઘણા જનોએ વિસ્મયકારક કાર્યો કર્યા છે લોકપ્રસાસાના પ્રભાવથી લાગેલા શ્રમ ભુક્ષી જવાય છે, એકવી પ્રવૃત્તિ ધર્મશુભને નાગ દરનારી છે જેમણે પોતાના ધર્મ શુભને મારું સ્થિરતા, નિશ્ચેષ, ઉત્તમ પ્રકારનું બનાવવું હોય તો તેમના દ્વંદ્વમા લોકદહીના ભય અગર પ્રીતિ પોતાનું મેય કરી શકતા નથી

એછે, 'ખરૂં' છે કે જ્ઞાની જનોના વચનો માત્ર મોઢે કરવાથી. અને શાસ્ત્રનું પઠન પાઠન કરવાથી આપણે ઘણી વાતોજાણીશકીએ છીએ, પરંતુ તેટલા ઉપરથી આપણે ધાર્મિક થયા, એમ જે માનવું એ બ્રાંતિ છે, અને ધર્મમાં જે બ્રાંતિ છે, એ મોટામાં મોટા દોષ છે, માણસ જેમ દુનીયાની ભુગોળ મોઢે કરે તેથી તેને દુનીયાની મુસાફરી કરી મનાય નહીં, તેમ માત્ર શાસ્ત્ર (જીવવિચાર, નવતત્વ, દંડક, કર્મચંથ પ્રકરણ આદિ સૂત્રો) મોઢે કર્યાં અથવા જાણ્યાં, તેથી કાંઈ ધાર્મિક અન્યો જાણાય નહીં, અલગત ભુગોળનું જ્ઞાન મુસાફરી કરનારને સહાયક છે, તેમ શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન ધર્મના માર્ગમાં ગતિ કરવા ઇચ્છનારને જરૂરનું છે, ઘણા મનુષ્યો શાસ્ત્ર, જ્ઞાન, અને ધર્મ વચ્ચે ઘણા ફિનકરનો સંબંધ માને છે, પણ ખરી રીતે તેમ નથી. શાસ્ત્ર જ્ઞાન, અને વ્યસ્તવીક ધર્મનીવચ્ચે કરોડો ગાઉનો અંતર છે; ધર્મ તેમના જીવનને લેશ પણ સ્પર્શ કર્યો હોય તેમ જણાતું નથી. શાસ્ત્ર એ બુદ્ધિ અને સ્મૃતિનો વિષય છે. ધર્મ એ વ્યાત્માનો મૂળ વિષય છે, પકવાનના નામ જાણવાથી, જેમ તે માંહેનું એક પણ પકવાન મોઢામાં આવતું નથી, તેમ શાસ્ત્રો જાણવાથી કાંઈ ધાર્મિકપણું આવતું નથી, ધર્મના ઇચ્છનારને શાસ્ત્રજ્ઞાન ઉપયોગી માર્ગ બતાવનાર, અને સહાયક છે, એટલુંજ છે, પકવાનના નામ જાણ્યા પછી તેને પ્રયત્ન પૂર્વક બનાવી લેવાની મહેનતજ જેમ બાકી રહે છે, તેમ શાસ્ત્રો જાણ્યા પછી તે અનુસાર જીવનને ઘડી તેમાં ધર્મ ભરવાનું કામ તો બાકીનું બાકીજ રહે છે. આથી શાસ્ત્રોને ધર્મમાની લેવાની બ્રાંતિમાં ન પડવું, સાવચેત રહેવું જોઈએ, બુદ્ધિ જનસમાજનું તેમજ પોતાનું શ્રેય કરી શકે છે. તેજ બુદ્ધિ અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ રાગપૂર્વક રસથી વેદ છે. તેથી મોહની કર્મની પ્રકૃતિ ઘણી ઉપાર્જન કરે છે, હાલમાં ચોતરફ જે વિચરેલા થાય છે, અને તેને લીધે કરોડો મનુષ્યોની ખુવારી થાય છે, લોકોની સેવામાં યોજવાને બદલે લોકોના સંહારમાં યોજાયેલ છે. વલી સંશયથી આમાને કોઈ માર્ગ ઉપર ટકવા દેતી નથી. પગલે પગલે અનેક તર્ક વિતેર્કો કર્યા કરે છે. શ્રદ્ધાવગર વારંવાર ચલેલીત કરે છે, મોટે બુદ્ધિ ધર્માનુસારીણી હોવી જોઈએ, જે તેમ ન હોય તો પોતાનું તેમજ પરનું અહીંત કરનાર થઈ પડે છે, આત્મ જ્ઞાન કરવામાં પણ થાય છે.

ન્યા આતરિક વિચારણાનો અનુદાગ નથી, તેના જીવનમાં કોઈ પ્રકારની ગણીરતા, દૃઢતા નથી, માટે માયા ધર્મપરાયણ થતું જોઈએ, લોહોની લીડ, અને નિર્જનતા, નિવૃત્તિ, અને પ્રવૃત્તિ, ચિંતવન, અને કાર્ય, એ બધાનો સમાવેશ થવો જોઈએ, આત્માને ઉંડાણમાં રહેલા બહુ મુદ્દા રત્નો એકાત્મા ધ્યાન, વીચારણા અને ચિંતનન-વડે પ્રાપ્ત થાય છે તેના ઉપયોગ પોતાના ગરિષ્ઠને ઉત્તમ પ્રકારે ભ-રવામાં પોતાના તેમ બીજાના કન્યાજી માટે થાય છે જેના જીવનમાં ચિંતવન, એકાત્મા, અને નિર્જનતા ધ્યાન કન્યાનો અવકાશ નથી, તે જીવ મુક્તિ અગ્નિ મનુષ્ય છે તેને હમેશાં એવો થોડો વળત કાઢવો જોઈએ કે ન્યા એકાત્મા, નીર્જનતા, નીર્મલ વાતાવરણમાં અશુભ ચિંતે પોતાના આત્મામાં સ્થિર થતું, પન્નાત્માને હમેશાં નિયમીત, અને સ્થિર ચિત્તથી જપનામાં આવે તો, એથી ચિત્તના, મનના દોષો, મલીનતા, કે જેને ટીધે એકાત્મા સિદ્ધ કરી શકાતી નથી, તે તે ઠંડા પડી જાય છે જેમ મગથી વિષ ઉતરી જાય છે, તેમ જપ કરનાથી વીંશો ટળી જાય છે

જહા વિસં કુટ્ટ ગય, મંત્રમૂલત્રિસારયા ।

વીજ્ઞા હણતીમંતેહિં, તો ત હવડ નિશ્વિસ ॥

ભાનાર્થ —જેમ મંત્રમૂળનાળી નિધા રાગીરમાં વ્યાપેલા વિ-પનો નાશ કરે છે, તેમ મુક્ત બાન હૃદયની મલીનતા રૂપી વિપનો નાશ કરે છે

પોતામાં જે જે દોષો હોય તેનો પરીહાર કરવામાં પોતાના મનની સાથે મુદ્દા નિશ્ચય કરવો જોઈએ

જેમના જીવનમાં એકત્ર કરેલું સકલ બળ નથી તેઓના ગમે તેટલા ઉચ્ચ વિચારો હોય તો તે કાર્ય કરી શકતા નથી, કોઈ પ્રકારની ટેક, દૃઢતા, ચિંતરતા, અચળતા, અને ચારિત્ર્ય શક્તિ હોતી નથી, માટે આપણા જીવનમાં હમેશાં થોડો કાગ, ખગેબગી એકા-ત્મા, અને નીર્જનતામાં હોનાની જરૂર છે

તત્વોની ખામીને લીધે આપણું જીવન સત્યશૂન્ય ઉપલક્ષીયા, ગંભીરતા વીનાના અને અસ્થીર મનવાણું હોય છે.

मर्कटस्य सुरा पानं तस्य वृश्चिकदंशनम् ।

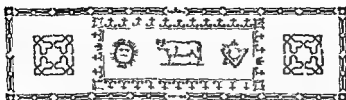
तन्मध्ये चूतसंचारो । यद्वा तद्वा चविष्यति ॥

ભાવાર્થ:—વાંદરે મદિરા પીધી હોય, તથા વળી તેને વીંછુએ કુંખ માર્યા હોય, તેમજ તેને વળી ભૂત વળજી હોય, તો તે વાંદરે ગમે તે પ્રકારનું એટલે સર્વ પ્રકારનું તુકશાન કરવાને સમર્થ થાય છે.

નિર્મલ મનુષ્યોને જ્યાં સંજોગો દ્વારી જાય ત્યાં વગર સ્વાર્થે દોરાઈ જાય છે, પોતાનું શ્રેય ક્યા માર્ગમાં છે તેનો નીરંધાર કરી શકતા નથી, “ક્ષણે તુષ્ટા ક્ષણે રૂષ્ટા” એવા હોય છે.

ગમે તેટલી પુસ્તકશાળાઓ, ધાર્મિક સંસ્થાઓ, જિનમંદિરો, ધર્મશાળાઓ, વીગેરે સાધનની ઘણી સામગ્રી હોવા છતાં આપણા માંના સોએ નવાણું ટકાના જીવનમાં કશોજ ફેરફાર નથી. તેનું કારણ એજ કે આપણા જીવનમાંથી આપણે આંતરિક વિચારણાની અને ધ્યાનની દિશાને વિસારી મુકી છે, બાદ કરી નાખી છે. તેની ખામી આપણે બહારની સામગ્રીથી પુરવા માગીએ છાએ, તો ઉલટી વિધિનું સુંદર ફલ ક્યાંથી હોય, આથી જેના જીવનમાં બહારનો વ્યવસાય અતિ પ્રમાણમાં છે, શાંતિનો દેશવેશ. વિષયકષાયની ધમાધમ, અને અજ્ઞાનતા જેવામાં આવે છે, તે ઓછું કરવું જોઈએ. મનુષ્યના ચિત્તની દશા સમુદ્ર કીનારે બાંધેલી કુપડીના જેવી હોય છે, જે રેતીના ઉપર બાંધવામાં આવેલી હોવાથી માત્ર એકજ પ્રત્યક્ષ જલનરંગથી કંપીત બનીને ધુળમાં મળી જાય છે.

આત્મ જ્ઞાનના

વિ શોષણી પુરો ચિન્કાય સધી વીમરતા નવી, એટ
લુજ નહિ પણ યાવત ચક્રદિનાકરો સજ્જન પુરુષોના
મતોમ દિરમા તેઓ માટે પૂજ્યભુદ્ધિ સ્થાપિત રહ્યા ગરે છે
તેનું કારણ તેઓનું પવિત્ર આર્ગજીવન, ઉત્કૃષ્ટ સયમ અને હિંચ
ગુણોજ હોય છે, કારણકે, આવા મહાન પુરુષોના કાર્યો મહાન અને
જગતને ચક્રિત કરનારા હોય છે તેમનું એત્યર્થ, ઠકુણ, બ્રહ્મ, તથા
પ્રભુતાઆદિ પરોપકારને માટે હોય છે તેમનું જ્ઞાન બીજાઓને
સદુપદેશ દઈ સન્માર્ગે વાલવામા, પણ નિર્બંધનું રમણ કરવામા,
અને લક્ષ્મી દીન દુ બીજાને પોષનામા વપરાય છે આના પવિત્ર
પુરુષોમા શિરોમણી પ્રભુશ્રી માહાવીર આ ભારતનપને પ્રિય પોતાના
ચરણાવિદ્યોથી પાનન કંઠી રહ્યા હતા, તેઓ અહિંમાના પિતા હતા
જ્ઞાનીઓના શિષ્યોધાર્ય અને તલે કાલના ભાવોને એક સમયમા
જન્યતા હતા, સર્વજ્ઞ હતા અપાર બળ છતાં ક્ષમાના માગજ હતા,
ત્રણ ભુવન (ચોદરાજ) નું સામ્રાજ્ય પોતાને ઘેર છતાં કેનલ નિર્ભાઈ
અને નિરભિમાની હતા

દાતારોમા શિરોમણિ સહિષ્ણુતામા એકા, મહાન જીતેદ્રિય, અને
અપરાધીઓપર હૃદયકાન્ડ કરનારા, જગતના જીવોનું કલ્યાણ કેમ થાય,
સર્વજ્ઞ માત્ર પાપથી મુક્તિ, અને તેઓ આ નિનંદર માયાત્રી મુ-
ખોથી નહિ છતરાતા મત્ય અને અવિનાશી મુખોને પ્રાપ્ત કરાવનાર,
વીતરાગ-ગી અને તત્વના રસિક કેમ અને, તેને માટે અહંગનિગ
ચિંતવન તથા સતત પ્રયાગ એજ તેમનું લક્ષ્યમિદુ હતું ધૈર્યતામા,

વીર્યતામાં, ત્રણ જગતને ધ્રુજાવવાને સમર્થ હતા. આવા પરમાત્માના ચરણકમલનું આરાધન કરી અનેક ભવ્યજીવો પોતાનું કલ્યાણ કરતા હતા, અને અત્યારે પણ પ્રભુના વિરહે તેમની પ્રતિમાના આલંબન દ્વારા તેમના નામ સ્મરણથી તેઓ પોતાના પાપનો નાશ કરી રહ્યા છે. હે પ્રભુ ! તારૂં આવું અદ્ભુત ચરિત્ર કયા જીવને મુઝ નહીં કરે ?

હે યોગીશ્વર ! મહાવીરપ્રભુ ! તારા લોકોત્તર અતિશયોચુક્ત જીવનને સાંભલી તેને સમજ પૂર્વક શ્રદ્ધા સહિત અમલમાં મૂકી. અમે તેમાં સરળતા થયા છએ, ઘેલા જેવા બન્યા છએ. હે તરણ તારણપ્રભો તમે એક વખત આ તારા સેવકપ્રત્યે મીઠી દૃષ્ટિથી અપરાધોની માફી આપો, અને મારા દૃઢ્યકમલમાં મુવળુના સિંહાસન પર બીરાજમાન થઇ અમારામાં સમભાવ પ્રાપ્ત કરો. આ જગતનું દારિદ્ર દૂર કરનાર, દાતારમાં શિરોમણી, શું તું તારા અનંત ગુણો પૈકી કિંચિતનું દાન કરી આ તારા સેવક અવગુણના ઘરભૂત કંગાલને તારા પવિત્ર જીવનની પ્રસાદી નહીં ચખાડે ?

ઈંદ્ર જેવા તારી સેવામાં હાજર રહેવાનું આવાહન કરવા છતાં, અરે ! આખા બ્રહ્માંડને અંગુલીમાં નચાવવાનું સામર્થ્ય છતાં તેનો ઉપયોગ નહીં કરતાં, કેવલ આત્મબલ ઉપર મુસ્તાગ રહી કર્મશત્રુઓને હંદાવનાર, ગોવાલીયા તથા સંગમાદેવ જેવાના પ્રાણાંત ઉપગોને પણ સમભાવે સહન કરી તે પાપીઓ પ્રત્યે કંરણાનો પ્રવાહ વહેવરાવનાર, ઓ ! કૃપાલુ પ્રભુ ! તારા સંતાનોને, તારી આવી અપૂર્વ શક્તિ છતાં તેના મોહ અજ્ઞાન અને મીથ્યાત્વ રૂપી ભવભ્રમણ કરાવનાર શત્રુઓને પરાસ્ત કરવામાં શું તેઓ કમનશીબ રહેશે ? કદી નહીં.

હે પ્રભુ ! દેવતાઓના સ્વામી ઈંદ્રોને વંદન કરવા યોગ્ય, સમસ્ત વસ્તુના સારને બાણનાર, સ્વભાવમાં લીન બની આત્માના અખંડ આનંદમાં આપ તલીન બન્યા છો, અને અમારે તો તારા જેવું પ્રાપ્ત કરવા, તારે પગલે ચાલવાનું રહ્યું, તારા આગમોનું, અને તારી મુર્તિનું આલંબન, એજ અમારા પાપોનો નાશ કરવાને અમોઘ ઉપાય છે. માત્ર બહુલ સંસારીઓને તે રૂચતો નથી. તારી

આજ્ઞા વિરાગવી, અને તારા જેવું થવાની આજ્ઞા રાખવી, એ તો આકાશ કુમુદવત્ ગણાય હવે તો એટલું જ યાચીયે છીએ કે, તમારા ચરણકમલની ભક્તિનું જો કંઈ પણ ફલ હોય તો હું ગરવ્ય! અમોને એક તમારું જ શરણ હો. આપની આજ્ઞા ગીરસા વધ થાઓ, ચરમ તીર્થંકર શ્રી માહાવીર પ્રભુનું પવિત્ર છવન આદર્શ-રૂપ છે, તે પરમાત્માની પરમભયોતિ અમારી અજ્ઞાનતા, અને દોષોને દૂર કરે, શાન્તિ ફેલાવે અને પવિત્ર માર્ગનો પ્રકાશ જગતમાં વિસ્તારવામા સદાયભૂત થાઓ!

આત્મ ભાવના અથવા અધ્યાત્મ ભાવના એ ઉચ્ચ કોટીની ભાવના છે એ ભાવનાની અંદર પ્રકાશમાન થયેલો આત્મા પરમાત્મ સ્વરૂપની સાથે તક્ષીન થઈ જાય છે, અને દૃઢતા ઉંડા પ્રદેશમાંથી ભાવોદ્ધાસ પ્રગટ કરે છે તે આ પ્રમાણે બોલે છે, “અહો! પ્રભુ, તમે અખંડ, અને સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છો તમારા ભયોતિના પ્રકાશ માંથી જ્ઞાતિ, ક્ષમા, અને સમતાના કિરણો મુકે છે તે કિરણોની શિતળ છાયા મારી ઉપર પ્રમારો અહો! મને એવી દશા ક્યારે પ્રાપ્ત થશે? કે જે દશામા રહી હું તમારા ગુણોમા એકતાન થઈને રહી શકું? જેના પસાયથી આ પ્રપચી દુનિયા ઉપરનો મારો પ્રેમ આછા થાય, એવી તમારી ભવ્યતા ભરેલી ભક્તિ મને ક્યારે પ્રાપ્ત થશે? માટે અચળ દૃઢ કે જે વાસના અને અભિલાષોના બળથી વિદ્વેષ પામ્યા કરે છે, નકામી પ્રવૃત્તિમા પડ્યા કરે છે, અને આજ્ઞા તથા તૃષ્ણાના અનેક તરંગો ઉછાલ્યા કરે છે, તે અચળ દૃઢને તમારા ચરણ કમળમા સ્થિર કરવાને હું ક્યારે સમર્થ થઈશ? હું પરમાત્મનું મને નિશ્ચય થાય છે કે, જ્યારે હું મારી સર્વ ઈદ્રિયા તમારી ભક્તિમા ભેડીશ ત્યારે મારા દૃઢને જ્ઞાતિ મળશે ત્યારે હું તમારી પવિત્ર અને દયા ભરેલી આજ્ઞાને પુષ્પની માળાની જેમ ગિર ઉપર ધારણ કરીશ ત્યારે મારા હૃદયમા તમારા વચનો ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા પ્રાપ્ત થશે હું ત્રિભુવનપતિ! તમારી નિર્દોષ કૃપા તમારી અમૃત જ્ઞાતિ, તમારું અનિર્વચનીય જ્ઞાન, તમારું ચરમ સિત્ત ધ્યાન, તમારું યથાર્થવાદીપણ તમારી અપૂર્વ પદોપકાર શુદ્ધિ અને અત્યંત સહનશીલતા જોઈ એમ થાય છે કે, તમે મારા રોમે

રોમમાં ક્યારે વસશે? કે, જેથી હું મારા શુદ્ધ અને નિર્મલ સ્વરૂપમાં રમણ કરું.

હે દયામૂર્તિ દેવાધિદેવ! મારા હૃદયની શાંતિનો ભંગ કરનારા આ વિદ્યના અનેક વિચારોનો નિરોધ કરવાનું સામર્થ્ય મને ક્યારે પ્રાપ્ત થશે?

હે મંગળા નિધાન! ત્રણ જગતને વંદન કરવા યોગ્ય એવી આપની પ્રતિમાનું અવલોકન કરતાં મારા હૃદયમાં દિવ્ય ભાવના ક્યારે પ્રગટશે? અશરણને શરણ આપનારા તમારા શિવાય આ પ્રપન્ચી દુનિયા વિષરૂપ, પાપાણરૂપ, દુઃખરૂપ, બંધનરૂપ, કારાગૃહરૂપ, અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય જાણી તે ઉપર મને વીતરાગપણું તથા ઉદારસીનપણું ક્યારે પ્રાપ્ત થશે? તમારામાંજ પવિત્ર પ્રેમ, તમારામાંજ અખંડ ભક્તિ, તમારામાંજ પૂજ્ય યુદ્ધિ, તમારામાંજ પિતાયુદ્ધિ અને તમારામાંજ વિદ્યયુદ્ધિ ક્યારે થશે?

હે કરુણાનિધિ! તમારી જેમ મારા હૃદયમાં વૈરાગ્યનું જ્યોતિષ ક્યારે પ્રગટ થશે? અહંકારનો જેમાં વિલાસ છે, અભિમાનની જેમાં વૃદ્ધિ છે, અને જેમાં કષાયરૂપી કઠોર શત્રુઓ દુઃખ આપવાને સજ્જ થઈ ઉભા છે. એવો આ અસાર સંસાર મને વૈરાગ્યમય ક્યારે લાગશે? તમારી જેમ મારી મનોવૃત્તિમાં સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર મિત્રતા અને દુઃખીયા ઉપર દ્રવ્ય તથા ભાવથી અખંડ દયા, પ્રમોદતા, મધ્યસ્થતા અને નિઃસ્વાર્થયુદ્ધિ ક્યારે પ્રગટ થશે?

કષાયરૂપી શત્રુઓએ આક્રમણ કરેલા મારા મનોમંદિરમાં ધનની, યશની અને વિષય સુખની જે ઇચ્છા સ્થાન કરીને રહે છે તો તે ક્યારે નિવૃત્ત થશે?

હે સદ્ગુણનિધિ! પરનિંદા અને પરના ગુણો ઢાંકી દાષ પ્રગટ કરવાની નહારી પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરવાને હું ક્યારે ભાગ્યશાળી થઈશ?

અહો પ્રભુ! આત્મા છે, આત્મા નિત્ય છે, આત્મા પોતાના કર્મનો કર્તા છે, આત્મા પોતાના કર્મનો ભોક્તા છે; આત્માને મોક્ષ

છે અને મોક્ષનો ઉપાય છે-આ છ મહાવાક્યો માન અતક રહ્યા નિરતર ક્યારે જાન્યત થશે? અને હું તે પ્રમાણે વર્તી અન્ય છોડીને ક્યારે વર્તીશીશ?

જે વૃત્તિ શુભ ભાવના અને આત્મભવને હીન કરનારી છે, જે વૃથા વાણીનિલાસ, કૃપણતા, અને સ્વાર્થને દર્શાવનારી છે, જે આત્મનીર્થનો વૃથા વ્યય કરનાર પ્રેરનારી છે, જે અચ્ચરતા તથા અશાંતિને ઉપજાવનારી છે, અને જે અધમતાને વધારનારી છે, તેવી વૃત્તિનો સર્વથા ત્યાગ કરનાર અદ્ભુત મનોબળ મને ક્યારે પ્રાપ્ત થશે?

હું અખજાનદ સ્વરૂપ પ્રભુ! એવો શુભ મમય ક્યારે પ્રાપ્ત થશે? કે જે મમયે મારા હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રાપ્ત પડે અને તેની શુદ્ધ થયેલા તે હૃદયદર્પણમાં તમારા જેવી ઉચ્ચ ભાવનાઓના પ્રતિબિંબ પડે, જ્ઞાન, અને અનુભવ ઉભયનો પ્રત્યક્ષ ભાવ પ્રતીત થાય, પ્રત્યેક આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ અને પ્રત્યેક આપત્તિ એ સર્વમાથી મુક્ત થવાનું અધિક અધિક બળ પ્રાપ્ત થાય, અને તેથી ઉચ્ચ સારનો સંપાદન કરી આત્મ ભાવનાનો નિરતાર થતો જાય આ મર્ બ્રહ્મ આમથી સંપાદાન કરવાને હું ક્યારે ભાગ્યશાળી થકશ?

હું ચિદાનંદમૂર્તિ પ્રભુ! મારામાં પ્રસન્નતા એકાગ્રતા, ઇદ્રિય-જપ, અને આત્મસ્વરૂપના દર્શનની યોગ્યતા ક્યારે આપશે? આંદ્ર અને આત્મ તપવ્યાધી શરીર અને ઇદ્રિયોનો નિયમ કરી તેમના સ્વાભાવિક સામર્થ્યનો ઉત્કર્ષ ક્યારે થઈ આવશે? ચિત્તની પરમશાંતિ અથવા વાસનાનો ક્ષય અને મનોનિગ્રહથી, ઉપજતા તત્ત્વજ્ઞાનનો અસે-દાનદમય માક્ષાત સ્વરૂપાનંદનો અનુભવ મને ક્યારે પ્રાપ્ત થશે? શુદ્ધ ધ્યાનના બળથી ધ્યેયરૂપ એના આપના સ્વરૂપ સાથે મારી ધ્યેયાકાર વૃત્તિ ક્યારે થશે? આનંદમય અને નિરૂપાધિક એવી આત્મભાવનાની ભૂમિકા ઉપર આરંભ થનાર અધિમાર મેલવાને હું ક્યારે ભાગ્યશાળી થકશ?

મારું સંત્ય સ્વરૂપ શું છે? હું ક્યાંથી આવ્યો અને ક્યાં જ-ઈશ? મારું શું છે? અને શું થશે? આ શરીર શું છે અને આ

દુનીયા શું છે? આ કુટુંબ કોણ છે અને તેની સાથે આ મારો સંબંધ કેમ થયો છે? એ સંબંધ સત્ય છે કે અસત્ય છે? એને ત્યાગ કરવામાં માફ શ્રેય છે કે એને રાખવામાં શ્રેય છે? આવા વિવેક પૂર્વક વિચારો શાંત ભાવે કરવાને હું ક્યારે યોગ્ય થઈશ? આત્મસ્વરૂપનું સંપૂર્ણ ભાન કરાવનારા આધ્યાત્મિક જ્ઞાનના તાત્વિક સિદ્ધાંતનો અનુભવ કરી હું મારા કર્મોનો સત્વર નાશ ક્યારે કરીશ?

હે પવિત્ર પરમ જ્ઞાનધારી! તારો આત્મા મારા આત્માની માફકે અનંત કાળ પર્યંત આ અનાદિ સંસાર સાગરમાં પરિભ્રમણ કરતો થકો, અષ્ટકર્મનો ઘાત કરી સંસારને કેવળ દુઃખમય બાણી તેમાંથી વિરક્ત થઈ ચૈદ્ર રાજથી ઉદ્ધ્વસ્થાને બિરાજમાન થઈ રહ્યા છો. અહો! તમારા આત્માને અનંત સુખ પ્રાપ્ત થયું છે, અનંત શક્તિ પ્રગટ થઈ છે, આ અગાધ અને દુઃખથી ભરપુર એવા અસાર સંસારમાં અમે અલ્પ મતિના બાણી જેને ઉદ્દૃષ્ટ સુખ માનીએ છીએ, તેની જોડે હું પરમધામનિવાસી પરમાત્મા! તારું અવિનાશી અપાર સુખ સરખાવતાં, મેરૂ આગલ સરસ્વ જેવું, અને ચિંતામણિ રત્ન આગળ કાચના કટકા જેવું છે. વાહ! ધન્ય છે તારા આત્માને કે જ્યોતિસ્વરૂપે મુક્તિ સ્થાન શોભાવો છો. ધિક્કાર છે મારા આત્માને કે જે આ ભવસાગરને સુખસાગર માની તેના દુઃખરૂપ મોખના સપાટા સહન કરે છે.

હે કૃપાનિધે! હે દિનબંધુ! અમારા સરખા દીન જનો તારું દર્શન પામવાને આતુર છીએ, એવી મતિ આપ કે તારાં વચનો ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખીએ, જગતને વિષે ચિંતામણિ રત્ન સમાન શ્રી જૈન ધર્મને પરમાત્મ ગણી તેમાં મંત્ર થઈએ, જેથી કોઈક દિવસ અમારી ધારણા ફલીભુત થાય. અહો! દુસ્તર સંસારસાગરને વિષે ચોતાયમાન આ દુઃખાગ્નિધમાંથી અમેને તારવાને તારું નામરૂપી નાવ એવું સમર્થ છે કે તારું સ્મરણ કરતાં સંસારના દુઃખ ભુલી જવાય છે, અને મનને વિષે આનંદનો ઓઘ ઉછડી રહે છે, તો તે નાવને જે પકડશે તે કેમ નહિ તરે? અર્થાત્ તરી શકશે.

હે જગત્પૂજ્ય પ્રભુ ! મારી કાયા અને મારી ઇદ્રિયો, તમારી ભક્તિમાત્ર ઉપયોગી થજો. મારૂં મન્ત્રક તમારી મુદર પ્રતિમાની આગળ નમજો, મારા નેત્રો તમારી મનોહર અને મગળમય મૂર્તિને નીરખજો. મારી વાણી તમારા સ્તવનોના ગીત ગાજો, મારી ભુજબો તમારી વદનાને માટે વળજો, મારા ચરણો તમારા ચેત્યોની પરિપા-
ટીમાં ચાલજો, અને મારૂં હૃદય તમારૂં ધ્યાન ધરનાને તત્પર રહેજો.

હે પ્રભુ ! આ જગતના સર્વ જીવો તમારા ધર્મને પ્રાપ્ત કરે, તમારા વચનો સાલજો, ત્રિરુપ શુદ્ધિથી તમારી ભક્તિ કરે, અને તે સર્વજીવ કલ્યાણ થાય, એમ હું અહર્નિશ ઇચ્છા નાખીશ. આ પ્રભાણે મન, વચન, અને કાયાથી પ્રાર્થના કરી વિશ્વુ છું.

॥ शुभं नूयात् ॥

दंदह्यमाना नि.पुण्या । पुण्याद्वयसमहोऽग्निना ॥

अशक्तास्तत्पथ गंतु । विजापंते पदेपदे ॥ ૧ ॥

અર્થ — પુણ્યશાલી પુરૂષના તેજસ્વી અગ્નિથી બળતા ભાગ્ય-
હીન પુરૂષો પુણ્યમાર્ગે જવાને અસમર્થ હોનાથી પગલે પગલે પુણ્ય-
શાલી પુરૂષની નિંદા કરે છે.

वहुविधमुनिशिद्धिप्रथितानेकशास्त्र-

वरकुसुमविचित्राजनंददा रम्यमाला ॥

हरतु बुधजनानां ज्ञानसौरभ्यरम्या ।

विनयविजयमुनीन्द्रैर्जावितेयं मनांसि ॥ १ ॥

॥ इति श्रीमत्तपागढीयमुक्तिविजयगणेशिष्या-
चार्यश्रीविजयकमलसूरीश्वरस्यमुनिविनयविजयविर-
चित्तः श्रीजावनाभूषणनामग्रन्थः विक्रमीयनवसप्त-
त्युरत्तण्कोनविंशतिशतवर्षे आषाढशुक्लद्वितीयवासरे
जामनगरे समाप्तः श्रीरस्तु ॥

ॐ शान्ति!

शान्ति!!

शान्ति!!!

॥ महावीर स्तुति ॥

पापाधाधानिधाधा धमधमधगसा सागमासारि-
गापा । सासा गागारिधापा निगरिमसरिगा पापगा-
सारिधापा ॥ इष्टं पदजातिरम्यं करणलययुतं सत्क-
लाभिस्समेतं । संगीतं यस्य देवैर्विद्वितमतिशुभं
पात्वसौ वर्द्धमानः ॥ १ ॥ खुदां खुदांखखुदां किखि-
किखिकिखिमा टांधुमांटांधुमांटां । कुक्मां कुक्मांकु-
कुक्मां कुलिकुलिकुलिमां भांभभांभांभभांभां ॥ ठ-
म्लां ठम्लां ठष्ठम्लां टिकिरिटिकिरिमां त्रांचुवांत्रांचु-
वांत्रां । येयामातोयवाय विदधति विबुधा. पांतु व
स्तीर्थपास्ते ॥ २ ॥ कोटट रावणट त्रिजुवनकरटं
दर्पणंरं रणट । ड्रव्यडाव्यदडाव्य दहदहदहच लांगु-
टांत्रागुनेत्रां ॥ जाप्रं जाप्रजजाप्र सिखिमिखि खखुजं
हुड्रजिः हुड्रमासै । रेजिस्सूर्य्य सतोषं जिनपतिवचसः
पातु पूज्योपचारा ॥ ३ ॥ त्राटाजिस्त्राटयंती त्रुटित-
त्रुटितटं कंटकं छोटयती । कोटादु.कोटयती कपटम-
टिपटं पाटवं शाटयती ॥ उत्तालैर्व्यालफालै.स्फुट-
जटिलजटाजूटकं जोटयंती । वैरोढ्या टालयंती प्रन-
मथनवशा पात्वसौ वर्द्धमानः ॥ ४ ॥

॥ જૈનમઃસિદ્ધં ॥

અનેક મંત્ર ગર્ભિત પરમ પ્રભાવિક શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર.

ઉવસગહરંપાસં પાસં વંદામીકમ્મઘણમુકં વિ-
 સહરવિસનિન્નાસં મંગલ કલ્લાણચ્ચાવાસં ૧ વિસહર-
 ફુલીંગમંતં કંઠે ધારેઽ જો સયા મણુત તસ્સગહરોગ-
 મારીપુટ્ટજરા જંતિઉવસામં ૨ ચિઠ્ઠાપુરેમંતો તુઙ્ગ-
 પણામોવી ઠહુફલો હોઽ નરતીરીણસુવી જીવા પા-
 વંતીનપુલ્લદોગચ્ચં ૩ ઈંચમરતરુકામધેણુંચિંતામણી-
 કામકુંભમાઙ્યા શ્રીપાસ (પાર્શ્વ) નાહસેવા ગહાણં
 સવેવી દાસત્તં ૪ ઈંહીશ્રી એં ઐંતુહદંસણેણ સા-
 મીય, પણાસેઽ રોગસોગદુલ્લદોહગ્ગં કપ્પતરુમિવજાયઽ
 ઐંતુહદંસણેણ સમફલહેત્તેસાહા ૫ ઐં હી નમિ-
 ઉણવીપ્પણાસાય માયાવીણધરણનાગિંદં સિરિકા-
 મરાજહ્લીપાસજીણંદંનમંસામિ ૬ ઐં હી શ્રીપાસવિ-
 સહરવિદ્યા મંતેણ જાણંજાણ્ણો, ધરણપૌમાવડ્ઠેવા ઐં
 હી દમ્ભવૈર્યુસ્વાહા ૭ જયત્ત ધરણદેવપદમહુત્તી-ના-
 ગણીવિદ્યા વિમલજાણસંહિયો ઐં હીદમ્ભવૈર્યુસ્વાહા
 ૮ ઐં શુણામીપાસં ઐં હી પણમામીપરમભત્તીણ ચ-
 ઠલરધરણેંદો પડમાવયપયનીયોકીત્તિ ણ જસ્સપય-
 કમલસયવસઽ પોમાવયધરણેંદો, તસનાંમઽ સયલં

विसहरविस नासेइ १० तुहसम्मत्तेल्ले चितामणी-
 कप्पपायवभहीए, पावंती अवीग्घेणं, जीवा अयरा-
 मरंठाणं ११ उं नठठमयठाणे पणठकमठनठसंसारे
 परमठनीठीअठे अठगुणाधीसरं वंदे १२ इअसंथुउं
 महायस, भत्तीभरनीभरेण हीयएण, तादेवदीज्जवो-
 हि नवेत्तवे पासजीणचद १३ सतुहनाम सुळेमंते जो-
 नर जपतिसुद्धभावस्त सोअयरामरंठाणं पावंती
 नयगयसुखं १४ पनासगोपीकांक्कुरगहदंसणभयंकाये
 आवीनहुंतीएतहवी तसीजंगुणीजासो १५ पिअजंत-
 भगंदरं खाससासमुलतहनीवाह श्रीसामलपासमहं
 तनामपउरपल्लेण १६ रोगजलजलणविसहर चोरा-
 रिमइदगयरणभयाडं पासजिणत्ताम संकित्तणेण
 पसमंतिसवाड १७

पुद्गल पिउ लोचुपी येन नममे राउ वडये,
 पुद्गल नेह निजान, पलकमे जगपति पिउ धनये १
 पुद्गल रसगली जग भउत्त, तसि अनत गभायो,
 तथी दाय घडीमे निजगुल, गगनल अगदायो २
 पुद्गलमेह असन येतन, याउ गतिमे लउके,
 पुद्गल नेह तल निजजाना, भभय मात्र नहि अउके, ३
 ज्ञान अनत एवमे निजगुल, ते पुद्गल आनरियो,
 ते अनत गजिमे नायक ते छलु क्षयर क्षियो ४

ક્ષમા યાચના.

હે જિનેદર! મેં તમારી આજ્ઞા માની નહિ. મેં આપના અમૂલ્ય વચનો લક્ષમાં લીધાં નહિ, આપના પ્રરૂપેલા અનુપમ તત્વનો મેં વિચાર કર્યો નહિ, આપે પ્રણિત કરેલા ઉત્તમ શીલને મેળ્યું નહિ, દયા, ક્ષમા, શાંતિ, અને પવિત્રતા મેં જાણ્યા નહિ, હે ભગવન! હું. ભૂલ્યો, રજીલ્યો, આથલ્યો, મેં અને અનંત સંસારની વિરબણા ભોગવી. હું કર્મરૂપી રજે કરી મલીન છું, પ્રથમ કરેલ કર્મ, અને પાપોનો હું હવે ઘણો પશ્ચાત્તાપ કરું છું.

જેમ જેમ હું સૂક્ષ્મ વિચારથી ઉડા ઉતરું છું. તેમ તેમ તમારા તત્વના અમલારો મારા સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે. તમે નિરાગી, નિર્વિકારી, સત્તત્ત્વિદાનંદ સ્વરૂપ, સહજાનંદી, અનંતજ્ઞાની, અનંત-દર્શી, અને ત્રૈલોક્યપ્રકાશક છો.

હું મારા હિતાર્થે આપની સાક્ષીએ ક્ષમા ચાહું છું, આપે કહેલા તત્વોમાં મને શંકા ન થાયો. આપની આજ્ઞા નિરંતર વર્તન કરું એજ આકાંક્ષા અને વૃત્તિ બની રહે.

આ અનંત સંસારમાં અનેક યોનિઓમાં અનેક જીવોના સમાગમમાં કે સહવાસમાં આવતાં મારા તરફથી તમામ જીવોની સાથે મન વચન શરીરના યોગથી કોઈ પણ જીવ સાથે કંઈયે, કંલેશ, ગ્રાહી, નિંદા, ખોટા કલંક અવિનય આદિ જે કંઈ અપરાધ જાણતાં કે અજાણતાં મારા તરફથી થતાં કોઈ પણ ધયા હોય તે સર્વ વિનય પૂર્વક ઘણાજ નમ્ર ભાવથી તમે સર્વને ત્રિવિધે ત્રિવિધે ખમાડું છું. મારો અપરાધ ક્ષમા કરશો, તેમજ હું પણ તમે સર્વ જીવોને ક્ષમા આપું છું. સર્વ જીવો મારા મિત્ર સમાન છે. મારે કોઈ સાથે વર ભાવ નથી.

ૐ શાન્તિ! શાન્તિ!! શાન્તિ!!!

લી. મુનિ વિનયવિજય.

(જમનગરવાળા)

શ્રી રતનાકર પચ્ચીશીનું રહસ્ય.

હરિગીત.

મદિર છે મુક્તિતણી માગસ્ય કિડાના પ્રભુ,
 ને હક નર ને દેના મેના કરે તારી નિભુ,
 સર્વજ્ઞ છે આમી વળી શિરદાર અતિનય મનના,
 ઘણુ શ્ય તુ ઘણુ શ્યનતુ ભડા જ્ઞાન કળા તાપ્પા. ૧

ત્રણ જગતના આધાર ને અવતાર હે કરણ તાપ્પા,
 વળી વૈધ હે દુર્વાર આ સસારના દુ ખો તાપ્પા,
 વીતરાગ વલ્લભ વિધેના તુજ પાસ અન્ય ઉચ્ચ,
 જલો છતાં પણ કહી અને આ દૃઢ્ય હું ખાલી કરે. ૨

શુ બાળકો માખાપ પામે બાળકિડા નવ રૂંડે,
 ને મુખમાલી જેમ આરે તેમ શુ' નવ ઉચ્ચ,
 તેમજ તમારી પામ તારક આજ બોળાભાવની,
 જેવુ બન્યુ તેડુ કહું તેમા કશુ ખોટુ નથી. ૩

મે દાન તો દીધુ નહિ અને ગિયળ પણ પાળ્યુ નહિ,
 તપથી ઈશી કાયા નહિ ગુણ ભાન પણ ભાળ્યો નહિ,
 એ ચાર ભેદે ધર્મમાથી તાર્થ પણ પ્રભુ નવ કર્યુ,
 મહાં જીમણ સનસાગરે નિર્દળ ગયુ નિર્દળ ગયુ. ૪

હું કોઈ અગ્નિથી બાળ્યો વળી લોભ સર્પડર્યો મને
 ગાળ્યો માનરૂપી અજગરે હું કેમ કરી ધ્યાનુ તને ?
 મન માં માયા જાળમા મોહન' મહા મુઝાય છે,
 ચડી ચાર ચોરો હાથમા ચેતન ઘણો ચગદાય છે. ૫

મે પરભવે કે આ ભવે પણ હિત કા'કયુ નહિ,
 તેથી કરી સસારમા મુખ અટપ પણ પામ્યો નહિ,
 જન્મે અમારા જિનણ' ભવ પૂર્ણ કરનાને થયા,
 આવેલ બાળ હાથમા અજ્ઞાનથી હારી ગયા. ૬

અમૃત ઝરે તુજ મુખરૂપી ચંદ્રથી તોપણ પ્રભુ,
 સિંચાય નહિ મુજ મન અરે' શુ કરે હું તો નિભુ,
 પાંથરથકી પણ કહણુ માં મન ખરે ક્યાવી દ્રવે,
 મરડા સમા આ મનથકી હું તો પ્રભુ હાર્યો હવે. ૭

ભમતા મહા ભવસાગરે પામ્યો પસાયે આપના,
 જે જ્ઞાન દર્શન ચરણરૂપી રત્ન તો દુષ્કર ઘણું;
 તે પણ ગયા પરમાદના વશથી પ્રભુ કહું છું ખરું,
 કોની કને કિરતાર આ પોકાર હું જઈને કરું? ૮
 ઠગવા વિભુ આ વિધિને વૈરાગ્યનાં રંગો ધર્યાં
 ને ધર્મના ઉપદેશ રંજન લોકને કરવા કર્યા;
 વિદ્યા ભણ્યો હું વાદ માટે કેટલી કથની કહું,
 સાધુ થઈને જહારથી દાંભિક અંદરથી રહું. ૯
 મેં મુખને મેલું કર્યું દોષો પરાયા ગાઈને,
 ને નેત્રને નિંદિત કર્યા પરનારીમાં લપટાઈને;
 વળી ચિત્તને દોષિત કર્યું ચિંતી નહાઈ પરતણું,
 હે નાથ ! માઈ શું થશે આદલાક થઈ ચુક્યો ઘણું. ૧૦
 કરે કાળજને કતલ પીડા કામની બિહામણી,
 એ વિષયમાંબની અંધ હું વિડંબના પામ્યો ઘણી,
 તેપણુ પ્રકાશ્યું આજ લાવી લાજ આપતણી કને;
 જાણો સહુ તેથી કહું કર માઈ મારા વાંકને. ૧૧
 નવકાર મંત્ર વિનાશ કીધો અન્ય મંત્રો જાણીને,
 કુશાસ્ત્રનાં વાક્યોવડે હણી આગમોની વાણીને;
 કુદેવની સંગતથકી કર્મો નકામાં આચર્યાં,
 મતિભ્રમણથી રત્નો ગુમાવી કાચ કરકામે ગ્રહ્યા. ૧૨
 આવેલ દૃષ્ટિમાર્ગમાં મૂકી મહાવીર આપને,
 મેં મૂઠધિયે દૃઢ્યમાં ધ્યાયા મદતના આપને;
 નેત્રબાણો ને પયોધર નાણી ને સુંદર કટી,
 શણગાર સુંદરીઓતણા છટકેલ થઈ જોયાં અતિ. ૧૩
 મૃગનયણી સમ નારીતણાં મુખચંદ્રનીરખવા વતી,
 મુજ મનવિષે જે રંગ લાગ્યો અદ્ય પણ ગૂઢો અતિ;
 ને સુતરૂપ સમુદ્રમાં ધોયા છતાં જાતો નથી,
 તેનું કહો કારણ તમે ખચુ કેમ હું આ પાપથી. ૧૪
 સુંદર નથી આ શરીર કે સમુદાય ગુણતણો નથી;
 ઉત્તમ વિલાસ કળાતણો દેહીપ્યમાન પ્રભા નથી;
 પ્રભુતા નથી તો પણ પ્રભુ અભિમાનથી અક્કડ કરું,
 ચોપાટ ચાર ગતિતણી સંસારમાં ખેલ્યા કરું. ૧૫

- આયુષ્ય ઘટતુ જાય તોપણ પાપભૂદિ નર ઘટે,
આગા જીવનની જાય પાપુચિપયાસિવાયા નર મટે
આપવ વિષે કરે યત્ન પણ હું રમ્ભિતો નનગણ,
બની મોડા મમતાન હું પાયા નિનાના ઘર ચાકુ ૧૬
- આત્મા નવી પન્સવ નવી વળી પુણ્ય પાપ કુનુ નવી,
મિથ્યાતનની કટુ વાણી મે રરી જાન પીધી રનાદથી
રન સમ હતા જ્ઞાને કરી પ્રભુઆપથી તો પાપ અરે,
દીવો લઈ કૃપે પડ્યો વિકાર છે મુજને ખરે ૧૭
- મે ચિત્તથી નહિ દેવની કે પાનની પૂજા ચહી,
ને શ્રાવકો કે સાધુઓનો 'રમ' પણ પાડ્યો નહિ,
પાડ્યો પ્રભુ નન્સવ ઠતા ગુમા ગડ્યા જેવુ વચુ,
પોખી તણા કૃતા મમુ મમ જીનન મહુ ઝોળે ગચુ ૧૮
- હું લામધેતુ કલ્પતર ચિતામણીના પ્યાન્મા
બોરા ઠતા જીવો ઘણુ બની હુબન આ સમારમા
જે પ્રગટ સુખ દેનાર હોગે રમ તે મેવો નહિ,
મુજ મુખ ભાવોને નિહાળી નાય કર કરણા કર્ધ ૧૯
- મે ભોગ સારા ચિત્તવ્યા તે રોગમમ ચિત્તાનહિ,
આગમન ઈશુ મનતણ પણ મૃત્યુને પ્રીછયુ નહિ,
નહિ ચિત્તયુ મે નર્ક લગમહ સમી છે નાગીઓ,
મધુખિ દુની આશામહી ભવ માત્ર હું ભુક્ષી ગયો ૨૦
- હું શુદ્ધ આચારોનડે સાધુ દે યમા નવ રહ્યો,
કરી કામ પર ઉપકાન્તા યગ પણ ઉપાર્જનનનર્યો,
વળી તીર્થના ઉદ્ધાર આદિ કોઈ કાર્યો નર ર્યો,
દેગર અરે ' આ લક્ષ ચોરાશીતાપા કેરા ર્યો ૨૧
- ગુરુવાણીમા વૈરાગ્ય કેંગે રગ લા યો નહિ અને,
દુર્જનતણા સાક્યો મહી નાતિ મળે ક્યાથી મને?
તર કેમ હું સ સારઆ અધ્યાત્મતો છે નહિ બરી,
તુરલ તળીયાનો ઘડો જળથી ભરાયે કેમ કરી ૨૨
- મે પરભવે નવી પુણ્ય કીધુ ને નથી કરતો હજી,
તો આનતા ભનમા કહો ક્યાથી થગે હું નાથજી?

ભૂનભાવી ને સાંપ્રત ત્રણે ભવ નાથ હું હારીગયો,
 સ્વામી ત્રિશંકુ જેમ હું આકાશમાં લટકી રહ્યો. ૨૩
 અથવા નકામું આપ પાસે નાથ શું બંધવું ઘણું?
 હે દેવતાના પૂજ્ય ! આ ચારિત્ર મુજ પોતાતણું;
 જાણો સ્વરૂપ ત્રણે લોકનું તો માહરૂં શું માત્ર આ,
 જ્યાં કોડનો હિસાબ નહિ ત્યાં પાઠની તો વાત ક્યાં? ૨૪
 હારાથી ન સમર્થ અન્ય દીનનો ઉદ્ધારનારો પ્રભુ,
 મહારાથી નહિ અન્યપાત્રમાં જોતાં જડે હે વિભુ;
 મુક્તિ મંગળસ્થાન ! તોય મુજને ઇચ્છા ન લક્ષ્મીતણી
 આપો સમ્યગરત્ન શ્યામ જીવને તો તુષિ થાયે ઘણી. ૨૫

અરિહંત પ્રભુની સ્તુતિ.

હરિગીત છંદ.

જે ભૂત ભાવી વર્તમાનનું સ્વરૂપ સર્વ પ્રકાશતા,
 એવું અતુપમ જ્ઞાન જેવું નમું તે જગ શાશ્વતા. ૧
 વિજ્ઞાન આનંદ બ્રહ્મ ત્રિપદી એકતા કરી જ્યાં ઠરી,
 સર્વજ્ઞ શ્રદ્ધા ધ્યાન કરવા યોગ્યનું શરણું કરી.
 તે તરણ તારણ હુઃખ નિવારણ ચરણનું શરણું કરે,
 નવ કરે જન્મમરણ કરી સંસાર અટવી નવ કરે, ૨
 સૌ કલેશ વર્જિત નાથથી હું છું સનાથ અહા ! નકી,
 સુર અસુર વંદિત એ પ્રભુને સદા વાંચું મન થકી.
 કૃત કૃત્ય છું હું એ પ્રભુથી સદા કિંકર ત્હમનો,
 દેવાધિદેવ ત્રિકાળ વેદી નમે ત્હમને જગ જનો. ૩
 એવા પ્રભુનો સ્તોત્ર રચિ મન ગિરા પાવન હું કરે,
 નિર્મળ કરે કાયા નમીને સદા આણા શિર ધરે.
 આ ભવારણ્યમાં જન્મ માનવનો મળ્યાનું ફળ મળ્યું,
 પ્રભુ કૃપાનાં અવતાર સ્તવતાં કલ્પતરૂ દ્વારે ફળ્યું, ૪

વપુ વગર ધોયુ નિર્મળુ તે દેખી દેન મનુષ્યનુ,
 મન ચકિત થાય ન કોપુનુ મો હર્ષ પામે જોઈ તણું,
 છે મુકોમળ પ્રભુ અગ મુમનોહર કદળી નમુ,
 વળી કટપતરૂ માળા સમાન સદા મુગધીમય ગમ્યુ ૫
 એવા મુગધે દેહ પર દેવાગનાના નયન જે,
 કરતા ભ્રમર સમ ઢિડા જે ખુગ થતા જોઈ પ્રભુવયજીને
 હે ! નાથ અમૃતપાન પુષ્ટિવી પરાસન પામતા,
 પ્રભુ દેહ મ યે કામ ચામાન્કિ ગેગ ન વ્યાપતા, ૬
 એ ગેગ રૂપી સર્વ મમુહો નાથ વપુધી ભાગતા,
 છા આપ રોગ રહિત સ્વામી જગત મધ્યે જાગતા,
 પ્રતિમિજા હર્ષણુમા પડે તરૂપ મળ કાંડ નર રદ્યા,
 વળી પરિશ્રમાદિકથી પસીના થાય નહિ ગમળ ગયા ૭
 તે આપની કાયા વગર પ્રસ્વેદની નિર્મળ મદા,
 એ વાત લોકોત્તર પ્રભુની નમુ હું તહમને મુદા
 વીતરાગ કેનજ આપનુ મન ગગ રહિત ધનન ગમ્યુ,
 એથી ન બસ પણ ગરીર જોણિન વવલ દૂર ધાગસમુ ૮
 માનુ પ્રભુનો રાગ જોણિતવી વ્વભાવે દૂર ગયો,
 તેવીજ રાગની રક્ષતા ગા દૂર સદાદર તે થયો,
 જગથી વિવક્ષણ વાત અદ્ભૂત વર્ણવે ગુ કનિ યથા ?
 દુરગધ રહિત મુગધમય છે માસ જોક્ષીન મમ તથા ૯
 દેવાધિદેના નિત્ય મેના ચરણ મેના આપને,
 દુરગધ દાળી અનાદિની પ્રભુ પાપ તાપો કાપજો
 જળ સ્થળ મુગન્ધિ પુષ્પમાળા તથા ભ્રમરાઓ ભમે, ૧૦
 વીતનગ તુજ નિધામની લેના મુગન્ધિ મન રમે
 રહે આપના મુખ કમળ રૂપી કમળ દરતા ઉલ્લસી,
 વળી સમળ પદ્મ અગિર જાણી ચરણ કમળે શીવમી
 હે નાથ ! તારી જન્મ મર્યાદા અર્વાચિક છે અતિ,
 પડિત જનોને પણ અગોચર ચમતકારી છે કૃતી, ૧૧
 પ્રભુ કરે આહાર નિહાર દેખે ચર્મ ચમુ નર કદા,
 એ લોક લોકોત્તર પ્રભા પ્રભુ વર્ણવુ ગુ હું યથા
 તીર્થશ નામ સુ સર્વ જનિતજ અતિશયથી જોષતા,
 સર્વાભિમુખ મુનામ અનિનય છતા અતી નિર્લોભતા, ૧૨

વીતરાગ એકજ સ્વામી જગમાં એમ કહે કરી અંજળી
 અહા ! ઇન્દ્રિયજ મિય ઇન્દ્ર કરતા ઉન્નતજની અંગુલી,
 જગતાત છે વિખ્યાત વસુધા વાત એક ઉરે ધરે,
 પ્રતિપાળ દીનદયાળ તારે એક ત્હારે આશરે. ૧૭
 જ્યાં ચરણક્રમળ પડે તમારા દેવ દાનવ ત્યાં મળી,
 અહા ! નવાં સુવરણક્રમળ રચનાં માતું લક્ષ્મીને છળી,
 એ ક્રમળમાં વસનારા શ્રી વિસ્તાર પ્રભુ પાઠે કરે,
 સુર અસુર ભક્તિ શક્તિ સહ કરી ધ્યાન જિનતું આદરે. ૨૮
 જે દાન શીલ તપ ભાવના રૂપ ચતુર ધર્મ પ્રદાશતા,
 માતું ચતુર્મુખ થયા સ્વામી અહા ! જગ વત્સળ થતા,
 મહિમા અપૂર્વ અગાધ પણ ગંભીર સાગર સમ પ્રભુ
 પ્રતિબદ્ધ નહિ કોઇ સ્થાન સમીર સમાનછો અદ્ભુત વિભુ. ૨૯
 અહા ! રાગ દ્વેષને મોહ રૂપ વા વચન મન કાયા રૂપી,
 એ ત્ર્યંબક દોષથી ત્ર્યંબક જગને મુક્ત કરવા છો ખપી,
 તેથીજ માતું દેવ ત્ર્યંબક પ્રકારના ત્રિઘટ રચે;
 અતુલકે રૂપ સુવર્ણને વળી રત્નમય કરવા મચે. ૩૦
 હે નાથ ! પૃથ્વીપર વિચરતાં થાય અધોમુખ કંઠકો,
 અહા ! સૂર્ય ઉદય થતાં રહે કેમ અધધારકે કૌશિકો ?
 વરસાદ વરસે સકળ સ્થળ શુભ ક્ષેત્ર વાડ ઉપર ભૂમિ,
 પુષ્કરાવર્ત સુ મેઘમાં મગશૈલ નવ લીજે શમી. ૩૧
 નખ કેશ રોમને મૂછ દાઢી સમાર્યાં દીક્ષા સમે,
 તેવાંજ રહે વાધે નહી બાહ્ય યોગથી સુર નમે,
 એ બાહ્ય યોગ તે અન્ય હરિહર પ્રાપ્ત કરી ન શક્યા કદી ?
 તો અંતરંગ સુયોગની શીવાત કરવી મુખ વદી ? ૩૨
 જે બૌદ્ધ નૈયાયિક આદિ તર્કવાદિ તણી પરે,
 રસ રૂપ શબ્દ ને ગંધ સ્પર્શજ રૂપ અતુલ્યતા ધરે,
 એ પંચ ઇન્દ્રિયના વિષય પ્રતિકુળ વરતે નહિ કદા,
 એવું અચિંત્ય છે મહાત્મ્ય ત્હારું નમસ્કાર કરું સદા. ૩૩
 પ્રતિપક્ષી ભૂત અનાદિના તે કામની કૃતિ ત્હોં કળી,
 સહાયક થવા તસ ભયથી માતું ઋતુ સમકાળે રૂળી
 એ ઋતુ સઘળી નાથ ત્હારા ચરણ કમલ ભજે સદા,

નહિ યાદ કે નહિ તાપ શરદી સુખમ કાળ સદા મુદા ૩૮
 જે ભૂમિને તુજ ચરણમગોથી થવાનો સ્પર્શ છે,
 તે ભૂમિને દેવો સમારે મન અતિ ઉત્સર્જ છે,
 જળ મુગધિ વૃષ્ટિ અને વર્ષા પુષ્પ નિચ સુ પુજવી,
 પુજે ભૂમિ તે પચવરણી પુષ્પની ગુણ કુજવી ૩૫
 ત્રેલોક્ય પૂજ્ય મદા મિહગ પન્થિજા દેવ ઉદભમે,
 તો આપવી પ્રતિકુળ થતા મનુષ્યની ગી ગતિ થશે?
 એ એક અમને થાય છે પણ સદા સમભાવી તમે,
 સમ મિત્ર ગતુ છે તમારે કૃપામાગર મન ગમે ૩૬
 તે સહી પચેદિય મનુષ્યાદિકુલ વિપરીત પણ,
 નન આપની પામે ટકે ભાળી પ્રભા રૂપ પ્રભુ તણ,
 છે સમીર એકેદિય પણ પ્રતિકુળતાનો પગિરે,
 તો અન્યતુ કહેવુજ શુ વા વાય ગુણ મુરલી ધન? ૩૭
 આશ્ચર્ય એ પ્રભુ પથના પાપ્ય નમે મહા મહા પરી,
 મન્તક કુરી નીચા નમે કૃત કૃત માને આત્મવી,
 તો વ્યર્થ મન્તક ધર્મ ધડપર કેમ મિયા દૃષ્ટિએ?
 ભીજે ન મગશીળ જનામે મુદાય સારી વૃષ્ટિએ ૩૮
 વીતરાગ મેનાના જવન્યથી કોડ દાનવ દેનતા,
 હાજર રહે ન કહે પ્રમાદ સુ પુષ્પથી પ્રભુ મેનતા,
 અજ્ઞાપને છે જ્ઞાનચક્ર પાગળાને વ્યથિ છે,
 ભવિને ભવોદધિ પાર તન્ના મેતુ અમૃત વૃષ્ટિ છે ૩૯
 નવ રોક એહ અગોઠ પાદપને ભ્રમર ભાસાવી,
 ગાતો અને પચાઈ હલને નાયતો એ તારવી,
 વર્ષા આપના ગુણ નગવી હોય રક્ત તેમ તનુ માનવી
 દ્વાદશ ગણ જમ માન પણ ગય માન પ્રભુ ગુણમાનથી. ૪૦
 તુજ દેશનાની ભૂમિ મધ્યે એક યોજનમા રે,
 જમ ડીંડા નીચે રહેલા પુષ્પ દેવો પાથરે,
 જાનુ પ્રમાણ તે દિવ્ય પુષ્પો પાથરી સ્વાગત કહે,
 નિષુધો ન ચૂકે મળ્યો અવસર બક્ષિ માચી આદરે ૪૧
 વૈનય વ્યંજક મનોજક માલકોર નુ ભગમા,
 વીણાદિ વાદ્ય દેગના ધ્વનિ દિવ્ય મિન્તારે રમા,
 એ દેવ પૂરીત રાગને ગુણ આમથી વિશ્વમય થતા,
 કરો ડાક ડીચી મુણે મૃગલા પ્રભુ સન્મુખ તે જતાં. ૪૨

જે ચંદ્રકર સમ ધવળ આમર મુખ સમિપ ઊંડે સદા,
 માતૃ મુખાવિન્દ સેવના તે હંસ યુગલ રહ્યા મુદા,
 કીલે પ્રશમરસ ઊભય દૃષ્ટિ વદનક્રમણ પ્રમદ્ય છે,
 વામાંગ નહિ વામાંગના હરિહર સરાગીથી સિન્ન છે. ૪૩
 આરૂઢ સિંહાસન થઈ ઘો દેશના જે અવસરે,
 આવે હરણીયાં સેવના હરિ માતૃ બોધ મુણી દેરે,
 પ્રભુતરણ તારણ દુઃખ નિવારણ સુમતિ ઘો કુમતિહણી;
 વીતરાગ બેઠી અંતકાળે આપ છે ત્રિભુવન ધણી. ૪૪
 જેમ શશિ નિજ કાંતિ વડે આપે પ્રમોદ એકોરને,
 તેમ આપ ભાસંડળ ધડી આનંદ ઘો ભવિ મોરને;
 જગતના છે વિખ્યાત વસુધા વર્ણ અંધાદશ વિષે,
 હું નહું બે કર જોડી તુમને સર્વ વ્યાપક દશ દિશે. ૪૫
 નભ વિષે રહીને દુનંદુલિ પ્રતિદિનિ પ્રભુ આગળ કરે,
 છે જગતના સૌ દેવમાં ઉત્કૃષ્ટ દેવ બિરૂદ ધરે;
 ઐશ્વર્યને ઠંકુરાઈ તહારી દેવ દેવાધિ પણું.
 જાહેર કરવા જગતમાં માતૃ મુલાગ્યજ તે તણું. ૪૬
 પ્રભુ શિર પર ઉપરા ઊપર વણુછત્ર રહી સૂચવે યથા,
 સમ્યક્ત્વ આદિક ગુણક્રમે સમ પ્રભુ પ્રકર્ષ જણાવતા;
 ત્રિભુવન વિષે નહિ નાથ સમ એમ છત્ર વઘણું કહે મુદા,
 વીતરાગ નિર્મળતાદિ ગુણથી શોભતા છે સર્વદા. ૪૭
 હે નાથ એ પ્રાતહ્ણાય લક્ષ્મી ચમત્કાર પમાડતી,
 કોણ કોણ મિથ્યા દૃષ્ટિ પણ આશ્ચર્ય નવ પામે અતિ ?
 ઠંકુરાઈ તહારી જોઈ ભાવજન બોધ પામે સર્વદા,
 રહી ચરણ ક્રમણે ભ્રમર સમ ગુણગ્રામ કરતા તે મુદા. ૪૮
 વીતરાગ રાગ ભુજંગના વિષ વ્યાપ્ત થઈ મહેં જે ક્યાં ?
 તે કર્મ મર્મ કંઠાર હું નવ કહી સકું જગદિશ્વરા !
 જે કદી ન કરવા યોગ્ય મારી ગુપ્ત કૃતિઓશી કહું ?
 ધિકાર મુજને પડે સ્વામી સર્વ જાણે નવ લાહું. ૪૯
 હે નાથ ! હું સંસાર મુખ આશક્ત વિરક્ત કદા કદા,
 કદી કોઈ યુક્ત કદાચ ઉપશમવાન હું સ્વામી યદા.
 અહા ! રાગ દ્વેષને મોહ આદિકે મહને આવાગમનમાં.
 કૌતક થકી મર્કટ તણી જેમ નચાવ્યો ભવ ભવનમાં. ૫૦

- હે નાથ ! તહારો ધર્મ પામ્યો છતાં મન વચ કાપના !
 વ્યાપાનવી કીડ દુન્યારો અશુભ કૃત્ય કાપના,
 તે પાપકૃપ અગ્નિ મૂંચો મહે મગ્તકે હુ શુ કહુ ?
 મન વચન કાપના અસદ્ ઉપયોગથી મહે ાન લહયુ ૫૧
- ત્રૈલોક્ય નક્ક હતા ત્રાતા, મોહ આદિક ચોરડા !
 મમ જ્ઞાન દર્શન ચરણ રૂપ રત્નો હગી લે સામઠા
 તેવી હતાશ થઈ હપ્પાયો નાય શન્તે આવીયે
 હે દીનાનાથ દયાળ તારો ભક્ત હુ ભાનીયો ૫૨
- વીતરાગ બહુ તીર્થો ભગ્યો હુ આપ તારક જાણીયા
 ધીમત અનેન દેન ગાઈ દેન પિંગણીયા,
 તેથીજ તહાન ચરણ વળાયો નાથ અગમે નવ કરે,
 તારો ઉતારો પાર એકજ નાય તહારો આગરો ૫૩
- હે પ્રભુ આપકૃપાથી જગી ચોખના પામ્યો ખરી,
 તે ઉદારિત બની નાય મહારી ઉપેક્ષા હે કેમ કરી ?
 મહારાજ જગ શીન્તાજ મહારી વાજ રાખો સર્વાથા,
 મહોન ન મહેર કરે યવાતો ભક્ત વત્સળ સી યથા ! ૫૪
- હે તાત ! આપજ એક જ્ઞાતા ધર્મ કુશળ દુન્ય રમે,
 નદી કૃપાળુ તમ વગર ખીજે કૃપા પાન ન સુજ સમો
 તેથી પ્રભુ કરેનુ ઘટે તે કમે લીવ વગર મુદા,
 મન્મુખ ભાગી પ્રસન્ન વત્સે અભય આપો મરદા ૫૫
- હે પ્રભુ ! મહારા પાપની નિચા સુકૃત અનુમોદના
 કરતો થકો હુ અન્ય શન્તુ રહિત નરણુ રે મુઠા
 પ્રભુ ગરણ આપ્યા ગત્રની પાપ મિત્ર મમ રક્ષા રમે
 એ ધર્મ ક્ષત્રીનો છતાં નિજ ભક્તને કેમ પન્હુમે ! ૫૬
- કૃતજરિત ને અનુમોદનાથી મન વચન કાપા વડી
 સુજથી થયેલુ પાપ મિથ્યા થાઓ એ માગુ નકા,
 જેવી પ્રભુજી ! પુનર્ભાવે વાય પાપન ફરી ફરી,
 અત કંઈવી માફ માગુ કરેલા અંબની કરી ૫૭
- હે પ્રભુ ! તહારા માર્ગને અનુસરી રત્ન ત્રણ તણું
 મહે કર્યું આરાધનવી સુકૃત હુ અનુમોદ ઘણ
 ભૂમે પડ્યો ભવ પથમા ગ્રહીદાથ પથ ખતાવીએ
 હે નાથ ! એથ અનાથની યે સાથ રાખો નભાવીએ ૫૮

સૌ અરિહંતાદિકના અહીં તપણાદિક ગુણજે.
 તે સર્વ મહાનુભાવના ગુણ અનુમોદનું ઝણજે.
 ઉપકારિના ઉપકારનું હું કરજ નવ વાળી શકું?
 કરી સ્તુતિ ભક્તિ રહેજ કરજ અદા કરું સન્નિધિ રહું. ૫૮
 મહેં આપનું ને આપના અનુષ્ઠ ન ફળ રૂપ સિદ્ધનું
 વળી તેમ શાસન રસીક મુનિનું અને પ્રવચન રૂઢિનું,
 એ સર્વનું મહેં હૃદય શુદ્ધિથી શરણુ શુભ આદરું,
 જીવ જાય તો શું થાય પણ અન્ય મતિ નવ મન ધરું? ૬૦
 હું સર્વ જીવોને ખમાવુ ક્ષમા સૌ મુજ પર કરો,
 છું અનન્ય શરણાંગત પ્રભુ હું ભક્તનો અનુચ્છેદ કરો,
 મુજને સદા સૌ જીવ પર હિત યુદ્ધિ હો માગું મુદા,
 તો મળ્યુ શાસન ફળ્યુ માનુ સદૃશ જન્મ સદા યદા. ૬૨
 હું એકલો છું નથી કોઈ મમ કોયનો હું નથી પ્રભુ
 એવો છતાં તુજ ચરણ શરણુ નથી દીનતા હે વિભુ!
 એ એકત્વાદિ ભાવ ભાવું હરો ભવ ભવ આપદા,
 વહેલાજ મોડા તારશો તો દીલ રી કરવી યદા? ૬૩
 સુપસાય પ્રભુનો છતાં પણ જ્યાં સુધી મુક્તિ નવ મળે,
 ત્યાં લગી શરણાંગત ગણી વત્સળપણું ન તજે પળે,
 તહેં અવમ હિંસક પ્રાણી ને મહાવાપીઓને ઉદ્ધર્યા,
 તો એક મુજને તારતાં કેમ કૃપણતા રાખો જરા? ૬૪
 વીતરાગ સર્વ હિતેન્દ્રુ છો એકાન્ત એવા આપને,
 વિનવાય નહિ કદી મધુર વચ્ચે તદ્દપિ બાલક આપને,
 જેમ નિર્વિકારે વચ્ચે કાંઈક કઠોર કહે પણ શિશુ ગણી,
 તે મોદ પામે તેમ સ્વીકારો હૃદય શુદ્ધિ મુજ તણી. ૬૫
 પ્રભુ પાદપીઠે હુંઠતા મુજ શિર પડી રજ ચરણની,
 મુઝ પ્રણયના પરમાણું કણ રૂપ માનું તે શુભ વરણની.
 મિત્રોએ મેં પ્રેમ શિર સ્થિર રહો માગું મોક્ષ થતાં લગી
 તે રજ નથી સંસ્કૃત એ મુક્તિપુરિની વાનગી. ૬૬
 રોમાંચ પ્રભુના દર્શને પામી પ્રમોદ ખડાં થયાં,
 ખહું ભવ ભ્રમણથી પુર થઈ કૃપાસનાનાં મૂળ ગયાં,
 રોમાંચ કંઈક વસનાં મિથ્યાત્વ ગસદી નાંખજો,
 એકમુખ નાથ મુજ પર કરી તુમ ચરણકમળે સ્થાપજો. ૬૭